CIVILNI BRAK

/ I STANOVIŠTE KATOLIČKE CRKVE PREMA NJEMU /

S POSEBNIM OBZIROM NA KRALJEV. JUGOSLAVIJU

C I V I L N I B R A K

/ I stanovište Katoličke Crkve prema njemu /

S P O S E B N I M O B Z I R O M N A K R A L J E V I N U

J U G O S L A V I J U.

"Sed admitente humani generis hoste, non desunt qui, sicut cetera redemptionis beneficia ingrato repudiant, sic restitutionem perfectionemque matrimonii aut spernunt, aut omino non agnoscunt."

Arcanum Encycl. Leonis XIII.

Sarajevo u mjesecu listopadu 1936 god.

Fra Franjo Lipovac

P R E D G O V O R.

Ova je radnja zamišljena i izradjena kao rad, kojega propisuje teološki fakultet sveučilišta u Zagrebu za postignuće doktorskog stepena.

Kako je ona već po samom naslovu opširna, to sam ju morao opširnije i obraditi.

Ovom zgodom osjećam dužnost da se zahvalim Veleuč. gosp. dru J. Hollensteineru, profesoru teološkog fakulteta u Beču, dru E. Lovriću, profesoru pravnog fakulteta u Zagrebu, koji su mi dali posebne upute pri obradbi predmeta, o kojem je govor u ovoj radnji.

Posebnu zahvalu dugujem Veleuč. gosp. dru R. Kušeju, profesoru pravnog fakulteta u Ljubljani, koji mi je besplatno poslao svoje radove, o predmetu, o kojem ova radnja raspravlja i u pismima dao mi dragocjene upute.

U znak te zahvalnosti neka upravo njima bude posvećen ovaj moj rad.

Sarajevo, u mjesecu listopada 1936.

Fra Franjo Lipovac,
franjevac

L I T E R A T U R A.

A./Na njemačkom jeziku upotrebljena. /1/+

Bauch B.:Emanuel Kant,Berlin,1917.

Fleiner F.: Obligatorische Zivilehe und katholische Kirche.Gekrönte Preisschrift,Leipzig 1890.

Freund dr.Heinrich:Das Sowjetrussland srecht.J.-Bensheim,Berlin-Leipzig I.-1924.II.1927.S.342.

Friedberg Emil.:Das Recht der Eheschliessung in seiner geschichtlichen Entwicklung.Verlag von B.Tauchnitz.Leipzig,1865.S.XII. 828.

Friedberg Emil: Die Geschichte der Zivilehe.Berlin,1870.C.G.Lüderritz'sche Verlagshandlung.A.Charisius.S.40.

Fries Jos.: Vergleich zwischen dem bayerischen und polnischen Konkordat. München 1930.Druck der Sales.off.S.76.

Haring dr.Johann B.:Grundzüge des katholischen Kirchenrechtes. zw. neuarb.Auflage.Graz 1916.Verlag von Ulrich Mosers. Behandl.K.U.K.Hofbuchhändler.S.XI.-918.

Haring dr.Johann B.: Grundzüge des kanonischen Kirchenrechtes.3.nach dem C.J.C.umgearbeitete Auflage.Teil I.Graz 1924. Verlag von Ulrich Mosers Buchhandlung J.Meyerhoff. S.XI.-336.

Haring dr.Johann B.: Djelo isto Teil II.Graz 1924.S.397-1037.

Hergenröther dr.Philipp:Die Zivilehe./Separatabdruck aus den Zeitgemässen Broschüren,Band 6.Heft 2. /2/+ Münster,1870.Ad.Rusel.S.24.

Hilling dr.Nikolaus:Das Eherecht des Codex Juris Canonici.Freiburg im Br,1926.Verlag von Jos.Weibel,Universitäts-Buchhändler.S.VIII-176.

Knecht dr.Aug.:Handbuch des katholischen Eherechts auf Grund des C.J.C. und unter Berücksichtigung des bürgerlichen Eherechts des Deutschen Reiches,Osterreichs,Ungars,der Tschekoslovakei und der Schweitz.Herder& Co.G.M.B.H.Verlagsbuchhandlung. Freiburg im Br.1928.S.XII.-812.

Knöpfler A.: Lehrbuch der Kirchengeschichte.Sechste,vermehrte und verbesserte Auflage.Freiburg im Br.1920.Herder& Co. S.XXVIII-862.

Lampert Ulrich:Kirche und Staat in der Schweitz.Band I.Verlegt bei GGebr. J.und F.Hess.A.G.Basel und Freiburg 1929.S.XVI-389.

Leitner dr.M.:Lehrbuch des katholischen Eherechts.3.Auf.Padeborn.F. Schoningh.1920.S.X-445.

Nyrén G.: Das schwedische Eherecht./Gesetz über das Eherecht vom 11.VI. 1920.übersetzt von G.Nyren/Berlin Carl Heymanns Verlag 1925. S.VI-84.

Pohle dr.:Lehrbuch der Dogmatik.5.Aufl.Paderborn 1922.

1+/U popisu literature navodimé samo glavna djela i više upotrebljena u ovoj raănji;ostala djela upotrebljena u njoj već će se citirati na svom mjestu.

2+/Za ovo djelce veli Roskovány:u Monum.de matrim.Tom.III.p.665.da je "popularis,sed insignis dissertatio."

Sägmüller dr.J.B.: Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts.4 ungearb. Aufl.I.Band 1.Teil.Freiburg im Br.1925. Herder& Co.S.IV-150./1+/.

Schnitzer:Katholische Eherecht.Freiburg im Br.1918.

Schumann dr.J.:Das Institut der Civilehe von Standpunkte des heutigen Staates und der öffentlich angenommenen Kirchen betrachtet Nördlingen,Druck und Verlag der E.H.Beck'schen Buchhandlung,1869.S.IV-92.

Sohn dr.R.:Das Recht der Eheschliessung aus dem deutschen und canonischen Recht/Eine Antwort auf die Frage nach dem Verhältniss der kirchlichen Trauung zur Civilehe/Waimar,Hermann Böhlau,1875. S.XI-336./Djelo upereno protiv Friedberga/.

Triebs Frans:Praktisches Handbuch des geltenden kanonischen Eherechts in Vergleichung mit dem deutschen staatlichen Eherecht. Teil I-IV.in einem Band /Gesamtausgabe/.Ostdeutsche Verlagsanstalt G.M.B.H.Breslau 1933.S.770.Inače sv.I. izašao je 1925.II.1927.III.1929.i sv.IV.1932.

Archiv für kathol.Kirchenrecht /Insbruck-Mainz/,1905,1920.god.Tom.LXXVI. ✓

Kirchenlexikon für Theologie und Kirche.Band III.Freiburg im Br.1931. Herder& u.Co.

Stimmen aus Maria-Laach,1873,1874,1875.✓

Theol.Prakt.Quartalschrift,1921,1923,1909,1910,1926.1933.✓

1+/Ostali dijelovi izašli su kod Herdera i to sv.I.dio drugi 1926.i sv. I.dio treći 1930.g.

B./Na francuskom jeziku.

Basdevant dr.J.:Des rapports de l'Eglise et de l'Etat dans la legislation du mariage du Concile de Trente au Code Civil.Paris 1900, Larose et Forcel.p.236.

Bazovský Jean:La codification du droit civil en Tchecoslovaquie.Paris, 1927.Les presses Universitaires P.VIII-229.

Capitant Henri:Introduction á l'étude du droit civil.4 édit.Paris, Pedone,1925.p.456.

Combier H.:Essai sur le divorce et la séparation du corps.Paris,1881.

Esmein A.:Le mariage en droit canonique.Tom.I.Paris,Larose et Forcel 1891.p.432.

Esmein A.Le mariage en droit canonique.Tom.II.Paris 1891.p.392.

Glasson Ernest:Le mariage civil et le divorce dans l'antiquité et dans les principales législations modernes de l'Europe. 2 edit.révue et considér.augmentée.Paris,A.Durand et Pedone-Lauriel,1880.Chaumont Typographie Cavaniol p.IV-540

Hémard Joseph:Précis elementaire de droit civil.Tom.I./Théorie générale du droit civil.Le droit de famille/Société anonyme du Recuéil Sirey.Paris-Bordeaux,1928,p.VIII-516.

Lehr Ernest:Le mariage,le divorce et la séparation du corps dans les pays principaux civilisés.Paris,Larose et Forcel,1899.p.XI-472

Lemaire J.: Le mariage civil.Paris 1899,1910.p.238.

Restreppo-Restreppo: Concordata conclus durant le pontificat de da Saintéte le Pape Pie XI. Romae, Pontificia Universita, Gregoriana 1934. p. XV-307.

Dictionnaire de Théologie Catholique: Vacant-Mangenot-Aman. tom. IX. Paris 1927. Librairie et ând.

C./Na latinskom jeziku:

Cappello Felix: S.J.D: Tractatus canonico-moralis de sacramentis iuxta C.J.C. vol. III. De matrimonio. Taurinorum-Augustae; Typis P. Marriotti. 1923. p. XI-952.

De Camillis: Institutiones Juris Canonici. Parisiis, 1868. vol. II. 145 sqq.

Denzinger-Umberg: Enchiridion symbolorum. 1932. Freiburgi Brisgoviae, Herder.

Donat F.S.J.: Ethica generalis. ed. 4. Oeniponte 1930. P. VIII-228.

Donat F.S.J.: Ethica specialis, ed. 4. Oeniponte, 1930. p. VIII-303.

De Smet A.S.T.D.: De sponsalibus et matrimonio; tractatus canonicus et theologicus necnon historicus et juridico-civilis. Tom. I. ed. 4. ad normam Codicis recognita. Brugis, Carl. Bayert, MCMXXIIII, p. XLII-442.

De Smet A.S.T.D.: Djelo isto tom. II. ed. III. ad normam Codicis. Brugis MCMXX. p. VIII-398.

Elter Edmondus, S.J.: Philosophia moralis, ed. 2. em. et aucta. Romae, apud Sedes Univers. Gregorianae, 1934. p.

Gasparri Card. P.: Tractatus canonicus de matrimonio. vol. I. et II. Parisiis Au Secretariat de l'Institut Catholique 1891-1894 p. XIII-550.

Gasparri Card. P.: Tractatus canonicus de matrimonio. vol. I. et II. Romae, polyglotis vaticanis MDCCCCXXIII. Ad mentem C.J.C.

Gasparri Card. P.: Fontes, C.J.C. Romae tom. II. III. IV.

Hurter H.S.J.: Theologia generalis, ed. V. recogn. Oeniponte Libratia Academica Wagneriana, 1886. tom. I. p. 512.

Martin J.P.S.J.: De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Eccesiae soli exclusive propria. vol. 2. Lugduni et Parisiis 1884.

Melata Bened.: De potestate qua matrimonium regitur et de jure matrimoniali civili apud praecipuas nationes. Romae, Tata Giovanni 1903. p. 101 sqq.

Mercatti: Raccolta di Concordati, Romae 1919.

Noldin-Smitt: De sacramentis, ed. XXI. Oeniponte p. 716.

Prümmer Dom. O.Pr.: Manuale theologiae moralis. tom. III. Friburgi, Brisgoviae, Herder & Co. MCMXXXIII. p. XI. 697.

Prümmer: Manuale Juris Canonici. ed. 4. et 5. auct. et secundum recentissimas decisiones romanas recognita. Friburg, Brisgoviae, Herder & Co. MCMXXVIII. p. XLV-741 /1+/

1+/Šesto izdanje je priredio M. Münch O.Pr. i izdano je na istom mjestu 1933.

Perrone J.S.J.:De matrimonio christiano.tom.I.Romae,Typ.S.C.de Prop.Fide, MDCCCLVIII.p.XVIII-446.

Roskovány Aug.:Matrimonium in Ecclesia Catholica potestati ecclesiasticae subiectum./Cum amplissima collectione monummentorum et litteratura/.tom.I.Postini,typis Aethenaei,1870.p.XII-865.

" " :Naslov djela kao gore.tom.II./Monumenta saec.XIX.ex Austria et Hungaria,itemque litteraturam usque ad 1868 continens. Postini,typis Aethenaei,1871.p.XII-624.

" " :Naslov djela kao gore.tom.II./Supplementa ad tom I.et II., itemque ulteriora monumenta et litteraturam ab.an.186 9-1875 complectens /Nitriae,typis V. Michaelis Siegler,1877. p.XXII-746.

" " :Naslov djela kao gore.tom.IV./Monumenta et litteraturam usque ad 1881,itemque repertorium complectens/Nitriae, typis Ed.Schemock et St.Huszár,1882/.p.XX-738.

" " :Supplementa./Collectiones monumentorum et litteraturae de matrimonio/tom V.
Nitriae,typ.Schempek et Huszár 1889.p.XLVI-511.

" " :Supplementa kao gore.tom VI.
Nitriae,typ.Schempek et Huszár,1889.p.LXV-546. /1+/

Sartori Cosm:Enchiridion canonicum seu Sanctae Sedis Responsiones post editum Codicem J.C.datae.....ed.IV.emend.et aucta. Vicetiae,typ.commercialis,1934.p.625.

Thomas S.Aqu:Summa theol.cum supplemento III,Romae /ed.alt.Romana tom.V. MDCCCXCIV.

Theiner.....l:Acta genuina s.s.oecumenici concilii Tridentini. Zagrabiae 1874.tom.II.

Vermeersch-Creuson:Epitome iuris canonici.tom.I.et II.ed.4.Mechliniae-Romae.Dessain 1929,1930.p.XV-551 et p.XVI-551.

Worna-Vidal S.J.: Jus canonicum ad Codicis normam exaratus.tom.V.Jus matrimoniale.Romae.Univers.Gregoriana,1925.p.XV-868.

A.S.S./Acta Sanctae Sedis./

A.A.S./Acta Apostolicae Sedis/

C.J.C./Codex Juris Canonici/

1+/U spomen djel.Roskovanyja može se naći obilata literatura o ovoj stvari.

D./Na našem jeziku /srpsko-hrvatsko-slovenačkom/

Andrijević dr.A.: Naš brak i reforma njegova.
Vel.Bečkerek.1919.Stampar.Per.Plajce.str.73./dir./

Bolaj dr.Ferd.: Katoličko crkveno pravo.Zagreb 1893,1901.

Bolić dr.M.: Referat u Spomenici pravn.kongr.u Zagrebu 1934.str.7-22.

Bračni Pravilnik Srpsko-Pravoslavne Crkve sa Postupkom za sudove u Srpsko-Pravoslavnoj Crkvi.Beograd,Geca Kon,A.D.1934.Kao 229 sveszak Zbirke Zakona dr.G.Nikolića /dir./

Eisner dr.Bert.:Međunarodno,međupokrajinsko i međuvjersko bračno pravo Kraljevine Jugoslavije.Zagreb,Tipografija 1935. str.X-189.

Gross dr.-Schueller-Novak: Udžbenik crkvenoga prava katoličke crkve. Zagreb, 1930. str. XIII-456.

Jelišić dr. Fr. V.: Kanonsko ženidbeno pravo katoličke crkve. Sarajevo 1930. Hrv. Tiskara. str. 240-IV.

Kušej dr. Rade: Verska Anketa i njeni zaključci. Ljubljana 1922. str. 48

" " : Vera in bračna vez v naši državi de lege lata in de lege ferenda. U Zborniku znanstvenih razprav IV. letnik 1924-1925. Ljubljana 1924 str. 94-132.

" " : Crkveno pravo katoličke crkve. V Ljubljani 1927. Druga predelana in popolnjena izdaja. str. XVI-695.

" " : Obzornik: Bračno pravo za katolike v Avstriji iza konkordata, Ljubljana 1934. str. 14.

" " : Ob reformi in izenačenju bračnega prava. Beograd str. 13. Separatni istisak iz Spomenice Mauroviću. str. 399-411.

Lanović dr. M.: Konkordat Jugoslavije s Vatikanom. Beograd 1925. Štamparija sv. Save str. 109. /ćir./

Lovrić dr. E.: Izjednačenje našeg bračnog prava. Ljubljana 1927. Separatni otisak referata iz Spom. pravn. kongresa u Ljubljani 1926. g.

Marković dr. L.: Porodično pravo. Beograd 1920. /ćir./

Milaš dr. N.: Pravoslavno crkveno pravo. Mostar 1902. Paher i Kisić. str. XVI-784. /ćir./

Milić dr. I.: Za opšte obavezni gradjanski brak. Beograd, 1926. str. 14. /ćir./

" " : Potreba reforme i izjednačenje našeg bračnog prava. KnjižSever. /ćir./ 1925. g. br. 3.

Sladović dr. E.: Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini, Beograd, Geca Kon 1926. g. /lat./ str. 151.

" " : Muslimansko ženidbeno pravo. Zagreb-Beograd 1925.

Spomenica na drugi kongres pravnika Kraljevine S.H.S. u Ljubljani od 9-11 septembra 1926 god. Ljubljana, Pravnik 1927.

Spomenica za treću glavnu skupštinu kongresa pravnika Kraljevine S.H.S. u Sarajevu. 1927. Zagreb, Merkantile.

Spomenica kongresa pravnika u Zagrebu. Zagreb-Merkantile 1934.

Tomac dr. Drag.: Ustav i bračno pravo. Zagreb. Linotip 1925 str. 187.

Vojnović dr. L.: Konkordat sa sv. Stolicom i naše nacionalno pitanje. Zagreb, Vasić, 1923. str. 60.

Arhiv /Pravnički/ 1922, 1933 g. ✓

Bogoslovska Smotra, Zagreb, 1926, 1933, 1934, 1935. ✓

Glasnik Pravoslavne Crkve. 1902/Nestorović/ 1902 /ćir./ ✓

Glasnik Srpske Pravoslavne Patrijaršije /Srijem. Karlovci-Beograd/ 1933/ćir/ ✓

Hrišćanski Život, Srijem. Karlovci 1924, 1925. br. 12. /Troicki/ /ćir./ ✓

Katolički List, Zagreb, 1921, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1933, 1936. ✓

Letopis Matice Srpske, Novi-Sad, 1926 /Troicki/. ✓

Mjesečnik prav. društva. Zagreb, 1905, 1921, 1934. ✓

Nova Evropa.Zagreb,1921,1922,1923,1924,1925,1926.

Službene Novine,Beograd.

Zbornik Zakona i Naredaba za Bosnu i Hercegovinu.Sarajevo,1878-1880, II.1883,1884,1885,1899,1910.

Zbornik Zakona i Naredaba za Hrvatsku i Slavoniju.Zagreb,1906,1916.

Zbornik Zakona i Naredaba za Srbiju.I&VII.XIV.XXX.XXXIII.knj.

Ustav Kraljevine S.H.S.1921,Sarajevo /dir./

Ustav Kraljevine Jugoslavije,Zagreb,Kugli 1931.g.

R A S P O R E D R A D N J E -

Predgovor.
Literatura i raspored radnje. Str.I-IX.
U v o d.

I. D I O : C R K V A I D R Ž A V A. Str.2-13

A.Pojam Crkve i njezina svrha. Str.2-3
a./Pojam Crkve Str.2-3
b./Svrha Crkve. Str.3-4
B.Pojam Države i njezina svrha. Str.4-13
a./Pojam Države Str.4-5
b./Svrha Države Str.5-6
C.Crkva i Država medju sobom Str.6-7
D.Nadležnost Crkve i Dražev. Str.7-11
E.Rastava Crkve od Države. Str.11-13

II. D I O : B R A K U O P Ć E. Str.13-38.

A.Pojam braka Str.13-21
a./Brak kao naravno-pravna ustanova Str.13-15
b./Svrha ženidbe. Str.15-17.
c./Bitna svojstva ženidbe. Str.17-21.
B.Brak kao ugovor. Str.21-26.
C.Brak kao sakramenat. Str.26-30.
D.Brak kao ugovor-sakramenat. Str.30-38.

III. D I O : C I V I L N I B R A K Str.38-56.

A.Pojam civilnog bračnog zakonodavstva i civilnog braka Str.38-45.
B.Vrste civilnog braka. Str.45-51.
a./Obligatni civilni brak. Str.45-48.
b./Fakultativni civilni brak. Str.48-49.
c./Civilni brak od nužde. Str.49-50.
d./Koja je vrsta civilnog braka najstarija. Str.50-51.
C.Civilni brak i nerazrješivost ženidbe. Str.51-56.

IV. D I O : P O V I J E S T C I V I L.B R A K A Stra.56-139

A.Kratka povjest jurisdikcije Katoličke Crkve nad brakom Str.56-77.
a./Period od početka Crkve do XI.stoljeća Str.57-64.
b./Period od XI.stoljeća do Trident.sabora Str.64-69.
c./Period od Tridentinskog sabora do francuske revolucije. Str.69-76.
d./Period od francuske revolucije do danas. Str.76-77.
B.Uzroci civilnog braka. Str.77-84.
A./Luter. Str.78-81.
b./Regalizam,galikanizam,febronionizam. Str.81-82.
c./Razni filozofski sistemi. Str.82-83.
d./Francuska revolucija. Str.83-84.
C.Povijest civilnog braka u pojedinim državama. Str.84-139.
a./Francuska. Str.85-97.
b./Engleska. Str.97-101.
c./Njemačka. Str.101-107.
d./Austrija. Str.107-113.
e./Italija. Str.113-119.
f./Španjolska. Str.119-121.
g./Portugal. Str.121-122.
h./Švicarska. Str.122-124.
i./Skandinavske zemlje. Str.124-126.
1./Švedska. Str.124-125.
2./Danska. Str.125.
3./Norveška. Str.126.
4./Škotska. Str.126.
j./Irska. Str.127-128.
k./Belgija. Str.128-130.
l./Holandija. Str.130.
m./Ugarska. Str.131-132.

n/Rumunjska. Str.132.
o./Čehoslovačka. Str.132-133.
p./Poljska. Str.133.
r./Rusija. Str.133-135.
s./Ujedinjenje sjeverne američke države. Str.135-138.
U ostalim američkim državama. Str.138-139.

V. D I O : S T A N O V I Š T E D R Ž A V A P R E M A C I V I L N O M B R A K U I R A Z L O Z I Z A C I V I L N I B R A K. Str.139-150.

I.Brak je civilna ustanova. Str.139-143.
II.Principi jednakosti građjana. Str.143.
III.Sloboda savjesti građjana. Str.143-145.
IV.Duh tolerancije. Str.145.
V.Izbjegavanje konkubinata. Str.145.
VI.Omogućenje razvoda braka. Str.145-147.
VII.Jedinstveno bračno zakonodavstvo. Str.147-148.
VIII.Izbjegavanje borbe među vjerama. Str.148.
IX.Ogromne usluge civilnog braka. Str.148-150.

VI. D I O : J U G O S L A V I J A. Str.150-228.

A.Povijest bračnog zakonodavstva u Jugoslaviji i današnje njegovo stanje. Str.150-204.
I.Hrvatska i Slavonija. Str.150-168.
a./Rimo/grko/ katolici. Str.151-157.
b./Pravoslavni. Str.157-161.
c./Muslimani. Str.161-163.
d./Starokatolici. Str.163-167.
e./Ostale vjroispovjesti. Str.167-168.

II. Srbija. Str.168-185.
a./Pravoslavni. Str.168-176.
b./Katolici. Str.176-182.
c./Muslimani. Str.182-184.
d./Ostale vjroispovjesti. Str.184-185.

III.Slovenija i Dalmacija. Str.185-190.
a./Katolici. Str.185-189.
b./Pravoslavni. Str.189-190.
c./Muslimani. Str.190.
d./Ostale vjeroispovjesti. Str.190.

IV. Crna Gora. Str.190-193.
a./Katolici. Str.190-193.
b./Pravoslavni. Str.190-191
c./Muslimani i ostale vjeroispovjesti. Str.193.

V.Bosna i Hercegovina. Str.193-198.
a./Katolici Str.193-195.
b./Pravoslavni. Str.195-196.
c./Muslimani. Str.196-198.
d./Ostale vjeroispovjesti. Str.198.

VI.Područje važenja madžarskog građjanskog bračnog zakonodavstva. Str.198-204.
B.Uređjenje bračnog zakonodavstva u Jugoslaviji Str.204.

VII. D I O: S T A N O V I Š T E K A T O L I Č K E C R K V E P R E M A C I V I L N O M B R A K U Str.228-254.

I.Načela. Str.228-237.
A.Brak kršćana i nekršćana i njihova podložnost crkvenom zakonodavstvu. Str.228-230.
B.Crkva katolička i brak nekršćana:nadležnost Države nad brakom nekršćana. Str.230-231.
C.Nadležnost Crkve nad brakom kršćana. Str.231-233.

D.Opseg nadležnosti Crkve nad brakom kršćana Str.233-235.
E.Odnošaj Države prema braku kršćana i njezina nadležnost nad tim brakom. Str.235-237.

II.Zašto je Crkva Katolička protiv civilnog braka ? Str.237-248

a./Brak sklopljen između krštenna jest sakramenat,a brak između kršćana i nekršćana jest sveta stvar. Str.237-238
b./Loše posljedice civilnog braka u vjerskom pogledu.Civilni brak snizuje kršćanski na obični civilni ugovor. Str.238-239.
c./On oduzima slobodu savjesti. Str.239-241.
d./Civilni brak vodi vjerskom indiferentizmu i uslijed toga je zanemaren odgoj djece. Str.242-242
e./Civilni brak uvodi zabludu,da se ženidba ugovor može odvojiti od ženidbe sakramenta. Str.242.
f./Civilni brak uvodi neslogu između Crkve i Države. Str.242-243.
g./Civilni brak oslabljuje čvrstoću ženidbenog veza. Str.243-248.

Nekoja pitanja u vezi s civilnim brakom,kojega katolici sklapaju. Str.248-253.

a./Civilni brak nije pravi brak. Str.248-250.
b./Kako se katolici imaju vladati prema civilnom braku ? Str.250-253.

D O D A T A K Str.254-255.
/Kazne za civilni brak./

Z A K L J U Č A K.

C I V I L N I B R A K.

/STANOVIŠTE KATOLIČKE CRKVE PREMA NJEMU./

U V O D.

Mnoge moderne države uvele su civilni brak. S tim se nastoji kod nas dokazivati, da bi bilo potrebno i u našu državu uvesti tu ustanovu. Po mišljenju onih, koji se za to zalažu, i to bi bio jedan razlog da nam se ne prigovori, da smo i u tom pogledu zaostali za ostalim kulturnim svijetom; to bi za nas bila prava potreba.

Uvodjenje civilnog braka u jednu državu, u bilo kojem obliku, nije stvar, preko koje bi se smjelo preći bez posebnog obzira. Uoče li se sve posljedice toga uvodjenja, mi katolici uveliko smo tangirani, jer tu se ne radi o neznatnoj stvari disciplinskoj koja nas po sebi ne bi morala posebno interesirati, nego se radi o sakramentu, o stvari, koja nam je kao vrelo milosti sveta i kojoj se mora dati dolično mjesto i poštovanje. Stoga je razumljiv stav katoličke Crkve prema civilnom braku.

Pošto se u nas sprema novi Građanski Zakonik, jedinstven za cijelu našu državu, u kojega bi, po mišljenju naših pravnika, trebala unići odredba o civilnom braku /obligatnom !/, mi katolici posebno smo tu zainteresirani. Upravo radi toga uzeo sam ovu raćnju, da, po mogućnosti, pokažem i iznesem pojam, narav, kratku povijest civilnog braka i njegove posljedice, stav katoličke Crkve prema toj ustanovi te ujedno da pokažem, kako uvodjenje civilnog braka u nas, ne bi bio korak naprijed, nego nazad.

To je ujedno bio i razlog, da sam morao posebno i opširnije obraditi povijest našeg bračnog zakonodavstva i osvrnuti se u većoj mjeri na našu državu.

Napominjem, da strani jezici o predmetu raćnje imaju obilatu literaturu, iz koje sam izabrao ponajbolja djela. Literatura na našem jeziku o ovoj stvari veoma je siromašna i nju sam, pravo govoreć, svu upotrebio.

Eventualne izmjene,koje bi nastupile za gradjansko područje u kojoj našoj državi s obzirom na brakove katolika,u slučaju,da se konkordat iz 1935 usvoji,samo smo ukratko naveli,jer je ova radnja pisana,dok konkordat još nije ni došao pred narodno pretstavništvo.-

I. D I O: C R K V A I D R Ž A V A

Pitanje civilnog braka usko je u vezi s općenitim pitanjem o nadležnosti Crkve i Države. Zato, prije nego se predje na raspravljanje o samom civilnom braku neophodno je potrebno imati ispravne i jasne pojmove tih dvaju društava, odnosno vlasti crkvene i civilne, "medju koje je Bog podijelio brigu oko cijeloga roda ljudskoga."/1/

A. Pojam Crkve i svrha njezina.

a/ Pojam Crkve. Crkva kao prestavnik duhovne vlasti jest crkva Kristova t.j. crkva katolička. Ona je: "Od Krista osnovano društvo kršćana na zemlji, koje spaja ispovjest iste vjere, koji primaju iste sakramente i koji su podredjeni istim poglavarima, napose rimskom papi, jedinom zamjeniku Kristovom na zemlji."/2/

Crkva katolička jest najprije društvo, jer ima sve oznake,koje se traže za pojam društva. Ima članove, koji su moralno i stalno ujedinjeni, da zajedničkim radom teže zajedničkom cilju./3/ Osim toga potrebna je za društvo i jedna vrhovna vlast, koja će uspješno upravljati članovima i voditi ih zajedničkom cilju, kako to lijepo ističe papa Leon XIII.: "Praeesse aliquos in omni consociatione hominum et communitate cogit ipsa necessitas." /4/

Ali Crkva nije obično društvo; nju je neposredni i pozitivnom odredbom ustanovio sam Bog kao monarhičko društvo/5/,koje mora trajati do konca svijeta/6/ i koje ima svrhunaravni cilj/7/. Uz to je

---

1/ Encycl.Immortale Dei Leon.XIII.d.d.1-XI.1885./A.S.S.18.1885,p 166 squ. Al.II.152.squ./Denz.-Umb.n.1866.
2/ Bellarminus, De Ecclesia militante, l.3.c.l.
3/ Elter Rdm.:Philosophia moralis ed.alt.emend.et auct.Romae Universitas Gregoriana p.149.-Donat:Ethica II. p.57.definire društvo:" "Societas est unio stabilis plurium ad communem finem assequendum."
4/ Encycl.: "Diuturnum illud", Leon.XIII.od 29-VI.1881/A.S.S.14.4squ. al.I/Denz.-Umb.n.1855.....Hurter: Theologia generalis ed.5 rec. Oeniponte 1885 p.193.: "Atqui ubi plurium habetur collegatio sub uno magisterio, ministerio et regimine,cui omnes subesse debent, adeo ut unum prodeat..corpus,idemque omnium sit finis,ibi est veri nominis societas."
5/ Math.16,18-19; Joann.20,21.Conc.Vatic.sess.4.cap.4 De Eccl.Chr. Denz.-Umb.n.1821
6/ Math.24.13-14.; 28.20.
7/ Conc.Vatic.sess.4.c. const.dogm.I.De Eccl.Christi:"Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum /1,Petr.2,25/ut salutiferum redemptionis opus perrene redderet,sanctam aedificare Ecclesiam decrevit." Umb.n.1821.

Crkva savršeno društvo/8/, jer ima sva sredstva, koja su joj potrebna za postignuće vlastitog cilja i u tom nije ovisna ni od jednog drugog društva istoga reda, jer joj je Krist sva sredstva i prava zato potrebna dao, bilo formalno bilo virtualno./9/ Tako ni u tom pogledu nije iza države,niti je o njoj ovisna./10/

Kao takovo društvo,jasno je, da je Crkva providjena potrebnom vlašću, da mogne svoj svrhunaravni cilj postići, i njezin osnovatelj dao joj je potestatem ordinis i jurisdictionis/11/ i to ne samo za naučavanje,nego zakonodavnu,sudbenu i prinudnu./12/ Tako je Crkva u sebi gledana o drugim društvima u tom pogledu posve neovisna/13/

b/ Svrha Crkve. Iako je Crkva vidljivo društvo, ipak njezina svrha nadilazi ovaj svijet,jer ona je ustanovljena, da nastavi djelo Kristovo na spasavanju duša./14/ "Crkvi je povjerena zadaća da ljude vodi nebu... Krist joj je naredio da uči sve narode i da širi kršćanske istine po cijelom svijetu. Ukratko, Bog je naredio Crkvi,da pazi na kršćanske probitke...."/15/

Crkva,dakle, kao društvo savršeno,sa zasebnom svrhom ima pravo izdavati i svoje posebne zakone,vršiti sudstvo i uredjivati sudbeno i disciplinski odnošaje svojih vjernika, imati posjede bez pristanka i dozvole civilne vlasti./16/

8/ Elter,O.c.p.150: "Perfectae societates sunt eae,quae sibi sufficiunt, omnia enim media,ad finem proprium assequendum in seipsis habent,et a nulla alia societate ejusdem ordinis dependent.Tales enim sunt Ecclesia et civitas."

9/ Donat: Eth.spec.ed.4 Oeniponte,1930.p.196.

10/Immortale Dei,Denz.-Umb.n.1869; "Ecclesia non est vera perfectaque societas plane libera,nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis,sed civilis potestatis est definire, quae sint Ecclesiae iura ac limites,intra quos eadem iura exercere queat. "Prop.19 damn.in Syllab.Pii IX.Denz.-Umb.n.1719.

11/Math.16.18-19;Joann.21.15-18;Conc.Vatic.sess.4.const.dogm.I. De Eccl.Chr.c.3.Denz.-Umb.n.1826,sqq.

12/"Ecclesia vis inferendae potestatem non habet neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam." Prop.24.damn. in Syll.Pii IX. Denz.-Umb.n.1724.

13/Immortale Dei,Denz.-Umb.n.1866.c 7.C.J.C.c.1553.§.1,2.

14/Conc.Vatic.sess.4.Const.dogm.I.De Eccl.Chr.Denz.-Umb.n.1821

15/Encycl. Immortale Dei.

16/"Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exercere non debet absque civilis gubernii venia et assensu." Prop.20.damn.in Syll.Pii IX. Denz.-Umb.n.1720. "Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acquirendi ac possidendi." Prop.26.damn.in Syll.Pii IX.Denz.-Umb.n. 1726.

./.

B. Pojam Države i njezina svrha.

a/ Kao što crkva tako je i Država društvo./17/Sam i za se čovjek ne može živjeti dolično svojoj razumnoj naravi. Potekao iz društva, obitelji, on nužno treži vezu s drugim ljudima i tako zadovoljuje potrebu svoje društvene naravi. Potreba pomoći i društva sile ga, da se udružuje s drugima; tako nastaju veće ili manje skupine i konačno države./18/

Kako je opstanak društva nemoguć bez auktoriteta, tako nužno postoji i civilna,državna vlast,koja na svom području mora upravljati članovima,društvene odnošaje uredjivati i eventualne prekršaje,radi očuvanja društvenog reda, kažnjavati i tako članove svoje uspješno poticati da idu zajedničkom cilju./19/

Potrebu za društvom usadio je Bog sam u narav ljutsku i tim je On sam indirektno osnivač društvene i državne vlasti.

Mišljenje Rousseau-ovo/+1778/,po kojem bi društvo nastalo samo zdogovorno,a ne da je čovjeku prirodno da teži za društvom kao i mišljenje pristaša znanstvenog anarhizma, koje su u 19 v. zastupali Proudhon,Bakunin,Kropotkin,Mast i nastojali dokazati, da čovjek,jer je slobodan i jer se toga ne smije odreći kao nečega što je od njegove naravi neodoljivo i dosljedno da se ne može podvrgnuti drugoj vlasti, neispravno je i samo ga iskustvo pobija. Nije daleko ni evolucionistička škola, koja i u tom pogledu vidi razvoj čovjeka od životinje do današnjeg čovjeka.I povjest ih sve pobija.

17/ "Status est coetus stabilis familiarum sub aliquo regimine independenti perfectae vitae sufficientiae causa societus." Donat: O.c.II. /pars specialis/p.91.

18/"Aus und dür sich allein kann der Mensch nicht existieren. Im Schlosse der Familie geboren,ist er nur in Verbindung mit andern Menschen imstande,ein menschenwürdiges.Dasein zu führen. Und wie durch seine Hilfsbedürfikeit,so wird er auch durch den Geselligkeitstrieb genötigt die Verbindung mit den Mitmenschen zu suchen.Gemäss seiner Natur muss der Mensch in Gesellschaft,in der bürgerlichen Gesellschaft,im Staate leben. Man kann denn Staat daher dahin definieren,dass er eine natürliche, vollkommene Gesellschaft ist. Der Staat ist demnach von Gott gewalt."Sägmüller: Lehrbuch des katholischen Kirchenrehts,IV.Band I.Teil I.Freiburg im Br.Herder und Co.S.47,48,§ 13.

19/"Quoniam vero non potest societas ulla existere,nisi aliquis omnibus praesit,efficaci similique movens singulos ad commune propositum impulsione,efficitur,civili hominum communitati necessariam esse auctoritatem,qua regatur,quae nonsecus ac societas a natura,propteres a Deo ipso oritur auctore." Immortale Dei.Sägmüller,O.c.s.48.§ 13.

./.

Taj nužni civilni auktoritet ima za izvršenje zadaće i posebnu vlast zakonodavnu, izvršnu, sudsku i prisilnu.

b/ Svrha Države.

Ona je izražena u samoj potrebi naravi ljudske, koja je državu načinila. Govorimo naime, o bližnjoj svrsi države i njezine vlasti, jer konačno posljednja svrha države jest kao i samog čovjeka: slava Božja. Ta bližnja svrha države jest da pojedine svoje članove kao i cjelinu štiti čuvajući pravni poredak, da se brine za javno dobro i napredak gradjana; da pribavi dovoljno sredstava, kojima će pojedinci svoj privatni vremeniti napredak osigurati, odnosio se on na tijelo ili na duh. Država je pozvana da obezbjedi pojedince, obitelji i društvo u onom što se traži za blagostanje ovoga života, podupirajući privatnu samostalnost u nastojanju oko duhovnih i materijalnih dobara. Ona mora biti potporanj ondje, gdje pojedinac ne može sam da potrebama svojim doskoči./20/

Samo se po sebi razumije, da je vjera i u naravnom redu jedno od najboljih sredstava za postignuće te svrhe, zato je država, i u pretpostavci da sebi dobro želi dužna vjeru štiti i potpomagati.
Svrha dakle, države nije samo da štiti slobodu i prava gradjana "koje se ne smiju suziti, osim u koliko je potrebno, da svi uživaju istu slobodu". Tu nauku, koja je prviput potekla od Lockea kasnije je Kant svojom naukom o pretjeranoj autonomiji čovjeka još više proširio. Država, odnosno državna vlast mora se brinuti za ono, radi čega je ljudska narav sklopila državu; dakle, ne samo čuvati javno - pravni poredak nego mora i svojim pozitivnim radom pribaviti sredstve za napredak i vremenito blagostanje gradjane.

Isto tako nije svrha države javno dobro u sebi promatrano, gdje bi se dobro privatnika njemu podčinilo tako, da javno dobro prestaje biti sredstvo za dobro pojedinaca i obitelji. Tim bi država promašila svoju svrhu, pa pod tim javnim dobrom razumjela se i sama države kao takove, ili njezina savršenost, napredak i kultura naroda, rase ili cijeloga roda ljudskoga. Tu je gradjanin pojedinac, čovjek ponižen, lišen svoje ličnosti i postao obično sredstvo za dobro države, kao nečega što se od nje da odjeliti.

20/ Immortale Dei, encycl. Denz.-Umb. n. 1866.

./.

Neispravan je nadzor socijaliste i komuniste o svrsi države, jer i tu je pojedinac bez lične slobode i mora biti dio cjelokupnog državnog aparata, da proizvodi materijalna sredstva, koja će konačno pripasti državi, da ih onda država po svom nahodjenju dijeli./21/

U modernom nazoru o državi pojedinac gubi ono što ga čini ličnošću./22

C. Crkva i država medju sobom.

Iz gore izloženog slijedi, da su Crkva i Država društva savršena, svaka ima svoj djelokrug odvojen te su crkvena i državna vlast jedna i druga "najviša u stvarima, koje na nju spadaju. Obe su ograničene stalnim granicama, koje odredjuju narav i bliža svrha njihova. Tu je, dakle, kao opisan krug, u kojem obe vlasti jure proprio djeluju"./23/

Iz tog slijedi, da nijedna o drugoj ne može direktno ovisiti; one su dva razna životna kruga, različite po izvoru, svrsi, sredstvima, djelatnosti, organizaciji, vezanosti na teritorij i vrijeme./24/ Zato Crkva i radi svoje naravi i zadaće u krugu svoga djelovanja ne može biti Državi podvrgnuta,/25/ jer je njezin Osnovatelj odredio krug i pravac njezinog rada tako, da je ona sama sebi dovoljna./26/

Iz toga što je Država kao i Crkva u svojim stvarima potpuno suverena, neovisna, kao što i Crkva neovisna u svom duhovnom djelokrugu, ipak ne slijedi, da je Država tako samostalna, da ne bi imala granice, te da bi ona bila izvor svakoga prava za što se danas zauzimaju svi oni koji naglašavaju apsolutni auktoritet Države i tako potčinjavaju pod njezinu

---

21/ "Il comunismo presime di risolvere la questione sociale prescindendo dal' elemento spirituale dell'uomo, e volendo vedere in lui null'altro che la parte materiale. Misera concezione, che toglie all'essere umano la sua parte piu nobile!" Osservatore Romano, 1936. n. 176. p. 3. Artic. Moralita e comunismo. Donat O.c. p. specialis, p. 131. squ.

22/ "Die moderne juristische Teorie von Staate, ... schreibt dem Staate das formelle Recht zu, nach seinem Ermessen, die Grenzen seiner Wirksamkeit zu bestimmen, so dass prinzipiel nichts dem menscheichen Gemeinleben Angehörige seiner regulierenden Macht entrückt ist." Jellinek, Allgem. Staats lehre /1914/ S. 327.

23/ "Utraque est in suo genere maxima: habet utraque certos, quibus continestur, terminos eosque sua cuiusque nature causaque proxima definitos; unde aliquis velut orbis circumscribitur, in quo sua cuiusque actio jure proprio versetur". Immortale Dei, encycl. Denz.-Umb. n. 1866. "Ecclesia et civites suam habet utraque potestatem, neutra paret alteri." Sapientiae Christianae encycl. d. 10. I. 1890. ASS. 22. 1889-90. p. 397.

24/ Lampert: Kirche und Staat in der Sehweiz, Bd. I. S. 25. Sägmüller, o.c. S. 49.

25/ Lampert O.c. S. 26. § 13.

26/ Isp. "Er /Christus/ hat auch Umfang, Art, und Richtung der kirchlichen Tätigkeit bestimmt und seine Kirche rechtlich so gestaltet, dass sie sich selbs genügt und auf eigend Grundlage ruhend zur Erfüllung ihres erhabenen Zweckes nicht auf Staatshilfe unbedingt angewiesen ist." Lampert, O.c. S. 33. § 15.

vlast sve društve pa i Crkvu. Država prava pojedincu i društvu ne stvara, ona ih mora priznati, i štititi, a ne apsorbirati.

Dosljedno i Crkva kao od Države odvojeno samostalno društvo,koja mora da obuhvati sve narode i koja je osnovana za sva vremena ne može i ne smije se suziti na jednu Državu, koja je uvijek podvrgnuta promjeni, jer prava vjera po sebi, kakva je katolička nadilazi potrebe državnoga života ili jednog naroda./27/

Crkva nije državna ustanova, nego je društvo u sebi, ima svoj vlastiti životni princip, ima svoje vlastite zakone, njih se drži i svojom prirodjenom ih vlašću izdaje, ima svoju vlast i auktoritet, da iznudi opsluživanje tih svojih zakona./28/

Crkva ne bi mogla odgovarati svojoj svrsi, ako bi bila ovisna o promjenama i samovolji civilne,političke vlasti, /29/ protiv toga se Crkva katolička uvijek borila i veliki dio povijesti njezine zauzima ta borba za svoju samostalnost./30/

D. Nadležnost Crkve i Države.

Iz same naravi Crkve i Države slijedi njihova nadležnost. Kad je govor o kompetencijama tih dviju vlasti najviših u svom redu, /31/ potrebno je jasno razlikovati stvari čisto crkvene /res mere ecclesiasticae/, pod kojim se razumijeva "sve ono što je u životu ljudi sveto, što se nužno odnosi na službu božiju i na spas duše bilo po svojoj naravi bilo radi svog posebnog odnošaja prema tomu./32/

27/"Eine Einheit, die alle Nationen umfassen und für alle Zeiten gestiftet und doch fest an sich geschlossen sein sollte nach dem Willen des Stiftes,kann weder Teil eines einzelnen Staates,noch auch durch "Eingliederung" in den staatlichen Organismus den viele sich stets entgegensetzten und fortwährend wechselnden Staaten untergeordnetsein," Lampert,O.c.S.35.§ 15.

28/ Lampert, O.c.S.26.§ 13.

29/"Eine Dienstbarkeit der ewigen Güter unter dem Apsolutismus politischer Machthaber widerspricht dem ganzen Geist des Christhentums" Lampert, O.c.S.33. § 15.

30/Lampert,O.c.S.34.§ 15.

31/Immortale Dei,enc.Denz.-Umb.n.1866.

32/"Wass immer im Leben der Menschen heilg ist was speziell auf den Dienst Gottes und das Heil der Seelen,sei est seiner Natur nach,oder wegen einer Beziehung hierzu,gerichtet ist - res /causa/ mere ecclesiasticae-, das untersteht allein der Kirche".Sägmüller O.c.S.51,52;§ 13."Quidquid igitur est in rebus humanis quoquo modo sacrum,quidquid ad salutem animorum cultumve Dei pertinet, sive tale illud sit natura sua,sive rursus tale intelligatur propter causam, ad quam refertur,id est omne in potestate arbitrioque Ecclesiae....."Immortale Dei,enc.Denz.Umb.n.1866.

Ovamo spada: naviještenje riječi božije,božanske nauke,kršćanski odgoj mladeži,održavanje službe božije,dijelenje /i uprave/ sakramenata i sakramentala,osnivanje,promjena ukinuće crkvenih službe; odgoj,posvete i postavljanje crkvenih službenika,crkveno sudstvo i zakonodavstvo; općenje izmedju crkvenih starješina i njihovih podanika, osnivanje i ukidanje crkvenih redova i bratovština;osnivenje, upravljanje,uzdržavanje crkvenih ~~radnaxkxdrxaxnxžikinaxxxxxxxxxxxxxxx~~ dobara.../33/ odredjivanje i primjene crkvenih kazna.../34/

U svim tim stvarima crkva je isključivo i jedina nadležna kao što je Država nadležna u stvarima,koje su čisto građjanske/res mere civiles/./35/ Medju ove spadaju na pr.izdavanje zakona o porezima, agrarni zakoni /36/, zakoni o javnim radovima,o novčanim poslovima, vojsci i t.d. Isključivu nadležnost Države u tim stvarima Crkva katolička otvoreno priznaje,kad veli: "Quae in genere rerum civilium versantur in potestate supremoque imperio eorum /principum civilium/ /Ecclesia/ esse agnoscit et declarat /37/ te ponovno izriče kad,iza kako je iznijela vlast Crkve,veli: "Caetera vero,quae civile et politicum genus complectitur,rectum est civili auctoritati esse subiecta, cum Jesus Christus iusserit, Cesaris sint,reddi Cesari,quae Dei,Deo Mt. 22,21/ /38/

Mješovite stvari /res mixti fori/, causae mixtae, su one koje se po svojoj naravi i svom povijesnom razlogu odnose na svrhu Crkve i Države te obe imaju vlast nad njima već prema načinu kako se one na tu svrhu odnose. Takove su stvari na pr.: osnivanje crkvenih službe

33/ C.J.C.cc.1322,1327,1375,1381,1409,109,147,1352,1431,1353,1554, 1333,1495; zatim Syll.Pii IX.prop.damn.:26-33 incl.41,44,46,49, 50-54 incl.64-74 incl.Denz.-Umb.nn.1726,1733 incl.1741,1744,1745, 1746.1750-1754 incl.1765-1775 incl.Conc.Vatic.Sess.IV.Cap.III. Const,dogm. I de Eccl. Chr. Denz.-Umb. n. 1829.
34/ Donat: O.c. pars spec. p. 201.
35/ Sägmüller, O.c. S.52, § 13 -
36/ Donat, O.c.S. pars spec.p. 202.
37/ Diuturnumillud, enc. Leonis XIII d.d. 29.VI /junii/ 1881. Denz.-Umb. n. 1858.
38/ Immortale Dei, enc. Denz.- Umb. n. 1866.

./.

i promjena već osnovanih ukoliko tu dolazi u obzir i djelovanje Države, uvodjenje novih svetkovina, koje bi se morale slaviti gradjanski i podizanje crkvenih zgrada, samostana i ustanova ukoliko se Države more brinuti za tjelesno zdravlje svojih podanika; brak ukoliko su uz njega vezani gradjanski učinci i t.d. /39/ U takim stvarima mogu se izmedju prestavnika Crkve i Države sklopiti ugovori, konkordati, gdje obe stranke ugovaraju o predmetima, u kojima su obe vlasti nadležne, kao što mogu i o drugim prijepornim stvarima ugovarati. Tu Crkva, odnosno njezin najviši pretstavnik papa s punom vlašću ugovara, kao i u svakom bilateralnom ugovoru, s pretstavnikom najvišim državne vlasti; prema tomu neispravno je poricati papi u ovim stvarima punomoć i pod vidom neispravnog načela o suverenitetu Države njegovu vlast suzivati na ono što mu državna vlast dozvoli./40/

Konkordati su ugovori/41/ kojih su predmet ponajviše, kako je rečeno, res mixtae, ali mogu se pregovori voditi i ugovori sklopiti i o drugim stvarima prema nahodjenju jednog i drugog pretstavnika./42/ Tako član IV.§.2.austrijskog konkordata iz 1934 veli: "Prije nego Sv. Stolica imenuje rezidencijalnog nadbiskupa, biskupa ili koadjutora s pravom nasljedstva kao i prelata nullius, ona će ime te osobe saopćiti federalnoj austrijskoj vladi da vidi, da li vlada ima kakvih razloga političke naravi uopće protiv toga imenovanja. /43/

39/ Sägmüller, o.c.S.53.§.13.

40/ Tako po dru Lanoviću "Konkordat je sporazum izmedju pretstavnika najviše crkvene i državne vlasti o prevnom položaju katoličke Crkve u jednoj Državi uopšte ili rešenje izvesnoga crkveno-političkoga pitanja napose." Dr.M.Lanović, Konkordat Jugoslavije s Vatikanom, bibl.savr.religiozno-moralnih pitanja knj.15 i 16. Beograd 1925. Štamparija sv.Save.str.1-109/Ćiril.!/Konkordat "dakle nije dvostrani pravni ugovor, gdje se traži ravnopravnost stranaka, koje ugovaraju i potpuno njihova sloboda u raspravljanju sa predmetom ugovora, a papi manjka ravnopravnost i sloboda, jer on može svoju crkvenu vlast da vrši nad pojedinim dijelovima katoličke Crkve samo utoliko ukoliko su to pojedina država dozvoli. To je doslijedni izvod iz apsolutnog suvereniteta države." Bogosl.Smotre god.XIV.1926 str.182 recenzor.dra Ruspinija spomen.brošure.

41/ Konkordate sind Vereinbarungen zwischen den verfassungsmässigen Vertretern der katholischen Kirche und eines bestimten Staates über beiderseitige Angenlegenheiten." Haring: Gründzüge des kathol. Kirchenrechts Teil I. Graz 1924 S.74. Vermeersch-Creusen, o.c.tom.I. p.43.

42/ "Der Inhalt der Konkordete wird sich natürgemäss meist auf die sogenmantem res mixtae beziehen, jedoch können auch res ecclesiasticae und civiles Gegenstand der Vereibarung sei." Haring, o.c.1924 S.74. Vermeersch-Creusen, o.c.I.p.44.

43/ A.A.S.XXVI.1934 p.249-282. ~~Restrepo~~ Restrepo: Concordats conclus durant le pontificat de sa sainteté le pape Pie XI.p.272 n.531.

./.

Taj se stavak često puta opetuje i drugim konkordatima. Tako u čl. 5 rumunjskog konkordata iz god. 1927;čl.XI.konkor.s Litvom iz 1927; čl.III.2 i zaklj. zap. čl.III.1-2;čl.7 konkordata s Pruskom iz 1929/44/. Na te ugovore Crkva je uvijek bila spremna/45/ vodjena željom,da se sloga izmedju tih dviju vlasti održi, te tako mnoge zle stvari i prepirke izbjegnu./46/

Doklegod ima tih prijepornih stvari izmedju Crkve i Države i doklegod treba da vlada sklad izmedju njih /a kad ne treba?/ dotle će konkordati biti savremeni i nijekati a priori očitu istinu, da je sv.Stolica tu iskrena nije ni malo opravdano./47/

Ako se te dvije vlasti ne mogu da nagode onda uredjuju svoje stvari svaka za se /48/

Zakonima se crkvenim moraju pokoravati svi njezini članovi bez iznimke, koje god časti ili vlasti bili./49/ S druge strane njezini se članovi moraju pokoravati i državnim zakonima,ako su ovi (ne protive u skladu sa) kršćanskim moralom,/50/ jer više se treba pokoravati Bogu, nego ljudima./51/

Crkva ima viši cilj nego sve druge društva pa i sama Država; iz tog slijedi, da Crkva mora da ima i prednost pred tim društvima.Tim što je rečeno, da su Crkva i Država neovisna, savršena i u svom redu najviše društve/52 ne slijedi, da je Crkva istog reda kao Država,

44/Konkordat s Rumunjskom ratificiran 7.VII.1929:,s Pruskom rat.13.VII 1929 s Badenom 11.III.1933.

45/Po Angelo Mercati:Raccolta dei concordati....Roma 1919 od prvog konkordata koji je sklopljen 23.IX.1122 do 1914 sklopljeno je izmedju Sv.Stolice i raznih država 133 konkordata.Immortale Dei Denz-Umb. n.1866.

46/"Quae in genere civilium rerum versantur....:in iis,quorum iudicium, diversam licet ob causam,ad sacram civilemque petinetpotestatem,vult existere inter utramque concordiam,cuius beneficio funestae utrique contentiones devitantur."Diuturnum illud eno.Denz.-Umb.n.1858.Immortele Dei,enc.Denz.-Umb.n.1866 in fine.

47/Dr.Juraj Demetrović u "Jugoslavenskoj Njivi" za mjesec juli 1922 u članku "Konkordat izmedju Jugoslavije i Vatikana" bez temelja dokazuje,da se konkordati preživjeli i argumentire,da nam je konkordat uopće nepotreban, jer konkordati nisu nikad koristili,pa nam neće ni sada koristiti.Osim toga veli, da Vatikan,odnosno papa,nikada neće biti prijateljski raspoložen,i uzvikuje:"Inače Crkva ne bi bila Ecclesia militans!"Isp.Rasprava Dr.Milanovića "Konkordat s Vatikanom" u Obzoru od 16-22.III.1921.

48/Sägmüller O.c.p.53.§ 13.R.Kušej:Crkveno pravo katoliške Cerkve; druga predelana in popol.izd.Ljubljana 1927.str.40.

49/C.J.C.cc.12,87.

50/Joan. 19. n.11; Rom.13.1.sl.; I.Petr.2,13-17.; Syll.Pii IX.prop.63. damn.Denz.-Umb.n.1763.

51/Act.Ap.5,29,; 4.19.

52/Immortale Dei,enc.Denz.-Umb. n.1866.

./.

nego radi svrhe Crkve,slijedi da je ona drugog reda, a svrha, sredstva i Osnovatelj njezin kažu, da je ona reda svrhunaravnoge; zato u sukobu u mješovitim stvarima izmedju Crkve i Države, kad ne može doći do sporazuma pravi red traži, da vlast višeg reda radi svoje više svrhe,prevlada. U tom smislu se govori o indirektnoj ovisnosti Države o Crkvi/53/

E - Rastava Crkve od Države.

Ova Cavour-ova krilatica danas se često puta opetuje; štaviše nekim državnicima, pogotovu u novije vrijeme, postala je kao idealno rješenje odnošaja Crkve i Države. Od tog nijesu mogli ostati imuni ni ljudi, koji se inače priznaju katolicima/54/

Kao razlog, kojega državnici navode za ovo riješenje jest taj da država ostane vjerna svojoj zadaći,tako "da se niti Država meša u crkvene stvari, niti da se crkva meša u državne..."/55/

Ta ideja rastave Crkve od Države jest zapravo plod liberalnih struja 19 vijeka i do danas je ostvarena u mnogim Državama: U.S.A., Francuskoj /1905/, Njemačkoj 1919, Portugalu 1911,Rusiji 1918,Belgiji 1931, Čehoslovačkoj. /56/

Ako se stvar malo bolje promotri vidjeće se, da ideja "slobodna Crkva u slobodnoj Državi" /57/ nije ni malo ispravna i da to ni malo ne donosi dobrog ploda.

Usprkos što su Crkva i Država po svom unutarnjem biću heterogene veličine,potekle iz posve drugog principa, s drugim svrhama i zadaćama, ipak one rade oko istih podanika i svrhe njihovih životnih krugova nisu medjusobno oprečne tako, da jedna drugu uza se ne trpi./58/

53/Donat: O.c. Sth.sp.o.205.; n.422

54/Dr.Lujo Vojnović:Konkordat sa sv.Stolicom i naše nacionalno pitanje; Zagreb,1923; Vasić, s.25.

55/Spomenica kongresa pravnika u Zagrebu 1934,Merkantile. Referat dra Tome Pavlovića, str. 46.

56/U Čehoslovačkoj je 2.II.1928.uveden Modus vivendi.

57/"Prate,frate,libera Chiese in libero Stato!" uzdahnuo je Cavour fra Jakovu na konou života. To su mu bile zadnje riječi.

58/"In der Beherrschung der ihr zugehörigen Personen-Bürger b.zw. Gläubige- haben Staat und Kirche verschiedene Aufgaben, so dass sie ihre Glieder in enderer Weise berühren.Die Zwecke beider Lebenskreise sind aber nicht einander entgegengesetzt miteinander unverträglich,vielmehr unterstützen und förden sie einander,richtig aufgefasst." Lampert, O.c.S.37. § 17.

./.

To što su te dvije vlasti neovisne jedne od druge ne znači,da one ne moraju medjusobno prijateljske odnošaje podržavati,jedne se na drugu obazirati u izdavanju vlastitih zakona i propisa./59/ Kakogod one bile različne društva, ipak su one obavezane na prijateljski stav jedna prema drugoj po samoj volji božijoj i po naravi svojoj./60/

Crkva se više puta otvoreno izjasnila protiv rastave Crkve i Države,naglašujući potrebu sloge i zajedničkoga rada duhovne i civilne vlasti, /61/ a i sam razum protivi se tomu, da se te dvije vlasti, koje vode brigu oko istih podanika razilaze stavljajući u nepriliku one za koje su pozvane da se brinu. Želju i aktivno nastojenje oko zajedničkoga rada Crkvi se kat. ne može odricati i ta kooperacija Crkve i Države u potpunoj neovisnosti jedne od druge ne samo da je x idealna stvar, nego je kao uvijek tako i stanje današnjeg društva, stvar izvediva./62/

Osim toga je Država, kako je već prije spomenuto, kad je bio govor o svrsi Države, dužna i u prirodnom redu da štiti vjeru a fortiori pravu, što se ne postizuje rastavom Crkve od Države, jer tim se Država implicite odriče vjere, proglašava se za nju indiferentnom/63/ i tim povredjuje red od Boga postavljen, jer snizuje Crkvu na običnu privatnu ustanovu.

I sama je povijest protiv te rastave, jer su najveća i najljepša djela kulturna tokom povijesti upravo plod slobodnog i zajedničkog rada Crkve i Države /64/; zato se ona i s te strane mora odbaciti.

59/ "Die Unabhändigkeit....Nicht aber bedentet diese Unabhändigkeit, dass die beiden Gewalten nicht freundschaftlich miteinander verkehren, die eine auf andere nicht hören, keine von der andern Vorstellung anzunehmen verpflichtet sein solle, so oft Ursache zu Beschwerden und Grund zu billiger gegenseitiger Rücksicht nahme verliegt." Lampert, O.c.S. 26 § 12.

60/ "So verschiedenartig aber Kirche und Staat sind, so treffen sie doch, von Gott gestiftet ung gegenüber denselben Individuen wirksam in ihrer Tätigkeit vielfach zusammen. Daher soll das Verhältniss zwischen Kirche und Staat nach Gottes Willen ein freundschaftliches sein." Sägmüller: O.c.S. 51. § 13.

61/ "Mirari vos arbitramur", encycl.Greg.XVI.d.d.18.VIII.1832.protiv Lamennais-a.Denz.-Umb.n.1615.Zatim: "Ecclesia a Statu Statusque ab Ecclesia sejugendus est." Prop.damn.55 in Syll.Pii IX.Denz.-Umb.n.1755."Vehementer nos" encycl.Pii X ad clerum et populum Gallise 11. II. 1905 prigodom tamo uvedene rastave crkve i države. Denz.-Umb. "Gravissimo officio" od 10.VIII.1906."Jam modo"od 21. V.1911.prigodom rastave crkve i drž. u Portugalu."Une fois encore" od 6.I.1907.

62/ Što dr.Lujo Vojnović u djelu cit.str.27.poriče.O tome je zanimivo pročitati članak "Katol.Crkva i Država" od M.Kostrenčića u "Novoj Evropi",knj.7 str.252 sl.g.1923.

63/ Donat, O.c. pars spec. p. 212.

64/ Sägmüller, O.c.S.147. § 19.

Ako se to krivnjom Države ipak dogodi, Crkva će uza sve to, istina uz veće poteškoće, moći samostalno živjeti i raditi i neće izgubiti svoju životnu snagu te će svoju bitnu zadaću i tada ispuniti.

II. D I O B R A K U O P Ć E.

A. Pojam braka.

Brak kao prva stanica socijalnog života, kao temelj društva i države uvijek je interesirao sve državne zakonodavce pa imali oni o njemu vrlo često i neispravno shvaćanje i izdali oni o njemu kadkad zakone, koji se protivili i samoj naravi njegovoj. Već Hammurabi i njegov zakonik imaju brak u vidu.

To je razumljivo jer dobar brak, odnosno uredjenje obitelji, treba da daju novi život državama; s njima države padaju i rastu.

Zato prije nego što predjemo na sami civilni brak, također je potrebno imati ispravne pojmove o braku kao takovomu, o njegovoj svrsi, bitnim njegovim svojinama: jedinstvu i nerazrješivosti.

a/ Brak kao naravno-pravna ustanova.

Brak je najprije po svojoj naravi prirodna ustanova, jer proizlazi iz same naravi ljudske, iz spolnog nagona /1/, različnosti spolova medju ljudima i k tomu društvene naravi njihove. I u istinu, gdjegod nalazimo ljude kao društvo, tu nalazimo i brak,/2/ koji je kao naravna ustanova uredjen u formi zajednice života (i spolnog općenja) izmedju dvaju spolno različitih bračnih drugova./3/

Uz to je brak i pravna zajednica oslonjena na ugovor, "osnovana na naravi slobodnih bića/4/, koja zajednica veže bračne drugove medjusobno brojnim pravnim propisima.

1/ "Čovjek pojedinac ukazuje se kao nepotpuno živo biće, koje po prirodi treba upotpunjenja sa protivnim spolom. Sama je dakle priroda usadila u čovjeka nagon, da se tjelesno udružuju s individuom protivnoga spola..... Tomu prirodnomu nagonu spolnog udruživanja i upotpunjivanja valja ipak da čovjek udovoljuje na način, koji njemu kao umnomu biću dolikuje. Taj čovjeku dolikujući način spolnoga udruživanje i potpunjivanje nalazi pak pravi izražaj samo u uredjenom trajnom spolnom odnošaju dvaju individuuma različitoga spola - u ž e n i d b i." Spomenica na drugi kongres pravnika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Ljubljani 1926. "Pravnik" Ljubljana 1927. Koreferat dra Ede Lovrića: Izjednačenje našeg bračnog prava, str.66. i separatni otisak, str.1.

2/ Kušej: Dj.cit.str. 383 § 139.

3/ Hilling: Das Ehererecht des C.J.C. Freiburg im Br. 1927. S.2.

4/ Dr. V. Jelačić: Kanonsko ženidbeno pravo katol. crkve, Sarajevo 1930. str.8.

./.

On je prava ustanova svoje vrsti, okarakterisan svojim propisima o sadržini objekta, svojstvima subjekata i u granicama privole, jer tu se daje sloboda da u cijelosti izabere ili otkloni dotičnu osobu.

I brak kao takav pojavljuje se kao najstarija pravna ustanova društvenoga života, te je u prvom redu podvrgnut naravnom pravu i zakonima.

Jer brak zadire u javni poredak i nije samo pravno-privatnog karaktera, te on ne može biti podvrgnut samovolji onih koji ga sklapaju, nego kao javna i pravna moralna ustanova podleži sudu javne vlasti.

Već rimska klasična definicija braka u sebi je začela i izrazila tradicionalno shvaćanje cijele evropejske zapadne kulture o braku. Ona, i to ispravno u njemu vidi nedjelivu životnu zajednicu izmedju muške i ženske osobe koje su sposobne za to./5/ Modestinova definicija isto izražava./6/ Doda li se, da je brak još pravna ustanova i koja cilja za radjanjem i odgojem djece, onda možemo brak definirati da je: "Doživotna pravna zajednica izmedju sposobne muške i ženske osobe u svrhu radjanja i odgoja djece".

Brak je najprije doživotne zajednica, t.j., da se brak radi naravi svrhe svoje sklapa doklegod živi jedan od supruga; tim je naglašena jedna od prvih osebina braka naime nerazrješivost, a to izriče i riječ "zajednica", koja po sebi izriče nešto stalnoga./7/

Brak je ujedno pravna zajednica; razlozi toga već su gore navedeni.

Izmedju muške i ženske osobe, jer brak je zajednica nastala na temelju ugovora svoje vrsti. Tu stranke, koje ugovaraju ne mogu biti osobe kojegod, nego je prvi i bitni uvjet za to različnost spolova./8/ Tu različnost spolova traži primarna svrha braka.

5/ "Nuptiae sut matrimonium est viri et mulieris maritalis coniuctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens". § 1 I, 1,9.
6/ "Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, diviniet humani juris communicatio". I 1 Dig. 23,2.
7/ Dr.Jeličić, dj.cit.str.9. De Smet: De sponsalibus & matrimonio, tractatus canonicus & theologicus, tom.I.Ed.IV. Brugis MCMXXIII.p.64.
8/ De Smet O.c. tom.I,p.63.Leitner:Lehrbuch des katholischen Eherechts. S. 1.

./.

Ali ne samo da se treži, da su te osobe različitih spolova, nego taj vez treba da je samo izmedju jedne mužke i jedne ženske osobe, da se tim isključi svaka poliandrija i poliginija, kako bi se svrhe braka mogle postići na siguran i dolićan način. Uz to obe takovezm osobe moreju biti sposobne, da se ne isključuje mogućnost postignuća svrhe braka,

b/ S v r h a ž e n i d b e .

Ženidba kao naravno-pravna ustanova ima za glavnu svrhu rasplodjivanje roda ljudskoga i dostojan odgoj djece;/9/ "sama narav traži, da se rod ljudski radjanjem i to tako da se djeca rodjena, uvaživ njihovu fizičku i moralnu slabost, odgoje."/10/ Ne kakovo bilo radjanje,nego tako brižno, da se djeca dovedu do savršenosti i da odgojem duha postanu pravi ljudi da mogu koristiti rodu ljudskom./11/

Kao pri radjanju tako i kod odgoja djece moraju sudjelovati i muž i žena, otac i majka, jer majke tu same ne bi mogle doskočiti samom hranom; treba voditi računa i o duhu djeteta i njegovom odgoju, a tu treba i otac koji nastupa kao glavar obitelji. Taj odgoj traži i duže vrijeme./12/

Osim ove glavne svrhe imadu još i dvije sporedne svrhe ženidbe,koje su podredjene ovoj glavnoj,/13/ a te su: lijek protiv pohote i medjusobna pomoć bračnih drugova./14/

9/ Isp. C.J.C. c.1013. § 1.
10/De Smet O.c. I.p. 65
11/Wernz-Vidal:S.J.:Jus canonicum ad codicis Normam exaratus.Leitner,o.c. s.2,7,8. Tom.V.:Jus matrimoniale; Romae, Univers,Gregoriana 1925. Mj.cit.pod br.24.
12/Sanc.Thom.C.Gent.l.III.c.122;coll.2^{a} 2^{ae} qu.154,art.2 Cathrein:Moralphilosophie II.Freiburg i.Br.1899,S.390 squ.;Leitner, o.c.S.2,7 Jlg.
13/Wernz-Vidal: O.c.n.26
14/C.J.C. c.1013. § 1. De Smet: O.c. I.p.72.

./.

Kako su daleko od ove ispravne nauke oni nazori, koji pod izlikom pretjerane ljudske slobode, potpuno mimoilaze i iskrivljuju ono što je sam Bog odredio, da je ženidba jedino zakonske forme rasplodjivanja roda ljudskoga i da se toj svrsi ne smije drugo svojevoljno podmećati./15/ U toj svojoj zagrijanosti mnogi su otišli veoma daleko. Tako je za Ele-n Kej /Ellen Key/, norvešku spisateljicu brak postao "životna spasena, gdje se najveća mogućnost životne radosti pretvara u azil životne odvratnosti" Po njoj "čovek ima pravo, žena ima pravo, da bude srećna u životu, da voli punom ljubavlju, i zbog toga ne sme ništa da im smeta u tome, ni roditeljski obzir, ni brak,/16/ništa. Toliko je ljubav velika stvar, toliko je to najveći atribut čoveka.....Zato se mora svakomu čoveku ostaviti slobode da celoga veka traži, kako kaže Gete, svoju večitu nevestu", /17/Tako Elen Kej o ljubavi, koja bi morala biti ne svrha barem glavna, nego najviše sporedna ili put i sredstvo do braka i oznaka njegova./18/

To je ideja svih onih koji počam od Johna Miltona, pjesnika pa dalje preko Engleza Percy Byrche-Schelly /1792-1822/ zastupnika moralno-evolucionističkih protukršćanskih ideja o braku, pod raznim privlačivim imenima i društvima /19/ idu za novim pravno-bračnim poretkom./20/

O ovim bi se moglo reći da uz nastoje da budu "vodje modernog čovječanstva" ali za tim idu, kako reče kritik G.Brandes o Ellen Key, "se malo brige o spoljašnim/!/ oblicima morala."

Činjenica je, da ima ljudi koji su inače blizu kršćanskom shvaćanju o braku, ali ipak naginju tom mišljenju pa bilo i prikriveno te pod izlikom nauke, filozofije braka, intuicije i analize tekstova teže da otkriju svrhu braka u samoj "ljubavi" bez obzira na dosad, s pravom isticanu, primarnu svrhu braka i stavljaju je u "pravu punoću bića-pliromu"./21/

15/ Gen.2,22-24, I.28 Mt.19, 3 sl.
16/ Od mene podcrtano.
17/"Nova Evropa", knj.XI.1925.Članak:"Elen Kej" od dra.Dragolj.Jovanovića, str.337-341; mj.cit.na str.337-338.
18/Ideja slobodne ljubavi, slobodnog izbora u ljubavi, evolucija ljubavi jesu podnaslovi njezinih djela: "Prevoi Života", "Ljubav i Brak".
19/U svrhu narodne politike rade na seksualnom području razna društva i savezi kao:Der Bund für Mutterschutz osn.1905; Savez za seksualnu reformu, osn.1906.i.t.d.
20/Za tim idu:Fanny Levard/Für und wider Frau 1871./;Georges Sand;Ferd. August Bebel/Die Frau und der Socialismus/;Charles Allart;Ladislav Gumplovicz/ Ehe und freie Liebe/;Marija Lischnevska;Perking-Gilman. Knecht, O.c.p.131.sl.
21/Kao dr.Serg.Troicki u "Hrišćanska filozofija braka", Beograd 1934.Na tu se knjigu osvrnuo dr.J.Gunčević u Bog.Smotri;1935,god.XXIII.br. 2.str.171-186 u čl."Primarna svrha braka."

c/ Bitna svojstva ženidbe.

Iz same svrhe braka slijedi njegova bitna svojstva:jedinstvo i nerazrešivost kao formalne vlastitosti njegove.

Jedinstvu ženidbe protivi se poliandrija, koja je apsolutno u opreci prema primarnoj svrsi njezinoj,a protivi se i drugotnim svrhama njezinim.

Gdje je jedna žena data mnogim muževima i s njima opći postoji ne samo teškoća nego nemogućnost da začme/spolna uzdržljivost žene!//22/ i tako je izigrana svrha braka radjanje djece, a da se i ne govori o sigurnom odgoju djece,kad otac u tom slučaju ostaje nesiguran i ulogu njegovu kao odgojitelja nitko ne prima na se./23/

Poliandrija protivi se i sporednoj svrsi ženidbe, jer muti nužni sklad izmedju bračnih drugova.

Jasno, da je ovdje govor o poliandriji simultanoj, a ne sukcesivnoj.

Poliginija /mnogoženstvo/ istovremeno, istina ne protivi se jednako kao mnogomuštvo prvotnoj svrsi ženidbe, jer je ne omogućuje na isti način i jedan čovjek, iako teže, ipak može zadovoljiti mnogim ženama,ali svakako malo teže, nego kad ima jednu ženu. Po sebi je jasno, da se protivi drugotnoj svrsi ženidbe, jer onemogućuje sklad medju supruzima /ljubamora/, ne daje dovoljnog lijeka pohoti ljudskoj, pošto jedan čovjek teško može u tom smislu zadovoljiti mnogim ženama./24/

Ako se,dakle, uzme u obzir svrha ženidbe onda je jasno, da se poliandrija i poligimija protive i samom prirodnom pravu i da su takve ženidbe daleko od monogamijske forme njezine, koja je kao ideal ženidbe ustanovljena od samoga Boga u raju zemaljskom./25/

22/ De smet: O.c. I.p.283.
23/ S.Thom.Sum.Th.Suppl ad III qu.LXV. art.1.ad 8.
24/ S.Thomas: "Unum virum habere plures uxores,non est contra prima precepta legis nature". In Suppl. qu LXV.art.1.ad 8.
25/ Gen.2. 22-24. Math.19.3 sl.Leitner,o.c.S. 15 Jlg.

./.

Tomu se protivi nauka evolucionističke škole, po kojoj bi bilo vrijeme, kad braka uopće nije bilo, nego se iz grubog i neuredjenog spolnog života razvio brak, koji je prošao kroz više faza,/26/ dok nije došao do visokih i čistih forma, kojimax se na pr.kod Rimljana dovinuo./27/

U tom je došla do izražaja samo dosljedna primjena evolucionističkih težnja i na brak. /28/

Ta evolucionistička nauka bila je nepoznata sve do 19 stoljeće, dokle je vladalo s obzirom na brak shvaćanje tradicionalno,da početni socijalni život čovječanstva treba svesti na obitelj i to na mnogogamijsku /29/, dok nije godine 1861 Švicar Bachofen izdao svoje djelo Das Mutterrecht i god.1877 Amerikanac Morgan svoje: Ancient society, u kojima su oba polazeći s drugih stanovišta došli do istih rezultata, a to je, da u početku čovječanstva nije bilo uredjenog bračnog života, nego agamija, obični spolni odnošaj- promiskuitet./30/ Ta dvojica nisu u tom ostali osamljeni; njima se kasnije prodružili: J.Lubbock,Spencer, Lippert, A.W.Howitt, J.G. Frazer,Wund,Wilhelm,a Westermarckt/31/ dosta simpatično o tom piše, kad iznosi svoje mišljenje o razvoju ženidbe do danas.

26/Evolucionistička škola pozna šest stadija razvoja braka,dok nije došlo do monogamije.Ti stadiji jesu: I.čisti promiskuitet; II. Blutverwandtschaftsfamilie; III.Punalna-Familiegruppenehe;IV. Mutterschaftl.Paarungs-oder syndasmische Familie mit beginnender Individuelehe; V. Familie mit noch übl.Polygamie; VI.Einzelehe und monogame Familie. Kirchenlexikon für Thelogie und Kirche;Band 3. Colobardus-Filioque, Herder & Co 1931.Wort:Ehe nach dem Naturrecht. Obradio A. Knecht, S. 554. Isp.Leitner,O.c.S.23-46.

27/Hilling: Dj. cit. str. 6. 7.

28/"Cette theorie d evolucionistes repose sur une certaine notion de l etat primitif de l homme animal domine par instinct sexuel,incapable de la fixite et de la delicatesse de sentiments que suppose le mariage. Cette notion generale les evolutionistes la croient justifiee par l etude des peuplades non civilisees." Dictionaire de theologie catholique A.Vacant-E.Mangenot-E.Amann. Tom.IX.p.II.Paris 1927.v. Mot.Le mariage; col. 2307.

29/Fr.Triebs: Praktisches Handbuch des geltenden kanonischen Eherechts; Breslau 1933. S.23-24.

30/Triebs:O.c.S.23-24.

31/U djelu: Origine du mariage dans l'espece humaine." Paris 1895.

./.

Iako se i u današnje vrijeme nadje pokojih, koji se zanose za ovu hipotezu./32/ ipak ona je na temelju sigurnih, znanstvenih i stvarnih podataka etnologije, antropologije postala neodržive i došlo se do toga, da se može dokazati, da upravo najstariji i najprimitivniji narodi imaju mnogo uzvišeniji i čišći pojam o braku, nego mladji i od njih kulturno napredniji narodi i da je monogamijska forma braka upravo početna njegova forma./33/

Na jedinstvo ženidbe upućuje i sami razmjeran broj muških i ženskih medju ljudima.

Ovaj bi izvod o monogamiji kao najstarijoj formi braka bio u skladu i sa Svetim Pismom./34/

Ako na bit braka spada njegovo jedinstvo, po sebi je jasno, da oni brakovi, koji se tome protive ne mogu uopće biti valjane ženidbe.

Drugo bitno svojstvo ženidbe jest njezina nerazrješivost; tako, da se braku kao naravnoj ustanovi protive brakovi na odredjeno vrijeme ili "na probu", koji su samo karikature pravoga braka.- Nerazrješivost jednog ugovora stoji u tom, da on valjano sklopljen ne može se razriješiti voljom ili vlašću samih ugovaratelja, koji su ga sklopili /indissolubilitas intriseca-unutarnja/ ili ako ga ne može razrješiti ni jedan drugi vanjski uzrok, ljudski auktoritet./indissolubilitas externa/.

Ženidba valjano sklopljena /pa i poganska/ jest intrisece nerazrješiva, i to joj svojstvo pripada radi svrhe njezine i po prirodnom zakonu i po pozitivnoj volji božijoj/35/. Po prirodnom zakonu joj to

32/U "Novoj Evropi" knj.XI.br.11 1926 str.344 veli LJ.Cimperman u čl. "Prostitucija sa kriminalno-socijalnog stanovišta": Homo primigenius bio je karnivor, te poligamijski, odnosno poliandrički orientisan."
Slično veli Rosenberg u čl.: "Pravo van bračnog deteta" u "Novoj Evropi" knj.XIV.1926.br.6.str.154.kad kaže: "Moderni nazori sve više naginju teoriji, da s početka stalnih bračnih odnosa uopće nije bilo, već u početcima socijalnog života čovek nije izbirao stalnu ženu, ili žene, s kojima bi radjao djecu, nego da njegov izbor nije bio vezan ni na kakav obzir. Ima i drugih teorija, ali ova u znanstvenim krugovima je predvladala...."

33/Wund Wilhelm /Ne evolucioniste!/: Elemente der Völkerpsychologie, Leiptzig, 1012; I danas živući stanovnici u prašumama Konga, Filipina, otoka Malage i Ceylona kao posjednici najstarije kulture to svjedoče.

34/Gen.2,18,20-24. Da li je Lamech prvi uzeo dvije žene o tom Sveto Pismo ne veli ništa, samo spominje, da je on imao dvije žene. Isp. Leitner, O.c.S.15 Jlg.23 Jlg.

35/Mc.10,9. Math 19,6;5,32.

pripada, jer odgoj djece traži trajnu, i čvrstu zajednicu i sudjelovanje obadvojice supruga.Ako bi brak bio intrisece razrješiv onda bi medjusobna ljubav,vjernost,smisao za žrtvu,medjusobna pomoć medju supruzima trajno bila u opasnosti,/36/ i na mjesto sloge došao bi strah ili nada u konačno razrješenje braka; jasno je, da tu ne može biti govora o uredjenom bračnom životu./37/

Nadalje u slučaju razrješivosti ženidbe žena ne bi bila ravnopravna s mužem, nego bi obično ostala potcjenjivano sredstvo spolnog iskorišćavanja.

Kad je govor o braku i njegovoj vanjskoj nerazrješivosti,onda treba praviti razliku izmedju braka, kojeg sklapaju nekršćani medjusobno i onoga kojeg sklapaju kršćani medjusobno kao i s nekršćanima. U čisto kršćanskoj ženidbi treba opet razlikovati ženidbu valjanu izvršenu od neizvršene.

Kojegod razrješivanje valjane ženidbe jest protiv sekundarnih principa naravnog prava,/38/ali ni jedno ne može biti bez lošeg odjeka na obitelj i društvo. Zato je u nerazrješivosti moguća dispenza ali tako, da ženidba sklopljena izmedju kršćana i izvršena uopće ne može biti razrješena od strane ljudske vlasti./39/Tu se radi o sakramentu,te ženidbeni vez radi toga biva još čvršći./40/

Za ženidbu izmedju kršćene osobe i nekršćene kao i izmedju krštenih osoba, ako nije izvršena postoji mogućnost razrješivosti./41/

Pošto zajednica stana, stola i postelje spada više na integritet ženidbe,nego na njezinu bit- tu je rastavu lakše dobiti./42/

Kad je dakle govor o braku kao naravnoj ustanovi ne smije se u njemu gledati samo obično parenje i čisto pravni objekt; brak kao moralna ustanova nosi uza se ne samo pravo, nego i dužnosti,koje nisu

36/ "le divorce est un obstacle a l union des ames,a l affection mutuelle,a la confiance reciproque qui font la digite du mariage.. "Combier:Essai sur le divorce et la separation du corps;Paris 1881.Mj.c.na str.431.

37/S.Thom.C.Gentiles l.III.c.123.

38/Kao što je protiv sekundarnih principa prirodnog prava i poliginija,dok je poliandrija protiv primarnih principa toga prava.

39/C.J.C.1118.

40/C.J.C.c.1013,§.2.

41/C.J.C.cc.1119,sl.

42/Wernz-Vidal,o.c.n.27; C.J.C.cc.1128,sl.Gasparri,Tract.de Matrim. 1932.t.II.n.1105.

./.

i ne smiju biti podvrgnute samovolji bračnih drugova. Brak ne obuhvaća samo nižu stranu životinjsku, nego čovjeka, kao takovog./43/ Ovakav brak je i nekršćana mora ostati u svojoj biti onakav kakav je bio "prototip" svakog budućeg braka, a taj je sam ustanovljen od Boga u raju zemaljskom; mora,dakle,sačuvati svoje jedinstvo i nerazrješivost./45/

B. Brak kao ugovor.

Mnogi, koji se u povijesti zalagali za civilni brak temeljili su pravo države na tom, što je brak obični gradjanski ugovor i kad država uredjuje brak ona gleda na brak samo s te strane.

Zanimiva je u tom pogledu konstitucija u francuskoj revoluciji od 14.IX.1791.koja veli: "La loi ne considere le mariage que comme contrat civil."/46/ U tom je duhu uslijedio i zakon iz god.1792. I današnji zagovornici civilnoga braka polaze s istoga stanovišta, da je brak,"iako sa velikom etičkom sadržinom,ali je ujedno pravni posao,/negotium juris/ pravni naslov,/titulus/ za sticanje mnogih privatno-pravnih prava,uslijed toga je prirodno da zakonodavstvo o tom privatno-pravnom naslovu /titulus-u/ treba da je državno, a ne crkveno."/47/

43/ Knecht, o.c.p.58.
44/"Casti connubii, "Encycl.Pii XI.1930.A.A.S.p.539 sq.Denz.-Umb.n.2235.
45/"Quo manifesto patet /jer što Bog sastavi,čovjek neka ne rastavlja/, inquit,matrimonium vel in ipso statu naturae,ac sane ante multum quam ad proprie dicti Sacramenti dignitatem eveheretur,sic divinitus institutum esse,ut secum afferat perpetuum indissolubilemque nexum qui,proinde nulla civili lege solvi queat.Itaque licet Sacramenti ratio a matrimonio seiungi valeat,velut inter infideles,adhuc tamen in tali matrimonio sicquidem verum esse matrimonium,perstare debet, omninoque perstat ille nexus,qui a prima origine divino jure matrimonio ita cohaeret,ut nulli subsit civili potestati. Atque adeo quodcumque matrimonium contrahi dicatur,vel ita contrahitur ut reapse sit verum matrimonium,tumque adiunctum habebit perpetuum illum nexum divino jure omni vero matrimonio cohaerentem; vel contrahi supponitur sine illo perpetuo nexu,tumque matrimonium non est,sed illicita coniuctio divinae legi ex obiecto repugnans;quae proinde nec iniri potest nec retineri."Casti connubii; Denz.-Umb.n.2235. Resor.Pii VI.ad ep. Agriens.d.d.11.VII.1789.
46/Friedberg,Das Recht der Ehesohliessung,Leipzig 1865 S.554.
47/Spomen.pravn.kongr.Zagreb 1934;referat dra T.Pavlovića str.49;A. Andrijević: Naš brak i reforma njegova; Vel.Bečkerek,1919.str.67. Schuman: Das Institut der Civilehe Nördlingen, 1869 S.74.

./.

Crkva Katol.,koja opravdano traži za sebe pravo i isključivu nadležnost nad ženidbom kršćana,ipak ne bježi od toga, da brak naziva ugovorom, jer i njezino zakonodavstvo pozna riječi contractus matrimonialis,/48/ metrimonium contrahere,/49/matrimonium inire;/50/one koji ženidbeni ugovor sklapaju naziva contrahentes:/51/ i oni "nuptias ineunt"./52/

Svaka žena bila sakramentalna, t.j. sklopili je kršćani valjano medjusobno ili nesakramentalno,t.j. nekršćani medjusobnom jestm ugovor,jer ima sve bitne uvjete jednoga ugovora. Obe ženidbe jesu "duorum,pluriumve in idem placitum consensus,"/53/ kako traži definicija ugovora. I tu su dvije osobe posebne,koje slobodno ugovaraju o predmetu ugovora i njihov je slobodni pristanak tvorni uzrok ugovora.

Osobe već,kako traži samo narav i svrha ugovora,moraju biti jedno muško i jedno žensko; predmet ugovora jest pravo na tijelo,koje je trajno i isključivo, i to u smislu primarne svrhe braka;taj njihov pristanak,radi težine dužnosti, koju na se primaju,mora biti slobodan. Ženidba in fieri promatrana jest ugovor,gdje dvije spolno različne i pravno sposobne osobe daju,odnosno primaju trajno i isključivo pravo na tijelo jedne drugoga u svrhu radjanja i odgoja djece,t.j.u svrhu, koju sama priroda traži od zajednice, koja je tako nastala./54/

48/ C.J.C.cc.1012.§.1,2;1015.§.1;1087.§.2.
49/ C.J.C.cc.1021.§.1;1022;1026;1030,§.2;1035;1036,§.1,2;1049.§.1; 1103.§.2,3;
50/ C.J.C.cc.1060;1063,§.1;1067,§.1.
51/ C.J.C.cc.1025;1082,§.1;1097,§.1;1°,2°,3°,§.3.
52/ C.J.C.c.1080.Takodjer izvori kanoničkog prava prije Kodeksa na više mjesta nazivaju brak ugovorom.Tako c.2,X.4,3;c.7,X,4,5;c.1, 2,3,X.4,16;Trid.Sess.24 de ref.matr.c.1.Pio VI.u spomenutoj već poslanici ad Episc. Agriensem od 11.VI.1789.Isto Leo XIII.u poslanici De matrimonio Christiano.
53/ L.1.§.2.Dig. 2,14.
54/ Vermeersch-Creusen,o.c.tom.II.p.168."Matrimonium in fieri est contractus legitimus et individuus maris atque feminae ad generandam et educandamprolem."Wernz-Vidal,o.c.p.86.n.21."Cui definitioni si addas g r a t i a e s p i r i t u a l i s c o l l a t i e n s, h a b e s etiam nationem sacramenti matrimonii."Cf. Cappello,o.c.p.3.n.2.Leitner,o.c.S.3.Jlg.

./.

Pošto je ženidbeni ugovor od interesa za društveni život sigurnost traži, da osobe osim različitih spolova i inače sposobne, tu privolu na brak, primanje i dužno davanje prava učine u odredjenoj formi, koja se javno očituje znakovima sigurnim, da ne bi radi nesigurnosti trpio društveni život./55/

Ženidba je najprije naravni ugovor utemeljen na samoj naravi ljudskoj i ide za svrhom po naravi odredjenoj.

Ženidba nadalje pripada t.z.v. konsensualnim, bilateralnim ugovorima,/56/ jer bit ženidbenog ugovora stoji u privoli koja se očituje znacima i u formi odredjenoj. Kad je to izvršeno,-ženidba već postoji. K tomu ženidbeni ugovor pripada contractibus onerosis, jer ženidba nameće obadvojici supruga brojne dužnosti i to ex justitia commutativa./57/ Ali ženidba nije ipak obični ugovor kao drugi i ona se u mnogom od njih razilazi i njih nadilazi; ona je ugovor svoje vrste./58/

Prije svega što iz same naravi ženidbe slijedi,u tom ugovoru samo su dvije stranke i to spolno različne; mnoštvo stranaka za jedan brak je isključeno.

Sadržaj,objekt materijalni ženidbenog ugovora jesu osobe same; formalni objekt njegov; zajednica života i medjusobno,isključivo pravo i trajno na čine u svrhu radjanja i odgoja djece jest odredjen. Kako se vidi,oba objekta ugovora jesu nešto višega reda,jer su po srijedi ličnosti i prava njihova , te ugovorne stranke samo mogu ugovarati hoće li ili neće taj predmet ugovora prihvatiti, ali ne mijenjati.

55/Dr Jeličić,dj.cit.str.10.Leitner,o.c.S.4.

56/ Wernz-Vidal,o.c.n.34;Cappello,o.c.n.2.p.3.Ženidba ima sve uvjete koji se traže za bilateralni ugovor:I.dvije osobe,II.objekt ugovora; III.zakonski pristanak;IV uzrok; V.obligaciju ex justitia commutativa da osobe jedna drugoj nešto učine; VI.ta je obveza obostrana.Ad I.muž i žena; ad II.osobe same,zajednica života;ad III-IV.radjanje i odgoj djece,medjusobna pomoć i lijek pohoti;ad V.dati tijelo jedno drugom i nikom trećem; ad VI.oboje su na to obvezani. Cappello, o.c.p.20 n.23.C.J.Leitner,o.c.S.3.dlg.

57/Elter; o.c.p.163.

58/"Matrimonium vero esse legitimum plane singularem suigeneris contractum....."Wernz-Vidal,O.c.n.3."Die Ehe ist ein Kontrakt,aber ein vertrag besonderer und höhörer Ordnung."Knecht,O.c.s.74."Coniugium est quidem contractus,at singularis omnino,ab aliis quibuscumque contractibus plane distinctus."Cappello,O.c.n.24.Gasparri,O.c. n.3. /ed.1932/ Leitner,O.c.S.3.

./.

Ako su kontrahenti već sklopili ženidbeni ugovor taj u svojoj trajnosti nije više podvrgnut njihovoj samovolji; mjesto njihove volje stupa viši zakon komu su oni dužni da se podvrgnu,čuvajući trajnost i nerazrješivost braka/59/

Privola, koju daju lica, koja su pod skrbništvom ili maloljetna ne može se nadomjestiti,/60/ jer je ženidbeni ugovor takove naravi, da sa sobom nosi teške dužnosti o shvaćanju ženidbe i znanje o biti njezinoj. /61/

Kod drugih ugovora: oni se mogu zdogovorom stranaka razriješiti; to je kod braka nemoguće; isto tako pravo, koje su stranke stekle sklapanjem braka, ne može se na drugu osobu prenijeti.

"Kod drugih ugovora nisu pravni poslovi nevaljani nego su samo p o b o j n i radi greške u privoli, u očitovanju privole,primjerice radi zablude, sile ili straha, neznanja, uvjeta./62/ Ovdje pak kod braka, radi posebne njegove naravi i posebnih njegovih bitnih svojstava,pravni posao nije pobitan nego n i š t a v."/63/

Isto tako brak ne poznaje negotium claudicans; kad njega obje stranke ili su sklopile valjan brak ili je nevaljan; za obje stranke prema tomu dužnosti su obveza na sigurno ili nisu nikako./64/

Ženidbeni ugovor stavlja ugovorne stranke u posebni životni snošaj,životni stalež./65/

Iako ženidbeni ugovor nastaje mutuo consensu samih stranaka, on ipak,kako je rekao Treillard,jedan od redaktera Code Civil Napoleonovog, interesira ne samo supruge, nego i obitelji i društvo; gradjanin otac postaje otac obitelji te novi snošaj nastaje tako,da supruzi nijesu vlasni taj snošaj svojevoljno prekinuti,jer su po srijedi ne samo oni nego i djeca, obitelji i društvo./66/

59/Knecht,O,c,S.62.;Casti connubii,enc.Pii XI.de 31.XII.1930.Dehz.-Umb.n.2225.Leitner,o.c.1,2.
60/Isp.C.J.C.c.1081,§.1.
61/Isp.C.J.C.c.1082.
62/Isp.navode C.J.C.cc. 1082,1083-1085,1086,§ 2 1087,1088,§ 2;1092.
63/Bog.Smotra,1935.god.XIII.br.3.čl.dra Mat.Belića:"Pravna narav braka"str.258.
64/Gasparri,O.c./1891/p.126.
65/"Quae contractis huius /matrimonialis/natura propria omnino est singularis,eumtoto coelo diversum facit cum a coniuctionibus pecudum solo naturae caeco instinctu factis,....."Casti connubii,enc. Denz-Umb,n.2225.Leitner,o.c.S.3.
66/Ernest Glasson:Le mariage civil et le divorce,Paris 1880.Ed.II.p. 526,527.

Konačno bračni ugovor, sklopili ga kršćani ili nekršćani jest nešto po svojoj naravi sveto/67/ kao imediatno od Boga osnovan i izvadjen iz reda profanih stvari/68/, kako to jasno svijedoči i povijest naroda. /69/

Razumije se,da ženidbeni ugovor zadire i u državni život, u javni red i preko obitelji je od presudnog značenja i za državu i za njezinu vlast. No tim ipak brak ne gubi i ne može izgubiti one svoje prvotne biti i osebine, da je on najprije naravni ugovor /70/,koji je nastao i opstojao prije same države i ikakove civilne vlasti.

Objekt bračnog ugovora jesu samo osobe,odnosno pravo i dužnosti njihove,a gradjanska vlast nema te širine, da se proteže i na ljudsko tijelo mimo primarnu svrhu bračnog ugovora.S istog razloga ni ljudsko tijelo ne smije biti predmetom trgovanja ili ropstva.Još manje bračna privola,koja mora vezati duhove trajno može biti čin opsluženja civ. zakona; potpuno predanje samog sebe,kako se to dogadja u ženidbi,isključuje svaku misao na čisto civilni ugovor i uzdiže ženidbu daleko izvan granica takovog ugovora./71/

Ali pošto je ženidba ustanova, koja ima vezu sa javnim društvenim životom gradjana, to niko o p e t ne smije zanijekati državi pravo,da i ona, u interesu javnog dobra, regulira brak u granicama svoje nadležnosti; kao na pr.pitanje čisto gradjanskih posljedica braka./govori se o kršćanima/

Dakako da bit braka ostaje netaknuta, jer ti civilni učinci kao nešto akcesorno ne mogu izmijeniti narav braka tako, da bi on postao samo civilni ugovor ili čin,kao što ni rodjenje jednog čovjeka nije po svojoj biti čisto gradjanski čin, iako su novorodjenčetu osigurana gradjanska prava./72/

67/"Sua vi,sua natura,sua sponte sacrum"Arcanum divinae sapientiae,enc. Leonis XIII dd.10.II.1880; Cappello,O.c.p.21.n.24.Leitner o.c.S.17.
68/Rosenberg u Novoj Evropi,knj.14.br.6.g.1926.veli:da je brak imovinsko pravna institucija,a ne moralna.
69/Schuman,O.c.S.8.Glasson.o.c.p.154.
70/Danas postoji medju pravnicima i to mišljenje,da se brak ne može adekvatno staviti po bilo koji do sada postojeći tip ugovora.O tom lijepo detaljnije iznosi dr.Belić u Bog.Smotri 1935.god.XXIII.br.3. str.262.sl.u čl."Pravna narav braka".
71/Dr.Ph.Hergenröther: Die Civilehe, 1870.S.11.
72/ Hergenröther,O.c.S.11.

./.

C. - Brak kao sakramenat.

Krist pravi i najveći obnovitelj svijeta nije pustio iz vida ni brak kao prvu stanicu društvenoga života, koja je veoma uticajna na čitavo društvo. On se nije samo potužio na niski pad braka s onoga stepena časti i dostojanstva, u kojem je na početku bio, nego mu je uistinu ono jedinstvo i nerazrješivost, koju je brak u početku imao, povratio /73/ i brak kojeg skapaju kršćani medjusobno uzvisio na čast sakramenta Nov.Zavjeta /74/ i dao mu još viši smisao i još veću čvrstoću/75/. Na čast sakramenta uzdignut je sami ugovor ženidbe /C.J.C. c.1012,§.1./,dakle, brak promatran in fieri, a ne in facto esse i taj sakramenat nije poput sakramenta Presv.Euharistije,gdje je on kako se teolozi izražavaju in re quadam permanenti/76/.

To je nauka o sakramentalnoj naravi braka stara koliko je stara i crkva, jer ju je primila od samoga svog Osnovatelja i nije trebao posebni razvoj do toga /77/.

Nauka, da je brak sakramenat jest de fide /78/ definirana i opetovana na crkvenim saborima,kako će se iz daljnjeg vidjeti.

Krist je uzdigao ženidbeni ugovor na čast sakramenta ne onakav kakvog je zatekao u Rimljana i Židova, nego kakav je bio od Boga ustanovljen u raju zemaljskom. I kad ga je uzdigao i uzvisio u red

73/Math.5,31-32;19,3 sl.;Marc.10,11.; Rom.7.1 sl.
74/Eph.5,32."Nulla ratione ferri potest,Christum evexisse matrimonium ad d i g n i t a t e m s a c r a m e n t i." Prop.65.damn.in Syll. Pii IX.Denz.-Umb.,n.1765;C.J.C.c.1012.§.1.
75/C.J.C.c.1013.§ 2.
76/Wernz.-Vidal,O.c.n.38.Cappello,O.c.n.27.
77/"Sacramenta ortum habuerunt ex eo,quod Apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi,suadentibus et moventibus circumstantiis et eventibus,interpretati sunt."Prop.40.damn.in Decr.S.Off."Lamentabili"dd.3 iulii 1907.Denz.-Umb.n.2040."Matrimonium non potuit evadere sacramentum novae legis nisi serius in Ecclesia; sicquidem,ut matrimonium pro sacramento haberetur, necesse erat, ut praecederet plena doctrinae de gratia et sacramentis theologica explicatio."Prop.modern.51.damn.in Decr.Lamentabili. Denz.-Umb.2051.
78/"Dogma fidei est:Matrimonium a D.N.J.Chr.ad dignitatem sacramenti elevatum esse..."Epist.famil.Pii IX.ad regem Sardiniae dd. 19.IX. 1852.Roscovany:Monumenta de matr.Chr.tom.I.mon.224.p.658.

./.

sakramenata Nov.Zavjeta nije mu izmijenio naravi ugovora ili svojstava bitnih, nego samo red,u koliko ga je digao na red svrhunaravni i dao moć da vidljivi znak označuje i proizvodi nevidljivu milost.Tako je brak medju kršćanima postao uzvišeniji,/79/ bitna su njegova svojstva postala čvršća,/80/ svrha dobila još dublji smisao, jer se brakom širi kraljevstvo božije na zemlji.

Uz to je Krist povjerio crkvi sakramenat ženidbe,crkvi dao vlast, da sačuva dostojanstvo i čast ovoga sakramenta.

Nauku o sakramentalnoj naravi braka crkva je uvijek držala i branila./81/

Već u početku brani ona svetost njegovu protiv marcionita,manihejaca i enkratita. Kako su pojedini napadaji bili, tako ih je crkva i odbijala. Sv.Pavao govori o ženidbi kao o velikoj tajni /mysterion sacramentum/ koja označuje ujedinjenje Krista s Crkvom./82/ Istina iz ovoga se ne bi moglo izvesti, da bi ženidba bila sakramenat /ne govori o tom znaku kao i učinku milosti/ ali ipak, kako veli Tridentin sabor /83/ "non obscure innuitur."

Sv.oci već govore o ženidbi kao o sakramentu. Augustin/84/ Leo Veliki/85/.-Sakramentarij Gelazijev iz god. 496 veli, da se sklapanjem braka daje "gratia sacramentalis". Svi se u tom oslanjaju na Sv. Pismo./86/

Sekte heretika srednjeg vijeka redovito se protive i to odlučno ustanovi ženidbe/87/,a Crkva odmah ustaje na obranu svetosti i sakramentalnosti ženidbe. Papa Lucije III./1181-1185/ na saboru u Veroni 1184.brani sakramentalnost ženidbe protiv albigenza/88/.

79/ Arcanum,enc.
80/ Arcanum,enc.Denz.-Umb.n.1853.C.J.C.c.1013,§ 2.Knecht,O.c.S.66.
81/ "Danas dve glavne hrišćanske crkve uče protivno ranijoj praksi, da je brak verska ustanova... i da je jurisdikcija u bračnim sporovima isključivo crkvene nadležnosti".Dr.Ivo Milić:Za opšte obavezni građjanski brak,Beograd,1926.s.5.
82/Eph.5.32.
83/Trid.Ses.XXIV.de ref.matr.
84/De bono coniugali,c.24; De nupt.et concup.lib.1.c.7.
85/Epist.92.ad Rustic.n.4.-
86/Eph.5,32.
87/Diction.theolog.col.2220.m.Mariage;G.Le Bras.
88/ Denz.-Umb.n.402.

./.

Inocencije III.papa/1198-1216/ u formuli,koju je propisao 1208 za valdenze naglašava sakramentalnu narav ženidbe,koja se sklapa medju kršćanima./89/

Četrnaesti opći sabor i 2 lionski /1274/ definira: "Tenet etiam et docet eadem sancta Romana Ecclesia septem esse sacramenta unum scilicet baptisma.... aliud esse matrimonium./90/
Papa Ivan XXII./1316-1334/ boreći se protiv fraticella veli, da je ženidba sakramenat/91/.

XVII opći i florentinski koncil /1438-1445/ u dekretu pro Armenis veli: "Septimum est sacramentum matrimonium..."/92/ Istu nauku ponavlja protiv Erazma /93/ Lutera i reformatora sabor Tridentinski /94/.

Tu sigurnu nauku ponavljaju pape uvijek, kadgod se stavilo u pitanje ženidbe kao sakramentu /95/.

Kako je onda neznanstvena tvrdnja, da je crkva uvela ženidbu u broj sakramenata istom u srednjem vijeku samo da onda može imati i tražiti svoje pravo na ženidbu/96/.

Ne može se nijekati da je bilo i u samom krilu crkve nekih crkvenih pisaca, koji se razilazili od općeg shvaćanja i nauke crkve videći u ženidbi sakramenat; to se dogadjalo i u vrijeme samog koncila Tridentiskog,/97/ ali službena je crkva uvijek bila dosljedna sve do danas u nauci, da je Krist ustanovio ženidbu kao sakramenat. Pri svemu tomu treba imati na umu,da se pojam riječi "sakramenat" postepeno razvijao i da je ta riječ bila šireg značenja kod nekih

89/ Denz.-Umb.n.424.
90/ Denz.-Umb.n.465./Proffessio fidei Michaelis Paleologi./
91/ Denz.-Umb.n.490.
92/ Denz.-Umb.n.702.
93/ Erazmo je u komentaru poslanice sv.Pavla Kor.dokazivao,da sveti oci u ženidbi nijesu vidjeli sakramenat;On u ženidbi ne vidi figuram uniunis inter Christum et ecclesiam,to je za njega impium, iako priznaje da ženidba ima karakter svet.Leyde:Opera Erasmi,tom.V.col.615 squ.
94/ Concil.Trid.Ses.XXIV.de ref.matr.can.1.squ Denz.-Umb.n.969 squ.
95/ Pio IX u Syll.Pio X u Syll.; Leo XIII. u enc.Arcanum;Pio XI u enc.casti connubii.
96/ Schumann, O,c.S.8.
97/ Theiner: Acta Genuina ess.oecumenici conc.Trid.;Zagrabiae 1874, II. tom.p. 233.squ.

./.

pisaca, nego danas i da se ženidba često puta opet kao sakramenat označavala riječima: res sacra, ritus religiosus cum gratia connexa. i t.d.; ovo nejasno rečeno treba tumačiti onako, kako je duh katolički slijedećih stoljeća izrazio i ne smije se smatrati naukom crkve kasnijeg vremena niti kao "dogmatis innovatio, sed antiquitatis explicatio"/98/ Što nekoji pisci crkveni ne znaju za ženidbu kao sakramenat ili nemaju pravog pojma sakramenta, iz toga se ne smije niti može zaključivati, da Krist nije uzdigao ženidbu na čast sakramenta.

Nauku o sakramentalnosti ženidbe crkva je uvijek dosljedno branila, kako se iz povjesti vidi, i s tim je upravo učinila najveće dobročinstvo samom ljudskom društvu/99/, jer ako brak nije sakramenat lako će i ona kao i ostale stvari biti izvrgnuta ljudskoj slabosti i zloći i izgubiti ono što njoj kao uzvišenoj ustanovi pripada.

Ženidba kao sakramenat jest sakramenat Nov.Zavjeta,kojim se zakonitom ženidbenom vezu dviju spolno različitih osoba daje milost,da mogu vršiti svoje medjusobne /bračne/ dužnosti /100/.

Da li je ženidba sklopljena izmedju dviju osoba, od kojih je samo jedna krštena sakramenat ili nije ta je stvar medju teolozima još kontroverzna/101/, ali se može donekle sa sigurnošću tvrditi da nije /102/, jer obje osobe sklapaju ženidbeni ugovor, koji je in concreto

98/ Sasse kod De Smet,O.c.I.p.156.
99/ En elevant le mariage a la dignite de sacrament elle /L Eglise/ l' avait complement renouvele et avait rendu les plus grands services a la societe; elle avait affermi la base de la famille.On ne saurait contester a l Eglise la vigilance et les soins qu elle avait deployes pour le saintete du mariage et pour maintenir intact son veritable caractere". Glasson, O.c.p.211.
100/"Die Christlih Ehe ist begrifflich als die rechtässige, von Christus zum Sakrament erhobene Verbindung von Mann und Weib zu gegenseitiger Leben-und Leibengemeinschaft umschreiben."Knecht.O.c. S.66. Arreguui: Summarium theologiae moralis.p.470.
101/Hilling, O.c.S.4.
102/"Wird nur ein Eheteil Christ, so tritt nach der heute zumeist Vertreten Ansicht die Sacramentalität nicht ein". Knecht,O.c.S. 67. Cappello, O.c.p. 34-35 n. 36. Leitner, o.c.S. 50,51-F.

./.

od sakramenta nerastavljiv te dosljedno, iako je krštena strana po sebi sposobna da primi sakramenat, nesposobna je radi strane nekrštene; brak ne može claudicare Crkva o tom još nije definitivno ništa izrekla. Čim se nekršteni drug pokrsti brak eo ipso postaje sakramenat.

Pod pojam nekrštene osobe, razumije se, dolaze i katakumeni.

Brak sklopljen izmedju nekrštenih osoba, nije sakramenat, nego to postaje pokrštenjem obojice supruga.

D. - Brak ugovor - sakramenat.

Od veoma je velike važnosti pitanje odnošaja izmedju ženidbenog ugovora, kojeg sklapaju kršćani medjusobno i ženidbe sakramenta, kojeg oni primaju. Istina stvar je sigurna, da je takav ugovor izmedju kršćana sakramenat /103/, ali ovdje se radi o tom, da li se taj ugovor može u stvari rastaviti od sakramenta; jasnije, da li kršćani, kad sklapaju ženidbu medjusobno mogu je sklopiti valjano tako, da taj ugovor ne bi ujedno bio i sakramenat; radi se o odvojivosti sakramenta ženidbe od ženidbenog ugovora.

Ovo pitanje nije po sebi neznatno, kako će se iz daljnjeg razlaganja vidjeti, a nije ni tako mlado, jer ga nalazimo već u 16 stoljeću.

Sigurna je stvar, da kanonisti 12-15 stoljeća o tom ništa ne znaju. Istina, oni vide u ženidbi sakramenat i ugovor na način rimskih konsenzualnih ugovora, ali nijednom ne pada na pamet, da to dvoje kod kršćana, kad se žene medjusobno, rastavlja jedno od drugoga, nego promatraju konktrakt "nomme un des aspect du sacrement, comm une facon d etre de celui-ci"/104/ Sv.Toma u svojoj Summi/105/ najprije govori o ženidbi kao naravnom ugovoru, pa civilnom i konačno kao o sakramentu, ali nigdje ne daje naslutiti, da su u kršćana

103/ C.J.C.c. 1012.§ 1.
104/ Esmein A.Le mariage en droit canonique, tom. I.Paris 1891.p.79
105/ Summ. theolog. Suppl. III.ae qu.XLII.a.1.

./.

rastavljivi.

Tko je prvi počeo to pitanje teško je reći, ali ipak ne možemo reći, da i teolozi 16. stoljeća, koji su vodili rasprave o tom tko je minister sacramenti da li contrahentes ili svećenik, nisu dosta doprinijeli tomu, jer lako je bilo doći na misao, ako je svećenik djelitelj sakramenta ženidbe, a ne kontrahenti, da ovi,iako su nesposobni da prime sakramenat ipak mogu sklopiti voljan ženidbeni ugovor.

U to vrijeme dolaze i nasrtaji francuskih kraljeva na jurisdikciju crkvenu nad ženidbom, počev od Henrika II,koji god.1556 izdaje u februaru zakon, da djeca ne smiju sklapati brakove bez privole roditelje uz kaznu razbaštinjenja./106/ Te su zloupotrebe sve više učestale, što su pristaše pretjerane kraljeve vlasti iskoristili nastojeći dokazivati, da kralj svojom vlašću ima pravo postavljati ženidbene zapreke. Opravdati ta svoja nastojanja bilo je najzgodnije na taj način, da se napravi i naglasi mogućnost rastave između ženidbe sakramenta i da se tako sačuva kraljevska vlast nad ženidbom kao gradjanskim ugovorom.

Kadgod s početka bilo,to je pitanje već izbilo i na saboru Tridentinskom, gdje je oko dvadeset prelata i teologa zauzelo ustav o odvajanju i odvojivosti ženidbe sakramenta i ~~sakramenta~~ ženidbe ugovora, koga sklapaju kršćani medjusobno./Još dok je taj koncil zasjedao i spremao važne zaključke o ženidbi na svojoj 24.sjednici izmedju 1563 djelo dominikanca Melchior-a Canus-a, koji je usprkos cijele crkvene tradicije i prakse prviput počeo dokazivati, da je svećenik minister sacramenti matrimonii, a ne contrahentes./108/ To je djelo još jače pokrenulo pitanje odnošaja ženidbe ugovora i sakramenta, tim više, što je koncil Tridentinski,iako je rekao, da je crkva sudbeno nadležna nad ženidbom, njezinim parnicama i u postavljanju zapreka, ali niti je to pravo izričitim riječima za isključivo izjavio, niti je riješio pitanje odnošaja

106/ Friedberg, Das Recht der Eheschliess.S.499.,500.
107/ Diction.theol.tom.IX.col.2261; Esmein, O.c.p.80.t.I.
108/ Canus: De locis theologicis, lib. 8. c. 5. sol.ad 3./Lyon 1704/.

./.

izmedju ženidbe ogovora i sakramenta/109/; tako, da je i dalje ostala sloboda raspravljanja o tom; što se dogodilo tokom daljnjih stoljeća. Neki katolički teolozi kao Diana i Vasquez, gledajući na intenciju kontrahenata dopustiše, da oni mogu sklapati valjan bračni ugovor, a da ne sklope brak /110/ sakramenat.

Praznine u zaključcima sabora Tridentinskoga /1545-1563/ i te nauke ponovno izbaciše na površinu regalisti u Francuskoj i svoje nastojanje još povećaše, jer dok su s početka davali kraljevima vlast samo da mogu postavljati ženidbene zapreke po uzoru kršćanskih vladara u rimskom carstvu, sada podjoše dalje i približavali se postepeno francuskim pravnicima toga doba, koji su isključivu vlast nad ženidbom kao civ. ugovoru davali kraljevima, prepuštajući crkvi vlast nad njom samo kao nad sakramentom/111/.

Prvi koji je sistematski počeo izlagati nauku, da država ima vlast nad ženidbom bio je regalista, spostatanadbiskup splitski Marko Anton de Dominis /1560-1624/. On je 1620 izdao u Londonu djelo De republica Christiana. Po njemu Krist uopće nije digao ženidbu na čast sakramenta. Ali ipak toj se ideji nije mogao posve priljubiti i rješava da, kad bi Krist i uzdigao ženidbu na sakramenat, tim nebi izmijenio naravnog ugovora braka, odnosno civilnog, koji spada pod vlast države. Ako bi Krist digao ženidbu na tu čast, onda bi sakramenat dolazio istom iza ugovora, na gotov ugovor te je kontrakt principale, a sakramenat bi bio samo nešto accessorium./112/ Ako je ženidba ugovor principale, a sakramenat nešto sporedno, onda u slučaju, da svećenik zaručnicima zaniječe vjenčanje, oni sami mogu sklopiti ugovor, koji je valjan kao i svaka ženidba.

109/ Conc.Trid.Sess.XXIV.de ref.matr.c.12.:"Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos."A.S."Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia vel in iis constituendis erasse. A.S."c.4.

110/ Vasquez: De matrimonii sacramento, disp.2,c.10.

111/ Diction. theol.col.2262.Le Bras.

112/ De Dominis: De Republica Christiana; libri X.; tom II.pars II c. 11.De Smet veli, da nauka De Dominisa vix recedit a protestantica, O.c.t.I,p.400 n 4.

./.

I to su regalisti izveli. Poslije su došli dotle, da sakramenat ne može biti bez ugovora, jer je ugovor materija sakramenta, te kao što ne može biti valjanog krsta bez vode, tako ni ženidbe sakramenta ne može biti bez ženidbenog ugovora./113/ S tim ne samo, da su regalisti odvojili sakramenat od ugovora /načelno/, nego su ga ugovoru štaviše i potčinili.

Uz de Dominisa našlo se nekoliko, koji su sa znanstvene, da teološke strane htjeli dokazivati vlast države nad ženidbom uopće. Tu dolazi Jean Launoy pariški doktor, koji je u svojoj knjizi "De regia in matrimonium potestate" naveo jedanaest razloga, koje bi crkva trebala uvažiti i ne oduzimati od kraljeva jurisdikciju nad ženidbom /1674/. Protiv toga djela 1690 napisao je Gerbais spis: "Traite pacifique du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empechements du mariage qui subsistent aujourd'hui" odbijajući pretjerano davanje vlasti nad ženidbom državi od strane Launoy-a, ali i sam zapada u istu zabludu, jer dajući državi vlast nad ženidbom kao ugovorom, nesvijesno odijeli sakramenat i ugovor /114/.

K tomu je došao do riječi i galikanizam, struja, koja je uzdižući kanone i običaje francuske crkve suzivala prava papa, a kraljevima dala vlast i pravo nadzora u crkvenim stvarima i uvela "placitum regium" i "appellatio tamquam ab usu", što je francuskim parlamentima kasnije dobro došlo, da i crkveno valjane brakove proglašuju ništavnim, ako ovi nisu bili u skladu s propisima kraljevskim.

U duhu nauke de Dominisa radi i profesor Sorbone Honnesquin, koji također odvaja ženidbu sakramenat od ženidbenog ugovora, ali ipak priznaje da je Krist uzdigao ženidbu na čast sakramenta iako nije

---

113/ Triebs, O.c.S.60.

114/ Esmein, O.c.tom.I.p.82.Medju pristaše nauke o djeljivosti ženidbe ugovora i ženidbe sakramenta dolazi također i Pothier, De Paula Vigil.; vidi o tome Basdevant: Des rapports de l Eglise et de l Etat dans la legislation du mariage du Concil de Trente au Code civil, Paris 1900 str. 32. mio.

./.

ništa promijenio /trunco inseruit,principal annexuit,materiali effixit naturam et dignitatem sacramenti"./115/

Kako je regalizam u Francuskoj bio dobro pustio korjenje vidi se iz toga, što i crkvene konferencije održane 1697 u Parizu ne usuđuju uplitanje civ. vlasti nad ženidbom/116/.

Na temelju razdvajanja ženidbe ugovora od sakramenta nastavilo se pripisivati vlasti nad ženidbom kraljevima u 18 stoljeću ne samo u Francuskoj, nego to predje i u Njemačku pod oblikom febronianizma /117/, koji je počeo naglašivati "ius majesteticum" i u Austriji pod formom jezefinizma, po začetniku njegovom Josipu II, koji u Ehepatentu od 16.I.1793 naglašava ženidbu kao obični civilni ugovor/118/.

Najobljubljenija tema u to vrijeme, ako je tko pisao o ženidbi, bila je rastava ženidbe sakramenta od ugovora, osobito za one koji se zalagali za vlast civ. na ženidbom./119/

Nisu manjkali u tom ni katolički teolozi /120/. Ne smije se u ovom mimoići ni J. Nep. Nuytz, koji je adekvatno rastavljao sakramenat od ženidbenog ugovora dokazujući,"da se sakramenat sastoji jedino u blagoslovu braka i da je sakramenat samo nešto sporedno"/121/

115/ Diction.theol.col.2264.

116/"Conferences ecclesiastiques de Paris sur le mariage 1697,ou l concilie la discipline de l Eglise avec la jurisprudence du royaune de France" u svesku I.str.5 vele o tom slijedeće:"Il y a de certains causes de mariage, qui selon les usages de France se jugent pour le fonds en premiere instance par les juges royaux subalternes et defenitivement dans les cours de Parlament. Ce sont les questions de fait par exemple de clandestinite,de rapt,et de polygamie,par ce que ces sont des crimes condamnes par les ordonnances de nos rois,dont ils peuvent preudre la connaissance et dont ils doivent juger."

117/Nikola Hontheim izdao je g.1763 po pseudonimom Justinus Febronius knjigu "De statu Ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis',u kojoj se zalaže za vlast kraljevsku/Jus protectionis et jus cavendi/.Tu je knjigu papa Klement XIII.27.II.1764. stavio na indeks.

118/Već paragraf 1.toga patenta glasi: Matrimonium in se ipso ut contractus civilis consideratum prout et ex contractu hoc floentia ac contrahentibus invicem jura competentia et obligationes vim et eficatiam omnem ex toto et unice a praesenti constitutione pro futuro obtinebunt, ac proinde decisio litium estenus oriendarum foris nostris judiciariis civilibus competere debebit",Roskovany dj.cit.tom. I.p.192.bilj.1.

119/Archiv für Kath.Kirchenrecht 1905.,tom.LXXXV.p.29.čl.Ad.Rösch.

120/Sanchez: De matrimonio i Vasquez u dj.cit.Vidi o tom Melata,De potestate que matrimonium regitur et de jure matrimoniali civili apud praecipuas nationes,Romae 1923.p.45.

121/Ta je nauka osudjena u Syllabu Pija IX kao 66 propozicija. Denz.-Umb.,n.1766.

./.

Papa Benedikt XIV. pozna za ovu nauku i veli: "Scimus profecto esse theologos,qui in ipso fidelium matrimonio contractum a sacramento ita dividunt, ut illum omnino perfectum quandoque consistere credant, quin ad sacramenti excellentiam partingat; sed quid quid sit de hac opinione,quam Nos quidem nunc in medio relinquimusea certe, quod attinet ad rem praesentem locum nullum sibi vindicare potest apud eos qui Tridentina lege obstringuntur."/122/

U Francuskoj je nauka o rastavi i razdvajanju ženidbe sakramenta od ugovora uz ostale uzroke, završila žalosnim rezultatom: uvodjenjem civilnog braka/123/. Već u konstituanti 17.V.1791.govornik Durandus de Maillane razlikuje civilnu i vjersku ženidbu, a Muraire nadovezuje na njega i veli: "Le mariage n'est que un contrat civil et s il c est un contrat c est a la puissance seculiere a en regler les formes".Zgodno na to primjećuje Le Bras u Dict.theol.: "Les anciens gallicans donnaient pour matiere au sacrament le contrat, les regaliens les plus tardes faisaient du contrat un prelliminaire du sacrament; avec les philosophes les deputes de la legistation en viennent a ignorer le sacrament: le mariage n est que un contract. /124/

Po nauci katoličke crkve Krist je digao na dostojanstvo sakramenta sami ženidbeni ugovor, kojeg sklapaju krštene osobe medjusobom. /125/ Ako je on digao sam taj ugovor na čast sakramenta, onda je nemoguće, da te dvije osobe sklope ugovor, koji istovremeno ne bi bio sakramenat/126/; ako bi one htjele sklopiti ženidbu i izričito izrazili želju, da neće da prime sakramenta,ne bi u tom slučaju ni sklopili valjanog ugovora.Sakramenat ženidbe i ugovor ženidbeni kod njih je realno indentičan; ako nema jednog,nema ni drugog,jer

122/ Schulte-Richter: Canones et decreta concilii Trindeteni,p.571.§2 De synodo dioecesana 1 VIII.c.13.
123/ En France, le passage des theories regaliennes a la theorie du mariage civil s etait opere presque insensiblemens".Dict. theol.col.2276.Le Bras.
124/ Dict. theol. col. 2277.
125/ C.J.C. c.1012.§ 1.
126/ C.J.C. c.1012.§ 2.

./.

se medju njima može napraviti samo distinctio rationis. Dosljedno onda ne može ugovor biti nešto tempore prius od sakramenta, niti može sakramenat biti ugovoru nešto accessorium, kako su učili regalisti. I to je tako uvijek. Kad dvije krštene osobe sklope valjan brak pa odrekle se i vjere svoje, da sklope novi brak kao nesakramenat, one su za to ne sposobne; taj novi brak bio bi samo opsluženje vanjske forme, ali bez vrijednosti./127/

To shvaćanje o nerastavljivosti bračnog ugovora od ženidbe sakramenta bilo je uvijek u crkvi. Kad su pape svu pogubnost te težnje, da se odvoji sakramenat od ugovora opazili oni su ustali žestoko protiv nje.

Papa Pijo IX u pismu, koje je uputio kralju Sardinije /Vik. Emanuelu/ dne 19.IX.1852.naglašava, da je nauka crkve da sakramenat ženidbe nije nešto akcesorno, akcidentalnog te dolazi ne ženidbeni ugovor, nego spada na samu bit ugovora i tko drukčije uči i tim predaje civilnoj vlasti pravo nad ženidbom, taj dira prava crkve./128/

To isto ponavlja Papa u svojoj alokuciji od 27.IX.iste godine, kad je osudio uvodjenje civilnog braka u republici Novoj Granadi. Tu veli, da svaki katolik ne može neznati, da je ženidba sakramenat novozavjetni i da medju vjernicima ne može biti ženidbe, koja istovremeno ne bi bila sakramenat; svaka druga veza sklopljena u formi

---

127/ Quartalschrift- 1921.god. 74 Heft. III. p. 335.čl. "Der Staat und die Ehe unter Christen.Od Jos. Biederlacka.

128/ "Dogma fidei est:matrimonium a Dom.Nostr.Jesu Christo ad dignitatem sacramenti elevatum esse; et doctrina ecclesiae est: sacramentum non esse accidentalem qualitatem, contractui additam sed ad ipsam essentiam matrimonii pertinere; ita quod connubium apud christianos nonnisi in sacramento matrimonii legitimum sit, extra quod solummodo c o n c u b i n a t u m constituit.Lex civilis, quae supponendo apud catolicos sacramentum a contractu matrimoniali separari posse de validitate eius disponere pretendit, doctrinae Ecclesiae cotradicit,jura eiusdem, quae abalienari nequeunt,aggreditur et practice concubinatum, sacramento matrimonii parem efficit; cum utrumque pariter legitimum anoscovt. "Roskovany,O.c.tom.I.mon.224.p.658.

./.

braka pa i snagom civilnog zakona, nije ništa drugo nego konkubinat, koji je za osudjenje/129/; nauku protivnu nerazdjeljivosti osudio je kao zabludu./130/

Papa Leon XIII u svojoj enciklici Arcanum div. sapientiae od 10. II.1880 ustaje protiv razdvajanja ženidbe ugovora i sakramenta kod kršćana i naziva to ne "distinctio" nego "distractio" dviju stvari, koje se ne mogu rastaviti, jer je Krist uzdigao na sakramenat samu ženidbeni ugovor i dosljedno sakramenat ne može biti neki vanjski privjesak ugovora, nego spada na bit njegovu i s njim je indentičan /131/.

Tu nauku ponavlja i današnji papa Pijo XI u svojoj enciklici Casti connubii od 31.XII.1930./132/, a na to upozorava sami Crkveni Zakonik /133/.

129/ "Nihil dicimus de alio illo decreto, quo matrimonii sacramenti mysterio, dignitate, sanctitate omnino despecta ejusque institutione et natura prorsus ignorata et eversa, atque Ecclesiae in sacramentum idem potestate penitus spreta proponebatur juxta jam damnatos haereticorum errores atque adversus catolicae Ecclesiae doctrinam, ut matrimonium tamquam civilis contractus haberetur et in variis casibus divertium proprie dictum samciretur omnesque matrimoniales causas ad laica defferentur tribunalia et ab illis judicarentur; cum, nemo ex catholicis ignoret aut ignorare possit, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem evangelicae Legis sacramentis Novae Legos a Christo Dom. institutum, ac propterea inter fideles matrimonium dari non posse, quin eodemque tempore sit sacramentum, atque idcirco quamlibet aliam inter Cristianos viri et mulieris praeter sacramentum conjunctionem cuiuscumque etiam civilis legis vi factam nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem coneubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum, ac proinde a conjugali foedere sacramentum seperari nunquam posse, et omnino spectare ad Ecclesiae potestatem ea omnia decernere, quae ad idem matrimonium quovis modo possunt pertinere". Ex alloc "Acerbissimum vobiscum" dd.27.IX.1852.

130/ Syll.Pii IX prop.domn.73.Denz.-Umb.n.1773.

131/ "Nec quam quam moveat illa tantopere a Regalistis praedicata distinctio etenim non potest huiusmodi distinctio, seu verius distractio, probari...." Arcanum enc.A.S.S.1879/ 80 g. 12. p. 388.squ.Al.1.120 squ.Denz.-Umb.n.1854.

132/ "Et quoniam Christus ipsum coniugalem inter fideles validum consensum signum gratiae constituit, ratio sacramenti cum christiane coniugio tam intime conjungitur, ut nullum inter baptizatos verum matrimonium esse possit "quin sit eo ipso sacramentum". Casti connubii, enc, Denz.-Umb.n.2237.

133/ C.J.C.c.1012. § 2.

./.

III. D I O : C I V I L N I B R A K .

A. Pojam civilnog bračnog zakonodavstva i civilnog braka.

Samo ime "civilni brak", /gradjanski brak/, "matrimonium civile", die staatliche, bürgerliche, Civilehe, le mariage civil,/dobio je ime u opreci prema crkvenom braku, "matrimonium ecclesiasticum" ili vjerskom "matrimonium religiosum".

Crkva katolička izbjegava da civilnom braku dade ime "brak"; što i odgovara njezinom stanovištu prema toj ustanovi i kad govori o njemu ona se služi ili dodatkom "matrimonium ut aiunt civile",/1/ ili ga naprosto naziva "actus civilis"/2/; ali ti nazivi nijesu dosljedno provedeni te ga često puta naziva "matrimonium civile" /civilni brak/, bez ikakvog nadodatka ili posebnije oznake /3/.

Da se dobije pravi pojam civilnog braka i civ.brač.zakonodavstva u njegovom najširem opsegu potrebno je da iz civilnih bračnih zakonodavstava, koja samostalno uredjuju brak kao gradjansko-pravnu ustanovu, na čemu i temelje svoju nadležnost na brakom bez obzira na crkvenu nauku i zakonodavstvo o tom, uzeti sve one bitne i predsudne momente, da jedan bak bude civilni, civilno valjan i kao takav postigne sve one pravno građjanske učinke, koji su takovom braku predvidjeni u gradjanskom zakonodavstvu.

Pri tom nije dovoljno svratiti pozornost samo na uvjete, koje traži civilno zakonodavstvo da se ispune za valjanost braka, nego i na stav tog civil. zakonodavstva, koje ima tej brak u vidu iza kako se valjano sklopi. Ne smije se, dakle, uzeti u obzir samo supozicija, pod kojim dvije osobe smiju ili mogu pristupiti sklapanju civilnog braka, nego se mora uzeti u obzir i forma sklapanja,učinci valjano sklopljenog braka, kao i sudstvo nad tim brakom; treba imati u vidu civilno bračno zakonodavstvo u koliko uredjuje brak kao gradjansku ustanovu.

1/ C.J.C. cc. 188. 5°; 646 § 1.3°
2/ C.J.C. cc. 985. 3°; 1075. 1°
3/ C.J.C. cc. 2319.§ 1 1°; 2356; 2388 § 1.

./.

Prije svega civilni bračni zakonodavci kad uredjuju brak samostalno ne odbijaju, da je brak ugovor /4/; štaviše to ističu i jer vide u njemu čisto gradj. ugovor, izvode iz toga kompetenciju državne vlasti nad njim.

Prvi ozbiljni pokušaj samostalnog civil. bračnog zakonodavstva francuske revolucije odiše tim duhom, jer konstitucija iz god.1791. otvoreno veli: "La loi ne considere le mariage que comme un contrat civil."/5/ Ehepatent Josipa II. iz g. 1783. u prvom poglavlju ističe ugovornu narav braka i to kao civilnog ugovora/6/. Napoleonov Code civil, koji je postao uzor mnogim modernim zakonodavstvima postupa sa ženidbom kao ugovorom./7/

Tako i ostali moderni civilni bračni zakonici. Istina,mnogi zagovornici civ. braka ne niječu, da brak ima i "veliki etički momenat" i "svoju moralnu stranu",/8/ ali istovremeno poriču,da bi to bio dovoljan razlog, da brak potpane pod jurisdikciju crkve, jer brak i pored toga u biti ostaje civilni ugovor, koga država ne samo može, nego i mora uredjivati.

Moderna civ.bračna zakonodavstva kao da su u svojim propisima pustili posve iz vida ovu moralnu stranu braka,oni ga posve sekuliziraju./9/ Istina oni priznaju, da bak tim nije postao obični gradjanski ugovor kao drugi civilni ugovori; on je nešto više radi svoje uticajne strane na obitelj, društvo i državu i tim zaslužuje posebnu pažnju zakonodavaca i stvarno oni mu tu i posvećuju /10/.

4/ Opći Austr.Gradj.Zakonik iz 1811 u § 44 veli: "Die Familienverhältnisse werden durch den Ehevertrag gegründet." Isto Ehepatent Josipa II.naziva brak "ugovor".Code civil pozna naziv "contrat de mariage". it.d.

5/J.Hemard: Precis elementaire de Droit civil,tom.I.Paris 1928.p.177 n.377.

6/"Matrimonium in se ipso ut contractus civilis consideratum..." Roskovany O.c.tom.I.p.192.n.1.

7/ "Le mariage est un contrat sollennel par lequel um homme et une femme etablissent entre eux,une union qu ils ne peubent rompre que dans les cas prevus par la loi."Isp.Hemard,O.c.p.176.n.375.

8/Schuman,O.c.S.8.10;Spomenica pravničkog kongr.u Zagr.1934,ref.dra Pavlovića str.54.

9/"Ainsi le mariage laicisé /po revoluciji francuskoj i daljnim odredbama/il n'a pas plus aucun caractere religieux au regard de la loi".Hemard O.c.p.177 n.377.

10/U tom je kao iznimka sovjetski bračni zakonik.

./.

Poredd svega toga brak ostaje u biti samo civilni ugovor. Za taj bračni ugovor zakonici nisu dosad pokušali /niti mogu!/ da mijenjaju prirodnu njegovu svrhu, naime radjanje i odgoj djece,Kao bitni uvjet da se brak sklopi traže da odnosne osobe budu spolno različite,/11/i to jedna muška i jedna ženska osoba tako, da je u zakonicima mnogoženstvo ili mnogomuštvo simultano zakonom zabranjeno./12/

Ali nijesu svake dvije osobe, od kojih je jedna muška, a jedna ženska u stanju da sklope valjan civilni brak; oni moraju ispuniti,odnosno odgovoriti nekim uvjetima zakonom predvidjenim. Ti se uvjeti, vanjske sklonosti, odnose na rodbinske i druge odnošaje osoba, koje namjeravaju medjusobno da se uzmu; ili se ti uvjeti odnose na osebine, koje se tiču osoba pojedinačno kao dob, zdravlje,roditeljski pristanak i t.d.; dakle moraju biti bez ženidbenih gradjanskih zapreka i zabrana. Da se eventualne ženidbene smetnje otkriju, zakonice se pobrinuli za oglase na način, koji državi najbolje odgovara i to više njih ili jedan /13/.

Kad su osobe ispunile sve zakonske uvjete za sklapanje braka tada istom mogu se vezati vezom ženidbenim. Kao kod svakog ugovora mora se znati za pristanak osoba, koje stupaju u bračnu zajednicu /14/.

11/ Code Civil art. 146. to naglašava kao le condition de existance du mariage.

12/ Čl. 147 Code Civil i čl. 340. Code Penal izričito brane bigamiju; isto tako gl. 2. § 10 švedskog bračnog zakonika iz 1920; sovjetski bračni zakonik iz 1921. veli: "Valjan brak se ne može sklopiti dok jedna osoba, koja je već u braku, živi."
Dr.H.Freund: Sovjetrusslandsrecht, Berlin 1924.§ 68 Sovj.Br.Zak.

13/ Code Civil,art.166,167; Švedsko bračno pravo, gl. III.

14/ "Il n'y a pas de mariage, lorsque il n'y a pas point de consentement." Code Civil, art. 146.

./.

Pristanak mora biti slobodan i mora izražavati, da se zaručnici uzimaju, da jedno drugom bude bračni drug. /15/

Taj pristanak obično moraju dati lično, ali nije isključena ni ženidba po zastupniku./16/ Izmjena pristanka je istovremena na odredjenom mjestu, pred zakonski odredjenom osobom kao zastupnikom civilne vlasti i taj zastupnik vlasti iza svečane izmjene pristanka, izjavljuje uime zakona, da je brak sklopljen i da su oni otsele muž i žena./17/ Osim osoba,koje sklapaju brak i zastupnika obično činu prisustvuju svjedoci.

Kad su tako zakonsko sposobne osobe u propisanoj formi sklopili brak,onda tom braku pripadaju svi pravni učinci koji su valjanom braku-zakonom predvidjeni./18/ Registracija!

Civilni zakonici ne zaboravljaju na brak iza kako je on sklopljen, oni su se pobrinuli za odnošaje i prava supruga.

U slučaju, da njihov život ne teče normalno i kako bi odgovaralo mužu i ženi, zakon predvidja i izvjesne slučajeve,da se bračni život na izvjesno vrijeme ili trajno prekine, te im eventualno dopusti da traže sebi nove bračne drugove. Za sve ovo predvidjena je i posebna sudbena procedura ili barem nekakova formalnost./Sovjetska Rusija!/

Tim smo u bitnim stvarima vidjeli stanovište civilnih bračnih zakona /barem onih koji su bili uzor svim ostalim bračnim civilnim zakonicima, a to su francuski i njemački ! / prema braku.

Iz rečenog može se izvesti i definicija civilno-bračnog zakonodavstva, te bi ona glasila: "S k u p z a k o n a i p r a v n i h n o r m a, k o j i m a d r ž a v a u s v o m p o d r u č j u s a m o s t a l n o u r e d j u j e b r a k s v o j i h p o d a n i k a k a o g r a d j a n s k o - p r a v n u u s t a n o v u."

15/ Code Civil,art.75.al.7.B.G.B./Bürgerl.Gesetz.Buch./njem.§.1317.II
16/ Francusko ženidbeno pravo ne pozna ženidbe per procuratorem; isto njemač.§.1317.,1324.I.
17/ Code Civil.art.75.al.1,4-6.B.G.B./njemač./§.1318 I./u njemač.zakoniku ta je izjava nebitna/. Švedski bračni zakonik,gl.4.§.8.
18/ Upada u oči velika analogija u mnogim stvarima s crkvenim bračnim propisima katoličke crkve.
~~19/ F.Fleiner: Obligatorische Zivilehe und katholische Kirche, Gekrönte Preisschrift, Leipzig 1890 S.38 fg~~

./.

Iako je sama forma sklapanja braka pred civilnom vlašću važna, da se dobije pravi pojam civilnog braka u širem smislu, ipak nije dovoljno svratiti pažnju samo na nju,/19/ jer se gradjanski bračni zakonici ne ustavljaju samo na formi, nego treba uzeti u obzir čitavo bračno zakonodavstvo, koje neovisno od crkve uredjuje ženidbu kao svoju ustanovu. Može država svojim zakonima predvidjeti, da forma sklapanja braka bude civilna, gdje bi svećenik bio pretstavnik i zamjenik civilne vlasti, a da podanici u svemu ostalom budu obvezatni na propise gradjanskog zakona; ta ženidba ne bi bila crkvena nego civilna.

Treba dakle razlikovati civilni brak u užem i širem smislu; u užem smislu, gdje bi se više naglasila sama forma sklapanja braka i taj bi bio:

"P r a v n a z a j e d n i c a i z m e d j u j e d n e m u š k e i j e d n e ž e n s k e o s o b e, s k l o p l j e n a p r e d c i v i l n o m v l a š ć u i s k l j u č i v o p r e m a c i v i l n o m z a k o n u."

U ovoj definiciji treba uvažiti sve ono što civilni brakovi podrazumijevaju, kad se te dvije osobe uzimaju; najprije osobe sposobne prema civilnom zakonu t.j. slobodne od ženidbenih smetnja; svrhu braka, radjanje i odgoj djece... Nijedna država nema namjere, da isključi tu svrhu. Država tako valjano brak sklopljen priznaje i daje sve gradjanske pravne učinke.

Civilni brak kao ustanova ili kad se danas rekne civilni brak u širem smislu bio bi: "U s t a n o v a u v e d e n a g r a d j a n s k i m z a k o n o m, p o k o j e m d v i j e o s o b e r a z l i č i t i h s p o l o v a i z a k o n s k i s p o s o b n e s k l a p a j u b r a č n i u g o v o r i s k l j u č i v o p r e m a g r a d j a n s k i m p r o p i s i m a, i p r e d g r a d j a n s k o m v l a š ć u; d r ž a v a t a j b r a k p r i z n a-

19/ **D.Fleiner**: Obligatorische Zivilehe und hatholische Kirche; Gekrönte Preisschrift, Leiptzig 1890. S.38 fg.

./.

je kao valjan i daje mu sve zakonom predvidjene pravno-gradjanske učinke."/20/

Gradjanski brak nije ugovor samo sklopljen pred civilnom vlašću s čisto gradjanskim posljedicama njegovim, kao o mirazu, niti brak crkveno sklopljen i samo uveden u matice civilne./21/ On kao i svaki brak jest ugovor, koji predpostavlja vlastitá bračne smetnje,forma sklapanja pred civilnom vlašću; kad je valjano sklopljen uključuje prava i učinke tako sklopljenog braka, predvidja nadležnost civilne vlasti u sudbenom pogledu,vlastite razloge o ništetnosti,valjanosti rastavi razvodu braka, kao i civilne propise o gradjansko-bračnim parnicama./22/

Dakle, da se dobije pojam civilnog braka nije dovoljno samo svratiti pozornost na formu sklapanja braka,nego je potrebno u cijelosti uzeti u obzir i gradjansko bračno zakonodavstvo, koje nastupa odjelito od crkveno-vjerskog i uredjuje brak samostalno kao svoju vlastitu gradjansku ustanovu/23/. I taj brak istom stoji u potpunoj oprečnosti prema crkvenom i vjerskom braku, gdje ga crkva uredjuje samostalno kao predmet, koji spada pod njezinu nadležnost.

Država taj svoj brak priznaje valjanim i stavlja jasnu razliku izmedju njega i konkubinata i svih nedozvoljenih bračnih udruženja/24/,

20/ "Matrimonium civile est contractus maritalis etiam christianorum coram magistrati civili initus secundum leges civiles de consensu, forma,habilitate personarum latas."Wernz-Vidal,o.c.n.583."Die Zivilehe ist die materiell und formell den staatlichen Gesetzen entsprechende Ehe."Triebs,o.c.S.76 "Matrimonium civile dicitur illud, quod innitur ad praescruptum legis civilis,nempe a personis habilibus juxta legem civilem,et in forma a lege civili praescripta. Status illud recognoscit,illique civiles effectus tribuit." Gasparri,o.c.1932.n.1288 p.311.Ispor.Knecht,o.c.S§93.§.13;Cappello, o.c.n.731; Haring,Grundzüge des kanonischen Kirchenrechts,Graz 1924, S.421.§.119; Melata,o.c.p.50,51; Schumann, o.c.S.17;Prümmer,De sacramentis III.p.641.Leitner,o.c.S.50,51 analizira lijepo Njemač. Brač.Zakon.

21/Wernz-Vidal,o.c.n.583.Leitner,o.c.S.60.

22/Wernz-Vidal kao pretpr.bilj.

23/Schumann,O.c.S.10.Dr.Edo Lovrić:Izjednačenje našeg bračnog prava, ref.na pravničkom kongr.u Ljubljani 1926.Separatni otisak iz "Spomenica na drugi kongres pravnika,kraljevine Srba,Hrvata i Slovenaca",mj.c.str.4 /69/

24/Hemard,O.c.p.179. Leitner,o.c.S.59 Jlg.

./.

koje zakonski progoni; jasno je, da djecu, koja poteknu iz civilno valjanog braka država smatra kao zakonitu i da im osigurava sve prave zakonom predvidjene.

Civilna vlast, dakle, u pitanju braka potpuno se emancipirala od crkve, odnosno od crkveno-vjerskih zakona o braku, osniva svoje samostalno bračno zakonodavstvo i pri tom gleda na brak kao na svjetovnu pravnu ustanovu /25/ dok vjersku stranu braka ona rado ostavlja crkvi. /26/ Tako bi civilni brak bio samo nužna posljedica, ali potrebnog /!/ razlučivanja djelokruga civilne i crkvene vlasti u javnom životu/27/.

Država je toga svog prava i nadležnosti svijesna i ona ne samo može, nego i mora osnovati svoje samostalno bračno zakonodavstvo,koje će obuhvatiti brak u cijelosti isključiv samo njegovu "religioznu stranu." Iz tog samostalnog nastupa civilne vlasti u bračnom zakonodavstvu izlazi, da ona može da odredjuje materijalne i formalne pretpostavke za valjano sklapanje braka kao i pravne učinke njegove; ona može da ustanovi koji su razlozi dovoljni za rastavu supruga ili za potpuno raskinuće bračnog veza t.j.da odredjuje trajnost braka, da odredi kaznene sankcije za povredu bračnih propisa i da ustanovi svoje vlastito sudstvo za ženidbene parnice i t.d.

U svom zakonodavstvu može država da usvoji materijalno pa i formalno crkveno bračno zakonodavstvo -; može da usvoji samo materijalno /Ehepatent Josipa II./, a može i da se posve raskrsti crkvom u tom pogledu već prema raspoloženju pretstavnika civilne vlasti s obzirom na vjeru i crkvu /Rusija!/; u svakom slučaju ona nastupa samostalno pa ~~Ti propisi~~ crkveni brak izešao prema civilnom pod pojam konkubinata, Ti propisi njezini vrijede općenito za sve podanike bez obzira na njihovu vjer. pripadnost.

25/ "Das eigentliche Wesen der Civilehe,das ihr zu Grund liegende Prinzip besteht in dem Grundsatz dass der Staat selstständig,nach eigenen Ermessen zubestimmen hat, was in der Ehe als weltliches Recht gelten soll, und dass er in dieser Beziehung nicht die Gebote der Kirche als willensloses Werkzeug derselben vollzieht." Schumann, O.c.S.7.

26/ Spomenica kongresa pravnika u Zagrebu 1934. Ref.Dra.Pavlovića str. 54, 55.

27/ Schumann, O.c.S. 7, 19.

./.

B. Vrste civilnog braka.

Kriterij razlikovanja civilnog braka na njegove vrste jest općenitost obligacije u opsluživanju forme sklapanja braka pred civilnom vlašću; ili naime propisi u sklapanju civilnog braka obvezuju sve podanike ili samo nekoje.

Po tom se i razlikuju tri glavne vrste civilnog braka, a te su: 1. o b l i g a t n i - " o b v e z a t n i c i v i l n i b r a k." 2. f a k u l t e t i v n i - "c i v i l n i b r a k n a v o l j u" i 3. "c i v i l n i b r a k o d n u ž d e."/28/

Ti se termini odnose na formu sklapanja, ali se prešlo, da se njima nazivaju i same vrste civilnog braka, jer pravilnije bi bilo reći obligatno, fakultativna forma sklapanja civilnog braka. Da je ovo točno, vidi se već iz toga, što "forma sklapanja braka" nije identična sa "brakom".

a/ "Obligatni-obvezatni civilni brak" / matrimonium civile obligatorium, allgemeine, obligatorische oder Zwangscivilehe, le mariage civil obligatoire/ jest ondje gdje država traži, da svi koji hoće sklopiti za civilni forum valjan bak, to učine pred civilnom vlašću i samo po njezinim propisima. Svi dakle - pa i kršćeni, koji hoće da im se brak kao civilno valjan prizna i da mu se osiguraju gradjansko-pravni učinci dužni su opslužiti gradjansku formu sklapanja./29/ Razumije se, da oni moraju opslužiti i sve propise gradjansko-bračnog zakonodavstva, a ne samo formu sklapanja.

Tu je zapravo najbolje došla do izražaja ona samostalnost u normiranju braka sa strane države, jer država u tom slučaju uopće druge zakone ne priznaje, dok se državni propisi ne izvrše i samo brak sklopljen prema njezinim propisima postaje brak valjan.

Ako analiziramo pojam obvezatnog civilnog braka izlazi, da države nikoga ne sili da sklopi brak, ali ako se ~~vec~~ je na to odlučio, onda je dužan na civilnu formu. Opsluženje te forme je conditio sine qua non za valjanost braka /pred gradjanskim zakonom/.

28/ Termini hrvatski uzeti su prema dru Ruspiniju.
29/ Haring, o.c.ed.1916.S.408. Wernz-Vidal, o.c.n.584.

./.

Jer se on proteže na sve podanike crkve čestoput se on naziva i općeniti civilni brak./30/

Pošto država priznaje u tom slučaju samo brak sklopljen pred svojim činovnikom i po svojim propisima, načelno ne bi je trebalo zanimati, da li će njezini podanici uz to sklopiti s istom osobom još i drugi vjersko-crkveni brak, jer valjanost njegova za državu u tom slučaju nije u pitanju. Na bit obvezatnog civilnog braka, prema tomu, ne bi spadala i zabrana vjerskog sklapanje braka, koji za nju u ostalom nije ništa drugo nego jedna obična vjerska vanjska ceremonija bez značenja i koja je bez uticaja na civilno valjani brak./31/ Kad bi zabrana crkvenoga vjenčanja spadala na bit obvezatnog civilnog braka, onda ne bi se moglo naći slučajeva takovih da država, gdje je zaveden takav civilni brak, ne brani crkveno vjenčanje prije ili poslije sklapanja civilnog braka; medjutim takovih slučajeva nalazimo tokom povijesti civilnog braka./32/

Država bi preme tome načelno morala pustiti crkveno vjenčanje, kad ga već ne priznaje,na volju zaručnicima, da ga obave prije ili poslije sklapanja civilnog braka.

Ali vidimo da moderni državni bračni zakonici imaju u vidu i crkveno sklapanje braka i to poglavito u tom smislu, da redovito osiguravaju vremenski prioritet sklapanju civilnog braka pred crkvenim./33/

30/ Triebs,o.c.S.77.Schumann, u dj.cit.str.17 bilj.1.veli, da izrazi obligatni,fakultativni i Nothzivilehe nisu tačni, nego bi zapravo trebalo reći, da je forma gradjanskog vjenčanja takova,jer kad je već jednom sklopljen valjan civilni brak,on više nije ni obligatni ni fakultativni....,nego jednostavno "civilni brak;"riječ"brak" nije identična s riječju "način sklapanja."Ispor.prednju stranicu.

31/ Schumann, O.c.S.30. Hilling, O.c.S.130 veli, da zabrana crkvenog vjenčanja spada na bit obligatnog civilnog braka.

32/ Tako u Italiji zakon iz 1866, kojim je uveden obligatni civilni brak dopušta sklapanje crkvenoga prije civilnog; isto projekt zakona o civilnom obligatnom braku iz 1862, koga je sastavio ministar Miglietti ne brani zaručnicima da prije sklope crkveno vjenčanje.

33/ Tako civilni bračni zakonici u Francuskoj,Njemačkoj,Švicarskoj, Madjarskoj,Belgiji,Holandiji,....Današnji nizozemski bračni zakonik /kod Civ. čl. 136. i 449 čl. Code Penal/, ne brani vjerskim službenicima asistirati u ženidbi prije nego se sklopi civilni brak, nego zabranjuju da on obavi vjersku ceremoniju. Lud.Wouters: Commentarium in Ne Temere, p.37 n.2.

./.

Razlog, koji je naveo na to jest možda onaj kojega je već prije stotinu godina naglasio član carskog savjeta u vrijeme Napoleonovo i kasnije njegov ministar Portalis, u vrijeme, kad se radilo o sklapanju konkordata izmedju Francuske i Svete Stolice god. 1801.U jednom svom govoru on veli: da neki teolozi misle, da je brak samo onda valjan, ako je sklopljen u prisustvu crkvenog službenika kao pretstavnika crkve. Ta zabluda ima pogubne posljedice, jer neki zaručnici iz neznanja ili zavedeni zadovolje se samo crkvenim vjenčanjem pa se i ne obaziru na civilni zakonik, koji propisuje civilno vjenčanje./34/

To uostalom nije samo teorija, jer stvarno vidimo u drugom slučaju, da se zaručnici čestoput zadovoljili sa crkvenim vjenčanjem, ako je bilo dopušteno prije civilnog i nisu se uopće obazirali na civilni brak. Tako u Palermu i okolici od prvog srpnja 1866 /dana stupanja na snagu talijanskog civilnog kodeksa/ do 31.XII.1871. od 8911 brakova samo crkveno sklopljeno je 2859, jer je zakon dopuštao crkveno vjenčanje prije obavljenog civilnog./35/ Francuski civilni bračni zakonici to su unapred predvidili te su i u vezi sa samim konkordatom iz god. 1801 u članku 54./les articles organiques/ osigurali prioritet sklapanja civilnom braku nad crkvenim, jer ovaj izričito veli: "Ils /župnici/ ne donneront la benediction nuptiale qu a ceux,qui justiferont en bonne et due forme, d'avoir contracte le mariage devant l officier de l'etat civil."/36/

Današnji civilni bračni zakonici modernih država ne zadovoljavaju se jednostavnom zabranom, nego predvidjaju i kaznenu sankciju za one

34/ Schumann, O.c.S.12.
35/ Glasson, O.c.p.286; tako se dogodilo i kod nas u Medjumurju, te je država morala brakove civilno konvalidirati što se i uradilo uredbom Ministr.Vjera.-od 15.III.1928.
36/ Isp. Friedberg: Das Recht, S. 566; Hemard, O.c.p.177.n.377.

./.

koji bi taj propis prekršili i vjenčali se prije crkveno nego civilno, a predvidjene su kazne i za duhovnike, koji bi te osobe vjenčali./37/

Država uvodeći obvezatni civilni brak osniva svoje samostalno bračno pravo i sudstvo. Crkveni brakovi bez civilnog vjenčanja jesu obične nedozvoljene spolne zajednice, koje država progoni; tu dakle postoje dvostruki bračni propisi civilni i crkveni.

b/ "Civilni brak na volju" /Matrimonium civile facultativum;die facultative oder Wahlzivilehe; le mariage civil facultatif /jest ondje, gdje je gradjanima pušteno na volju i slobodni izbor da sklope brak civilno ili crkveno; država oba ta braka priznaje kao valjana./38/ Tu civilno bračno zakonodavstvo crkveno sklopljeni brak izjednačuje sa svojim, tom braku priznaje sve pravne učinke i posljedice, koje su mu predvidjene državnim zakonima./39/ Ukratko: Država taj crkveni brak priznaje kao civilno valjan, ne smatra ga nedozvoljenom spolnom zajednicom; vjersko vjenčanje nije za nju obična vanjska bezvrijedna ceremonija, nego čin o kojem ovisi valjanost braka i vjerski službenik jest službena osoba, koja pretstavlja i državnu vlast./40/

I kod fakultativnog civilnog braka sačuvan je princip civilnog braka, jer i tu država samostalno nastupa u propisima o braku kao zajedničkoj ustanovi. Omogućeno je također samostalno državno bračno zakonodavstvo i sudstvo./41/

Konačno "civilni brak na volju" jest u neku ruku obvezatan, jer svi oni koji misle sklopiti brak imaju na izbor samo crkveni i civilni;

37/Franc.Code Penal,art.199,200; njemač./Reichs Person.Gesetz/ Ehegesetz čl.46.III.veli:"svako duhovno lice,koje bi se usudilo da pristupi sklapanju crkvenog braka, prije nego mu je dokazano,da je brak pred stalešKim civilnim činovnikom sklopljen,kazniće se novčanom globom do 300 maraka ili zatvorom na tri mjeseca."Izuzet je po tom zakonu slučaj, da je to obavljeno u smrtnoj opasnosti.Tako isto u Madjarskoj,svećenicima je zabranjeno da vjenčavaju osobe prije nego što sklope civilni brak. Prvi pokušaj kažnjava se globom od 1000 kruna, a drugi zatvorom od dva mjeseca i globom do 1000 kruna.

38/De Smet,o.c.p.424,t.I.

39/Knecht,o.c.S.93;Haring,o.c.S.408,409.

40/Tu je svećenik persona autorisata a potestate saeculari,Wernz-Vidal, o.c.n.584.

41/Troicki,u Novoj Evropi 1924 br.16,knj.X.str.502 sl.u članku "Crkveni ili gradjanski brak "predlaže, da se u našoj državi uvede fakultativni civilni brak tako, da bi se na brakove crkveno sklapane primjenjivali crkveni bračni propisi, a za gradjanski sklapane gradjansko bračno zakonodavstvo. Dr Kuspini u Bogosl.Smotri 1925 str.159 čl."Iz crkvenog prava" s pravom je rekao, da bi to bio "unicum."

./.

odbiju li da se crkveno vjenčaju a žele se uzeti, tada za njih civilni brak postaje obvezatan.

c/ Treća vrsta civilnog braka jest "civilni brak od nužde" /matrimonium civile subsidiarium, matrimonium civile necessitatis, Nothzivilehe, Ersatzcivilehe, Subsidiäre Zivilehe, le mariage civil subsidiaire/ i postoji ondje gdje je omogućeno sklapanje za državu pravovaljanog braka pred civilnom vlašću onima koji to ne mogu učiniti pred crkvenom.

Prema raznim slučajevima te nemogućnosti razlikuju se i razne vrste civilnog "braka od nužde"/42/.

1/ Medju one koji ne mogu crkveno sklopiti valjanog braka za državu dolaze na prvom mjestu svi oni koji se formalno priznaju za bezvjerce /43/, ili koji pripadaju odredjenoj vjerskoj zajednici, ali koju država službeno ne priznaje, te njihovi vjerski pretstavnici nisu ovlašteni, da se pred njima sklapaju brakovi za državu valjani. Ovim se mogu pribrojiti i oni koji su pripadali jednoj vjeri priznatoj od države, ali su iz nje istupili i nisu pristupili drugoj priznatoj /disidenti/ /44/.

Takovim osobama stoji na raspoloženje, ako hoće da sklope brak samo civilni brak i on je u stvari za njih obligatni civilni brak te bi se mogao zvati relativni civilni brak od nužde./45/

2/ Ako zaručnici ne mogu sklopiti valjanog crkvenog braka zato jer, po njihovim vjerskim bračnim propisima, sklapanju braka stoji na putu zapreka, koju gradjanski zakoni uopće ne priznaju, tada tim osobama država daje slobodu da sklope brak pred civilnom vlašću, koga ona kao valjan priznaje; u tom slučaju govori se o apsolutnom civilnom braku od nužde./46/

42/ Schumann, O.c.S.n.l.
43/ Za takove god. 1870 /9.IV./izašao zakon u Austriju po kojem je za njih civilni brak bio obligatan. Haring, O.c.1924.S.426,427.
44/ Nothzivilehe u Pruskoj za disidente od 1847-1874; u provincijama Braunschweig, Sachsen Weimar;
45/ Schumann za taj brak ima posebni termin "Die engere Nothzivilehe".
46/ Schumann ga naziva "Die weitere Nothzivilehe".

./.

Kako se vidi, država u civilnom braku od nužde stoji na stanovištu obligatnog crkveno-vjerskog sklapanja braka; samo ondje gdje se taj ne može da sklopi, uvodi civilni brak kao pomoćno sredstvo i znak po kojem će se u državi raspoznati obične nedozvoljene spolne zajednice od zakonsko priznatog braka. Načelno važi crkveno bračno pravo i država samo na te pojedine slučajeve primjenjuje svoje samostalne bračne propise.

Postoje još neka kompromisna rješenja izmedju crkvenog i civilnog braka, tako, da se crkva i država u tom ne razidju; medjutim ovi kombinirani sistemi ne mogu se nazvati svojim posebnim imenom,jer su samo neke devijacije od tih triju glavnih navedenih vrsta civilnog braka ili od samog crkvenog sklapanja braka.

Tako u Engleskoj od 1836, kad je uveden civilni brak na volju /fakultivni/, pri sklapanju braka katolika po njihovim vjerskim obredima mora prisustvovati državni registratorski činovnik; ako on ne prisustvuje brak pred državom ne dobiva gradjanskih učinaka/47/.

Drugi način postoji u Italiji, kad je god. 1929 po konkordatu uredjeno tako, da brakovi,koje sklope katolici najkasnije kroz pet dana moraju se najaviti općini u svrhu, da se brak uvede u civilne registre i onda istom brak ima pravo na gradjanske učinke / od časa sklapanja braka/ /48/.

Ima i tih slučajeva,da gradjanska vlast stavlja svoje zapreke, a crkveno je vjenčanje obvezatno ili je civilno "od nužde"./49/

Po starosti najprije dolazi civilni brak f a k u l t e t i v n i, jer je on prvi uveden 1.IV.1850 i to u Holandiji i Friziju.

d/ Iz gore rečenog jasno je, koja vrsta civilnog braka najviše dira u područje crkvenog bračnog zakonodavstva.

47/ "Knecht, O.c.S. 95.

48/ Alleg.II. art.5.c.II. Izmjene zakonika civilnog zakonom od 27. V. 1929.; Konkordat, čl. 34., al.3. Instr. S.Congreg.Sacr. od 27. V. 1929. c. 4. n.29, 30, 32 sl.

49/ Spomenica pravničkog kongresa u Zagrebu 1934; ref. dra Pavlovića, str. 67.

./.

Prvo mjesto svakako zauzima obvezatni /obligetni/ civilni brak, jer kod toga država se potpuno emancipirala od crkvenog bračnog zakonodavstva osniva svoje vlastito i vjersko bračno pravo posve ignorira. Istina, ona ne brani da se brak sklopi i po vjerskim propisima, ali ako je on tako sklopljen on za nju ne znači ništa, ako ne dodje civilno vjenčanje. Sami čin crkvenog vjenčanja /kad ga kršćani obavljaju medjusobno/ nije ništa drugo nego obična bezvrijedna ceremonije, prema kojoj je država potpuno indiferentna, osim ako se ona obavi prije civilnog vjenčanja./ Primjena kaznenih sankcija/ Država, dakle, uvodeći propis o obligatnom crkvenom braku poriče crkvi svaku nadležnost nad brakom.

Drugo mjesto pripada civilnom braku na volju /fakultetivnom/; tu država u principu priznaje crkveno ženidbeno pravo i crkveni brak, ali ukoliko dopušta i civilni brak stoji u opoziciji prema crkvi, i ujedno se izjavljuje nadležnom da odredjuje hoće li ili neće priznati crkveni brak kao valjan. Ujedno se onim osobama, koje hoće da sklope brak, necrkveni postupa jednako kao i kod obligatnog civilnog braka.

Kod civilnog braka od nužde, iako država u načelu priznaje crkveno bračno zakonodavstvo ipak, jer u pojedinim slučajevima dopušta i civilni brak i protiv propise crkvenih, u toliko se protivi vjerskom bračnom pravu; tu države i sebe proglašuje nadležnom nad brakom.

C. Civilni brak i nerazrješivost ženidbe.

Pod pojmom nerazrješivosti ženidbe razumije se takova čvrstoća ženidbenog veza, da se on ne može raskinuti osim smrću jednog od supruga.

Razlikuju se dvije vrste te nerazrješivosti: <u>unutarnja</u> t.j.koja isključuje mogućnost razrješivosti samom voljom supruga i koja proizlazi iz same naravi ženidbenog ugovora. Druga vrsta je <u>vanjska</u> nerazrješivost, koja ženidbi pripada snagomxx zakona izven same ženidbe i isključuje mogućnost razrješivosti ženidbenog veza po ljudskom euktoritetu, koji je viši od samih kontrahenata./50/

50/ Vermeersch-Creusen,O.c.II.p.258.n.423.Bakšić;Nerazrješivost ženidbe u Sv.Pismu N.Z.Zagreb 1931.str.3.

./.

I jednoj i drugoj nerazrješivosti protivi se razvod braka /divortium perfectum, proprie dictum/ t.j. kad obâ supruga osteju slobodni da sklope novi brak s trećom osobom.

Nerazrješivosti braka ne protivi se u istoj mjeri kao razvod rastava od zajedničkog stena, stola i postelje, jer oni i dalje osteju pravi supruzi, samo se, radi nekih velikih poteškoća, trajno ili privremeno razilaze bez mogućnosti da sklope novi brak.-

Ovo je navedeno da se bolje shvati odnošaj civilnog braka prema nerazrješivosti ženidbe.

Nemamo namjere da ovdje navodimo razloge protiv civilnog braka, koji dopušte razvod braka; o tom je govoreno, kad se radilo o bitnim svojstvima ženidbe, a biće govora i opširnije u dijelu "o stanovištu kat.crkve prema civilnom braku." Ovdje će se samo istaknuti odnošaj civilnog braka prema razvodu braka uopće kao i o tom, koji su sve, po mišljenju zakonodavaca civilnih i zastupnika civilnog braka, mjerodavni razlozi, da se dopusti i zakonom predvidi razrješivost ženidbe, odnosno potpuni divorcij.

Iz same ustanove civilnoga braka kojegod on vrste bio ne slijedi nužno i razrješivost ženidbe. Kad je jedan brak civilno sklopljen, država ga priznaje nerazrješivim i tako s njim postupa. Iz same civilne forme sklapanja braka ne slijedi eo ipso, da je sklopljen kao razrješiv./51/ U času, kad kontrahenti sklapaju brak pa i civilni, oni shvaćaju brak kao trajnu zajednicu bračnog života./52/

51/ Theol.Prakt.Quartalschrift,Jahrg.74.1921.Heft.III.S.334.;čl. 'Der Staat und die Ehen unter Christen."od dra Biederlack-a.

52/ "Au moment au ils contractent le mariage, les epoux ne comprennent pas leur union autrement que consortium omnis vitae;il serait contraire a la nature de supposer que deux personnes au moment au elles s unissent par les liens du mariage,puissent songer a l autre chose qu a une union perpetuelle." Glasson, O.c.p.484,485. Vidjet ćemo kasnije,kako civilni brak izražen u modernim zakonodavstvima u praksi ipak dovodi do razvoda.

./.

Nerazrješivost ženidbe i kod civilnih bračnih zakonodavstava jest ideal, što se vidi iz samih njihovih nastojanje, da taj ideal ostave netaknut./53/ Kad se radi o divorciju oni ulažu veliku brigu da do toga neprirodnog kidanje ne dodje./54/

Drugo je pitanje, što današnji civilni bračni zakonici otstupaju od tog ideala i stvarno dopuštaju razrješivost braka, ali i civilno bračno zakonodavstvo može učiniti da brakovi civilno sklopljeni budu nerazrješivi. /55/ Sva ta mogućnost razrješivosti braka civilno sklopljenog jest posljedica shvaćanja braka./56/ Svakako mora se priznati, da su današnji civilni zakonici oslabili ženidbenu nerazrješivost i dali u tom široke granice.

Tim je duhom odisao prvi franc. revolucionarni zakonik iz g. 1792 kao i svi revoluc. bračni zakoni u Francuskoj i to je u tolikoj mjeri dopuštao razrješivost ženidbe, da se i sami zagovornici civilnog braka i divorcija snebivaju/57/ i osudjuju /58/. Porazno je bilo, kad je taj zakonik iz 1792 o divorciju urodio plodom, da je u prva tri mjeseca 1793 u Parizu bilo toliko razvrgnutih brakova koliko i sklopljenih. /59/ Takove su prilike dimule u srce i one koji su sjedili u poslaničkim klupama revolucionarnog vremena i stvarali takove zakone te su morali protestirati protiv" prodavanje ljudskog mesa",/60/ i ponižanja ženidbe na prostituciju.

53/"L indissolubilite du mariage est l ideal dans le droit comme dans la religion,et toute loi doit consacrer cet ideal ou y tendre dans la limite du possible".Glasson,O.c.p.488.

54/Po francuskom zakonu: "Le president/sudac za rastavu/essaie de concilier les epoux. Quand il y reussit-le cas est rare,-il addresse un court proces - verbal de conciliation".Hemard,O.c.p. 239.n.511.Pod"divorcij"u radnji se podrazumijeva "razvod braka" u ne "rastava" od stola i postelje.

55/Kao što je bilo u Italiji za katolike,dok je važio obligatni civilni brak.

56/"Und es liegt sehr nahe,dass der Staat,welcher zu keiner gründliecheren und tieferen Auffassung der Ehe sich durchzuarbeiten vermag,sondern sie den anderen bürgerlichen Rechtsgeschäften wenigstens,dem esen nachgleichstellt,sie auch bezüglich der Auflösbarkeit den anderen Verträgen ähnlich behandelt".Theol. Prakt. Quartalschrift, Jahrg.74. Heft III.S.335, spomenuti čl. od Biederlack-a.

57/"La loi de 1792 admet le divorce avec une deplorable facilite... Glasson, O.c.p.256.

58/"Parmi les lois de la Revolution francaise qui devaient fonder la societe nouvelle et reorganiser la famille on en rencontre un certain nombre qui ont beaucoup depasse la mesure d une sage reforme;elles sont les lois sur le divorce."Glasson,O.c.p.252.

59/Glasson,O.c.p.262.

60/"Il faut cesser le marche de chair humaine que les abus du divorce ont introduit dans la societe."govorio je Delleville.

./.

/61/

Duhom popustljivosti išli su civilni bračni zakonici i drugih država.

Prvim razlozima,koji se navode da bi bili dovoljni i mjerodavni za divorcij ponajviše se naglašuju socijalni tako, da bi potrebe društva morale normirati divorcij./62/ Pri tom treba uzeti u obzir položaj žene, kažu oni i spasiti je od samovolje muža tako da bi divorcij bio za nju garencija i luka sigurnosti protiv lošeg postupanja s njom od strane muža./63/

Treba znati to, da brak nerazrješiv jest atentat na ličnu slobodu pojedinca i na prirodni zakon /!/, koji traži progres, pa i socijalna dužnost o radjanju djece traži, da, ako jedan suprug prestane ljubiti drugoga, rastave se i traže nove drugove, s kojima će radjati djecu./64/ Kolikogod ima zagovornika divorcija, toliko će navesti razloga, da je potrebno, da se on uvede/65/ i vele, da ne bi zakonik bio dobar, ako ne bi predvidjao divorcij/66/.

Zakonici moraju omogućiti divorcij, kao nužni lijek, koji se mora dati iznimno, a ne kao nešto redovito./67/

Uistinu, ako letimično pogledamo najnovije civilne bračne zakonike, a isto tako zavirimo i u povijest civilnog braka, opazićemo,

61/ "Vous voulez des mariages, disait Simeon, et vous en etez ce sentiment de l ane, cette pudeur qui les distingue des cohabitations fortuites,et vous en faites une veritable prostitution" Glasson,O.c.p.262.

62/ "La societe peut meme decreter le divorce si elle le trouve utili l abolir si elle le croit funeste".Glasson,O.c.p. 477.

63/ Tako Francuz Bridel u svojoj knjizi "La puissance paternelle,p. 105, 108.

64/ Te je misli iznio i propagirao u Francuskoj osobito M.Naquet u svom djelu: Religion, propriete, famille, Paris 1869.

65/ Posebni zagovornici divorcija jesu: Diderot,Ferreri,Werkmeister, Bentham,Braun,Muytz, pa racionalisti i protestanti.

66/ "Une bonne legislation doit consacrer a la fois la separation de corps et le divorce....."Hemard,O.c.p.230.n.492.

67/ "Mais le divorce doit conserver un caractere exceptionel..." Hemard, O.c.p.230,231. n.492.

./.

da su mnogi razlozi bili uzakonjeni kao dovoljni za divorcij i to samo zato, jer je to, po mišljenju zakonodevaca, bilo potrebno. Nećće se zakonika, koji su izričito branili razbod braka sporazumom supruga/68/ sli ima ih takodjer koji su to dopuštali kao: zürički, Danemarska-s, francuski zakon o divorciju iz 1792 /69/

Današnji civilni bračni zakonici uglavnom ne dopuštaju razvod braka na taj način /izuzev Rusiju!/;

Nadalje medju razlozima za razvod susreću se: preljub, grijeh spolni, protunaravni, otmice /70/, rastava od zajedničkoga bračnog života, ako je trajalo odredjeni broj godina, /2,3,5/ a supruzi se nijesu izmirili, loše postupanje jednog supruga naprama drugom, zlobno napuštanje supruga kroz odredjeno vrijeme /71/, atentat na život, sramotne osude, ludost neizlječiva ili ako traje kroz odredjeno vrijeme, /72/ zatvor doživotni ili na odredjeni broj godina /73/, bolest, koja je bila prije ženidbe, ali se prikrila, pa je u njoj brak oklopljen /74/ neslaganje supruga radi oprećnih ćudi, /75/ navika pijenstva./76/

Od tih razloga navedeno je samo nekoliko, da se vidi dokle je došla sloboda u davanju divorcija.

68/ Holand. kodeks iz 1838.
69/ Zürički kodeks prije 1874.
70/ Engleski zakon. Iz 1857
71/ Holand. zakon. Iz 1838.
72/ Švicarski zak. iz 1874.
73/ Danemark. Zak. iz 1750.
74/ Švedski zak. iz 1734.
75/ Francuski zak. V.g. revoluc. kalendara.
76/ U.S.A.

./.

IV. D I O: P O V I J E S T C I V. B R A K A.

A. Kratka povijest jurisdikcije kat. Crkve nad ženidbom.

Pravo nad ženidbom kršćana, koje Crkva Katolička za sebe isključivo traži, jest stvar načelne naravi, koje ima svoj temelj u samom osnutku Crkve kao posebnog društva, koje je providjeno svom potrebnom vlašću. To pravo nije Crkva u neko odredjeno vrijeme i u zgodnoj prilici otela od države, tako, da je istom u kasnijim stoljećima svoje povijesti počela ravnati ženidbom svojih vjernika, postavljati uvjete za njezinu valjanost ili uvoditi svoje vlastite ženidbene smetnje, a tu bi joj vlast dala država,/1/ nego je naprotiv crkva to smatrala svojim isključivim pravom od početka, iako nekad, radi teških prilika, nije mogla da se tim pravom u cijelosti posluži.

Potrebno je, stoga vidjeti u kratkim crtama povijest jurisdikcije crkve nad ženidbom kršćana; odmah treba primjetiti, da Crkva nikada nije tražila jurisdikcije nad ženidbom nekršćana, nego je samo kao čuvar i autentični tumač božanskog pozitivnog i prirodnog zakona, davala potrebne direktive, kad je u toj stvari civilna vlast počela griješiti.

U vidu imamo samo Crkvu Katoličku, jer ona je od početka i podnijela sve borbe, dok nije svoje pravo izvojevala. Usput potrebno je osvrnuti se u glavnim crtama i na razvitak crkvene (ženidbene) forme sklapanja braka, jer to je sve u uskoj vezi.

1/ "Hrišćanska crkva bila je prema braku više stoljeća indiferentna, njezino je učenje uzdizalo nebračni život nad bračni, ona je štaviše tvrdila da je brak briga države." Milić, Za opšte obvezatni gradj. brak, Beograd 1926. str. 5. Slično veli Troicki u čl. Pravoslavna crkve i gradj. brak. U Hrišćanskom Životu g. IV 1925. br. 1. str. 15. - Denz. Umb. n. 1769.

./.

a/ Period od početka crkve do jedanaestog /XI./ stoljeća.

Krist osnovatelj Crkve Kat. jasno je naglasio, da ono što je božije treba dati Bogu, a što je carevo treba dati caru /2/ sam se toga principa držao i ne prekoračiv granica toga principa nastupa samostalno kao zakonodavac u ženidbenim stvarima,/3/ tu vlast predaje crkvi svojoj, koja se odmah s početka morala poniječi kao samostalni zakonodavac i kao jedino kompetentna nad ženidbom kao sakramentom i uopće nad ženidbom svojih vjernika.

Već sv. Pavao, apostol u tom smislu govori./4/

Kad se crkva našla u moćnom rimskom carstvu zatekla je u njemu duh koji, glede ženidbenog prava i zakonodavstva, nije nimalo odgovarao njezinom shvaćanju braka. Pošast divorcija duboko se bila uvriježila i rastakala društveni život u rimskom carstvu; ni sami carski zakoni nisu bili daleko od toga.

Ako je, dakle, crkva htjela da ostane vjerna svojoj zadaći i da čvrsto ustreje na tom putu te da ženidbu kršćana kao sakrament,kao svetu stvar uzdrži i na visini, koja joj odgovara i da je ne ostavi na samovolju države,koja ne bi shvatila svetosti njezine, nužno je morala doći u sukob s državom i s rimskim zakonodavstvom. To je moralo biti i to se dogodilo. Istina mnogi su razlozi diktirali crkvi, da pusti vjernike da i dalje sklapaju brakove po rimskim zakonima, ali ona ne pušta iz vida ni svoje dužnosti, da vidi nema li naumljenoj ženidbi štogod na putu./5/ Trebalo je to uvijek ispitati.Tu je

---

2/ 22, 21.
3/ 19,9.
4/ Cor. C. 5. 1,2.
5/ De Smet, O.c. I.p.419.

./.

delikatnu zadaću crkva povjerila svojim najboljim - biskupima - i tek onda, s dozvolom crkve vjernici su mogli da sklapaju ženidbe./6/

Dakle, već s početka crkva nastupa odjelito od države i drži se svojih vlastitih propisa./7/ Svjedočanstvo o tom daje nam već početkom 2.stoljeća antiohijski biskup sv. Ignacije, u svojoj poslanici Polikarpu, kad kaže, da se ženidbe trebaju sklapati posudu biskupa, a ne po svojoj volji./8/ Da je crkva vršila jurisdikciju nad ženidbom vidi se također iz djela Tertulijanovih "De Pudititia", c.4 i "De Monogamia", c.9.

Crkva već tada nastupa samostalno u postavljanju ženidbenih smetnja./9/ Tako sabor u Elviri u Španjolskoj /300-306/ proglašuje za čitavu Španjolsku razliku vjere kao ženidbenu zapreku, a sv.red kao zabranu./cca 13 i 15./ Sabor u Neo-Cezareji/314/ kaže, da su nevaljane ženidbe, koje bi sklopile žene s bratom svoga pokojnoga muža./ affinitas!/ /10/ Ženidbene smetnje ustanovljuju i sabori u Arlesu/314/ god.can.11 /i opći crkveni sabor u Kalcedonu/ 451./ Ovi sabori uvode zapreku javne čudorednosti, a ancirski /314/ odredjuje kazne proti onih koji bi počinili otmicu./11/ Papa Lav I. proglašuje subdjakonat za ženidbenu zapreku./12/ Tako se već povećao opseg samostalnog crkvenog bračnog zakonodavstva. Vjernici, istina, opslužuju i propise rimskog gradjanskog zakonodavstva, ukoliko se oni slažu s crkvenim, čestoput se posluže i divorcijem, ali to crkva svojim kaznama,ekskomunikacijama i drugim pokorama progoni.

Progonstva, kojima je crkva u to vrijeme bila izložena pa krivovjerje,koja se već pojavila sve je to pometalo, da crkva tada nije mogla intenzivnije izgradjivati svoje vlastito bračno pravo, zato u to vrijeme još ne možemo govoriti o kakovom sistemu crkvenoga bračnoga prava, ali ipak ona ima svoje neko bračno pravo, koje je postiglo svoju svrhu i koje je odgovaralo potrebama onoga vremena.

6/ Wernz-Vidal,O.c.n.686.
7/ Schnitzer:Katholisches Eherecht,Freiburg i Br.1918.S.40.
8/ Epis.ad Polycarpum, cap. 5.
9/ Wernz-Vidal,O.c.n.40
10/ Dr.Pohle: Lehrbuch der Dogmatik, 5.Auflage, Paderborn 1918. tom. III. S. 699. f.
11/Triebs, O.c.S.56. 57.
12/Pohle, O.c.S.699.

Publikacijom milanskoga edikta god. 313.,crkva je dobila slobodu; no to još ne znači, da je ona nad ženidbom izvojevala potpunu i isključivu jurisdikciju; još su ostali na snazi propisi rimskog bračnog prava a isto tako i sudstvo. Ali duh kršćanski već je počeo prodirati i u rimsko zakonodavstvo i ono se i neosjetljivo počelo približavati kršćanskom shvaćanju braka./13/ Ipak divorcij te rak rana rimskog bračnog zakonodavstva još se čvrsto držao, jer ni sami kršćanski carevi nisu ga posve izbacili; poganško shvaćanje nije se dalo lako odbaciti./14/ Sam Justinijan, kojemu se, usprkos njegovih presizanja na polje crkvene vlasti, ne može nijekati duh kršćanski, u svojim Novelama 22. i 117. naširoko je izbrojio razloge za divorcij. Istina tu širinu, koju je predvidjala novela 22., on je god. 542. suzio,/15/ ali ipak u noveli 117 ostala su široka vrata divorciju i to posebno u korist muža. /16/

Car Konstantin dao je mnoge povlastice biskupima u pogledu ženidbe, Justinijan je u svom zakoniku metnuo i naslov:"de episcopali audientia" kojim se daje biskupima vlast nad ženidbenim parnicama,/17/ ali još su uvijek postojala dva različita bračna zakonodavstva, i u ono vrijeme, kad je sv. Jeronim morao doviknuti: "Aliae sunt leges Caesarum, aliae Christi. Aliud Papianus praecepi, aliud noster Paulus. Apud illos viris impudicitiae frena laxantur et solo stupro et adulterio condemnato passim per lupanaria et ancillulas permititur; quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, aeque non licet viris; et eadem servitus pari conditipne censetur,"/18/ a sv.oci civilne zakone za razliku od crkvenih čestoput nazivaju: "Toi exothen nomoi".

13/ Quelque fut l autorite des eveques sur le pouvoir imperial,celui-ci avait de trop fortes traditions pour bouleverser en quelques jours ou meme en quelques siecles toute une partie de la legislation. /romaine/ La reglementation ecclesiastique et la loi civile se reprocherent insensiblement l une de l autre, mais il subsista entre elles des profondes differences". Esmein,O.c.p.6.7. tom.I.
14/L. lc. Th.De Repud.III.; XVI. Const.i Honor.L.2.
15/ Po njoj moglo se rastaviti i mutuo consensu,
16/ Dr. Bakšić, O.c. str. 8.
17/ Esmein, O.c.tom. I. p.9.
18/ Epist. LXXXVII.ad Oceanum.

./.

Rušenjem zapadno-rimskog carstva, iza kako je već dijelom izgubilo snagu Crkva tada nije osjetila kakovih teških posljedica, štaviše "u tom kaosu i neizmjernom rušenju, osta samo jedan organizam, gotovo netaknut i jači nego ikada, a to je Crkva";/19/ polje se njezine djelatnosti još više raširi.

Ona objeručke primi u svoje krilo barbarske narode. I tu ona naidje, pogotovo kod Germana, shvaćanje o ženidbi, koje je veoma nisko bilo ispod njezinog, ali njezina zdrava nauka pomalo je, kao i u rimsko pravo, tako i ovdje u pučko počela prodirati. Trebala je posebna vještina i srčenost, da se germansko shvaćanje o podčinjenosti žene, koju je muž mogao lako otpustiti i drugu uzeti, zamijeni visokim poimanjem kršćanstva o jednakosti muža i žene. Dosta je vremena moralo proći, dok je Crkva potpuno preuzela vlast nad ženidbom, a kroz cijelo to vrijeme ona je na sinodama, pobijajući krivovjerja i pučko shvaćanje o ženidbi sve više preuzimala vlast nad ženidbom i istiskivala pogansko poimanje ženidbe. Tako na saboru trulanskom 692. uvodi zapreku duhovnog srodstva, koja se radjala iz sakramenta krsta/20/. Sabor turonense 567 c.5. već broji svečani zavjet medju ženidbene zapreke./21/ Još iz rimskog prava i židovskih propisa prešla je u crkvu zapreka srodstva i već u 6. stoljeću crkva proširuje ovu zapreku do 4. koljena, a u 7. stolj. proširuje zapreku svojbine, dok u 9 st. pooštrava kazne za otmicu./22/

U monarhiji Merovinga i Karlovinga Crkva već je važan faktor u javnom životu. Kraljevi istina još uvijek izdaju bračne propise, ali koji čestoput nisu ništa drugo nego crkveno pravo providjeno civilnim kaznenim sankcijama./23/ U sudištima uz carske suce redovito sjede i biskupi. No sve to nije moglo crkvu zadovoljiti; ona je bila svijesna svoga prava i nastojala da dodje do njega.I došla je.

19/ Esmein, O.c. tom. I.p.5.n.2.
20/ Rohle, O.c. III. S. 699 f.
21/ Wernz-Vidal, O.c.n.298.; Archiv für Kirchenrech.t.LXXVI.83.čl. Weckesser-a.
22/ Jelišić, Dj. c. 115.
23/ Esmein, O.c.I.p.411.

./.

Kada se to dogodilo? Godina i desetljeće ne mogu se ustanoviti, štoviše ne služe se ni u stoljeću./24/ Svakako Pseudo Izidor// ima svrhu da brani prava crkve, dok još Duo libri de synodalibus et ecclesiasticis disciplinis Regina oko 906. vele za ženidbene parnice: 'Si autem in saeculari, id est in comitis placito causa prius fuerit ventilata, secundum legem mundanam finiatur, salvo ecclesiastico legis privilegio. "Pod imenom "causae" treba razumjeti matrimoniales.

Prelaz isključive jurisdikcije nad ženidbom na stranu crkve nije uslijedio nikakovim dekretom ni sa strane Crkve ni sa strane države. Uslijed zamiranja kraljevske vlasti u korist feudalne gospode, jači vjerski duh, koji je zavladao medju narodom, prodiranje Crkve u javni život kao i sama duhovna produktivnost Crkve na kulturnom polju u to vrijeme, sve je to bilo razlogom, da je Crkva izbila još više na površinu te je ona i nečujno preuzela i potpunu vlast nad ženidbom. Tomu su mnogo doprinijeli i srčani pape u borbama s carevima, kao Nikola I. s Lotarom II., Paskal II./1099-III 8/ s Filipom I. kraljem francuskim i Gregorije VII./1073-1085./

Svakako je sigurno, da je Crkva u 11. stoljeću već imala isključivu jurisdikciju nad ženidbom.

Ta činjenica još više je pospješila razvoj crkvenog ženidbenog prava.

Na istoku su carevi još više zadirali u crkveno područje; njihovi zakonici sadrže i crkveno ženidbeno pravo; car je bio ujedno i vrhovni sudac, koji se znao umješati i u crkvene stvari /Justinijan/. Tako je išlo dugo; ženidbenim parnicama uz crkvene suce, kao i na zapadu, prisustvovali su i civili.

24/ O tom postoje razna mišljenja; v.Esmein, O.c.I.25; Hemard,O.c.p. 176.n.377.veli, da je to bilo koncem X.st. Triebs,O.c.S.među to u 11.st.; Haring, O.c./1916/ kaže:"Erst im Mittelalter war die ausschliessliche Jurisdikcion der Kirche über die Ehe im allgemeinen anerkannt." Hilling, O.c.S.10 stavlja to polovicom 10.st. a Milić, Dj.c.st.5. naglašuje:"Istom potkraj IX.veka vizantijske države prebacuje tu svoju brigu o braku na crkvu, dok je na zapadu katolička crkva tek u XVI. veku uzela brak potpuno u svoje ruke." De Smet.O.c.I.420.Melata,O.c.p.40.

./.

Štaviše Focije u svom Nomokanonu usvaja novele Justinijanove i 22. i 117.

God. 893. car Lav Filozof izdaje zakon, po kojem se valjanim brakom smatra samo onaj, kojega crkva blagoslovi; to važi samo za viši stalež, što se istom kasnije proširilo i na niži. Tako se i nadalje carevi uplitali u crkvene stvari, a s time i smetali razvoju crkvenoga bračnoga prava. U to vrijeme Crkva na zapadu u borbi s carevima izašla je kao pobjednik i samostalno brzim korakom napredovala. Istina Aleksije I Komnenac priznao je pravo biskupima nad ženidbenim parnicama kao nad duhovnim stvarima, carigradski patrijarha Atanazije i car Andronik Paleolog propisaše, da se ni jedan brak ne smije sklopiti bez znanja i blagoslova župnika te je tako brak i na Istoku prešao u nadležnost crkve, ali ne potpuno /25/.

Kroz cijelo to vrijeme, štaviše do samog koncila Tridenskog i njegovog dekreta Tametsi ne može se govoriti u zapadnoj crkvi o službenoj ženidbenoj formi sklapanja. Crkva kao i rimsko pravo stojeći na stanovištu, da je pristanak kontrahenata na ženidbu tvorni uzrok njezin /consensus facit nuptias/ uglavnom se zadovoljila, da naumljenoj ženidbi ne bude na putu kakva smetnja božanskog prirodnog ili njezinog prava i u tu je svrhu, kako smo vidjeli, ustanovila tzv. profesiones matrimonii tj. očitovanje namjere sklapati ženidbu, koju su učinili pred biskupom /Ignacije Antiohijski !/ Rečeno je da se u glavnom s tim zadovoljila, ali ona je tražila još i to, da se bračni život kao stalež, koji je sa sobom nosio teške dužnosti započne blagoslovom nad zaručnicima. Da se i to opsluživalo još u početku dovoljno svjedoče prizori iz katakomba zatim spisi sv. otaca i sinodalne odredbe./26/

25/ Milaš: Pravoslavno crkveno pravo,/ćir./ Mostar, 1902.str.615.
Troicki: Hrišćanski život, 1924. br. 12, str. 520.
26/ Wernz-Vidal, O.c.p. 619 squ.

./.

Sveti Bazilije u svojoj homiliji in Jeromiam spominje, da se ženidba sklapa διὰ τῆς εὐλογίας a sv. Ivan Krizostom u homiliji XLVIII in Genes. veli, da se ženidba blagosivlje δι' εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν

Najstariji sakramentariji Gelasianum iz 496, Leonianum i Gregorianum govore o posebnom blagoslovu zaručnika i o misi pro sponsis./27/

Car Justinijan je u svojoj 74 noveli c.4.§§ 1, 2 dozvolio srednjem staležu da može izjavu očitovati pred službenikom /ἔκδικος / u crkvi i u prisutnosti 3-4 duhovnika./28/

Obred, koji se obavlja kroz to vrijeme do 11 / 12. stoljeća sastojao se uglavnom u dolasku zaručnika pred crkvu / in facie Ecclesiae/ odatle su unišli u crkvu, prisustvovali misi pro sponsis, pod njom se pričestili i na koncu dobili blagoslov. Samo vjenčanje pretstavnik crkve još ne obavlja.

Prvi i najstariji spomenik o tom, da svećenik vjenčaje jest udedba Judite kraljice sa Anglosaskim kraljem Etheldulfom iz god.856;tu svećenik,"sponsat anulo"/29/.

Crkva je kroz cijelo to vrijeme nastojala samo da se ženidba može dokazati, da se izvjegnu nepoželjne pitanja.

Kapitular iz 802 veli: "Conjuctiones non praesumat antequam episcopi, presbyteri cum senioribus populi consanguinitatem conjungentium dili-genter exquirant, et tunc cum benedictione jungantur," i opet u c. VI. 130.:"Nec sine sacerdotis /benedictione/ nubere audeant." /30/ Da je crkveni blagoslov već davno unišao u običaj o tom nema sumnje, ali da je princip o pristanku na brak kao tvornom učinku ostao na snazi vidi se iz pisma pape Nikole I.kojega je pisao u novembru god.866 Bugarima/c.III./ Kad u njem veli:"Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjungetionibus agitur:qui consensus si solus in nuptiis forte defuerit,cetera omnia cum ipso coitu celebrate,frustrantur."/31/

27/ Perrone S.J.:De matrimonio Christiano,Romae MDCCCLVIII.tom.p.4,5 Friedberg,Das Recht,S.8.
28/ Kušej; dj.cit.str.390.b.25.; Milaš, dj.cit.str.614.
29/ Sohm,o.c.S.162.
30/ Friedberg,Das Recht, S.59.b.2,3; samo vele da je falzifikat.
31/ Denz - Umb. n. 334.

./.

b/ Period od XI. stoljeća do Tridentinskog koncila.

Kad je crkva preuzela isključivu jurisdikciju nad ženidbom, onda je svojim vlastitim zakonodavstvom uredjivala brak, njezini su sudovi jedini bili nadležni da vode ženidbene parnice. Istina, ona sama to nije tražila, ali njezin je ugled u to vrijeme toliko porastao, da se njezina vlast protezala ne samo na foedus matrimoniale, nego što više i na same čisto gradjanske učinke braka, kao pitanje miraza,/32/ za koje ona otvoreno danas kaže, da pripadaju civilnoj vlasti./33/ I u to vrijeme svakom zgodom poziva se ona na svoje pravo nad ženidbom kao nad sakramentom i to svoje pravo vrši. Sabor Lateranski I. /1123/ veli: "Conjunctiones consanguineorum fieri prohibemus..."/34/ Sabor II. Lateranski /1139/ pozna zapreku svetog reda, a Aleksandar III. /1159-1181/ auktoritativno rješava pitanje, da se brak sklopljen izmedju kršćana i još ne izvršen može raskinuti ulazom u redovnički stalež./35/ Papa Lucije III./1181-1185/ u dekretu protiv albigenza anatematizira sve one koji bi se usudili drugačije shvaćati i učiti o sakramentima pa i o ženidbi, nego što uči rimska crkva,/36/ a Celestin III. odredjuje, zapreku zločina /crimen/ Inocencije III. koji je neustrašivo branio svetost ženidbe protiv Filipa II. francuskog kralja, govori o povlastici Pavlovoj i izdaje potrebne instrukcije za to. /37/ Sabor IV.Lateranski /1215/ propisuje, da se prije svake ženidbe mora obaviti oglas kako bi se spriječile nevaljane ženidbe /38/ i ujedno suzuje zapreku srodstva od 6 koljena neizravne loze na četvrto, /39/ dok zapreku svojbine isto tako skraćuje,/40/ posve te ukida zapreku svojbine druge i treće vrste /secundi et tertii generis/ i

32/ Hilling, o.c.S.11; De Smet, o.c.I.p.420.
33/ C.J.C. c. 1016.
34/ Denz- Umb. n.362.
35/ Denz.-Umb.nn. 395,396.
36/ Denz.-Umb.,n.402.
37/ Denz.-Umb.n.405.sq.
38/ c.3 X 4,3.
39/ c.8 X 4,14
40/ c.6 X 4,13; Esmein,I.p.415.

./.

zapreku svojdbine, koja je nastajala iz druge ženidbe /soboles ex sec. nuptiis./ /41/

Papa Gregorije IX./1227-1241/ u svojim dekretatima izričito govori o uvjetima, koji ne dopuštaju da se sklopi uvjetno valjana ženidba /42/ i njegovi dekretati poznaju zapreku zločina. Na drugom Lionskom saboru 1274. zapadna i istočna crkva jesno naglasuju sakramentalnu narav ženidbe i govore o slobodi sklapanja druge i treće ženidbe, ako ne stoji na putu "kanonska" smetnja./43/

Da je crkva imala isključivu vlast nad ženidbom vidi se iz slučaja Ljudevita Bavarskog, koji je u želji, da oženi svoga sina markgrofa Ljudevita Bransburškog zamolio Papu Ivana XXII, da razrješi nekonsumiranu ženidbu izmedju Ivana Henrika, sina češkog kralja.Kad je to papa odbio, Ljudevit to učini sam /44/; šta-više, jer je izmedju tih dvoga, koji su htjeli da se uzmu postajala zapreka srodstva u trećem koljenu, on sam dispenzira, a u obranu ga uzeše Marsilije Padovski i Vilim Okam u svojim knjigama./45/ Iako je ta pojava bila samo jedna, ipak tim će putem poći kasnije francuski kraljevi i u postepenoj borbi izmedju njih i pape rodiće se uz pripomoć francuskog galikanizma i gegalizma u XVIII stoljeću - civilni brak.

Bilo je i u to vrijeme pokušaja civilne vlasti, da preuzme ženidbene parnice, ali je crkva uvijek ustala protiv toga. Kad je za vrijeme Andrije II ugarsko-hrvatskog kralja bio učinjen takav pokušaj, piše mu papa Gregorije IX /1234/ da pazi, jer to samo pripada crkvenoj vlasti, a ne civilnoj, kako se to kod njega počelo raditi. /46/ Partikularni sinodi također ustaju na obranu isključive nadležnosti crkve nad ženidbenim parnicama i kažu, da, ako bi se laici u to počeli miješati treba ih udariti crkvenim kaznama./47/

41/ c 8 X 4, 14.
42/ Denz-Umb. n.446.
43/ Denz.-Umb. n. 465.
44/ Diction.Th.col.2221.
45/ Hilling, O.c.S. 11.
46/ Roskovany, Mon.de matr.I.mon.l.p.60.
47/ Concilium Bremense 1266; Biturícense 1286.

./.

Ujedno se ti sabori bore protiv nevještih duhovnih lica i onih koji ženidbene parnice povjeravaju laicima, /48/ te naglašavaju, da te parnice pripadaju biskupima kao sucima/49/ i da su nad njima nadležni samo crkveni suci./50/

Opći crkveni sabor florentinski /1438-1445/ u svom dekretu Pro Armenis od 22. XI.1439, naglašava sakramentalnost ženidbe kao i to, da preljub ne može biti razlog, da se valjana ženidba razvrgne, a nova sklopi, jer ženidbeni vez jedanput sklopljen jest trajan /51/.

Danas nitko i neosporava, da je crkva u srednjem vijeku pa sve do reformacije vršila isključivu jurisdikciju nad ženidbom ne samo glede ženidbenih smetnja, nego, što je posve prirodno, i u pitanju podjeljivanja dispenza od smetnja, jer je to jedno s drugim usko skopčano.

Ni u ovom razdoblju Crkva nije ništa službeno izdala glede ženidbene forme tako, da bi o njoj učinila ovisnom valjanost ženidbe. Matrimonia clandestina nazivale se one ili radi toga, što se njihovo sklapanje nije moglo dokazati sudbeno ili što nisu bile crkveno sklopljene ili konačno jer su bile sklopljene bez oglasa, iza kako ga je propisao IV lat. sabor, bile su valjane. Ipak u ovom razdoblju već se približavalo, barem sa strane obreda, mnogo formi tridentinskoj. Pri tim obredima veliku ulogu igraju germanski običaji, po kojima zapravo roditelji predaju zaručnicu zaručniku te bi to bilo pravo kućno vjenčanje,/52/ iza kojeg su supruzi već išli u crkvu da dobiju blagoslov i prisustvuju misi i pod njom se pričeste. Svakako crkva je po staroj praksi već iz prvog perioda ispitala prije vjenčanja da li ženidbi ne smeta kakova zapreka ili zabrana.

48/ Concilium Eboracense 1367; Vaurense 1368.
49/ Concilium Vaurense 1368.
50/ Concilium Herbipolense 1407; Frisigense 1440.
51/ Denz.-Umb. n. 702.
52/ Sohm, o.c.S. 158,159.

./.

Crkva se nije zadovoljila samo da blagoslovi zaručnike,odnosno supruge, nego je nastojala, da se sami čin sklapanja ženidbe obavi pod njezinim nazorom i da vjenčanje usko spoji s blagoslovom onih koji se uzimali./53/ Po jednom francuskom ritualu, koji bi pripadao XI.stoljeću još uvijek roditelji predaju zaručnicu zaručniku, ali to već biva kod crkvenih vrata - in facie Ecclesiae -; iza kako se to obavi vrši se misa i dobiva se blagoslov./54/

Po Sohmu istom koncem XII i početkom XIII stoljeća crkveno vjenčanje, zapravo obredi sklapanja braka dolaze do razvoja, jer sad dolazi "netko" treća osoba, koja predaje zaručnicu zaručniku,vjenčaje ih, /55/ bio to svećenik ili laik. Friedberg veli, da od jedanaestog do dvanaestog stoljeća ženidba se sklapa pred svećenikom, ali to se još ne traži za valjanost; sav taj rad crkve samo je posveta braka već sklopljenog,/56/ a istom od druge polovice srednjeg vijeka crkveni obredi su pravo sklapanja braka - Eheschliessung.-

Kakavgod razvoj bio sigurno znamo, da već Aleksandar III. papa /1159-1181/ u pismu na biskupa Uspale kori kao "scelus" sklapanje braka bez svećeničkoga blagoslova /57/, a na drugom mjestu ističe, da se ženidba svakako mora sklopiti pred svećenikom i to kako se već običaje. /58/

Da je bilo zloupotreba, da su laici /svjetovnjaci/ vjenčavali mjesto svećenika o tom nema sumnje, ali se crkva protiv toga borila/ 59/.

Kao što je doba iza preuzimanja crkvene isključive jurisdikcije nad ženidbom sve do reformacije bilo slavno, tako je doba iza reformacije sve do danas u tom pogledu žalosno. Ne za to možda, što crkva ne bi vršila svoje dužnosti, ne, ona je uvijek to svoje pravo naglašavala

---

53/ Sohm, O.c.S.159.
54/ Rituale Redon.XI.24.
55/ Sohm, O.c.S.164.
56/ Friedberg,Das Recht,S.9,10,Sohm,O.c.S.160.f.
57/..... "Fideles laicos absque sacerdotali benedictione et missa matrimonium contrahere."Mansi, Collec.conc. 21.938.
58/ c. 3 X De sponso duorum.
59/ Concilium Trevirense.

./.

i savjesno vršila, nego su je drugi u tom pometali i pometaju osporavajući joj u cijelosti to njezino pravo ili joj oduzimajući nasilno.

Luter, koji je uopće prema katoličkoj vrkvi i Rimu nastupio revolucionarno, posebno je to učinio u pitanju ženidbe i prava crkve nad njom. On se nije samo zadovoljio s tim, da je ženidbu riješio sakramentalnog karaktera, proglasio je običnom vanjskom svjetovnom stvari kao što su hrana i odijelo, podložio je svjetovnoj vlasti,/60/ nego je u svojoj mržnji otišao tako daleko, da je izjavio, da papa,kad bi imao moć stvaranja, ne bi stvorioa ni sjene ženine i nijedne ne bi ostavio na zemlji; da bi papiste ženidbu dali vragu./61/

Tim svojim korakom Luter je knezovima i uopće svjetovnoj vlasti priznao jurisdikciju nad ženidbom, napravio još veći razdor izmedju duhovne i svjetovne vlasti, pridonio, da su odnošaji izmedju njih još više ohladnili, otvorio širom vrata civilnom braku.

Knezovi i kraljevi već su bili zadahnuti nepovjerenjem prema Katoličkoj Crkvi i već su počeli prelaziti granicu svoje nadležnosti glede ženidbe.

U Francuskoj već je u februaru 1556. Henrik II. zabranio djeci da sklapaju ženidbe bez privole roditelja uz kaznu, da se mogu razbaštiniti i pod prijetnjom da bračni par gubi sva prava, koja mu iz braka ili inače pripadaju./62/

U Engleskoj je Kenrik VIII. već 1532 započeo na svoju ruku reformom ženidbenog prava, odbijajući, da se apelacije u bračnim parnicama smiju praviti na rimskog papu,/63/ a i statutom iz 1540, u kojem je nastojao opravdati svoj postupak glede rastave sa Katarinom Aragonskom, samostalno nastupa./64/

60/ "Es kann ja niemand leucken,dass die Ehe ein äusserlich,weltlich Ding sei,wie Kleider und Speise,Haus,und Hof,weltlicher Oberkeit unterworfen."Luter u spisu' Schrift von Ehesachen" iz 1530.
61/ Diction. th.col.1277,pisac:J.Pahuier.
62/ Friedberg,Das Recht,S.499.f.
63/ Friedberg, Das Recht,S.310.
64/ Friedberg, Das Recht,S.311.

./.

Matrimonia clandestina, kojima se ne mogu odricati loše posljedice u društvenom i familijarnom životu već više puta dale su prigodu,da se kraljevi zabave njihovim pitanjem. Tako u Belgiji zakon Karla V.od 4.X.1540. uperen je protiv njih./65/ Duh Luterove reformacije sve je više prodirao. Sve je tražilo intervenciju Crkve.

c/ Period od Tridentinskog sabora do francuske revolucije.

Koncil Tridentinski imao ~~zadatak~~ je pored ostalog posla da se zabavi i pitanjem ženidbe i da rješi mnoga pitanja na tom području. Njegovi odgovori trebali su da budu kao direktive za sve katolike; posebno u pitanju reformacije./66/

Sazvao ga je papa Pavao III. bulum od 22.IV.1542 u Tridentu, ali radi pometanja bio je premješten i prekidan,/67/ konačno papa Pavao IV. 25.XII.1559 urekao mu je nastavak za Uskrs u Tridentu, gdje je do 4.XII.1563 održano sedam ~~zadnjih~~ posljednjih sjednica/17-25/kad je i zaključen.

U dva navrata sabor se direktno bavio ženidbom; u drugoj periodi zasjedanja od 1549-1552. i zadnjoj od 1562-1563, kad su i zaključci stvoreni.

Sva pitanja pa i ženidbena nijesu rješavana i usvajana na brzu ruku; ona su trebala proći mnoge ispite i odbore, dok se konačno nijesu usvojila.

Medju posebnim kongregacijama za ovo osnovanim susrećemo i "Congregationes praelatorum, canonistarum ac juristarum, id est eorum qui praecipue jus canonicum et civile profitentur."/68/ Iza kako su pojedina pitanja raspravljana dolazila su pred congregationes generales, koje su osvajale decizije./69/

65/ Friedberg,Das Recht,S.70-579.
66/ "Koncil Tridentinski bio je službeni odgovor crkve na reformaciju." Esmein,o.c.II.p.137.
67/ Sazvan je najprije u Mantovi 1536, pa je prenesen u Vincencu i napokon bulom pape Pavla III. otvoren je 1.XI.1542/tu je održano sedam sjednica/ onda je 11.III.1547 radi prelazne bolesti prenesen u Bolonju,gdje su održane 8-10 sjednice.Julije III.ponovno ga je sazvao u Trident i tu je uz prekidanje održano ostalih 15 sjednica.
68/ Theiner: Acta genuina s.s. oecumenici concilii Tridentini; Zagrabiae 1874. tom. I. p. 8.
69/ Theiner:O.c.I.p.10. ./.

./.

U konačnim zaključcima sabor pozna "canones" i "decreta reformationis"; tako i u pitanju ženidbe ima dekret de reformatione matrimonii u deset poglavlja i dvanaest kanona te dekret de clandestinitate matrimonii. Sve što se tiče ženidbe usvojeno je 11.XI.1563. na 24 sjednici./70/

Papa Pijo IV. je posebnom bulom potvrdio zaključke sabora i 1564 osnovao posebnu kongregaciju Sacra Congregatio Card. concilii Tridentini interpretum seu Congregatio concilii, koja je imala budno paziti na izvršivanje zaključaka sabora.Pijo V. još više joj vlast rašrio, a Siksto V dade joj pravo da tumači dekrete de reformatione, osim što se u sumnji mora obratiti na papu. Kasnije ta kongregacija dobila dužnost da službu nazora vrši per declarationes.

Na prvom mjestu sabor ističe tradicionalnu nauku crkve, da je ženidba pravi sakramenat Nov. Zavjeta i udara svakoga izopćenjem koji bi protivno tvrdio./71/ Tu nauku nije on po prvi puta iznio, nego je ona držana od sabora i od cijele crkvene tradicije, koji su učili, da ženidbu treba ubrojiti medju sakramente/72/. Izričito veli, da je ženidbeni stalež nesavršeniji od djevičanstva,/73/ ujedno naglašava jedinstvo ženidbe /74/, nerazrješivost ženidbenog veza, bilo radi nesnosna bračnoga života /75/ ili radi preljuba/76/. Ali ipak taj vez ne traži nužno da, ako su prilike teške, supruzi moraju zajedno boraviti i crkva nije u zabludi, kad dopušta rastavu bilo na odredjeno, bilo na neodredjeno vrijeme/77/.U pitanju ženidbenih zapreka crkva je nadležna da ih postavlja/78/. Ujedno naglašava neke zapreke ženidbene,posebno srodstvo i svojdbinu/79/ svetog reda i svečanih zavjeta/80/ za koje veli, da mogu raskinuti neizvršenu ženidbu./81/ Sabor opravdava

70/ Theiner,O.c.II.p.386.463,467.
71/ Sess.XXIV.de ref. matr.c.1.
72/ Sess.XXIV.de ref. matr.praef.
73/ Sess.XXIV.de ref. matr.can.10
74/ Sess.XXIV.de ref. matr.can.2.
75/ Sess.XXIV.de ref.matr. can.5.
76/ Sess.XXIV.de ref.matr. can.7.
77/ Sess.XXIV.de ref.matr.can.8.
78/ Sess.XXIV.de ref.matr.can.4.
79/ Sess.XXIV.de ref.matr.can.3.
80/ Sess.XXIV.de ref.matr.can.9.
81/ Sess.XXIV.de ref.matr.can.6.

./.

tempus clausum za ženidbe i crkvene obrede pri sklapanju/82/ i kao završetak svega otvoreno veli, da ženidbene parnice spadaju na crkvene suce./83/

Kanon 7. namjerno je tako stiliziran, da se ne osude istočnjaci /Grci/, koji se drže protivne prakse, iako latinsku crkvu radi njezine protivne nauke nisu osudjivali.

Koncil Tridentski ujedno je uveo trostruki oglas prije ženidbe u svrhu, da se otkriju ženidbene smetnje, te je tim povećao broj oglasa. Za te oglase predvidjeno je odredjeno vrijeme i odredjeno mjesto. /84/

Posebna novost, koju je uveo sabor jest ta, što je dekretom u Tametsi odredio formu ženidbenu za sve kršćane obvezatnu; ondje gdje dekret bude objavljen o opsluženju te forme učinio je ovisnu valjanost ženidbe./85/

Još za zasjedanja sabora došla je deputacija francuske vlade,koja je žestoko nastojala, da se oci sabora nagovore i odrede, da je ženidba,koju sklapaju djeca bez privole roditelja nevaljana. Sabor se uistinu tim pitanjem zabavio /86/ odredjujući godine dokle bi trebala privola, ali svi su projekti o tom odbijeni i pobijedilo je shvaćanje crkve, da djeca imaju prirodno pravo na ženidbu.

Mnoge je odredbe, dakle, iznio sabor Tridentinski, ali je neka pitanja ostavio neriješena kao pitanje tko je minister sacramenti ženidbe, što će još više razviti borbu medju teolozima. Takodjer pitanje odnošaja ženidbe-ugovora i sakramenta ostavio je sabor neriješeno,što će iskoristiti francuski regalisti i ovlastiti kralja da postavlja

82/ Sess.XXIV. de ref. matr. can. 11
83/ Sess.XXIV. de ref. matr. can. 12
84/ Sess.XXIV. de ref. matr. Tometsi,c.1.
85/ Sess.XXIV. de ref. matr. Tometsi,c.1.
86/ Theiner, O.c. II.p.313-314; 335, 389.

./.

ženidbene smetnje neovisno od crkve.

Dekret Tametsi stupao je na snagu 30 dana iza proglašenja i to samo u onim župama, gdje je bio publiciran. Protestantske zemlje to su svakako odbile, a neki kraljevi, kao francuski, zabraniše publikaciju određaba sabora uopće, jer se smatrali povrijeđenim, što nije prijedlog njihove vlade usvojen i jer su vidjeli u njima krnjenje svoga suvereniteta. Ipak su francuski sinodi, usprkos zabrane, zaključke objavili. /Sinod u Cambrais-u 1565/ /87/ Sve je to dalo povoda, da su nastali tridentski i netridentski krajevi.

Usprkos dekreta Tametsi ostala su i dalje matrimonia clandestina te su kraljevi, posebno u Francuskoj, uz odobravanje regalista i pristaša galikanizma nastavili miješanjem u crkveno područje. To su podupirali i francuski filozofi, a kruna svega bio je civilni brak, koji je ostvaren u revoluciji.

Razlikovanje mjesta tridentinskih i netridentinskih tražiće ponovno intervenciju crkve; tako je Pijo X konstitucijom Provida od 18 I 1906 sa snagom nastupa od 15.IV.1906 ukinuo tu razliku za Njemačku /88/, a dekretom Ne temere od 2.VIII.1907 s nastupom od 19.IV.1908. ukinuo tu razliku za čitavu Crkvu, što je i potvrdio C.J.C./89/.

Sabor Tridentinski jasno je ponovio nauku crkve o isključivoj nadležnosti crkve nad ženidbom /u pitanju postavljanja zapreka, dispenze, ženidbene forme i sudbene strane/ i potvrdio, jer je uveo neke zapreke /raptus/ i odredio ženidbenu formu.

Ta crkvena isključiva nadležnost nad ženidbom, koja je trajala svakako od početka XI.stoljeća, počela se pomalo narušavati. Koncil je istina svoju dužnost ~~obavio~~, ali ipak neka je pitanja ostavio neriješena ili ih je riješio drukčije nego što se nadali protivnici Crkve. To su sve oni iskoristili u svoje svrhe. Najprije pitanje pri-

87/ Friedberg: Das Recht.....S. 500.
88/ Triebs, O.c.S. 563. § 66.
89/ C.J.C.cc.1094,1099,1098. Samo dekret Ne temere pozna klauzulu u tom, za krajeve, koji imaju posebni položaj, jer im je to dato od sv. Stolice.

./.

vole roditelja za ženidbu djece, koja su bila još pod vlašću njihovom /maloljetna/; sabor je to riješio tako, da su ženidbe valjane i bez pristanka roditelja. To se nije svidjalo mnogim pretstavnicima civilne vlasti i oni usprkos stava crkve nastaviše daljnim izdavanjem naredaba protucrkvenih. Tako za Belgiju Filip IV. kralj izdaje 24.XI.1623. zakon, po kojem sva djeca do 25 godina moraju imati privolu roditelja za ženidbu pod kaznom razbaštinjenja./90/ Edikt od 4.VIII.1692. proglašuje djecu u tom pogledu neposlušnu potpuno nesposobnim za ženidbu./91/ U Francuskoj od 16-18 stoljeća gotovo svaki kralj izdaje makar jednu odredbu ili zakon, koji se kose sa odredbama crkve u pogledu ženidbe i prejudiciraju crkvenom pravu; zakon Henrika II., koji je tražio pristanak roditelja za brak djece već smo spomenuli. Henrik IV. izdaje naredbu 1606., koja odiše duhom revolucije./92/

Crkva je svakom prigodom branila svoje pravo i nauku. Praznine, koje je sabor Tridentski ostavio jesu nadalje pitanje odnosa ženidbe kao sakramenta i ugovora; uz to pitanje tko je minister sacramenti matrimonii. Glede postavljanja ženidbenih smetnja sabor je istina riješio, da crkva ima pravo da ih postavlja i od njih podjeljuje oprost /93/, ali je domišljatost regalista tu našla izlaz, tako,da crkva ne bi to pravo sebi isključivo priznala, te nije isključila, da tu vlast s njom dijeli i pretstavnik civilne vlasti. Isto tako u pitanju sudske nadležnosti sabor je rekao, da ženidbene parnice pri padaju crkvenom sudu /94/, ali su regalisti rekli, da se dopušta mogućnost da i državi to pravo pripada, jer koncil ne veli "samo" Crkva. Tu im je ujedno dobro došla njihova nauka, da se ženidba kao sakramenat i ugovor dadu rastaviti i da je na zadnjem nadležna civilna vlast.

90/ Friedberg, Das Recht.....S. 580.
91/ Friedberg, Das Recht.....S. 580, 581.
92/ Esmein, O.c. tom.I.p.43.
93/ Sess. XXIV. de ref. matr.can.3.4.
94/ Sess. XXIV. de ref. matr.can.12.

./.

Pape su dobro prozreli njihovu namjeru i ustaju na obranu crkvene jurisdikcije nad ženidbom. Benedikt XIV./1740-1758/ u De synodo dioecesana iz 1741.veli dokle se civilna vlast o ženidbi proteže i da se pod tim razumjeva samo ono što crkva danas naziva i razumijeva pod effectus mere civiles./95/ Papa Pijo VI. /1775-1799/ izjavljuje, da se kanon XII.konc.Trid.o ženidbi mora razumjeti u tom smislu, da jedina crkva ima vlast u ženidbenim parnicama./ad solum forum ecclesiasticum pertinent,/96/ Tako je isto izjavio i glede forme u breveu ad episc.Motulensem./97/

Kad su regalisti zajedno s pristašama jezofinizma pošli tako daleko, da naglašavajući odjeljivost ženidbe ugovora i sakramenta, dokazivali, da vrhovna civilna vlast ima pravo da postavlja ženidbene smetnje za ugovor i to pravo izvorno /jus originarium/ a također od njih davati oproste, dok bi crkva mogla to činiti samo privolom kraljeva, ustaje papa Pijo VI./98/ i u konstituciji Auctorem fidei od 28.VIII.1794 osudjuje tu nauku kao protivnu kanonima 3,4, 9,12,Sess.XXIV. sabora Trid. /99/

U ovoj periodi crkva je već u mnogom svom pravu glede ženidbe oštećena; plodovi se protenstatizma već opazili, jer je u Holandiji 1.IV.1580. uveden fakultativni civilni brak, koji je za katolike zapravo bio obvezatnim /obligatni/, jer su imali birati da sklope ženidbu ili čisto civilnu ili pred reformatorskim svećenicima, dok

95/ De synod.dioeces.L.IX.cap.9.n.4:"Aliae demum sunt causae,quae connexionem quidem habent cum matrimonio,sed res mere politicas et temperales directea atque immediate respiciunt,uti sunt lites quae fraquenter moventur super dote,dodonatione propter nuptias,hereditaria successione, alimentis et similibus; sed istas ad judices seculares pertinere ex communi Doctorum sensu recte docent..Bellarminus....."

96/ Quartalschrift,1921.Jahrg.74.Heft III.S.336.f.Biederlack.

97/ "Hinc fit,ut ad solam Ecclesiam jus omne ac potestas pertineat suam adsignificari formam huic contractui. Hoc enim jus qua late patet orbis catholicus, in sola residet universum". Feije: De imp.et disp.matrim.p.23.

98/ ....."Supposito assensu vel coniuventia principum,potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii...."Syn.Pistoriensis,gdje su i osudjene nauke regalizma i jezofinizma.Denz.-Umb.n.1558 sqq.

99/ Denz- Umb.n.1559.

./.

brakovi sklopljeni pred katoličkim svećenicima uopće pred zakonom nijesu bili valjani./100/ U Engleskoj za tirenina Olivera Cromwela /1599-1658/ protektora Engleske bi godine 1653. uveden obligatni civilni brak; taj je važio takodjer za Škotsku i Irsku./101/

U Austriji Josip II., zadahnut idejama slobodoumnim već 1782. nastupa protucrkveno u pitanju podjeljivanja oprosta od ženidbenih smetnja; htio je, da ih biskupi sami daju bez pape. Papa Pijo VI.da obrani pravo crkve sam dolazi u Beč 1782 i naglašava crkveno pravo pape u tom pitanju, jer da dispenze od zapreka imaju davati samo pape i oni kojima oni dadu tu vlast./102/ Josip se s tim pomiri,/103/ ali samo prividno, jer već slijedeće godine izdaje Ehepatent zadahnut idejama regalista, štoviše u ženidbi gleda samo civilni ugovor. /104/

U Francuskoj pod uticajem francuskih pisaca, Woltaireove škole, teorija regalističkih i galikanizma ideja civilnog braka već je bila sazrela; tlo je bilo pripravljeno samo je trebao netko doći, da u ime slobode i jednakosti zatreži da se ta ideja ostvari. Za to je bila pozvana revolucija i ona je svoje učinila, jer već konstitucija od 14.IX.1791. gleda na brak isključivo kao na civilni ugovor,/105/ civilno ga uredjuje, a zakon od 29.IX.1792. u svom IV. titulu uvodi obligatni civilni brak. Plod toga uvodjenja biće taj, da će većina država uvesti civilni brak i tako crkvenu jurisdikciju nad ženidbom posve suziti.

Crkva se po mogućnosti bori za svoje pravo, nastupa i sada samostalno u pitanju ženidbe. Tako Benedikt XIV. bulom Matrimonia od IV. XI.1741. /Benedictina/ rješava pitanje valjanosti mješovitih ženidaba i onih koje su heretici medjusobno sklopili, priznaje im valjanost

---

100/ Friedberg, Das Recht... S. 483, 484.
101/ Knecht, o.c.S. 95.
102/ Roskovany,Mon.den.matr.I.mon.68.
103/ Roskovany,Mon.de matr. I. mon.69.
104/ Roskovany,Mon. de matr. I.p.192.n.1.
105/ Friedberg, Das Recht.... S. 554.

./.

koju po Tametsi nisu mogle imati, jer je u Belgiji taj dekret obvezivao, pošto je bio publiciran./106/ Isti papa u pogledu ženidbenih parnica izdaje god. 1741. konstituciju Dei miseratione i organizira sudstvo.

Papa Pijo VI., kako smo već vidjeli, brani pravo crkve nad ženidbom od regalista; tako isto breveom "Super soliditate" od 28. XI. 1786. štiti prava crkve od febronianizma,/107/ i reskriptom na belgijske biskupe od 13.VII.1782 rješava pitanje asistiranja svećenika u mješovitim ženidbama na teritoriju Belgije./108/

d/ : Period od franc. revolucije do danas.

U francuskoj revoluciji, koja nije bila plod rada jednog dana, nego dugog spremanja izbija pod lozinkom jednakosti,bratstva i slobode duh, kojim će biti prožeto čitavo moderno civilno zakonodavstvo. Taj duh ide za potpunom sekularizacijom prava pa i ženidbenog.Tim duhom vodjeni zastupnici civilnog braka i moderni državnici uzeli su iz francuske revolucije i princip civilnog braka i brižno ga ostvaruju u svojim zakonodavstvima.

XIX. i XX. vijek nikako ne želi da se sjeća srednjeg vijeka, on hoće s njim potpuno da prekine, jer on za njih znači najtužnije doba civilne vlasti. Francuska je revolucija usvojila posvetila princip civilnog braka /109/ i ona je naišla na razumijevanje kod modernih struja, koje traže reformu braka u smislu svojih principa, koji su daleko od shvaćanja crkve o braku. I tako doba od francuske revolucije do danas jest zapravo z l a t n o d o b a civilnog braka. Kroz to vrijeme on je uveden gotovo u sve države Evrope pa i najkatoličkije. Prešao je u Ameriku i Aziju. Ovaj period crkvene

106/ Matrimonia,quae in locis foederatorum ordinum dominio in Belgio subjectis.... Denz.-Umb.n.1452.sqq.
107/ Denz.-Umb. n. 1500
108/ Denz.-Umb.n. 1496-1499 uklj.
109/ Glasson, O.c.p.135.

./.

jurisdikcije nad brakom možemo nazvati najtužnijim, jer, iako crkva uredjuje brak svojih vjernika samostalno, ipak to vrijedi samo za nju. Države moderne, koje u crkvi vide samo obično privatno društvo ne daju joj njezinog prava nad ženidbom te ga u cijelosti ili u velikoj mjeri okrnjuju.

Crkva se naprotiv bori za svoje pravo, nastoji preko ugovora, posebno u konkordatima da svoje pravo natreg dobije.

Štaviše u pogledu unutarnjeg razvoja ženidbenog prava ona je krenula velikim korakom naprijed i ostvarila jedinstveni bračni zakonik za čitavu crkvu latinsku u formi C.Juris Canonici.

B. Uzroci civilnog braka.

Kad je govor odakle je proizašao civilni brak, onda branitelji i zagovornici njegovi odgovaraju, da je on samo nužna posljedica opravdane samosvijesti modernih država o svojoj dužnosti i pravu, i da je dosljedno taj brak mogao nastati samo onda i ondje gdje država dodje do te svoje svijesti o svom pravu./110/ Ta samosvijest država jest u vezi s njihovom težnjom da se znanstveno i pravno odrede granice duhovne i civilne vlasti, da se tačno zna dokle se proteže djelokrug crkve, a dokle države /111/ u javnom životu./112/ Pošto toga prava svoga države u srednjem vijeku nije bila svjesna, u to vrijeme ne može ni biti govora o civilnom braku./113/.

110/ "Während des Mittelalters ist von Civilehe keine Rede....Die Civilehe setzt voraus, dass der Staat sich seiner Aufgabe und seiner Stellung zur Kirche insbesondere bewust sei; und beides war im Mittelalter nicht der Fall."Friedberg Die Geschlichte der Civilehe Berlin 1870. S.5.

111/ "Das eigentliche Weses der Civilehe, das ihr zu Grund liegende Prinzip besteht im dem Grundsatz,dass der Staat selbständig nach eigenen Ermessen zu bestimmen hat,was in der Ehe als äusseres weltliches Recht gelten soll, und dass er in dieser Beziehung nicht die Gebote der Kirche als willenloses Werkzeug derselben vollzieht. Dieses Prinzip ist nicht eine Erfindung oder Erzeignis der französischen Revolution,sonder die notwendige Konsekvenz des neueren Staatsbewusteins und damit verbundenen Strebens nach wissenschaftlich gerechtfertigter Unterscheidung und Abgrenzung des Wirkungskreises des Staates und der Kirche." Schumann, O.c.S.7.

112/ Schumann, O.c.S.19.

113/ Friedberg, Die Geschichte... S.5.n.113.

./.

Naprotiv protivnici civilnog braka zaključujući iz loših posljedica, koje svagdje po sebi prouzrokuje ili mora prouzrokovati civilni brak, vide u njemu nešto zlo i s pravom zaključuju, da je morao proizaći iz zlog principa,/114/ a ne iz samosvijesti ili svijesti moćernih država o svom pravu.

Uzrok,dakle, civilnog braka treba tražiti u nečemu drugom; treba ga tražiti u onoj nauci, koja je htjela da ženidbu liši onoga na čemu je crkva temeljila i temelji svoje pravo na brak, a to je njegova svetost, njegova sakramentalna narav. Prvi koji je tu nauku protucrkvenu iznio, htio lišiti ženidbu sakramentalnosti, spustiti je na običnu svjetovnu stvar, koja bi dosljedno pripadala pod nadležnost civilne vlasti i time omogućio i ubrzao uvođjenje civilnog braka bio je Martin Luter. Njega i njegovu nauku možemo s pravom ubrojiti medju prve preteče i uzroke civilnog braka./115/

a/ On je, kako je već prije istaknuto,uopće revolucionarno nastupio protiv katoličke crkve, a to je posebno učinio u pitanju ženidbe.

Krivo bi bilo reći, da je Luter odmah u početku zanijekao sakramentalnost ženidbe. Još 1519, u knjizi "Sermon von ehelichen Stand" on izvodi, da je brak makar riječju sakramenat./116/ To isto ponavlja u propovijedima o prvoj knjizi Mojsijevoj iz g.1527; i tu on u ženidbi gleda duhovni smisao jedinstva,Krista i kršćanstva./117/

Ali Luter je već 1520 u spisu "De Babilonica captivitate" direktno i otvoreno zanijekao sakramentalnost ženidbe i nazvao je prostim

---

114/ "Pessimus effectus nisi a pessima causa provenire potest; nam in sua causa effectus contineri debet".Perrone,O.c.I.p.267. Za njega je uzrok protestantizam, a učinak civilni brak.

115/ De Smet,O.c.I.p.424. pozna dva razloga civilnog braka: protestantizam i njegovo shvaćanje o ženidbi kao profanoj stvari, a drugi uzrok je filozofija XVIII.stoljeća; a kao okolnosti,koje su bile povoljne za razvoj civ.braka spominje nauku o djeljivosti sakramenta i ugovora ženidbe i edikt iz 1787.

116/ "Sermon vom ehelichen Stand" iz 1519."Also ist auch der eheliche Stand ein Sakrament,ein äusserlichs,heilgs Zeichen des allergrössten,heiligsten....Dings."

117/ Predigten über das erste Buch Moses, iz 1527.

./.

znakom svete stvari,/118/ a ne sakramentom. U sv.Pismu, veli on,nema nigdje spomena, da je Bog onima koji se žene obećao milost i sam znak ne zadostaje za sakramenat./119/ U predgovoru za veliki katekizam iz 1529 on ide dalje i kaže, da je bračni stalež stvar svjetovna, o kojoj duhovna lica uopće ne trebaju voditi brige niti ih to treba zanimati. /120/ Slijedeće godine /1530/ u Schrift von Ehesachen on spominje, da je ženidba nešto vanjsko,svjetovno kao što je odijelo,jelo,kuća i t.d. /121/

Iz takove naravi braka nužno se izvodi da svjetovna vlast mora uređivati brak i da je ona sudski nad njim nadležna, a ne crkva. To je Luter, ostavši sam sebi dosljedan, i izveo; brak je prema tomu podvrgnut svjetovnoj vlasti /122/ juristima svjetovnim,/123/ a ne crkvi./124/

Tako Luter gleda na ženidbu samostalno i prekida tradiciju u tom pogledu te se odvaja od gledanja Katoličke Crkve; za njega je ženidba sredstvo za udovoljenje pohoti, seksualnom nagonu i ništa više; tim ženidba dobiva karakter čisto profani i mora da služi samo namjerama pojedinca./125/

Zanimivo je, kad on tako gleda ženidbu, kako je mogao izvesti, da je ona savršenija od djevičanstva, više vjerska od svakog staleža, da čisto vjerski stalež./126/

Ako je ženidba čisto svjetovna stvar i treba da služi samo udovoljenju pohote, onda se može i mora dopustiti, da se ona može i razrješiti, šta više pravo bi bilo izvesti da je dopušteno i mnogoženstvo. /simultano/ Od toga nije daleko Luter.

118/ De captivitate Babilonica iz 1520; u njoj veli Luter, da je ženidba "als Bezeichnug einer heiligen Sache."
119/ Dictionaire theol.col.2225.
120/ U Vorrede zum grossen Ketechismus mit dem Traubüchlein iz 1529 spominje:"So manches Land so manche Sitte.....demnach weil die Hochzeit und Ehestand ein weltlich Geschäft ist, gebührt uns Geitlichen oder Kirchendienern nichts darein zu ordnen oder regieren, sondern lassen einer jeglichen Stadt hierin ihren Brauch und Gewonheit wie sie und Land gehen."
121/ "Es kann ja niemand leucken, dass die Ehe ein äusserlich,weltlich Ding ist, wie Kleider und Speise,Haus und Hof, welticher Obergkeit unterworfen,wie das beweisen so viel Keiserliche Rechte gestellet. "Schrift von Ehesachen iz 1530.
122/ Vidi bilješku 121."Freilich will Luther die Ehe auch nicht reiner Willkür preisgeben",Müller: Das sexuelle Leben der Völker"§.353
123/ Tischreden.
124/,125/ 126/ vidi stranu 80.

./.

Sam je Luter dao razloge za razvod braka; u De captivitate Babilonica on ih pozna tri: nemoć, preljub i uskratu debiti conjugalis, a 1523 nadovezuje još dva; razliku vjere i zlu ćud jednog od supruga, dok konačno u 1526, ne uvede još jedan./Razlog Henrika VIII. engleskog kralja./127/

Tu nauku Luterovu preuzeli su drugi reformatori i oni su samo izveli zaključke iz nje; Brenz /1553/, vidi u ženidbi obični svjetovni ugovor, koji se može obavljati na svim javnim mjestima, vijećnicama kao i drugi svjetovni ugovori./128/

Zajedno s Luterom ide i Kalvin, koji takodjer u ženidbi ne vidi sakramenta; brak je za njega, istina božija ustanova, ali iz toga se ne smije zaključivati, da je on nešto sveto, jer i druge su ustanove od Boga kao poljodjelstvo, arhitektura, a da ipak nijesu sakramenti. /129/ I usprkos povijesti veli, da se za ženidbu kao sakramenat nije znalo sve do Gregorija Velikoga /590/. Nastoji pobiti tekstove, iz kojih katolička crkva izvodi, da je ženidba sakramenat, osobito riječi svetog Pavla "Sacramentum mysterion" i zaključuje, da je ludost izvoditi, da se pod tom riječju krije sacramentum. Iz toga što ženidba nije sakramenat ide dalje kao i Luter i niječe nadležnost crkve nad ženidbenim parnicama i nad ženidbom uopće. Ujedno kao i Luter dopušta razvod braka i za to navodi četiri razloga: razliku vjere, neslaganje supruga, odveć dugotrajno otsustvo i preljub./130/

Ti, dakle, reformatori zajedno s Luterom na čelu svojom naukom o braku posve se udaljili od crkve, izbacili ga ispod crkvene jurisdikcije i podvrgli civilnoj vlasti. Tim je u načelu bio ostvaren civilni brak samo je još trebala civilna vlast da ga uzakoni, jer su

124/ Auslegung des fünften, sechsten und siebten Capitels des Evangeliums st. Mathaei. iz 1532.
125/ Diction.theol.col.1177.pisac J.Paquier.Isp.Leitner,o.c.S.10,12.
126/ Das siebten Capitel S.Pauli zu den Corinther ausgelegt 1523, isp.o tome Denz.-Umb.n.980. nauku Tridentine.
127/ Dicton.theol.col.1279.1289.Müller:Das sexuelle Leben der Völker S.353.
128/ Friedberg,Die Geschichte.....S.VI; Schumann,O.c.S.40.
129/ "Ordinatio Dei bona et sancta;et agricultura,architectura, sustrina,tonstrina,ordinationes sunt Dei legitimae,non tamen sunt sacramenta."Instit.lib.IV.c.IX.§ 34.Genovae 1618.p.527.
130/ Isp.Con.Trid.Sess.XXIV.de ref.matr.can.5,7,

./.

oni potpuno proveli sekularizaciju braka.Nije prošlo mnogo vremena a protestanti su u Holandiji uistinu uveli civilni brak; za njima je pošao Cromvel,koji je kako je spomenuto, uveo obligatni civilni brak u Engleskoj./131/ Od doba reformacije stvarno se umnožaju i pokušaji civilne vlasti da brak podvrgnu sebi.

Reformaciju,dakle, možemo s pravom nazvati prvim uzrokom,iz kojega je nikla ideja civilnog braka medju kršćanima.

b/ Na drugom mjestu kao povod i uzrok za uvodjenje civil.braka dolaze regalističke teorije, koje su počev od XVI stoljeća u Francuskoj pa sve do revolucije, kad je ideja civ. braka ostvarena,uzdizale kraljevsku vlast.Glavna i polazna tačka u tom bila je pitanje, da li kraljevi imaju pravo postavljati ženidbene zapreke. Regalisti su tu vlast kraljevima davali. Da to opravdaju počeli su praviti razliku i odvajati u braku kršćana ugovor i sakramenat. Nad sakramentom kao vjerskom stvari nadležna je crkva, ali isto tako medju ženidbom kao ugovorom nadležna je država./132/ Tim se nijesu zadovoljili,nego su pošli dalje i počeli naglašavati prvenstvo ugovora nad sakramentom.Tako su postepeno odvojili sakramenat od ugovora i ženidbu podvrgli civilnoj vlasti. Te nauke mogle se samo svidjeti civilnoj vlasti i trebalo ih je samo u praksu provesti i već bi bio ostvaren civilni brak.

Regalističkim teorijama došao je u pomoć i galikanizam.

Te ideje prelaze u Njemačku u obliku febronijanizma,koji takodjer suzuje vrhovnu crkvenu vlast.

Sve je to konačno odrazilo u Austriji u Ehepatentu Josipa II.

Tako te ideje polazeći s drugog stanovišta nego Luter na koncu dolaze do istog rezultata; ovlastile su civilnu vlast,da mimoišavši crkvu kao jedino nadležnu u pitanju ženidbe,preuzme čitavo zakonodavstvo i sudstvo u toj stvari u svoje ruke.

131/ Friedberg, Die Geschichte S.13.
132/ Encycl. Arcanum. Denz.-Umb. n. 1854.

./.

c/ Kao treći uzrok civilnog braka možemo spomenuti sve one filozofske sisteme i škole počev od XVII.stoljeća pa dalje, koje se,istina, s početka kretale oko znanstvenih stvari, socijalnoga života i njegove ekonomske strane, ali su postepeno prešle tu granicu i zahvatile u područje vjersko te se dosljedno morale dotaknuti i kršćanskog braka. /133/ Pristaše tih škola i sistema s početka su vidjeli u nerazrješivosti ženidbe nešto što ne odgovara naravi ljudskoj,/134/ dok nisu prešli i počeli se baviti samom ženidbom, da joj skinu karakter svetosti i sakramentalnosti.

Već Pufendorf u knjigama: De jure naturae /1672/ i De officio hominis et civis razvija nauku Grotiusa i njegove škole prirodnog prava, ali u duhu protestantskom i bavi se više studijem prirodnog prava nego Kristova. Pjesnik Milton u Engleskoj takodjer nastupa revolucionarno prema crkvi, a francuski enciklopedisti direktno napadaju kršćanski brak.

Helvetius naziva zakon o nerazrješivosti ženidbe barbarskim i okrutnim./135/ Tako isto i Holbach u djelu Le christianisme devoile. /1776/ Diderot otvoreno veli, da je trajna ženidba zloupotreba,tiranija./136/ U napadaju na ženidbu kršćansku posebno se ističe Voltaire.

On u Dictionnaire philosophique kod riječi "le mariage" veli, da je ona: un contrat du droit des gens", a kod riječi "droit canonique" kaže,da ženidba može opstojati u prirodnim i civilnim učincima neovisno od vjerske ceremonije./137/ Isto tako zalaže se za razvod braka

133/ A.Knöpfler: Lehrbuch der Kirchengeschichte; Freiburg im Br.1920. S.718.f.124.f.
134/ Montaigne: Essais, l.II.c.15.
135/ Helvetius: De l Esprit,Sect.VIII.
136/ Diderot: Supplement au voyage de Bougainville "c est la tirannie de l homme qui a converti en propriete la possession de la femme' Zanosi se ženidbom na Haitima,koja tamo traje četvrt sata,ali sa priznaje,da to nije dobro govoriti djeci i velikim osobama.
137/ "Le mariage peut subsister,avec tous ses effets naturels et civils independement de la ceremonie religieuse."

./.

kao postulat pravde, povijesti i primjera ostalih naroda "excepte le peuple ostholique romaine."

Ali Francuska nije u tom ostala osamljena. Već prije, kad je bio govor o ženidbi kao ugovru- sakramentu, spomenuti su neispravni nazori Riegger-a, Eybela, Pehem-a, koji poput francuskih regalista odvajaju sakramenat i ženidbeni ugovor i izvode pravo civilne vlasti nad ženidbom uz to dopuštaju razrješivost braka./138/ Svima tim treba pribrojiti feministe iz prve trećine XVII.vijeka/139/.

Kant gleda na ženidbu kao na vezu dvaju spolno različitih osoba, od kojih jedna drugoj daje pravo na svoje tijelo, dok žive; gleda da zaštiti osobnu stranu supruga, a za svrhu se ženidbe ~~km~~ i ne brine./140/ Za Hegela ženidba zapravo i ne opstoji.

Filozofi su, dakle, posebno u Franeuskoj lišili ženidbu njezinog vjerskog karaktera i tim pripravljali put, da civilna vlast preuzme ženidbu u svoje ruke./141/

d/ Ne možemo mimoići ni francusku revoluciju, a da je ne ubrojimo medju uzroke civilnog braka.

Istina i prije nje bio je civilni brak već uveden u Holandiju,/142/ Englesku iako je tu bio samo efemerna pojava i plod krajne intolerancije prema katolicima sa strane Cromvela, koji ga je uveo /1653 /143/ i trajao samo do 1660. /144/, ali ipak se francuskoj revoluciji može s pravom pripisati, da je imala odlučni uticaj na uvodjenje civilnog braka, U njezinom je, naime, zakonodavstvu zapravo po prvi put u povijesti civilnog braka njegov princip ozbiljno shvaćen i u revolucionarnom zakonodavstvu ostvaren. Već je spomenuta konstitucija iz 1791.

138/ Arh.für kath.Kirchenrecht 1905. S. 29-37; Ad. Rösch: Das Kirchenrecht im Zeitalter der Aufklärung.
139/ Dict.theol.col.2269.
140/ Em Kant von B.Bauch; Berlin, 1917.S.350.f.
141/ Dict. theol. col. 2269.
142/ Friedberg, Die Geschichte...S.11.
143/ Friedberg, Die Geschichte...S.13.
144/ Friedberg, Das Recht... S.330.f.

./.

naglasila samo svjetovnu stranu braka/145/ i praktično je ota misao ostvarena zakonom od 20.IX.1792,kad je uveden obligatni civilni brak. Istina taj je zakon ostavio slobodu, da se iza njeg sklapa i crkveni brak, ali ovaj je za državu bio bezvrijedan kao što i crkveno bračno zakonodavstvo nije vrijedilo./146/

Tim je činom civilno francusko zakonodavstvo daleko otišlo i od teorija regalističkih, koje ipak nijesu svu zakonodavnu vlast nad ženidbom davale civilnoj vlasti.

Taj duh revolucionarnih odredaba imao je privlačivu stranu za sve moderne zakonodavce država i oni se njim nadahnjivali, nastojeći da ga uvedu i u svoje zakonodavstvo. Za primjerom francuske revolucije poveli se i oni pa kad je revolucija slavila svoju stogodišnjicu, moglo se vidjeti da su sve države Evrope povele za njezinim primjerom i uvele civilni brak./147/ Taj brzi razvoj civilnog braka treba upravo zahvaliti francuskoj revoluciji i u tomu smislu može se i ona nazvati uzrokom civilnog braka. S pravom ovu eru francuske revolucije naziva Esmein: " s' est l'avenement du mariage civil."/148/

C. Povijest civilnog braka u pojedinim državama.

Obradjivati naširoko povijest civilnog braka u pojedinim državama izlazi iz okvira ove radnje i može biti predmet zasebnog i opsežnog rada od historiske važnosti. Ova radnja poglavito cilja, da u bitnim stvarima iznese i druge poglede na civilni brak, a ne samo njegov povjesni razvitak. Stoga pišući povijest civilnog braka u opsegu ove radnje, moramo se zadovoljiti i kraćim izlaganjem o toj stvari; pri tom svakako u posebni obzir moraju se uzeti one države, u kojima je taj civilni brak nastao, što je bilo povod, da se i druge države u njih ugledale. Svakako ne bi radnja bila u tom pogledu cjelovita,ako se ne bi osvrnulo na povijest civilnog braka i u drugim državama,pa bilo u još kraćim potezima.

145/ "La loi ne considere le mariage que comme un contrat civil."
146/ Esmein, O.c.I.p.43.
147/ Glasson, O.c.p.135.
148/ Esmein, O.c.I.p.47.

./.

Ujedno potrebno je napomenuti, da je ovdje govor o povijesti civilnog braka samo od onog doba, kad se civilna vlast odvojila od crkvene bračnog zakonodavstva i osnovala svoje samostalno, a ne o civilnom braku kakav je postojao u Rimljana i kojeg je crkva već zatekla.

Kad se razumije civilni brak u tom smislu, onda o njemu nema govora u srednjem vijeku,/149/ a crkvena ga starina pogotovo ne pozna.

Radi preglednosti potrebno je iznijeti povijest civilnog braka u pojedinim državama napose.

a/ Prvo mjesto u pogledu civilnog braka svakako zauzima Francuska, jer iako nije u njoj prviput ostvaren, ipak njezina revolucija je postavila ideal bračnog zakonodavstva modernih država, koje se otvoreno za njim povele i uvele civilni brak za svoja područja. Stoga smatram opravdanim da se o Francuskoj govori na prvom mjestu.

U Francuskoj kao predigra za uvodjenje civilnog braka bili su pokušali kraljevi već od XVI. stoljeća, kojim se uplitali u ženidbe bilo katolika bilo protestanata. Razumije se, da su pri tom nailazili na odobravanje sa strane regalista, galikanizma i filozofa onih koji su disali duhom protu-crkvenim.

Presizanje civilne vlasti na područje crkveno počeo je već Franjo I naredbom svojom de Willes-Cotterets iz g. 1536. čl. 50-56., gdje nalaže župnicima neovisno od crkve, da moraju voditi matice umrlih i krštenih; /150/ samo što ta odredbaxk nije nikad stupila na snagu./151/ Prvi koji očito povredjuje crkveno pravo u pogledu ženidbe kršćana jest, već više puta spominjati zakon kralja Henrika II. iz februara 1556. On u ovom zakonu zabranjuje djeci maloljetnoj da sklapaju ženidbe bez privole roditelja, jer kako veli, djeca su se ženila i protiv njihove volje

149/ "Während des Mittelalters ist von Civilehe keine Rede."Friedberg, Die Geschichte....S.5."Les Concordats plus anciens ne parlent pas de la celebration elle-meme du mariage,parce que les mariages civils avant 1580 etaient inconnus."Restrepo Restreppo.O.c.p.76.,n.158

150/ Esmein,O.c.II.p.203. Friedberg,Das Recht, S.524.i Glasson,O.c.p.245 stavljaju ovu naredbu u 1539 g.

151/ Friedberg, Das Recht...S.524.

./.

n ayant aucunement devant les yeux la crainte de Dieu, l honneur,reverence et obeissance, qu ils doivent en tout et partout a leurs perents. Štaviše kao kaznu za prekršaj ovlastio je roditelje, da takovu djecu mogu razbaštiniti, zatim se predvidja, da će takovi supruzi izgubiti sve pogodnosti, koje im iz braka ili inače po vjenčanju mogu pripasti, a konačno biti će kažnjeni sudbeno i oni koji podupiru takove brakove. Tim ipak brakovi nijesu bili nevaljani./152/

Kad je bio govor o saboru Tridentinskom spomenuto je, da je Francuska vlada nastojala, da koncil proglasi za nevaljane sve one brakove, koje djeca sklope bez privole roditelja, Pošto je koncil to odbio kao odgovor na to kralj zabrani, /153/ da se zaključci sabora u Francuskoj ne smiju objaviti. Razumije se, da to biskupi nijesu poslušali, nego su to učinili i protiv volje kraljeve.

U to vrijeme već je izbilo u Francuskoj pitanje protestanata.Nanteški edikt /1598/ dao je slobodu protestantima i gotovo ih izjednačio s katolicima; /154/ tu slobodu su uživali i u pogledu sklapanja braka, samo se morali držati kanonskih propisa kat. crkve s obzirom na ženidbene smetnje i tempus clausum./155/

Usprkos publikacije odredaba koncila Tridentinskog i dekreta Tametsi potajne su ženidbe i nadalje uzrokovale nepoželjna pometanja pa je kler nemoćan tomu da doskoči zamolio intervenciju kraljevske vlasti. Karlo IX rado se odazva tomu i 22.I.1574 izda "Lettres patentales", kojim je usvojio propise Tridentin, ali od toga ništa ne bi, jer se parlamenat tomu suprostavio i Henrik III.g. 1579. izdaje edikt /Le ordonance de Blois/ čiji članovi 40. i 41 /156/ predvidjaju javne oglase i to tri, jawno sklapanje ženidbe, a to je sve bilo presudno za valjanost ženidbe. Ujedno naredjuje župnicima vodjenje matica /čl.181/

152/ Friedberg, Das Recht..S.499,500
153/ Basdevant,O.c.p.25.veli, da je kralj to uradio, jer su dekreti dirali pravo kraljeva i slobodu crkve galikanske.
154/ Knöpfler,O.c.S.623.
155/ Friedberg, Die Geschichte.... S.22.
156/ Esmein,O.c.II.p.202.čl.40 veli; "Seront epouses publiquement,et pour temoigner de la forme qui aura ete observee esdits mariages, y asisteront quatre personnes dignes do foy pour le moins,dont sera fait registre,le tout sur les peines portees par les conciles

krštenih, umrlih pokopanih i vjenčanih,/157/ a morali su ih lično ili po zastupniku pod kaznom nositi na potvrdu "au greffier" posebnom činovniku za to odredjenom. Svećenstvo se pobunilo protiv toga videći u tom povredu crkvenoga prava./158/ Ta je odredba povrh toga tražila za ženidbu nepunoljetne djece pristanak roditelja ili štićenika pod kaznu d etre punis comme fauteurs du crime du rapt./159/

Deklaracija iz 1639 i edikt iz 1697 ponavljaju taj edikt i pritom naglašavaju da se ženidbe moraju javno sklapati u crkvi uz prisutnost župnika, prebivališta zavičaja /domicile/ i pred četiri svjedoka najmanje.

Pitanjem prebivališta (domicilija) bave se edikti iz 1691 /160/ i 1697, koji odredjuje vrijeme za koliko se može steći dobiti domicilij./161/

Maticama bave se naredbe iz 1667 /162/, edikt Henrika IV iz 1595 /163/, naredbe Ljudevita XIII. iz 1629,edikt: iz 1563, 1685,1691,1698 1701,1702,1705,1706,1709,1710,1716,deklaracija od 9.IV.1736/164/ nadopunjujući,mijenjajući stare odredbe, sprečavajući krivotvorenje matica, brinući se za nadzor na njima, uspostavljajući posebne činovnike /des greffiers gardes et des conservateurs des registres,des baptems,mariages et sepultures ed.iz 1691/ čuvare ili greffieurs des insinuations eclesiastiques, des controleurs des bans et des publications de mariage /g.1697/. Oni se imali brinuti za provodjenje propisa i obavljati dužnosti kako im i samo ime kaže. /165/ Godine 1705. ustanovljeni su nadzornici matica, krštenja,pokopa i vjenčanja u svim kraljevskim gradovima i ovi su nadgledali greffiere i župnike, ali ti su odmah već slijedeće godine ukinuti. Na molbu klera g. 1710 reducirani su,s 1716 posve su ukinuti grefieri i kontroleri.

157/ Cl.181. "Pour eviter les preuves par les temoins que l on est souvent faire en justice touchant les naissances,mariages,mortes et enterrments des personnes."
158/ Friedberg,Das Recht,S.525.
159/ Friedberg,Das Recht,S.504.
160/ Glasson, O.c.p.236.
161/ Esmein, O.c.II.p.202,203.
162/ Esmein, O.c.II.p.206.
163/ Friedberg,Das Recht.S.525.f.
164/ Glasson,O.c.p. 245 sl.
165/ Friedberg,Das Recht,S.513.

./.

Kako se već iz toga vidi, francuski kraljevi nastupali su u pitanju matica posve odjelito i bez sporazuma sa svećenstvom. No njihova djelatnost nije se samo na tom ustavila. Henrik IV izdaje u decembru 1606 edikt, kojim doziva u pamet odredbe edikta de Blois iz 1579 i naglašava, da crkveni sudovi prema 40 čl. toga edikta moraju proglasiti nevaljanim ženidbe,kod kojih nisu opsluženi pripisi toga edikta. /166/ I protiv toga kler je ustao.

Ljudevit XIII.1626 obnavlja edikt de Blois i proglašuje ženidbe malodobne djece sklopljene bez privole roditelja nevaljanim.Kler francuski zamoli kralja da tu odredbu suzi samo na gradjanske učinke. Isti kralj g. 1632 proglasi nevaljanim ženidbe, koje se sklapaju bez pristanka kraljeva; Urban VIII.papa proglasi,da ti zakoni ništa ne vrijede za sakramenat ženidbe./167/

No nijesu se u crkvene ženidbene stvari miješali samo kraljevi; pariški parlamenat 28.II. 1608.proglašuje ništetnim oglase,koji su obavljeni poslije večernje,štaviše oni suzuju u tom pogledu i kraljevsku vlast, jer dok edikt iz 1579 kaže, da je nedozvoljeno podjeljivanje dispenze od svih triju oglasa pred ženidbu, pariški parlamenat 13.VI.1634 proglašuje, da valjaju brakovi,ako su sklopljeni i bez sva tri oglasa, samo ako je oprost od njih dao biskup. Slične su odredbe o tom izdali pariški i tuluški parlamenat u god.1617,1644, /168/ a ovaj zadnji odredjuje 3.II.1692 da ne valjaju oglasi,ako ih obave laici, kad župnik to nije htio učiniti pa te oglase naredila i sama država vlast./169/

166/ Friedberg, Dad Recht, S.506.f.
167/ Roskovany, Mon.de matr.chr.I.mon.39,40.
168/ Friedberg,Das Recht,S.520 f.
169/ Friedberg, Das Recht, S.520.

./.

Da u prvoj polovici XVII stoljeća nije vladao ni malo crkvi sklon duh vidi se takodjer iz toga, što je edikt od 16.XI.1629 zabranio osnivanje samostana u francuskom kraljevstvu bez izričite dozvole kraljeve /jer su to osobe juridičke, a po nauci onog vremena to odredjivati spadalo je pod kraljevsku vlast. Istim duhom prožet je i edikt od 7.VI.1639,koji takodjer brani osnivanje seminara,vjerskih udruženja osim ukoliko su priznata kao očita korisna i pošto dobiju des lettres patentales de roi.

Te odredbe ponavljaju i edikti iz 1666 i 1749. /170/

Francuski kraljevi nastupaju samostalno i u pitanju mješovitih ženidaba;tako novembarski edikt iz 1680 Ljudevita XIV zabranjuje mješovite ženidbe; te se do onda sklapale pred bilježnicima, a to naredbe iz g. 1690,1681,1692 zabranjuju./171/

Godine 1685 izbija pitanje protestantskih brakova i bi im naredjeno 16.VI.1685, da ih moraju sklapati u nekoj mješovitoj crkveno-civilnoj formi; vjerskog službenika za to odredjuje kraljevski namjesnici /intendant/, a brak se sklapa još en presence du principal officier de justice de la residence ou demeuront et auront ete etablis les dits ministres./172/ Ta je naredba važila samo kratko vrijeme,mjesec dana, jer su tada svi svećenici protestantski bili zabranjeni i nijesu imali pravo vjenčavati.

Duh protiv lažne reforme i protestantizma, koji se uvukao u Francusku, tradicionalnu katol.zemlju izgleda,da nije prijao mentalitetu francuskog naroda. Mržnja prema njegovim pristašama iz dana sve je više rasla a kao rezultat toga bila je protu reformacija u g. 1728,kada je u Francuskoj službeno osvanula samo katolička vjera.Velimo službeno,jer su protestanti svećenici iako potjerani posakrivali se sa svojim vjernicima po šumama i tamo ih vjenčavali.Brakovi tamo sklopljeni kasnije su dobili svoje posebno ime./Les mariages du desert./173/

170/ H.Capitant: Interoduction a l etude du droit civil I.Paris 1925 p.201.
171/ Friedberg,Das Recht,511.f.
172/ Friedberg,Die Geschichte,S.23.
173/ Friedberg,Die Geschichte,S.23.f.

./.

Ipak izgleda, da je u Francuskoj bila jača ideja nacionalna nego vjerska; protestanti makar bili druge vjere nego većina Francuza, ipak bili su Francuzi. Što bi ih se dakle progonilo i zašto im se ne bi dalo pravo kao i drugim državljanima ? Do te misli još su prije došli filozofi i 28.XI. 1787 bi ediktom Ljudevita XVI. dozvoljeno protestantima uz ostale pogodnosti i to, da mogu sklapati svoje brakove ili pred katoličkim svećenicima ili pred kraljevskim sucima; dakle c i v i l n i b r a k n a v o l j u /174/

Tako smo došli, da je kraljevska vlast postepeno počevši od XVI. stoljeća miješala se u vjerske stvari katolika, u mnogom okrnjila crkvenu vlast s obzirom na ženidbu; protestantima nije njihovo pravo okrnjila, jer oni u stvari dosljedni načelu svoga osnovatelja priznaju, da civilna vlast ima pravo da uredjuje ženidbu i da je valjana, ako se sklopi pred civilnom vlašću.

Civilni brak je, kako se vidi, za protestante u Francuskoj već bio ostvaren; jednakost je tražila da se uradi i s katolicima, samo je trebalo za to naći prigodu i jedan korak poći naprijed. Taj je korak napravila francuska revolucija.

Rad filozofa, enciklopedista i pisaca, koji su širili ideju o mogućnosti opstajanja društva, gdje bi vjera, ako ne potpuno odbačena iz naroda, ali barem bila sužena u svom uticaju uz pomoć ostalog donijela je plod - r e v o l u c i j u.

Zakoni njezini odišu tim duhom i ostaju na stanovištu, da civilno društvo/La societe civile/, koje je oličeno u državi smatra se savršeno različitim od vjerskih društava. /175/; dosljedno, država i državna vlast treba da se potpuno emancipiraju od vjere i kršćanskih principa, a na njihovo mjesto treba da dodju principi slobode, jednakosti i bratstva, ne samo u društvo, nego i u gradjansko zakonodavstvo, koje

174/ "La nouvelle declaration de mariage instituee par l edit de 1787 ne peut etre regardee comme l inauguration du mariage civil; elle n est que la consecration inconsciente du Gallicanisme. Seulement..la forme en la quelle elle setrouve ainsi consacree est telle, qu elle pourra servir presque sans changemant pour le mariage civil." Lemaire O.c.p.89. Basdevant, O.c.p.167,168

175/ Esmein, O.c. I. p. 43.

./.

ravna tim društvom. Kako je i brak po njihovom shvaćanju čisto civilna ustanova i njim će otsele ravnati samo civilno zakonodavstvo./176/

Taj je duh došao do izražaja već u konstituciji od 3.IX.1791, jer ona u čl. 7. tit. II. veli, da zakon gleda na brak samo kao na civilni ugovor i samo tom mišlju vodjena vlast će civilna njega tako i uredjivati./177/

Ta je misao i uzakonjena zakonom od 20.IX.1792, kad je uveden obligatni civilni brak za sve. Propisi o oglasima i o sklapanju braka zauzeli su IV. tit.2. i 4.sekcije zakona.

Druga sekcija sedmog članka tačno je propisala što se tiče navještaja, a četvrta sekcija u devetom čl. donosi propise o sklapanju braka; oglasi su kao i sklapanje braka posve civilni; brak se sklapa u općini zavičajnoj jedne od stranaka pred civilnim državnim činovnikom i četiri svjedoka, a to sve biva javno./čl.1,2,sekcija IV/.

Zakon se protegao i na brakove, koji su sklopljeni pred državnim činovnikom prije objave ovoga zakona i svi su morali doći kroz 8 dana /čl.9, seko.IV.tit.II./, da u duhu zakona regulišu svoju ženidbu. /178/

Taj zakon iz 1792 propisuje i dob za sklapanje braka i to 15 godina za muške i 13 za ženske./179/ Ujedno je odredio do koje godine maloljetna djeca moraju imati pristanak roditelja za ženidbu./180/

Kao prirodna posljedica toga nazora o braku morao je doći i divorcij: i uistinu on ga je dopustio i to u tako širokim granicama, da se s pravom tužili na to odmah u ono vrijeme, a kasnije pravnici francuski

176/ Dvije su ideje u Francuskoj uvele sekularizaciju braka: ideja etatistička, koja je htjela da dade svu vlast nad ženidbom državi i princip liberalni, koji je tražio, da se svima omogući sklapanje braka bez obzira na vjersku osjećajnu pripadnost i taj princip bio je filozofska ideja. Basdevant, O.c.p.162.

177/ "La loi ne considere le mariage quń comme contrat civil. Le pouvoir legislatif etablira pour les tous habitants, sans distinction le mode par le quel les naissances, mariages et deces seront constates et il designera les officiers publics qui en receveront les actes." Marx J: Lehrbuch der Kirchengeschichte. Frier 1929 S.748 J.IX.Aufgb.

178/ Friedberg, Das Recht, S.558.f. Isp. Müller: Das sexuelle Leben der Völker, S.387.

179/ Glassen, O.c.p.271.

180/ Hemard, O.c.p.192.n.408.sl.

./.

nad tim se zgražaju, kako je to već gore spomenuto./181/ Kao razlozi za razvod braka važili su: osuda jednog od supruga na tešku kaznu, zločin, ružno postupanje i teške nepravde jednog supruga prema drugom, razvratnost života,/la dereglement de moeurs notoire/ napuštanje jednog supruga kroz vrijeme od dvije godine najmanje, iseljenje,koje je zakon zabranjivao, ludost, otsutnost za vrijeme od 5 godina za onog supruga, koji nije otsutan,/182/ a što je još najgore dopuštao je razvod mutuo consensu uz pokušaj prijatelja da to spriječe, a ako to nije uspjelo,onda javni službenik provodi postupak te iza mjesec dana najranije, a 6 najkasnije izriče divorcij. Mogućnost razvoda postojala je i onda, ako se supruzi nijesu slagali radi ćudi./l imcompatibilite d humeur/./183/ Taj zakon ne dopušta uopće rastave od stola i postelje./184/

Revolucionarno bračno zakonodavstvo nije se na tom ustavilo,niti se zadovoljilo tim navedenim razlozima za razvod; zakoni slijedećih godina tu slobodu još više raširiše. Tako zakon iz II.godine /kalendar revolucije!/,dozvoli da državni činovnik/ l officier d etat civil/ može izreći razvod, ako se moglo kakovim javnim činom ili šestoricom svjedoka dokazati, da su supruzi živjeli rastavljeni kroz 6 mjeseci. Ali taj je zakon bio toliko u posljedicama fatalan, da su ga već III. godine ukinuli./185/ U II. god. izišao je zakon /od 8 nivose/, koji je dopuštao, da se rastavljeni suprug može ponovno odmah oženiti, ako je muž ostavio zavičaj, da je žena dobivala to pravo iza 10 mjeseci /radi začeća/. Iste godine /4 floreal/ izdan je zakon, koji je ženi i tu olakšan.

Da se olakša divorcij zakoni se i dalje redali. Tako III.godine dolazi zakon,/24.vendemiaire/ po kojem je svaki suprug mogao dobiti razvod braka, ako je javnim aktom dokazao, da mu je suprug otišao u inostranstvo ili kolonije./186/

181/ "La loi de 1792 admet le divorce avec une deplorable facilite.." Glasson,O.c.p.252,p.256.
182/ Zakon od 20.IX.1792 art.4.§ 1.
183/ Glasson,O.c.p.258,259.
184/ Hemard,O.c.p.299, n.488.
185/ Hemard,O.c.p.220.
186/ Glasson, O.c.p.260.

Učinak tih zakona bio je taj, da su već III. godine morali opozvati one koji su bili izdani 4 floreala i 8 nivosa II.godine,a V. godine konačno ukinuta je kao razlog za razvod neslaganje radi različitih ćudi supruga /187/. Tim zakonima, koji su prijali raspuštenim običajima onoga vremena stanovnici su se uveliko poslužili,tako, da je u 27 mjeseci iza publikacije zakona od 20.IX.1792 izrečeno 5994 divorcija; kakav je moral tada bio,lako je razumjeti. S pravom veli Glasson, koji se inače zauzimao za civilni brak i divorcij,da zakon iz 1792 "avait supprime la stabilite et compromis l existence de la famille. La licence des moeurs ne connus plus de bornes."/188/

Zakoni revolucije nisu se nimalo brinuli za vjersku stranu braka; oni su to pripustili crkvi,ali što je ona odredjivala to za državu nije imalo nikakve važnosti.Brak se posve sekularizirao i spao na najnižu stepenicu; više se nije moglo govoriti o uzvišenosti bračnog staleža niti o čvrstoći ženidbenog veza./189/ Ipak, izgleda, da se oni nisu mogli otresti misli, da brak ima nešto sveto, iako je Miraire otvoreno naglasio, da le mariage n est doc qu un contrat civil et ci c est un contrat c est a la puissance seculiere a en regler les formes, te su na prijedlog Robespierre-a u skupštini izglasali dekret, čiji je 7. član predvidjao uvodjenje svetkovine bračne ljubavi /la fete de l amour conjugal/ 4. godine uvedena je nacionalna svetkovina supruga /la fete nationale des Epoux/. Zakon od 13 fruktidora VI.god. ustanovi dekadske svetkovine,/Les fetes decadaires/ u kojima se morali sklapati brakovi./190/.

Uz to je potrebno napomenuti, da je mnogo dekreta izišlo počam od 1795, koji su uredjivali vodjenje matica.

187/ Glasson, O.c.p.291.
188/ Glasson, O.c. 261.
189/ "Les legislateurs de la Revolution avaient rejete hors de la legislation civile l idee du mariage sacrement; ils ne trouverent plus dans la tradition que celle du mariage contrat.Ils l appliquerent rigoureueement et ils en tirerent logiquement le divorce par consentement mutuel."Basdevant, O.c.p.7.
190/ Diction. theol.col.2274. Lemaire,O.c.p.108-112.

./.

Duh revolucionarni u ženidbenom zakonodavstvu malo je ublažen, kad je 15.VII.1801.sklopljen konkordat izmedju sv.stolice i Prvog Konzula Bonaparte-a /191/, ali 79 organičkih članaka /articles organiques,/ koje je Napoleon konkordatu nadodao i protiv kojih je papa Pio VII. protestirao, zadržali su obligatni civilni brak u Francuskoj/192/ i crkveno se vjenčanje po čl. 54. moglo obaviti istom poslije civilnog sklapanja braka./193/

Code Civil /Napoleonov/,koji je izradjivan od 1801-1803 te 11. III.1803 /20 ventose XI.an/ publiciran imao je zadaću da digne ženidbu iz onoga pada, u kojeg ga je bacila revolucionarna doba; redaktori njegovi morali su voditi računa i o vjerskom osjećaju naroda,alix ipak su ostali na principu,da je ženidba civilni ugovor /iako ne obični/.Donekle makar trebalo se udaljiti od poimanja braka koje je izraženo u revolucionarnom bračnom zakonodavstvu./194/

Svakako ni Code Civil u pogledu braka nije se približio kršćansko-katoličkom shvaćanju o njemu./195/

On još i danas uz male izmjene važi u Francuskoj kao bračni zakonik.

U pitanju pristanka roditelja za brak djece Code Civil traži za mušku 25, a za žensku 21 punu godinu /196/.

Što se toga tiče i kasnije se redali zakoni i to 20.VI.1896,21. VI.1907.,10.III.1913.,9.VIII.1919,28.IV.1922,7.II.1924,7.VI.1927 i 17.VII.1927./197/

Taj zakonik predvidja dva oglasa /198/, a zakon od 8.IV.1927 to je izmijenio /199/ tako, da današnji propisi traže samo jedan oglas;

190/ Diction.theol.col.2274. Lemaire,O.c.p. 108 - 112.
191/ Knecht, O.c.S.98.
192/ Knöpfler,O.c.S.731.Članci su dodani 8.IV.1802.
193/ "Ils /župnici/ ne doneront oas la benediction nuptiale qu a ceux qui justiferont en bonne et due forme avoir contracte mariage devant officier de l etat civil."
194/ Friedberg,Das Recht, S.576.
195/ Roskovany,O.c.I.Mon.p.235.
196/ Hemard,O.c.p.193 n.408.
197/ Hemard,O.c.p.193.sl.
198/ Friedberg,Das Recht,,,S.577.
199/ Hemard,O.c.p.180.n.382.

./.

forma je: afiširanje na vratima općine i tu stoji kroz deset dana sa imenima, prezimenima, zanimanjem, zavičajem, mjestom stanovanja supruga i mjestom gdje će se vjenčanje obaviti. Oglas vrijedi godinu dana; ako se kroz to vrijeme ženidba ne sklopi, oglas se mora ponoviti. /Čl.65 zakona od 21.VI.1907 /200/. Oprost od oglasa kao i skraćenje termina afiširanja u teškom slučaju može se dobiti "par le procurateur de la Republique de l rondissement," u kojem se ženidba sklapa./201/

Code Civil pozna ženidbene zapreke i zabrane i u tom se s materijalne strane mnogo približio kanonskom pravu katol.crkve./čl.162,163, 355;zakon od 19.VI.1923./

Bigamija je zabranjena i kažnjiva./202/

Forma sklapanja jest, kako je već spomenuto, civilna; vjenčanje se obavlja javno u općini /dans la maison comune devant l officier de l etat civil a la mairie/, pred državnim civilnim činovnikom i pred dvojicom svjedoka./203/ Sam čin obuhvata neke formalnosti kao čitanje spisa o stanju stranaka, čitanje članaka 212,213,214 Code Civil, koji govore o pravima i dužnostima medjusobnih supruga. Ako su sve formalnosti pred sklapanjem braka potpune, činovnik pita zaručnike da li se uzimaju za muža i ženu i to sukcesivno. Ako odgovore afirmativno, on u ime zakona /au nom de la loi/ proglasuje, da su od tog časa sklopili ženidbu i o tom odmah napravi spis, koga potpišu on, stranke svjedoci, roditelji odnosno osobe, koje su dale pristanak na ženidbu djece, ako se radi o malodobnim./204/ Radi potpunosti potrebno je malo i potanje vidjeti odredbe zakonika glede uvjeta za ženidbu.

200/ Hemard, O.c.p.186 n.393.
201/ Hemard, O.c.p.186.n.393.
202/ Code Penal, art.340.; Code Civil, art.147.
203/ Code Civil, art.165, 387.
204/ Code Civil, art.75 al.1, 4-6.

./.

Bitni uvjeti za valjanost ženidbe jesu: pristanak,različnost spolova i sklapanje braka pred nadležnim državnim civilnim činovnikom /205/ javnost ženidbe,koju sačinjavaju/206/ mjesto sklapanja, /la maison comune, la salle ouverte a tous/ i prisutnost nadležnog činovnika. /les conditions d existence du mariage,/ Ovamo dolaze nezrelost /article 184/, incestus in gradu prohibito consanquinitatis et affinitatis /art.184/ i bigamija.

Razlozi koji čine da se ženidba sklopljena može proglasiti nevaljanom /les condition de validite du mariage/ jesu: Zabluda u osobi, nasilje,manjak pristanka roditelja /art.182/.

Code Civil ujedno odredjuje pravo i dužnosti supruga.

On je, istina, smanjio broj razloga za dobivanje razvoda braka i s tim doskočio donekle manjkavosti revolucionarnog bračnog zakonodavstva,ali kako to veli Esmein "avec une prudence"./207/ Kao razloge za divorcij nabraja: preljub,sramotnu osudu,tešku kaznu,veliku nepravdu,/samo se pod ovim imenom kasnije radi širokog tumačenja krili i drugi razlozi/ i zlo postupanje./208/

Ujedno je uspostavio rastavu od stola i postelje /la separation de corps/.

God. 1814 izadje zakon /charte/ koji je katoličku vjeru proglasio državnom i pod uplivom toga izdaje novi zakon 8.V.1816.,koji je za katolike ukinuo razvod braka; taj je uz pokušaje iz god.1839,1848, ponovno uveden zakonom od 27.VII.1884./209/

Godine 1905 francuska vlada je otkazala papi Piju X. konkordat, što ga je još Napoleon sklopio, a Bourbonci potvrdili g.1817. i zakonom od 9.XII 1905 uvedena je rastava crkve od države,protiv čega je

205/ Code Civil,art.146,165.
206/ "La presence de deu tomoins vient ajouter a celle publicite. "Hemard,O.c.p.186.n.392; p.187 n.394.
207/ Esmein,O.c.I.p.47.
208/ Hemard,O.c.p.229 n.489.p.231 sl.
209/ Glasson,O.c.p.274; isp.Code Civil,art.229,306 sl.

./.

papa još iste godine u alokuciji prosvjedovao i u enciklici Vehementer nos od 11.II 1906 osudio kao napadaj na pravo naroda,slobodu crkve,i na pravdu./210/

Potrebno je još spomenuti,da je zakon od 6.VI.1908.odredjivao, da se svaka rastava od stola i postelje,koja je trajala tri godine, a supruzi se nisu izmirili, može od suda pretvoriti u divorcij,ako to stranke zatraže./211/

Code Civil je ujedno i sudbenu stranu ženidbe ostavio civilnim sudovima /razumije se,da je civilna vlast jedino nadležna i s obzirom na zakonitost djece/ i tako je ostalo sve do danas.

Tri ugovora, koja su sklopljena izmedju sv.Stolice i Francuske ne tiču se ovih stvari./212/

b/ Povijest civilnog braka u Engleskoj.

U njoj je sve do Henrika VIII. važilo kanonsko pravo katoličke crkve; štaviše, kad je i reformacija došla s početka nije ništa mijenjano. Sam Henrik VIII.budno je pazio,da se vrše vjerski propisi u stvari ženidbe. Istom kad je radi ženidbe s Anom Boleyn-, otpustiv zakonitu svoju ženu Katarinu Aragonsku- došao u sukob s papom, počima on mješati se u crkveno bračno zakonodavstvo. I kao što je god odvajanje Engleske od Rima bio čin njegove samovolje,a ne potrebe države,/213/ tako su isto zakoni, kojima je počeo samostalno uredjivati brak nosili taj biljeg. Već 1532 izdaje zakon,kojim naredjuje, da se apelacije u bračnim parnicama ne smiju praviti na papu,nego na svećeničke crkvene sudove u Engleskoj. Kad je odbacio ovisnost o Rimu trebalo je i reformirati ženidbeno pravo u tom duhu i taj posao povjeri 1533 posebnoj komisiji, a dok ta svrši posao moralo je važiti staro pravo s uvedenim promjenama. No ova komisija

210/ Encycl. Vehementer nos ad clerum et populum Galliae dd.11.febr. 1906.
211/ Hemard,O.c.p.229-230 n. 490; p.255. n 555.
212/ Ti ugovori 4.XII.1926.A.A.S.volum.19.15 jan.1927 p.9. tiču se nekih liturgijskih počasti.Restrepo-Restrepo,O.c.p.62.s.
213/ Isp.Friedberg, Die Geschichte.....S.12.Knöpfler,O.c.S.609.

./.

nije nikad to svršila./214/ U to je došla i konačna odluka iz Rima o njegovoj ženidbi, jer je papa Klement VIII.1534 donio rješenje da je njegova ženidba s Katarinom bila valjana./215/ To ga je još više ozlovoljilo, ali ipak je svoj hrak korak za novu ženidbu nastojao opravdati i u tu je svrhu izdao zakon 1540; ali je parlamenat njegov razvod braka sa Anom Boleyn radi "izvjesnih istinitih i zakonitih razloga" proglasio nevaljanim./216/

Smrću Henrika propalo je i njegovo zakonodavstvo, jer je Eduard VI. /1547-1553/ vratio na snagu staro pravo./217/ Daljnje zakonodavstvo nije se u biti mijenjalo, nego se promjene više ticale samih matica.

Kao u Francuskoj tako se isto i u Engleskoj parlamenat miješao u bračno zakonodavstvo i već je 1650. uveo kao zakonsku formu sklapanje braka vjenčanje pred pomirbenim sucima i dopustio mjesto crkvenog oglasa svjetovni na mjestu pazarišta./218/

Kroz cijelo to vrijeme uz male prekide katolici u Engleskoj morali su trpjeti mnoga progonstva sa strane protestanata. Medju onima koji se najviše istakli bio je Oliver Cromwell /25.IV.1599- 3.IX.1658/ Iako je on bio slab političar, htio je, da mu ime ostane u povijesti i u tu je svrhu dirnuo u čisto crkvena pitanja. Njegovo je djelo i civilni brak u Engleskoj, kojeg je uveo zakonom od 24.VIII.1653. Po tom zakonu bili su dopušteni oglasi i na pazarištu, vjenčanje se moralo obaviti civilno, a bračne parnice prešle su takodjer u ruke civilnih sudaca. Taj obligatni civilni brak bio je protegnut i na Irsku i Škotsku./219/ Tim je duhom disao i pjesnik Milton, koji je ruglu izvrgavao crkveno vjenčanje, a svećenike nazivao najamnicima, koji vjenčanjem idu samo za novcem.

214/ Friedberg, Das Recht.. S.310.
215/ Roskovany, O.c.I.p.72.
216/ Friedberg, Das Recht...S.311.f.
217/ Friedberg, Das Recht...S.312.
218/ Knecht, O.c.S.95.n.1.
219/ L.R.Gardiner: Oliver Cromwell, London 1899.Knecht, O.c.S.95. Wernz-Vidal, O.c.n.586.Isp.Müller: Das sexuelle Leben der Völker S.388.

./.

Da je korak Cromwelleov naišao osudu kod naroda vidi se iz spisa onoga vremena,gdje ga nazivaju krvavim tiraninom, a satire onoga doba dobacuju mu, da je narod obderio civilnim brakom.Jedna pjesma izvrgava ga ruglu i kaže, da kod njegove vlade vjenčati i objesiti bilo je blizu, jer je to mogao obaviti isti sudac./220/

Djelo Cromwell-ovo živjelo je, dok je on živio, jer već Karlo II. Stuart 1660 ukida civilni brak i povrati crkveno vjenčanje.

Daljne odredbe o ženidbi nijesu dirale u njezin vjerski karakter sve do Hardwick-ovog akta iz 1753.

Pitanje potajnih brakova dalo je ponovno prigodu, da se civilna vlast počela miješati u crkveno područje; da to pitanje riješi uzeo je u svoje ruke Lord kancelar Hardwick. Da li su ti potajni brakovi bili tako brojni radi toga, što javno sklapanje braka nije odgovaralo osjećajima engleskog naroda, to je pitanje,/221/ jer je narod redo sklapao crkveni brak, koji se takodjer obavljao javno.Svakako mora,da je broj njihov bio velik, dok se Hardwick odlučio da ih iskorjeni.Samo njegov put nije bio najbolji. I on je bio previše anglikanac, a da ne bi u tom očitovao svoju mržnju prema katolicima.Hardwick je 19.III. 1753.predložio svoj projekt protiv tih potajnih brakova i istom iza podugih debata o njemu prihvaćen u junu iste godine i stupio na snagu 25.III.1754.

Taj akt je predvidjen uz ostalo crkvene oglase / §.1./,proglasio nevaljanim ženidbe malodobne djece bez privole roditelja /§ 11 malodobnost je trajala do pune 21.godine/ pobrinuo se za vodjenje matica vjenčanih, a vjenčanje je predvidjao crkveno. Ipak ovaj je akt povrijedio u najvećoj mjeri pravo katolika,njihovoj savjesti nanio najveće nasilje, jer je katolicima naredjivao,da, ako hoće sklopiti gradjanski valjan brak i dosljedno biti dionici svih gradjanski prava,koja

220/ Friedberg, Die Geschichte, S. 15.
221/ Friedberg, Die Geschichte,S.15.veli, da jest.
222/ Knecht, O.c.S.95. Friedberg,Die Geschichte,S.16.

./.

su vjenčanjem dolazili,morali su svoje brakove sklapati u anglikanskoj crkvi,pred anglikanskim svećenikom i po obredima visoke crkve. Na to isto bili su obvezani i protestantski disidenti./222/ Katolički svećenici,koji su vršili službu božiju bili su osudjivani na doživotni zatvor. Tim su katolici bili stavljeni ispod kvekera i Židova, jer je ovima ostavljeno, da mogu sklapati svoje brakove po obredima svoje vjere./223/ Tu nepravdu priznaju i nepristrani inovjerci./224/

Protiv toga su se bunili i sami anglikanski svećenici,jer i njima nije bilo drugo da prisilno vjenčaju članove druge vjere.Stoga je razumljivo,da se nastojalo već 1765, da se ukloni taj akt. O tom se radilo i u godinama 1772. i 1781. ili barem da se njegove odredbe ublaže.

Uz to je izbilo pitanje disidenata još jače na površinu,koji su neumorni bili sa svojim tužbama na nasilje,koje im je tim naneseno. God.1688 pa u god.1819 mnogi se zauzimaju za disidente. A.Smidt iz godine u godinu iznosi prijedloge i produžuju se debate,u kojima se posebno ističu John Russel,Robert Peel,koji se zauzimali za disidente i istom iza dugih i žestokih rasprava našao se izlaz g.1836 kad su obe kuće usvojile fakultetivni civilni brak za cijelu Englesku. Prijedlog je 1836 17.VIII.dobio odobrenje kralja i tim stupio na snagu./225/

Po ovom zakonu, koji je još i danas na snazi u Engleskoj, brak se može sklopiti ne samo pred anglikanskim svećenikom,nego i pred svećenikom druge vjere,ali uz prisustvovanje registratorskog činovnika; njegova se prisutnost traži za gradjansku valjanost braka.Uz to brak se može sklopiti i pred civilnom vlašću.

~~222/~~
223/ Friedberg,Die Geschichte,S.16.
224/ "Entsprach das doch vollständig dem System,welches die englische Regierung überhaupt dem Katholicismus gegenüber bethätigte."Friedberg,Die Geschichte,S.16.
225/ Werz.-Vidal,O.c.n.586.Leitner,o.c.S.63.

./.

Zakonom od 29.VII.1856.dopušteno je onima koji sklope brak pred civilnom vlašću, da mogu naknadno sklopiti i crkveni./226/ Oni koji civilno sklapaju čine to u službenim uredima u prisutnosti nazornika registratora, dvojice svjedoka, i to kao i crkveni od 8-12 sati prije podne.

Manjak forme sklapanja jest razlog za nevaljanost braka i nosi sa sobom rastavu po zakonu od 1923./227/

Zakon iz 1836 tiče se samo Engleske; on se pobrinuo i za tačno vođenje matica /registara/.

Do god.1857 ženidbene parnice rješavali su crkveni sudovi; te je god. osnovan posebni ured državno-civilni,na koji su prenešene ženidbene parnice. /Curia Divortii/ Protiv toga je protestirao provincijalni sabor Vest monasteriense./228/ Kasnije je taj sud ujedinjen s ostalim državnim sudovima i nastala je posebna vrsta sudova, kojima su podvrgnuta pitanja ništavnosti ženidbe,zakonitosti djece,rastave i razvoda braka./229/

Po ediktu iz 1857,omogućen je i divorcij, a razlozi su: preljub /samo različito za ženu,različito za muža/ protunaravna zločin,otmica, a nasilje se strane muža dopušta ženi, da može tražiti razvod.Zakon pozna i rastavu od stola i postelje za preljub,okrutnost,neizlječivu bolest,napuštanje kroz dvije godine,osim ako su obadvoje jednako krivi. /230/

c/ Njemačka.

Za Njemačku kao za jednu cjelinu nije bilo jedinstvenog civilnog bračnog zakonika sve do 1875.Pojedine pokrajine imale su do te god. svoja vlastitia bračna zakonodavstva.Sve do reformacije važilo je kanonsko pravo za katolike. Istina i do tog vremena bilo je slučajeva,da

226/ Friedberg, Das Recht..S. 421.
227/ Knecht, O.c.S.95.
228/ Roskovany, O.c.IV.mon.427.
229/ Glasson, O.c.p.319.
230/ Glasson, O.c.p.320.sl.

./.

se civilna vlast uplitala u crkveno zakonodavstvo,ali to su bili samo pojedinačni slučajevi,koji nijesu imali većega odjeka. Štaviše i poslije reformacije važilo je za katolike kanonsko ženidbeno pravo, a protestanti se držali svojih vjerskih obreda,te ni sudbenu stranu braka nisu prepustili potpuno u državne ruke, nego su za to bili nadležni konzistorij, u njima katkad i civili. U Pruskoj još projekt općeg građjanskog zakonika iz 1784, koji je publiciran i bio poslan glasovitim pravnicima Njemačke, pruskoj vladi i staležima, da dadu o njemu svoje mišljenje /231/ predvidjao je crkveno sklapanje braka. Isto tako opće zemaljsko pravo /Allgem.Landsrecht/ iz 1794 traži crkveno sklapanje braka. Istom kad je u XIX.vijeku izbilo pitanje disidenata bi odredbom od 30.III.1847 uveden civilni brak od nužde /Noth-Civilehe/ za one koji su bili pripadnici nepriznatih vjerskih zajednica,jer im svećenici nijesu bili ovlašteni da se pred njima sklopi civilno valjan brak./232/ To je isto bilo naredjeno i Židovima zakonom od 23.VII.1847./233/ Konstitucija od 27.XII.1848 odiše duhom revolucionarnim, a 1850 već se obećaje obligatni civilni brak, Zakon od 3.augusta 1854 opunomoćio je pruske konzule da izvan Evrope mogu pruske podanike civilno vjenčati /ako obećaju da će se crkveno vjenčati/. /234/ Sve do 1847 vodile se parlamentarne debate o uvodu civilnog braka, a povod su opet dali disidenti,/235/ ali sve se razbilo u samim parlamentima. Zakon od 2.I.1849 ukida biskupsku jurisdikciju nad ženidbom.

Duh protukatolički i mržnja na njih izbila je u zakonima od 11.III 1871,kojim se zabranjuje duhovnicima inspekcija škola i u zakonima od 8.VII.1871 i 11.V.1873, Samo ta mržnja bila je toliko jaka, da u Prusku uvede obligatni civilni brak.Taj brak trebao je samo da bude neka osveta papinstvu i katolicima,rodio se iz Kulturkampfa, a nije bio držav-

231/ Friedberg,Das Recht..S.692.
232/ Schumann, O.c.S.27.
233/ Glasson,O.c.p.335.
234/ Glasson,O.c.p.336; Friedberg u Das Recht S.738 meće taj zakon u datum 3.IV.1854.
235/ Friedberg,Die Geschichte...S.32.f.

./.

na potreba./236/ Zakon o uvodjenju obligatnog civilnog braka u Prusku objavljen je 9.III.1874, a stupio je na snagu 1.X.1874./237/ On je važio za čitavu Prusku izuzev Frankfurt na Majni, gdje je već 1850 bio uveden obligatni civilni brak. Po tom zakonu iz 1874 crkveno vjenčanje nije se smjelo obaviti prije civilnog pod kaznu od 100 dukata ili 3 mjeseca zatvora. Ujedno taj zakon uveo je civilne ženidbene registre.

Konkordat iz 1929 nije donio u tom nikakvih promjena./238/

U Bavarskoj već je god. 1583 uredjivano pitanje ženidbenih parnica,tako da su samo nad njima bili nadležni crkveni sudovi. No to je sve postepeno izigravano,osobito u XVIII st.,kad su biskupi morali g.1772 ustati na obranu crkvenog prava./239/ Štaviše i sama sv.Stolica morala se tim napadajima suprotstaviti g.1805,kad je osudila edikt "izbornoga" kneza bavarskog,jer je ovaj sveo ženidbene parnice na civilni sud./240/

Pitanje ženidbenih parnica konačno je uredjeno u konkordatu s Bavarskom iz 1817, kad su po § 12 toga konkordata ponovno vraćene crkvenim sucima./241/

God.1868.zakonom od 2 maja uveden je u Bavarsku civilni brak od nužde /Nothcivilehe/ za pripadnike nepriznatih vjerskih zajednica,kad su ga sklapali medjusobno; /242/ inače je u Bavarskoj važio Codex Maximilianeus bavaricus civilis iz g.1756,koji se potpuno poklapao s kanonskim propisima katol.crkve./243/

Konkordat,koga je Bavarska sklopila sa sv.stolicom 29.III.1924.i koji je bio ratificiran 24.VI.1925 nije izbacio obligatnog civilnog braka iz g. 1875,kad je ovaj ostao obvezatnim za čitavu Njemačku./244/

236/ Triebs,O.c.S.63.,Knöpfler,O.c.S.780 f.Glasson,O.c.p.343,
237/ Triebs,O.c.S.63.,Leitner,o.c.S.64.
238/ Restreppo-Restreppo,O.c.p.186 sl.Konkordat je sklopljen 14.VI. 1929,a ratificiran 13.VIII.1929.A.A.S.vol.21.13 augusta,1929.p.52
239/ Roskovany,O.c.III.mon.356.
240/ Roskovany,O.c.I.mon.143.
241/ Roskovany,O.c.I.mon.146.
242/ Schumann,O.c.S.27.
243/ Knecht,O.c.S.103.
244/ Restreppo-Restreppo,O.c.p.20.sl.A.A.S.vol.17 24.jan.1925.p.41.

./.

U Rajnskim provincijama, gdje je crkveni način sklapanja braka dugo vremena važio ulaskom francuske vojske uveden je civilni brak./245/ Zaključcima narodnih pretstavnika od 14.i 16.I.1794 s početka je stanovništvu ostavljeno na volju da sklope civilni ili crkveni brak,dok nije generalni vladin komesar Rudler 1798 1.maja uveo obligatni civilni brak./246/

Dijelovi,koji su bili odvojeni od francuske države i postali samostalni bili su neovisni u uredjivanju svoga bračnog prava.

U veliko hercegstvo Berg uveden je 12.XI.1809 kao zakonik Napoleonov Code Civil,koji je tamo stupio na snagu 1.I.1810,ali se on pomalo mijenjao već prema potrebama. Iza kako se ovo hercegstvo pripojilo Pruskoj ostalo je u njemu na snazi njegovo pravo Code Civil-a. /247/

U ostalim rajnskim provincijama/izuzev dio izmedju Rajne i Vezere/ važio je takodjer Code Civil.

U vojvodini Frankfurt uveden je obligatni civilni brak još 1809, ali radi političkih i teritorijalnih promjena tamo je taj zakonik ukinut 1814, i slobodni grad Frankfurt uvede obvezatni civilni brak dne 19.XI.1850./248/

Isto tako radjeno je,da se obligatni civilni brak uvede u Schwarzburg - Sonderbausen,Waldeck,Meckenburg -Schwerin, a u Reuss - Schlezig uveden je zakonom od 30.XI.1849,ali je bio kratka vijeka, jer je već 1852 ukinut.God.1814 uveden je obvezatni civilni brak u Hamburg,gdje je zakonom od 3.V.1855 pretvoren u fakultativni,/249/ a 1.VII.1861 dopušten je taj brak i priznatim vjerama,jer je prijašnji važio samo za disidente i nepriznate vjeroispovjesti./250/

245/ Rajnske provincije su:Berg,Hessen rajnski,Rajnska Pruska i Bavarska,Hessen-Darmstadt,Rheinpfalz,Birkenfeld oldenburški, Maisenhein,Hamburški i Hessenski Oberamt.
246/ Friedberg,Das Recht,S.594.
247/ Friedberg,Das Recht,S.595.f.
248/ Friedberg,Das Recht,S.661.f.
249/ Knecht,o.c.S.103.
250/ Knecht,o.c.S.103.

./.

./.

Civilni brak od nužde uveden je za one osobe,koje nisu mogle dobiti crkveno vjenčanje u Anhalt-Dessau-Köthen,/u Anhaltu,Köthenu i Dessau već je prije bio uveden obligatni civilni brak/1851,Würtemberg 1855 i u Badem./251/

Civilni brak od nužde uveden je za disidente u Anhalt Bernburg 1851 /13.II./,Lübeck 27.IV.1852,za disidente kršćanskih crkava i Židove/ako obadvoje nisu bili Židovi/ u Hessen-Kassel 1853,gdje je već od 1848-1852 važio obligatni civilni brak./Isto tako civilni brak od nužde uveden je za Židove i disidente nepriznatih vjera,za brakove nekatolika i neprotestanata u Nassau 1853, a slijedeće godine uveden je u Sachsen-Weimar./252/

U Braunschweigu i Hessen-Hamburg-u dopušten je 1848 brak izmedju kršćana i Židova, a kao forma sklapanja bila je propisana civilna./253/

Toj velikoj raznolikosti doskočio je zakon über Beurkundung des Personenstandes und Eheschliessung od 6.februara 1875,koji je stupio na snagu 1.I.1876.Taj je zakon za cijelu Njemačku uveo obligatni civilni brak, a s malim ga je promjenama usvojio kao Ehelicher Gesetz civilni kodeks od 18 augusta 1896 /B.G.B./Taj civilni kodeks stupio je na snagu 1.I.1900 i važi još danas.Po njemu za čitavu Njemačku važi obvezatni civilni brak, /254/ koji se mora sklapati prije crkvenog,jer je ~~ovaj~~ zabranjen da se (sklopi prije civilnog pod kaznom novčane globe od 300 maraka ili zatvorom od 3 mjeseca za svećenike koji bi vjenčanje obavio./255/ Kazna nije predvidjena samo onda kad se radi o vjenčanju obavljenom u smrtnoj opasnosti radi bolesti jednog od zaručnika,a vjenčanje se ne može odgoditi./256/ Oglasi su civilni,a za ženidbene parnice nadležni su samo civilni sudovi. Tim ipak nijesu zabranjeni duhovni

251/ Friedberg,Das Recht,S.678.f.
252/ Knecht,o.c.S.103.
253/ Friedberg,Das Recht,S.755.
254/ B.G.B.§ 1317,1318 art.13.III.Müller:Das sexuelle Leben der Völker S.388.Leitner,o.c.S.64.
255/ P.St.G.art.67; E.Gesetz art.46.III.
256/ Taj brak crkveni sklopljen prije civilnog ne dobiva gradjanskih valjanosti,dok se civilno vjenčanje ne obavi.

./.

sudovi, ali ipak njihove su presude bez uticaja na gradjanske učinke i za državu nemaju nikakvu pravnu valjanost.Zakon postavlja svoje vlastite zapreke i uvjete za valjanost braka,/257/ uredjuje pitanje rastave i razvrgnuća braka,/258/ koje provode nadležni civilni sudovi.

Divorcij nije dopušten medjusobnim sporazumom stranaka. Kao razlozi za razvod braka važe:preljub,stavljenje zapreke za život /259/, pripremanje ubojstva supruga,zlobno napuštanje bračnog druga,/260/ krivično ometanje braka,teška povreda bračne dužnosti,traženje dobiti conjugalis usprkos spolne bolesti,/261/ duševna bolest,/262/sifilis itd.

Konkordat, koji je sklopljen izmedju sv.Stolice i republike Njemačke /263/ u čl.1.al.2.priznaje crkvi pravo da u granicama odredaba,koje, su na snazi,izdaje samostalno propise,kojima će uredjivati slobodno svoje stvari i u granicama svoje nadležnosti izdavati naredbe za svoje članove, ali civilnog braka nije ukinuo.

U članu 26 konkordata,gdje je predvidjeno kasnije ~~opširnije~~ tačnije reguliranje bračnog prava s obzirom na prilike u Njemačkoj,da se doskoči prešnoj potrebi savjesti,izmedju Njemačke i sv.Stolice postignut je sporazum, da se crkveni brak može sklopiti prije civilnog čina ne samo u slučaju životne opasnosti radi bolesti jednog od zaručnika,/264/ nego također u slučaju teške moralne potrebe,o kojoj sudi nadležna biskupska vlast. /265/ U tom slučaju župnik je dužan bez oklijevanja da obavijesti državni ~~ured.~~ vlast /266/

257/ B.G.B.§ 1323 f.
258/ § 1564 f.
259/ B.G.B.§§ 1565,1566.
260/ B.G.B. § 1567.
261/ B.G.B. § 1568.
262/ B.G.B. § 1569.
263/ Sklopljen je 20.VII.1933,ratificiran 10.IX.1933,a stupio na snagu izmjenom retifikacionih isprava.Njim nisu ukinuti,nego su popunjeni konkordati izmedju sv.Stolice i Pruske /1929,Bavarske,/1924 i Badena 1932.Isp.Konkordat čl.2 al.1.A.A.S.vol.25.10.IX.1933.p 389;službeni tekst je objavljen u spomenutom glasilu sv.Stolice na talijanskom i njemačkom.
264/ Isp.bilj.256.
265/ 26 čl.konkordata.
266/ 26.član konkordata,Taj ured je matični.

./.

Ta teška moralna potreba istumačena je u dodatku na konkordat /Schlussprotocoll/ za čl.26.i ona postoji onda, kad nesavladive poteškoće /~~radi prekomjernih troškova~~/ stoje na putu, da se na vrijeme pribave potrebni dokumenti za sklapanje braka./267/

Tako još i danas u Njemačkoj ostaje država i njezino bračno zakonodavstvo u dosta neprijateljskom ustavu prema crkvi i njezinim propisima glede braka.

d/ Austrija.

U njoj je za ženidbe katolika zapravo sve do Josipa II.važilo kanonsko pravo katoličke crkve.Zaključci sabora Tridentinskog tu su bili objavljeni.Državna vlast do Josipa II samo se nekad miješala u crkveno-ženidbeno zakonodavstvo i to obično,kad se radilo o braku malodobnih osoba, da ih ne bi sklapali bez privole roditelja.Tako Marija Terezija 12.IV 1753 naredjuje,da maloljetni ne mogu sklopiti valjanih zaruka i braka bez pristanka ~~štićenika~~ štićenika /268/ Istom Josip II. nastupa revolucionarnije protiv tradicionalnog shvaćanja,a u tom su ga vodile liberalne ideje i misli o superiornosti civilne vlasti nad duhovnom.

Plod toga naziranja bio je edikt iz 1781,kojim je naložio da biskupi, koji se do tada radi dispenza u ženidbenim zaprekama obraćali na papu,otsele to ne čine, nego da ih daju proprio jure. Kad su protiv toga ustali sami biskupi pod vodstvom bečkog primasa i ~~zanijekali~~ odreknuli poslušnost tomu ediktu /269/Josip II izdaje 16.I.1782 otpis,u kojem

267/ "Si verifica una grave necesità morale,quando difficoltà insormontabili,o che non si possono rimuovere senza eccessivo incomodo, impediscono di poter produre a tempo debito i documenti necessari alla celebratione del matrimonio."All.26.art. U nas je o novim konkordatima pisao pokojni prof.Ruspini u raznim godištima Bogoslov.Smotre.Vidi Katol.List od 1933,g.84 br.31.str.377,gdje je po našem mišljenju slaba stilizacija 26 čl.konkordata s Njemačkom.

268/Melata, O.c.p.46.

269/ Roskovany,O.c.I.mon.58-62.

Vidi Belić, Bračno pravo i Rauchbauer (Bogoslovski smotre, Zagreb, 1934 str. 532)

./.

izjavljuje, da radi bune biskupa ne može opozvati spomenutog edikta iz 1781./270/ Kako je Crkva ozbiljno shvatila taj korak Josipa vidi se iz toga, što je sam papa Pijo VI.u aprilu 1782 došao u Beč, gdje je nastojao da odgovori cara od prestizanja na crkveno područje,dozivajući mu u pamet, da poštuje crkveno pravo i zakone.

Istina car se papi ispričavao i naglašavao prema njemu svoju "sinovsku odanost"/271/ nekako se nagodio s papom, ali već slijedeće 1783 g.16.I.on je izdao za Austriju,Ugarsku i pripadne zemlje Ehepatent, u kojem su došle do izražaja regalističke teorije o razdvojivosti ženidbenog ugovora i sakramenta.Tu je on zapravo ekscerpirao njihove teorije./272/ Taj duh prožima čitav patent, o čem dovoljno svjedoči već prvi paragraf njegov./273/

Oprost od zapreka srodstva i svojdbine daje civilna vlast; kad ga one da de /car/, slobodno je onda i biskupima obratiti se radi dispenze. /274/ Isto oprost od navještaja daje civilna vlast,/275/ a da to traže od crkve nitko ih ne smije siliti,jer župnik mora ih vjenčati uz oprost same civilne vlasti.Vjenčanje i oglasi jesu crkveni,ali tu je župnik više zastupnik civilni,nego službenik Crkve./276/ Civilni sudovi rješavaju ženidbene parnice./277/ Taj patent bio je s materijalne strane dosta bliz kanonskom pravu, ali s formalne strane dakako bio je državni zakon. se od njega razilazio./278/ Izdanje ovoga patenta u austrijskom bračnom zakonodavstvu prekinulo je s tradicionalnim shvaćanjem te katoličke zemlje i taj je korak naišao na osudu crkvenih krugova,

270/ Roskovany,O.c.I.mon.64.
271/ Roskovany,O.c.I.mon.68,69.
272/ Haring,O.c./1924/ S.424 f.
273/ "Matrimonium in se ipso ut contractus civilis,prout et ex contractu hoc fluentia et contrahentibus invicem competentis jura et obligationes vim et efficaciam omnem ex toto et unice a praesenti costitutione pro futuro obtinebunt,ac proinde decisio etiam litium eatenus oriendarum foris nostris judiciariis civilibus competere debebit.'
274/ Ehepatent § 16. iz 1783.
275/ Ehepatent,§ 33. iz 1783.
276/ Basdevant,O.c.p.164.
277/ Ehepatent,§ 46 iz 1783.
278/ "Materiell war das Ehepatent zum grössten Teil kanonisch,formell aber durchaus staatlich."Triebs,O.c.S.61.

./.

posebno bečkog kardinala biskupa, koji je u dva navrata ustao na obranu crkvenih prava./279/

Josip II. još je izdao 28.IX.1784 naredbu, koje se ticala forme i uvjeta za ženidbu, a važila je za Nizozemsku./280/

Odredbe Ehepatenta od 16.I.1783 unišle su s malim promjenama u opći gradjanski zakonik,/Allgemeines Bürgerl.Gesetzbuch/ od 1.VI.1811., a koji je stupio na snagu 1.I.1812. Te odredbe sačinjavaju II.poglavlje spomenutog zakonika i sadržaju ženidbeno pravo za katolike,kršćane nekatolike i židove./§§ 44-136/ Odredbe općeg g.z.uglavnom se poklapaju s crkvenim pravom,ali i taj zakonik gleda na ženidbu kao na gradjanski ugovor.Vrijedio je za austrijske zemlje /i Sloveniju,Dalmaciju i dio Istre./ Po njemu katolici su morali sklapati ženidbe po obredima crkvenim, ali župnici vjenčanje moraju obaviti, ako braku ne stoji na putu zapreka ~~civilnog~~ bračnog ~~kanonika.~~

S obzirom na katolike propisi toga zakonika, što se braka tiče, važili su sve do g.1855, kad je duh civilne vlasti bio crkvi naklonniji, a kao izražaj toga bilo je sklapanje konkordata od 18.augusta 1855. Taj je konkordat bio proglašen kao zakon ~~za katolike~~ posebnim carskim patentom od 5.XI.1855 i njim je pogl.II.o.g.z.za katolike izgubilo pravnu snagu.

Čl. 10.konkordata usvaja za katolike kanonsko bračno pravo i veli, da su u ženidbenim parnicama nadležni crkveni suci koji sude po propisima crkve, a samo gradjanske učinke ostavlja civilnom sudstvu./281/

279/"Jeseph II.suo edicto-16.I.1783,jurisdictionem ecclesiasticam in contractum matrimonialem non tantum limitavit,sed potius sustulit." Wernz.-Vidal,O.c.n.23."Non erat matrimonium civile illud,quod in legislationem Austriacam induxit Josephus II.anno 1783;erat potius practica applicatio doctrinae civilisticae descriptae."/nauke galikanizma/ De Smet O.c.p.I.p.423.n.1.Isp.Leitner,o.c.S.63.

280/ Basdevant,O.c.p.163.

281/ "Quum causae ecclesiasticae omnes et in specie,quae fidem,sacramenta,sacras functiones nec non officia et jura ministerio sacro annexa respiciunt,ad Ecclesiae forum unice pertineant,easdem cognoscet judex ecclesiasticus,qui perinde de causis quoque matrimonialibus juxta sacros Canones et Tridentinae cumprimis decreta judicium feret,civilibus tantum matrimonii effectibus ad judicem saecularem remissis.Sponsalia quod attinet,auctoritas ecclesiastica judicabit de eorum existentia et quoad matrimonium impediendum effectibus,servatis,quae idem concilium Tridentinum et Apostolicae Litterae,quorum initium:"Auctorem fidei" constituunt."čl.X. konkordata iz 1855.

./.

Carskim patentom od 8.X.1856,koji je izdan za izvršenje toga člana konkordata publiciran je i novi bračni zakon za katolike,kao "Zakon o ženidbama katolika u carevini Austriji."/282/ Patentu je bio dodan kao drugi prilog" Naputak za duhovne sudove u carevini Austriji o obzirom na ženidbene parnice,"/283/ koga je sastavio bečki nadbiskup Rauscher u skladu s kanonskim pravom. Po tom patentu od 8.X.1856 novo bračno pravo crkveno stupilo je na snagu 1.I.1857.Po njemu svima katolicima bilo zabranjeno da drukčije sklapaju brakove osim po propisima katoličke crkve; crkvena nevaljanost braka protezala se i na građansko područje. Zakon se proteže,kako mu i ime veli,na svoju carevinu austrijsku, među kojim su bile uključene Dalmacija, Slovenija, Hrvatska i Slavonija.

To je zakonodavstvo bilo kratkog vijeka.

Još u oktobru 1857 primljen je u parlamentu projekt novog ženidbenog zakonika, koji se posve udaljivao od konkordata, tražeći,da se nad ženidbom ukloni crkvena jurisdikcija i uspostavi civilno ženidbeno zakonodavstvo./284/ Već 21.decembra 1867 uslijedi državni ustavni zakon,/Staatsgrundgesetz/ a 25.V.1868 /285/ bile su odbačene odredbe konkordata i za katolike proglašeno kao važeće drugo poglavlje općeg građanskog zakonika iz 1811; nad ženidbenim parnicama katolika opet su proglašeni kao nadležni civilni sudovi, samo što za katolike nije dopušten divorcij. Isti zakon predvidja mogućnost civilnog oglasa,a član 2 veli, ako jedan katolički župnik,koji je po propisima općeg građanskog zakonika pozvan da obavi oglas i vjenčanje,uskrati to radi ženidbene zapreke,koju državni zakonik ne priznaje,tada je strankama slobodno obaviti oglas i vjenčanje civilno./286/ Dakle uvodi se civilni brak od nužde./Notzivilehe/ Činovnik,pred kojim se taj brak

282/"Gesetz über die Ehen der Katholiken im Kaisertume Osterreich."
283/"Anweisung für die geistlichen Gerrichte des Kaisertums Osterreich in Betreff der Ehesachen."Naputak je stupio na snagu 1.I.1857.
284/Roskovany,o.c.II.p.10.
285/Reichsgesetzblatt n.47.
286/Haring,o.c./1924/S.426.§.120.

./.

sklapa jest na selima ~~političkí~~ kolarski pretstojnik,/Bezirgshauptmann/ a u gradovima gradski načelnik./Bürgermeister//287/

To kršenje konkordata osudio je papa Pio IX,u svojoj alokuciji od 22.VI.1868 i proglasio je te zakone ništetnim.I biskupi su ustali protiv njega, medju kojima susrećemo i splitskoga,goričkoga,biskupa iz Trsta,zadarskog,ljubljanskog,šibeničkog,leventinskog,koji u svojim pastirskim pismima,enciklikama i instrukcijama osudjuju taj vladin korak./288/

Zakon od 31.XII.1868,ovlašćuje da zaručnici,koji sklapaju brak s pripadnicima raznih kršćanskih vjeroispovjesti mogu to obaviti pred dušobrižnikom zakonitim jedne od stranaka./289/ U tom slučaju oglase obavljaju oba nadležna dušobrižnika,ili ako oba uskrate tada obavlja politička vlast prvog stepena. Za parnice ženidbene nadležna je civilna sudska vlast prvog stepena; odluke vjerske u tom nemaju utiocaja na presude državnih sudova.

Konkordat iz 1855,usprkos žestoke opozicije nadbiskupa Rauschera i biskupa Rüdigera bio je otkazan 1870, a carevinsko vijeće izglasa tzv.Mai-Gesetze,kojima je država sama uredjivala svoje odnošaje s crkvom.Svrhu otkazivanja konkordata imali su i zakoni od 21.XII.1867, 25.V.1868 i školski zakoni od 25.V.1868 i 20.VI.1872.Prvim čl.zakona od 7.V,1874 konkordat je definitivno stavljen izvan snage.Sa strane crkve on je dokinut od pape Benedikta XV.dana 23.11.1921./290/ Ovaj je konkordat u Ugarskoj već bio otkazan 1861.

Zakonom od 9.aprila 1870 odredjeno je, da se osobe,koje pripadaju nepriznatoj vjerskoj zajednici kao i one, koje se formalno priznaju bezvjercima /Konfessionslose/ moraju oglasiti pred ženidbu pred civilnom političkom vlašću 1.stepena./sreski poglavar,načelnik/ Tu

287/ Dr.Jelčić,dj.cit.str.221;Haring,o.c.1924,S.426,§.120.
288/ Roskovany,o.c.II.p.412-467.
289/ Haring,o.c.1924,S.426,§.120.
290/ A.A.S.1921. m.l.decembra 1921.

./.

su se takodjer morali i vjenčati. U tu svrhu civilne vlasti morale su voditi posebne registre za oglase i vjenčanja./291/ Taj je zakon još i danas na snazi.

Odredbe zakona iz 1868 glede ženidbe katolika izmijenjene su konkordatom,koga je sv.Stolica sklopila s republikom Austrijom/292/. U čl.7.§ 1.konkordata republ.Austrija priznaje gradjanske učinke brakovima,koji su sklopljeni po kanonskom pravu. Od toga su prava isključeni oni brakovi, koji su sklopljeni usprkos već civilno valjanog braka, nadalje ako je brak sklopljen izmedju stranaka od kojih je jedna nedorasla,slaboumna, te ako nisu održani posebni propisi civilnog prava glede nedoraslih osoba,koje stoje pod vlašću u roditelja ili štićenika. Oglasi su prema kanonskom pravu, ali država takodjer može uvesti i civilni oglas./293/ Vd. Dr Belić, Novi austrijski konkordat (Mješčnik r. d. Zagreb, 1934) 335

Prema tomu kanonsko ženidbeno pravo važi za one /katolike/ koji sklapaju ženidbu po njemu; ako te propise ne obdržaju za njih dosljedno ostaju na snazi propisi općeg gradj.z.iz 1868. Isto ti propisi važe za mješovite brakove, koji se sklapaju pred nekatoličkim duhovnikom, jer valjanost kanonskog prava nije proglašena u Austriji za katolike, nego za brakove, koji se sklapaju po crkvenom zakoniku. /294/ Ostaje,dakle, u Austriji na snazi glede katolika civilni brak od nužde./Notcivilehe/.

Svi oni /katolici/ koji sklope brakove po normama kan.prava u parnicama ženidbenim spadaju pod nadležnost sudova crkvenih,koji sude po kanonskom pravu. Ovi su sudovi nadležni u pitanju ženidbenih parnica,koje se tiču njezine ništavnosti i dispenze od ženidbe sklopljene ~~a neizvršene~~./295/ [illegible]

Definitivne odluke i presude crkvenih sudova o tom poslaće se Vrhovnom Sudištu Apostolske Signature,koja će ispitali da li su održani svi propisi kanonskog prava glede nadležnosti suca,pozivanja stranaka i o zakonitosti zastupanja ili o ogluhi stranaka./296/

291/ Haring,O.c./1924/ S.426,§ 120.
292/ Konkordat je sklopljen 5.VI.1933,ratificiran 1.maja 1934,a stupio na snagu izmjenom ratifikacionih isprava.Službeni tekst je njemački i talijanski.A.A.S.vol.26.,2.maja 1934.p.249.Isp.B.G. Bl.1934.II.dio,br.2.od 1.maja 1934.
293/ Konk.čl.7.§§ 1.2.
294/ Obzornik:Bračno pravo za katolike v.Avstriji izx za konkordata, sv.prof.Dr.Rade Kušej,str.5.
295/ 7.čl.konk.§.3.
296/ 7.čl.konk.§.4.

./.

Spomenuta rješenja i definitivne presude zajedno s dekretima Vrhovnog Suda Apostolske Signature dostavljaju se Dvorskom Vrhovnom Sudu austrijskom. Gradjanski učinci nastupaju iza izvršne objave Vrhovnog Suda austrijskog; a tu objavu sud izdaje na tajnoj sjednici./297/

Gradjanski sudovi nadležni su da rješavaju parnice, koje se tiču gradjanskih učinaka braka./298/

U završnom protokolu, koji je dodat konkordatu i s njim čini integralni dio te ima istu snagu kao i konkordat u dodatku na čl.7. Republika Austrija priznala je crkvenim vlastima nadležnost u postupku, koji se tiče Pavlove povlastice, /299/ dok je sv.Stolica pristala, da civilni austrijski sudovi mogu rješavati parnice, koje se odnose na rastavu od stola i postelje./300/ Da odredbe konkordata što lakše postignu svoju svrhu Sv.Stolica se obvezala, da će izdati naredbu, da austrijski episkopat u tom smislu izda posebne instrukcije, koje će biti obvezatne za sve dijeceze./301/

Kako se vidi položaj crkve u Austriji u tom pogledu mnogo je odmakao od onoga u Njemačkoj.

e/ Italija.

U Italiji sve do kodeksa civilnog iz god. 1865 nije bilo jedinstvenog civilnog bračnog zakonodavstva.

Istina crkva se već u XIII.st. morala boriti protiv nekojih gradova kao Milana, Florenze, i Pize, koji su izdavali odredbe, da djeca bez privole roditelja ne smiju sklapati braka./302/ Bilo je i slučajeva, da je civilna vlast samostalno istupala protiv potajnih brakova, tako su u Toskani izašli zakoni 1786 i 1788, u Napulju 1718, ali ipak može se reći da, otkad je crkva preuzela isključivu jurisdikciju nad ženidbom svojih ~~podanika~~ vjernika, kanonsko pravo bilo je općenito mjerodavno za cijelu Italiju sve do Napoleona. Odredbe sabora Tridentinskog u njoj su

297/ Cl.7.konkordata, §.4.al.1,2.
298/ C.J.C.cc.1016,1961.
299/ Dodatak konkordatu na čl.7.1.
300/ Dodatak čl.7.konkordata,2; isp.konkordat s Italijom čl.34.al.8.
301/ Dodatak čl.7.konkordata,3.
302/ Diction.theol.col.2220-2221; u Pizi je 1286 izdat zakon, po kojem ženske osobe nisu smjele udavati se ispod 25 godina, dok ne dobiju privolu roditelja.

bile objavljene i ne samo crkvene, nego i civilna vlast budno su pazile, da se opslužuju.

Uvodjenje civilnog braka u Italiju i prekid s tradicionalnim shvaćanjem naroda radi toga, usko je skopčan s vojnama Napoleonovim, jer kako je koju pokrajinu svojoj vlasti podvrgavao, tako je tamo uvodio i Code Civil, koji je sa sobom nosio obvezatni civilni brak. On se tu pokazao s početka kao političar i nastojao doskočiti, da ne izazove naroda protiv sebe; tako je kao pretsjednik talijanske republike u konkordatu, što ga je sklopio 1803 s papom Pijom VII. čl.14 osigurao, da se župnici ne smiju siliti da vjenčaju osobe, kojima smeta zapreka kanonskog prava,/303/ ali to ga nije ništa smetalo, da u novoosnovanoj kraljevini Italiji god.1806. uvede Code Civil i s tim obligatni civilni brak./304/

Da se ipak osjećaj naroda nije mogao složiti s tim, vidi se iz toga, što padom njegovog kraljevstva pada i civilni brak u Italiji. Toskana, koja je bila uvela obligatni civ.brak po uzoru Napoleonove kodeksa, izbacuje ga zakonom od 15.XI.1814 i vraća se Tridentinskom kanonskom zakonodavstvu. Lucca iste godine izbaci njegov kodeks. U kraljevini napuljskoj bio je uveden obvezatni civilni brak g.1809., ali kraljevski dekret od 16.VI.1815 povrati kanonsko pravo; štaviše 16.II.1818 Napulj sklopi konkordat se Sv.Stolicom i u čl. 12 izričito stoji, da bračne parnice pripadaju sucima, kako to Tridentin odredjuje./305/ Civilni kodeks iz 1819, koji je počeo važiti 1820 malo se udaljuje od crkvenog bračnog prava, ali ipak traži crkveno vjenčanje. /306/

U Sardiniji god.1814 bi uklonjen Code Civil i povraćeno na snagu kanonsko bračno pravo i tako je trajalo sve do 1850, kad se počelo s projektom zakona, koji je predvidjao uvodjenje obligatnog civilnog braka. O tom projektu dugo se raspravljalo i on je opravdano protiv

303/ Roskovany, O.c.I.mon.194.
304/ Knecht, O.c.S.98.
305/ Friedberg, Das Recht, S.613 f.
306/ Codice delle due Sicilie iz 1819 traži za valjanost braka crkveno vjenčanje, iako zaručnici očituju privolu pred civilnim činovnikom.

./.

sebe izazvao ogorčenje klera,koji je u njemu vidio vrijedjanje crkvenog prava./307/ Da je pitanje uvodjenja obvezatnog civilnog braka bilo važno, vidi se iz toga, što je sam kralj Sardinije Viktor Emanuel pisao Piju IX o toj stvari. Papa je 19.IXž1852 kralju odgovorio, žestoko protestirao protiv povrede crkvenog prava,upozoravajući kralja, da je brak kršćanski sakramenat i kao takav samo crkvi podvrgnut; civilna vlast ne može nad tim brakom imati pravo pozivajući se na to, da je brak ugovor, jer u ženidbi kršćana ugovor i sakramenat čine jedno nerazdjeljivo; stoga svaki drugi brak njihov ne bi bio uopće brak, nego obični konkubinat, koji je za osudu./308/

Godine 1852 bi ipak uveden obligatni civilni brak./309/

U novo osnovanoj kraljevini Italiji već se počelo od god.1860 naširoko raditi o uvodjenju civilnog braka. Čl.164.165 prijekta novog civilnog kodeksa predvidjali su obligatni civilni brak, koji bi se sklapao pred civilnim činovnikom. Iako propisi o sklapanju toga braka u mnogom potsjećaju na francuski kodeks, ipak se oni od njega i udaljuju, jer je zaručnicima ostavljeno na volju,da sklope crkveni brak prije ili poslije civilnog./310/ Vlada nije htjela da taj kodeks proglasi prije nego što se sporazumila sa sudovima pojedinih pokrajina i poslala im projekt na proučavanje, da oni iznesu svoja mišljenja. Pojedini sudovi u tom se razilazili; tako kasacioni sud u Toskani, apelacioni u Florenzi i revizioni sud u Parmi stali su na stanovište protiv civilnog braka, dok se za njeg zalagao apelacioni sud Lombardije.

Dok su još tekle rasprave o tom projektu komesar u Umbriji Marchez Popoli uveo je obligatni civilni brak,zakonom od 31.X.1860./311/

307/ Friedberg, Das Recht..S.621 f.
308/ Roskovany,O.c.I.mon.234.
309/ Knöpfler, O.c.S.754.
310/ Friedberg,Das Recht.. S.633.
311/ Roskovany,O.c.I.mon.246.

./.

Za druge krajeve trebalo je još dugo raditi na projektu; štoviše izlazili su i novi projekti, koji se nisu udaljivali od prvoga, jer su svi predvidjali obvezatni civilni brak. I ovdje katolički kler složno ustade na obranu katoličkog braka, ali uzaludno, jer je 2.aprila 1865 publiciran prbjekt kao zakon, kojim se uvodi obligatni civilni brak s fakultetivnim crkvenim vjenčanjem, a ovo se moglo obaviti prije ili poslije sklapanja civilnog braka. Novi zakon stupio je na snagu 1.januara 1866 izuzev katolike u bitnosti ostao je na snazi sve do danas./312/ Iako je taj kodeks pustio naručnicima na volju, da se mogu crkveno vjenčati prije nego što sklope civilni brak, i pak on je za Italiju, gdje je u to vrijeme u većini pokrajina vežilo kanonsko pravo imao značaj revolucije u bračnom zakonodavstvu i proizveo je očekivani napad sa strane biskupa i svećenika. Još dok se o projektu njegovom radilo, biskupi Umbrije posebno se u tom istakli./313/

Odredba tog kodeksa, da se crkveno vjenčanje može obaviti prije civilnog iskoristili su mnogo katolici te se zadovoljili samo crkvenim. Iako, kako je već spomenuto prije, u Palermu i okolici u vremenu od 1.VII.1866 do 31.XII.1871. od 8911 brakova 2859 samo su crkveno sklopljeni./314/

Tomu su htjeli doskočiti i već je 3.XII 1873 parlamentu podnesen prijedlog, da se pod prijetnjom zatvora ili novčane globe crkveno vjenčanje ne smije obaviti prije civilnog. Protiv toga protestirali su tadašnji biskupi u pismu, kojeg su uputili kralju./315/ Pokušaj je obnovljen slijedeće godine, a 19.V.1879. taj je prijedlog bio primljen sa 154 naprama 101 glas./316/ O tom se radilo i 1914./317/

Glede pojedinačnih odredaba ovoga kodeksa važno je spomenuti, da katolicima nije dopuštao razvode braka, nego samo rastavu od stola i postelje./čl.150.sl./

312/ Knecht, O.c.S.98. Leitner, O.c.S.63.
313/ Moskovany, O.c.I.mon.235.
314/ Glasson, O.c.p.286.
315/ Moskovany, O.c.3.mon.396.
316/ Glasson, O.c.p.287.sl.
317/ Knecht, O.c.S.98.n.9.

./.

Godine 1924 počeo je rad na novom kodeksu, ali pitanje katoličkih ženidaba uredjeno je novim konkordatom,koji je sklopljen izmedju kraljevine Italije i Sv.Stolice 11.II.1929.a ratificiran 6.VI.1929. /318/ Po čl.29.konkordata al.1.Italija se obvezala,da će revidirati svoje zakonodavstvo ukoliko se tiče crkvenih stvari u svrhu, da ga uskladi s direktivama konkordata.Glede bračnog zakonodavstva to je učinjeno zakonom od 27.V.1929.u 23 člana,kojima su izmjenjeni neki članovi naslova V.1.knjige civilnog kodeksa i dodani su konkordatu kao Allegato II.Povodom toga zakona izdala je kongregacija de disciplina Sacramentorum posebnu instrukciju za župnike Italije,da se ravnaju po njoj pri sklapanju brakova,kako bi se supruzima osigurali građjanski učinci braka.

Po konkordatu oglasi su prije vjenčanja ne samo crkveni nego i civilni,koji se obavljaju u općini./320/

Po zakonu o izmjeni kodeksa civilnog /čl.7./ tri dana iza obavljenih civilnih oglasa državni činovnik, ako nije otkrivena ni jedna smetnja sa strane civilne vlasti za brak mora izdati uvjerenje o tom,/un certificato/ u kojem izjavi, da nema razloga, koji bi smetali sklapanju valjanog braka za postignuće civilnih učinaka;/321/ ako pak ima, onda ne može dati uvjerenja /322/,a predvidja se,da je sudska vlast nadležna suditi o postajanju eventualne smetnje./323/

318/ A.A.S. vol.21.7.juna 1929. p.275 squ.
319/ Insr.S.Congr.de disc.Sacr.dd.27.V.1929.A.A.S.XXI.p.351.
320/ Čl.34.konkordata,al 2.Zakon kralj.od 27.V.1929.čl.6.
321/ Lege sul matr.od 27.V.1929:,Allegato II.art.7.al.1.
322/ Lege sul matr.od 27.V.1929; Allegato II.art.7.al.2.
323/ Lege sul matr.od 27.V.1929; Allegato II.art.7.al.3.

./.

U konkordatu /čl.34.sl.2/ ne veli se, da katolici moraju sklapati brak samo po obredima svoje crkve,/dakle postoji za njih fakultativni civilni brak /nego države samo priznaje gradjanske učinke sakramentu braka koji je sklopljen po kanonskom pravu; prema tomu ne valja za gradjansko područje nijedan brak,koji se sklopi pred katoličkim crkvenim službenikom,ako ne odgovara svim propisima,koji su po crkvenom pravu presudni za valjanost braka. Ipak, ako se i sklopi crkveno valjan brak, države ga ne priznaje za svoje područje i to u 2 slučaja: ako je koja stranka već prije sklopila gradjanski valjan brak ili ako je kojoj stranci nadležna gradjanska vlast radi umne bolesti zabranila brak. /324/ Za brakove koji se sklapaju pred nekatoličkim crkvenim službenikom, odnosno pred gradjanskim činovnikom važi i dalje gradjansko bračno pravo.

Katolici pri sklapanju braka,kad to čine crkveno,dužni su opsluživati propise crkvenog zakonika.

Odmah iza obavljenog crkvenog vjenčanja župnik je dužan istumačiti supruzima civilne učinke braka i u tu svrhu pročita im članke civilnog kodeksa,koji govori o pravima i dužnostima supruga./325/ Na temelju 34 člana konkordata sl.3.župnik je dužan da odmah iza vjenčanja napravi akt o ženidbi i potpunu kopiju njegovu mora najkasnije kroz 5 dana iza sklapanja braka predati općini,da se brak uvede u civilne registre./326/ Promjena u tom smislu unišla je i u civilni kodeks kao sl.2.čl.8 osp. II.,samo s nadodatkom,jer veli,da se akt pošalje u onu općinu,gdje je vjenčanje obavljeno i da se taj akt mora napraviti u duplikatu./327/ Crkveno sklopljena ženidba izjednačena je s obzirom na učinke gradjanske s civilno valjanom ženidbom onda,kad je uvedena u civilne registre. Pravne učinke dobiva časom sklapanja.

324/ Gazzeta Ufficiale an 70 n.133.U tekstu konkordata ne misli se na rješavanje pitanja da li je brak sklopljen izmedju kršćena i ne kršćena sakramenat nego riječ ženidba sakramenat uzima općenito.
325/ konkordat čl.34 sl 3.Ti članovi jesu 130,131,132 Civ.Kodeksa.
326/ 34 čl. konkordata sl. 3.
327/ Allegato II art.5.c.II.; Instr. S. Congr.de dios.Sacr.dd.27.V. 1929. c.3 n.24.sl.2. i c.25.

./.

Članovi 9-16 u izmjeni civilnog kodeksa uredjuju pojedinačno kakav mora biti taj akt.

Ženidbene parnice,koje se tiču ništetnosti tog braka i dispenze matrimonii rati et non consumati rezervirane su kompetenciji crkvenih sudova./328/ Presude i odluke glede toga,kad postanu definitivne šalju se vrhovnom sudištu Signature,koja ispita,da li su opslužena sva pravila kanonskog prava o nadležnosti suca,poziva stranaka,zakonitog zastupanje ili ogluhe stranaka./329/

Spomenute decizije i presude,koje su postale definitivne šalju se zajedno s dekretima vrhovnog sudišta Signature vrhovnom državnom sudu, koji je kompetentan za teritorij i ovaj se pobrine odredbom,/koja se izdaje u savjetu -Camera di consiglio/ da se presudê i glede civilnih učinaka izvrše i naredjuje, da se unesu u civilne registre./330/.To se ubilježi ~~reče~~ po strani akta o ženidbi.

Što se tiče parnica o rastavi stola i postelje sv.Stolica je pristala,da ih rješavaju civilni sudovi./331/

Kad civilni sudovi izreknu presudu o rastavi,to moraju saopćiti crkvenoj vlasti.

Daljne pojedinačne odredbe civilnog zakonika donositi nije potrebno.

Upada u oči velika sličnost odredaba konkordata austrijskog i talijanskog; samo što u Austriji nije katolicima omogućen fakultetivni civilni brak kao u Italiji.

f/ Španjolska.

Od čisto katoličkih evropskih država Španjolska je najdalje ostala

328/Konkordat čl.34,al.4.
329/Konkordat čl.34,al.5.
330/Konkordat,čl 34.al.VI.
331/34.čl.,konkordata al.7.Isp.Restreppo-Restreppo,o.c.p.151.n.306.

./.

uz kanonsko ženidbeno pravo.S tim se ne isključuje,da nije i tu bilo od vremena do vremena pokušaja i napadaja na crkvenu jurisdikciju.Već 1709./24 VIII./ papa Klement XI morao je protestirati /1700-1721/ protiv pokušaja ne svjetovne,nego duhovne vlasti - biskupa- da u ženidbi ne prelaze kruga svoje nadležnosti podjeljujući oproste na svoju ruku. To najstrožije zabranjuje ubuduće i poništava sve takove čine onih koji bi ih obavili scienter vel ignoranter./332/ Još se jednom sv.Stolica morala zabaviti pitanjem dispenza u Španjolskoj,kad je g.1802.ministar pretsjednik zamolio papu za dozvolu, da biskupima dade generalnu vlast podjeljivanja oprosta od ženidbenih smetnja, kao što je to dao nekim nuncijima. Papa Pijo VII. odgovorio je na tu molbu negativno, opravdavajući,da ta vlast jedino papi pripada,a što je dao nekim nuncijima to je učinio radi posevnih prilika i razloga koji u Španjolskoj ne postoje./333/

Već pred početak druge polovice XIX.st./1842/ morali su pape ponovno ustati na obranu prava crkve,jer je zakon iz te godine zabranio biskupima općiti u vjerskim stvarima s Rimom./334/ Ipak svi kodeksi civilnog zakonodavstva kroz to vrijeme držali su kanonsko ženidbeno pravo.Istom revolucija provizornim zakonom od 18.VI.1870 ukinu obvezatnost dekreta tridentinskog i uvede obligatni civilni brak; isto tako ukinu crkvene zaruke.Sudstvo u ženidbenim parnicama postade civilno. /335/ Kao povoljnost za katolike bilo je u njemu to što su oni mogli crkveno se vjenčati i prije civilnog sklapanja braka./336/ Dekret od 23.XI.1872 odredjuje posebni postupak kod parnice za rastavu i ništavnost braka.Ali taj civilni brak bio je u Španjolskoj kratkog vijeka, jer već g.1875.zakonom od 9.II.istina ne izrijekom,ali praktično je ukinut,jer je ženidbama sklopljenim po kanonskom pravu priznata valjanost za gradjanske učinke.Pošto u Španjolskoj nije bio ukinut civilni brak službeno, nego i dalje ostao na snazi, to su tu na snazi bila dva bra-

332/ Roskovany,O.c.III.mon.353.
333/ Roskovany,O.c.I.m.;140.
334/ Roskovany,O.c.I.mon.163.
335/ Glasson,O.c.p.295,298.
336/ Lehr:Le mariage,Le divorce,et la separation de corps dans les principaux peys civilises,Paris,1899.p.162.

./.

ne zakonodavstve i sudstva; za brakove koji se crkveno sklopili, koji se morali uvesti u civilne registre, ali i bez toga bili valjani, i civilno za ostale./337/

No u tom pogledu nastupi promjena publikacijom novoga civilnog kodeksa, koja je uslijedila 6.X.1888. Za katolike bi posve ukinuta civilna ženidba i naredjena crkvena,/338/ a za ostale je ostao na snazi obvezatni civilni brak./339/

Ta crkvena ženidba u cijelosti pavna se prema kanonskom pravu i tridentinskim odredbama,/član 75/ samo što crkvenom sklapanju braka mora prisustvovati i izaslanik civilne vlasti,/Juez/ da se osigura unos ženidbe u civilne registre. Njegova prisutnost nije se ipak tražila za veljanost ženidbe, jer ako bi on svojom krivnjom bio otsutan države je priznavala ženidbu ili ako su to skrivili zaručnici zato što ga nisu upozorili, da će sklapati ženidbu, bili su dužni platiti odredjenu kaznu, zatražiti unos ženidbe u civilne registre i od tog časa ženidbi su pripadali gradjanski učinci./čl.76,77./

Za ženidbene parnice o neveljanosti braka, rastavi, nadležni su bili samo crkveni sudovi; samo definitivna odluka crkve saopći se državi, da u tom pogledu uslijede i gradjanski učinci./340/ Nad mješovitim ženidbama sudstvo je pripadalo gradjanskoj vlasti kao i nad gradjanskim ženidbama nekatolika./341/

To je stanje potrajalo i poslije revolucije 1931, jer je ostavljen na snazi kodeks iz 1888.

g/ Portugal.

Njegovo je bračno zakonodavstvo usko spojeno s razvojem španjolskog bračnog zakonodavstva.

Civilni kodeks koji je izašao 1.VII.1867, a stupio na snagu 1868 pozna dvostruku ženidbu i bračno zakonodavstvo; za katolike je obvezatno kanonsko pravo, a za druge civilni brak i gradjansko bračno zakonodavstvo.

337/ Esmein, o.c.I.p.51.
338/ Lehr, o.c.p.162.
339/ Član 42. glasi: "Ley reconoce dos formas de matrimonio: 1 canonico que deben contraer todos los que profesen la religion catholica, y 2 el civil que se celebrara del modo hue de termina este Codigo."
340/ Esmein, o.c.I.p.52.
341/ Knecht, o.c.s.98.

./.

/čl.1057/ /342/ Istina pri izradbi toga kodeksa neki su nastojali,da se uvede obvezatni civilni brak za sve.

God.1876 /17.V./ izdaje u tom duhu kodeks i postupak pri parnicama,koji su stupili na snagu godinu dana iza publikacije.

Kad je 1888 izašao španjolski civilni kodeks Portugal je po njemu uredio ~~izledio~~ svoje bračno zakonodavstvo./343/

Dekretom od 3.XI.1910 i zakonom od 25.XII.1910 uvedoše obvezatni civilni brak, koji je i danas na snazi,samo je za katolike vraćeno kanonsko pravo, odnosno crkveno vjenčanje.

Ugovor izmedju sv.Stolice i republike Portugala,koji je sklopljen 15.IV.1928.u vezi s konkordatom iz 1886 tiče se samo proširenja i mijenjanja granica dijece za , a o drugim odnošajima izmedju crkve i države neme ništa pa ni o braku./344/

h/ Švicarske.

U njoj sve do zakona od 1874 kantoni su uredjivali svaki zasebno svoje bračno pravo. Medju njima bilo ih je koji su ostali vjerni crkvenim propisima pa je za katolike važilo kanonsko pravo Tridentinsko, a za protestante pretridentinsko.

Tako u kantonu Baselskom za gradski dio naredbe od 10.V.1837 i od 12.IV.1860 za izvan gradsko područje naredjuju crkveno sklapanje braka.

U Friburgu, gdje je zakon od 17.V.1839.takodjer ostao na stanovištu,da se brak sklapa samo crkveno nastupile su nekek promjene samo u pitanju vodjenja matica,jer su zakonom od 20.XI.1849 predane civilnim činovnicima,ali su opet kasnije vraćene duhovnicima samo pod nazorom države./345/

342/ Glasson, o.c.p.302; Malata,o.c.p.92.
343/ Mehr, o.c.p.329.
344/ A.A.S.vol.20.1928.4 maja p.129.
345/ Friedberg,Das Recht,S.637 f.

./.

U nekim ~~zak~~ opet kantonima pod uplivom Francuske i njezinog Code Civil uveden je civilni brak: tako u kantonu Neuenberg zakonom od 30. XII 1851 stupio je na snagu obligatni civilni brak sa zabranom,da se crkveno vjenčanje obavlja prije njega; to je ostalo i u kodeksu civilnom koji je publiciran 27.I.1855 i stupio na snagu 30.IV.iste godine.

U kantonu Ženevskom, još prije 1821 bio je uveden obligatni civilni brak, a zakon iz te godine ostavio ga je i dalje na snazi.God.1824 /21.XII/ nastupila je za katolike olakšica,jer su mogli u nekim djelovima samo crkveno se vjenčavati, i to je ukinuto zakonom od 12.X.1861

U kantonu Bern, u dijelu koji je pripadao Francuskoj važio je Code Civil,ali je 15.V.1815 vraćeno kanonsko pravo.

Kanton Tessin zakonom od 24.V.1855 uveo je civilni brak po uzoru francuskog kodeksa, ali za mješovite je brakove bilo dopušteno vjersko sklapanje braka ili civilno.God.1861 izadje još oštriji dekret, koji je zabranjivao crkvene oglase prije civilnih./346/

Kanton Vaadt /Vaud/ uveo je g. 1835 civilni brak na volju ali samo za disidente,odnosno za one koji nijesu htjeli crkvenog sklapanja braka; oglasi su ostali crkveni.To je isto uvedeno i u kanton Züriški zakonom od 28.XII.1853.s tom razlikom,što su ovdje oglasi za civilni brak na volju bili civilni.Ta odredba usvojena je i u kantonima Thurgau /110 § züriškog bračnog zakona/ i Schaffhausen.

Naprotiv kantoni Walis,Graubünden nijesu uvodili civil.braka,dok su kantoni Uri /naredbom od 20.XII.1856/ Soloturn /zak.23.XI.1841/ i Aargau /nar.od 30.VI.1852/ dozvolili civilne oglase i vjenčanje crkveno pred drugim svećenikom,ako je župnik uskratio vjenčanje iz kojeg razloga./347/

G.1874 /24.XII./ izadje federalni zakon za cijelu Švicarsku,koji je objelodanjen 27.I.1875, a stupio na snagu 1.I.1876 i jest zapravo revidirana konstitucija iz 1848./348/ Taj je zakon istina bio obvezatan

346/ Friedberg,Das Recht.S.646 f.
347/ Friedberg,Die Geschicte.S.39.
348/ Glasson, O.c.p. 382 sl.

./.

za cijelo područje Švicarske,ali jer je u sebi imao neke praznine u pojedinostima,da se to popuni, bili su ovlašteni pojedini kantoni da to učine prema svojim potrebama.Tako je kanton Ženevski /zak.od 5.IV. 1876/ uredio za pitanje razvoda braka na taj način, da, ako je razvod izrečen od civilnog suda, stranka ima pravo u slučaju nezadovoljstva apelirati na federalni sud. Kanton Saint Gall izdao je zakon /27.XI. 1878/, kojim naredjuje postupak pri parnicama,kad se radi o ništetnosti braka./349/

Taj zakon iz g.1874 uveo je u cijelu Švicarsku obligatni civilni brak; vjenčanje crkveno nije se smjelo obaviti prije civilnog./350/ Djeca,koja su bila ispod 20 godina,morala su imati privolu roditelja za sklapanje braka. Divorcij gdje još nije bio uveden /kanton Vaadt/ ovim je zakonom uveden po uzoru francuskog Code Civil. Jedino su civilni sudovi bili nadležni za ženidbene parnice,a mogli su izreći rastavu od stola i postelje, ako nije bilo razloga za razvod./351/

Švicarski zakonik od 10.II.1907,koji je stupio na snagu 1.I.1912 a došao mjesto zakona 1874,zadržao je obligatni civilni brak; on se mora sklopiti prije crkvenog pred civilnim činovnikom.Taj je zakonik još i danas na snazi.

x i/ Skandinavske zemlje.

1/ Švedska. Tu je dugo ostao duh podčinjenosti ženske osobe u pogledu ženidbe. Trebalo je za to dobiti pristanak mnogih osoba.To se vidi još iz kodeksa iz 1734 i odredbe od 15 VI.1858./352/ Giftomen, čovjek od koga je ovisila udaja djevojke posebna je ličnost u Švedskoj. Crkveno sklapanje braka ostalo je naprotiv dugo, sve do 19 vijeka. Civilni brak bi uveden po prviput zakonom od 21.X.1862, i to samo onde, ako se sklapao izmedju kršćana i Židova./353/

Zakon od 31.X.1873 odredjuje, da za luterane važi crkveno vjenčanje, a pripadnici drugih vjera, kojih su svećenici od kralja ovlašteni

349/ Glasson, O.c.p.391
350/ Lehr, O.c.p. 403.čl.40 zakona.
351/ Glasson, O.c.p. 384.
352/ Glasson, O.c.p. 438.sl.
353/ Friedberg, Das Recht.. S.648.

mogu takodjer sklopiti svoj brak pred svojim svećenikom; ako je samo jedan zaručnik pripadnik vjere, koja od kralja ima to pravo,onda se vjenčanje može obaviti i civilno, i to u tom slučaju,ako su obadvoje članovi nepriznate vjerske zajednice za njih je vjenčanje civilno obligatno./354/

Zakonom od 11.VI.1920,koji je stupio na snagu 1.I.1921.uveden je u Švedsku fakultetivni civilni brak;/c.4.§ 4/ ipak na crkveno vjenčanje nemaju prava svi, nego samo članovi državne luteranske crkve, kad sklapaju brak medjusobno ili s osobama koje druge kršćanske vjere; crkveni brak mogu sklopiti takodjer oni koji pripadaju vjeri neluteranskoj, ako su im duhovnici za to od kralja ovlašteni,ako su obe supruge članovi priznate vjerske zajednice,ili ako je samo jedan član priznate vjerske zajednice,a drugi je pripadnik druge kršćanske zajednice./čl.1,2,c.4./

Civilno vjenčanje obavlja se pred civilnim činovnicima; za gradove su posebni,/pravi članovi magistrata/ a za pokrajine državni odvjetnici./§ 5,c.4/ Mogu se takodjer za to odrediti posebni ljudi. /355/

2 Danska.

Zakon od 13.VIII.1851 naredjuje, da brakovi izmedju osoba,koje ne pripadaju narodnoj /luteranskoj/ crkvi ili pripadaju nepriznatoj vjerskoj zajednici moraju brak sklapati pred gradjanskom vlašću bez ikakve posvete crkvene.Tim se pravom mogu služiti i osobe,koje pripadaju priznatim vjerskim zajednicama./356/ Dakle,za neke postoji obligatni, a za neke fakultativni civilni brak. To je po prviput što je tu uveden civilni brak. Zakon od 20.VI.1922,koji je danas na snazi to malo mijenja i uveo je fakultetivni civilni brak za sve.

354/ Glasson, O.c.p. 444.
355/ G.Nyren: Das Svedische Eherecht,Berlin 1925 S.9.f.
356/ Glasson, O.c.p.433 sl.

./.

3.Norveška

U njoj je po prviput uveden civilni brak /obligatni/ zakonom od 16.VII.1845 i to za disidente./357/ Zakon od 22.VI.1853 propisuje obligatni civilni brak za ženidbe,koje se sklapaju izmedju kršćana i Židova./358/ Zakon o sklapanju braka i rastavi od 15.V.1918, koji je stupio na snagu 1.I.1919 uveo je fakultetivni civilni brak i taj je još na snazi.

j/ Škotska.

Tu je sve do Cromwell-a važilo crkveno pre tridentinsko bračno pravo. Istom 24.VIII.1653, kad je on uveo obligatni civilni brak u Engleskoj to isto proteže i na Škotsku./359/ Kako je padom njegovog zakonodavstva propao i civilni brak u Engleskoj, tako je bilo i u Škotskoj, gdje je i dalje osteo na snazi princip: Consensus facit nuptias./360/

Potajni brakovi bili su tu veoma rašireni. Hardwick, koji je svojim aktom iz 1753 nastojao da ostrani te brakove, u Engleskoj nije primjenio taj zakon za Škotsku i potajni se brakovi i dalje sklapali. Greetna-Freen, mjesto, koje je ležalo najbliže Engleskoj, bilo je poznato po svojim tajnim brakovima. Štaviše i sami Englezi i to iz vidjenijih krugova tu su sklapali potajne brakove.Engleski parlamenti nastojali su da tome doskoče, pa i sama kraljevska vlast borila se u tom smislu i u tu svrhu redali se zakoni sve od 1641 pa dalje, ali sve je to ostalo bezuspješno.Gore spomenuti princip,da brak valja već samom izmjenom pristanka još je i danas u Škotskoj na snazi./361/ Katolicima, u koliko se može govoriti o njima u Škotskoj nije zabranjeno, da opslužuju propise svog crkvenog zakonika.

357/ Glasson, O.c.p.451.
358/ Lehr, O.c.p. 399, 400.
359/ Knecht, O.c.S.99.
360/ Isp.Friedberg,Das Recht..S.440.
361/ Knecht, O.c.S.96.

./.

k/ Irska.

Irsko civilno bračno pravo kao i sama zemlja Irska potpuno je ovisilo o engleskim kraljevima i odlukama engleskog parlamenta. Iz njega izbija duh, koji je stoljećima tištio narod irski; duh protukatolički. Ipak Irska je, u koliko su joj prilike dopuštale,i u pogledu ženidbenog zakonodavstva ostala vjerna svojim katoličkim tradicijama.

Zakon Henrika VIII.iz g.1540. nije u Irskoj bio primljen,iako je kasnije na silu nametnut.

Katoličke duhovne vlast nastojala je, da se opslužuju crkveni propisi u pitanju ženidbe pa dolazile smetnje i od strane civilne vlasti.

Kad je u augustu 1653 kalvinac Cromwell, zadojen mržnjom prema katolicima, uveo u Englesku obligatni civilni brak nije njegovu obvezatnost sveo samo na tu zemlju, nego je protegao i na Irsku./362/

Tu je, kao i drugim zemljama izbilo pitanje ženidbe maloljetnih. Svakako, da ženidbe, koju sklapaju djeca neiskusna može imati loših posljedica za njih, ali ima i drugi način, da se tomu doskoči; tu je crkva jači auktoritet,nego državna vlast.To nije bilo mjerodavno za vlast koja je Irskom upravljala,jer je g.1736 izašao zakon, koji je stao na stanovište, da se ženidbama,koje sklapaju djeca do 21 godine bez privole roditelja,može pobijati valjanost./363/

Hardwickov akt iz 1753, koji je katolicima u Engleskoj nanio veliku nepravdu nije važio u Irskoj,/364/ štaviše zakon od 18.III. 1818 naredjuje samo crkveno vjenčanje. Kao znak posebnog nerasploženja prema katolicima sa strane civilne vlasti jest statut iz 1697, koji je /st.9/ Vill.III./ zabranjivao ženidbe izmedju katolika i protestanata pod kaznu ništavnosti,a katolički svećenici,koji bi se usudili takav brak blagosloviti kažnjavani su trajnim progonstvom; ta se

362/ Friedberg,Die Geschichte,S.13.
363/ Friedberg,Das Recht, S.460.
364/ Knecht, O.c.S.95.

./.

kazna kasnije promijenila u kaznu smrti i trajala je sve do 1833,kad je ukinuta; brakovi su naprotiv i dalje ostali nevaljani./365/

Disidenti su i ovdje izazvali vlast, da se o njima posebno zabavi. Njihovi brakovi bili su povod zakona,koji 1844 izašao i u 7 točki veli da katolici sklapaju svoje brakove prema svojim propisima.Daljnih godina u parlamentu se radilo o katoličkim brakovima, ali bitnih promjena nije bilo.

U današnjoj slobodnoj irskoj državi važi fakultetivni civilni brak Zakonik te zemlje ne pozna razvoda braka, kao što ga pozna današnje englesko civilno bračno pravo./366/

1/ Belgija.

Prvi pokušaj civilne vlasti, da samostalnu uredjuje pitanje brakova dogodilo se još u predtridentinsko doba, kad je kralj Karlo V.g. 1540 izdao zakon, kojim je zabranjivao potajne ženidbe i propisao javna sklapanja /367/, ali tim potajnim brakovima nije doskočio ni taj zakon.

Poznato je, da se Tridentin zabavio pitanjem brakova maloljetnih bez privole roditelja i u tom je smislu odbio prijedlog francuske deputacije, koja je molila, da sabor te brakove proglasi nevaljanim.

To je pitanje bilo pokrenuto i u Belgiji,jer je Filip IV.g.1623 naredio posebnim ediktom, da djeca sve do 25 godina moraju imati pristanak roditelja na ženidbu. Taj se edikt zadovoljio samo zabranom, dok onaj iz 1692 djecu, koja prekrše taj propis, proglasuju nesposobnim za ženidbu, ali godinu dana iza kako je izašao bio je i on povučen./368/

Kako je Belgija bila i pod vlasti austrijskih vladara i oni se počeli miješati u Belgiji u pitanju bračnog zakonodavstva.Tako Marija Terezija izdaje propise o vodjenju matica i o ženidbi maloljetnih,jer im je naredjivala, da moraju imati pristanak roditelja.

365/ Friedberg,Das Recht..S.461.f.
366/ Knecht,O.c.S.96.
367/ Friedberg,Das Recht..S.70.
368/ Friedberg,Das Recht..S.580.

./.

Dalje je pošao Josip II.,koji je dekretom naredio biskupima,da oproste u ženidbenim smetnjama daju proprio jure. To je bilo 1781. Biskupi belgijski u toj stvari se obratili papi s molbom, da im dade generelnu dozvolu podjeljivanja dispenza, kako bi izmakli kršenju crkvenog zakona, ali papa im je molbu odbio./369/

Ediktom od 1784 on uvodi za Belgiju i u njezino bračno zakonodavstvo duh Ehepatenta iz 1783. Duh jozefinizma izbije i u zakonima iz gg. 1784 i 1786, dok Leopold 1791 ne povrati potpuno kanonsko pravo. /370/.

Kad je g.1795 Belgija pripojena Francuskoj bio je uveden i obligatni civilni brak po uzoru Code Civil.Taj je ostao na snazi sve dok se Belgija nije ujedinila 1815 s Holandijom i podvrgla se holandeškom zakonodavstvu. Pošto je u to vrijeme u Holandiji važio obligatni civilni brak, to se katoličko svećenstvo s biskupima na čelu diglo protiv njega; holandeška vlada pokušala je da zadovolji kler tim što je naredila, da nijedan bračni par ne smije sklopiti braka pred civilnim činovnikom prije nego što dobije potvrdu od svog župnika da njihovom braku ne stoji na putu ni jedna ženidbena smetnja kanonskog prava.Kler se s tim nije zadovoljio, štoviše biskupi zabraniše župnicima da izdaju takove potvrde./371/

Pregovori su i dalje vodjeni izmedju vlade i biskupa, ali se sve konačno završilo tim, da je zakon od 10.I.1817 i protiv volje klera ostavio na snazi obvezatni civilni brak./372/

Katolici nezadovoljni poretkom u državi potpomognuti liberalima uspjeli su, da se 1830 Belgija odvojila od Holandije, a iste godine /16.X./ izadje zaključak,koji je ukinuo sve zakone,koji su ~~xxxxxxx~~ vrijedjali savjest"; dakle, ukinut je bio i obligatni civilni brak./373 Taj se brak opet povratim u XVI čl. konstitucije iz 1831,koji je još i danas na snazi,jer ga je zakon od 31.XII.1891.sačuvao;/374/ Crkveni

369/ Roskovany,O.c.I.mon.71.
370/ Friedberg,Das Recht,S.582.f.
371/ Friedberg,Die Geschichte,S.29.
372/ Friedberg,Das Recht..S.589.
373/ Friedberg,Die Geschichte..S.30.
374/ Lehr,O.C.p.128. Leitner,o.c.S.64.

./.

brak /čl.16./ ne smije se sklapati prije civilnog. Predvidjena je kazna za duhovnika,koji bi se usudio to učiniti.Prekršaj se kažnjava globom od 50-500 franaka,izuzev zakonsko predvidjene slučajeve,kad se crkveni brak smije sklopiti prije civilnog./375/ Civilni brak se sklapa javno,pred civilnim činovnikom i u općini, u kojoj je zavičajna jedna od stranaka./376/ Ako sklapanje nije javno ili pred civilnim činovnikom ono ne valja.

m/ Holandija.

Holandija je zemlja, gdje je najprije uveden civilni brak;ona ga je zajedno sa ~~xxxxx~~ Frizijom uvela još 1.aprila 1580. To nije bio plod tolerancije preme katolicima,/377/ jer iako je ovaj brak bio riječima fakultetivni /378/ on je u stvari za katolike bio obligatni civilni brak,jer su ovi svoje brakove morali sklapati ili pred civilnim činovnikom ili pred svećenicima protestantskim.

Tu formu braka pomalo su uvodili i drugi dijelovi Holandije,a zakonom od 18.III.1656 proširen je na čitavu Nizozemsku i ostao na snazi sve do formiranja batavske republike g. 1795,kad je bio uveden obligatni civilni brak.

Taj je brak zadržala i kraljevina Holandija zakonom od 24.II. 1809.tako, kad je Holandija pripojena 1810 francuskoj u biti nije se moralo ništa mijenjati.

Zakonik kraljevine Nizozemske iz 1833 takodjer je ostao uz obligatni civilni brak, a civilni kodeks holandeski iz 1838 zadržao je taj brak i dalje sa zabranom, sklapanja crkvenog braka prije civilnog./379/ U Holandiji još i danas je na snazi civilni,obligatni brak.

375/ Code Penal Belge,art.267.
376/ Čl.165 civ.kodeksa belgijskog.
377/ Friedberg,Die Geschichte,S.11.veli da jest.Isp.Müller,o.c.S.387
378/ S.Troicki u Ljetopisu Matice Srpske svez.I.1926.str.87.~~xxxx~~ u čl veli "Obavezni ili fakultetivni gradjanski brak",da se taj brak nije te godine po prviput pojavio,jer za njega znaju stare vizant.zakon.zb./ekloga 741 g./
379/ Glasson, O.c.p. 326.

./.

n/ Ugarske.

U Ugarskoj je sve do 1895 važio civilni brak. Zakoni Josipa II. tu su bili dokinuti. Konkordat,koji je sklopljen izmedju Austrije i Sv.Stolice g.1855 bio je za Ugarsku ukinut već 1861 kao i svi zakoni iz doba apsolutističkog.To se sve dogodilo na prijedlog judekskurijalne konferencije i od tog doba i na bračnom području za sve vjeroispovijesti važilo je njihovo vjersko bračno pravo; dosljedno za katolike kanonsko pravo./380/

Istom g. 1894.izašle su tri zakona i to kao XXXI.,XXXII. i XXXIII zakonski članci,od kojih je prvi stupio na snagu 1.X.1895 i uvodio obligatni civilni brak za sve./381/ Po ovom zakonu brak se sklapa pred nadležnom građjanskom vlašću./§ 29/ i samo tako sklopljeni brak vrijedi pred državom. Bračnu jurisdikciju u ženidbenim parnicama vrše isključivo samo državni sudovi./ § 136 / Jurisdikcija svih crkvenih sudova prestala je dne 1.X.1895 tako, da njihove odluke za državno područje nijesu imale nikakve pravne snage./382/ Taj je zakon zabranio sklapanje crkvenog braka prije civilnog pod kaznom od 1000 kruna austrijske vrijednosti./čl.123/

Istina taj zakon nije dirnuo vjerske i crkvene obaveze zaručnika, i ministar pravde pod br.2743 g.1895 naredio je,da državni činovnik upozori supruge,da sklapanjem civilnog braka nijesu zadovoljili zakonu crkvenom.Prije sklapanja crkvenog braka stranke su morale dokazati,da su već sklopile civilni brak.Po tom zakonskom članku iz 1894 matice vjenčanih prešle su u državne ruke,a matice župne prestale su za državu biti autentične knjige./383/

Taj zakon ne poznaje zapreke razlike vjere i kršćeni mog. valjano sklopiti brak s nekršćanima.Isto tako primanje višlih redova i svečani zavjet celibata vrijede samo kao ženidbene zabrane./ § 25/

380/Gross-Novak:Udžbenik crkvenoga prava katoličke Crkve,Zagreb,1930. str.29.

381/ "Brak valja sklopiti pred građjanskim organom.Građjanski organ jest:a/voditelj matice,b/prvi činovnik županijske oblasti,c/kotarski pretstojnik,d/načelnik grada,s uredjenim magistratom i e/ diplomatski zastupnik ili konzul ili njihov zamjenik u granicama vladine punomoći." § 29,e.

382/Zbornik znanstvenih razprav,IV Letnim 1924-25;v Ljubljani 1925; članak dr.Kušeja "Vere in bračna vez v naši državi de lege lata in de lege ferenda"str.107.sl.

383/Nova Evropa 1922 knj.V.br.2.članak:"Civilni brak u Medjumurju od dr.Žgance,str.44 sl.

Brak je i za pripadnike katoličke vjere razrješiv./§§ 73,76-80/ /384/

Ovaj je zakonski član vrijedio takodjer za današnje dijelove Jugoslavije Vojvodinu i Medjumurje./385/

Kao dopunjak ovih zakonskih članaka izašao je XXXVI. čl. g.1904. koji govori o modifikaciji prijašnjih zakona; zatim ministarska naredba br.2020/1895/ naredba ministarstva unutrašnjih poslova i ministarstva pravde br.118.339 /g.1906/ o vodjenju državni matica i ženidbeni naputak ministarstva unutarnjih poslova br.80000./1906/

Obligatni civilni brak još i danas je u Ugarskoj na snazi,jer ga je usvojio civilni kodeks iz 1913,koji još važi.

o/ Rumunjska.

U njoj je važilo crkveno bračno pravo sve do kodeksa Gouze,koji je publiciran dekretom od 4.XII.1864.;ovaj je zapravo prijevod francuskog Code Civil uz male neznatne izmjene.Tim je uveden obligatni civilni brak za sve./386/ samo se od francuskog civilnog braka razilazi u tom, što za valjanost ženidbe traži i crkveno sklapanje braka; dakle posebni sistem. Taj je civilni brak o tao na snazi sve do danas.

Konkordat,kojega je sklopila kraljevina Rumunija sa Sv.Stolicom 10. V.1927 i koji je istom radi nekih zahtjeva Rumunije konačno uredjen 7. VII.1929 u prvom članu osigurao je crkvi katoličkoj slobodu vršenja vjerskih čina, ali o braku nema nijedne nove odredbe./387/

p/ Čehoslovačka.

Ove dvije zemlje i u pogledu bračnom ravnale se različitim zakonodavstvima.Slovačka je bila podvrgnuta medjarskom,a češka austrijskom. U Češkoj je važio opći austrijski zakonik iz 1811.

384/ Dr.B.Fisner: Medjunarodno,medjupokrajinsko i medjuvjersko bračno pravo,Zagreb,1935.str.8.,66,80.
385/ Gross-Novak,dj.cit.str.275.sl.
386/ Lehr,O.c.p.342.Esmein,O.c.I.p.53.
387/ A.A.S.vol.21.15 jul.1929.p.441.

./.

Zakon od 28.X.1918.ostavio je staro pravo na snazi,sve dok se novi civilni kodeks ne izradi, koji bi trebao uvesti jedinstvenost u obe zemlje.

Za brak se pobrinulo već prije,jer je zakon od 22.V.1919./stupio na snagu 13.VII.iste godine/ uveo za cijelo područje Čehoslovačke republike fakultativni civilni brak. Njega je ostavio na snazi i projekt civilnog kodeksa iz 1923.tako,da taj brak još i danas važi u Čehoslovačkoj./388/ Ženidbene parnice vode civilni sudovi.

r/ Poljska.

Kako je ona bila razdijeljena na tri dijela tako je u njoj važilo i trostruko bračno zakonodavstvo; u dijelu koji je pripadao Njemačkoj važili su njemački zakoni,za dio austrijski važio je opći gradjanski zakonik iz 1811,za dio ruski važio je zakonik iz 1836, koji je predvidjao vjersko sklapanje braka.

Kao spomena vrijedno može se napomenuti, da je još 1807 u veliko hercegstvo varšavsko bio uveden obligatni civilni brak po uzoru francuskog kodeksa i tako je ostalo do 1815./389/

Spremanje novog civilnog ~~kkkk~~ kodeksa počelo je 1919./390/

U konkordatu,od 10.II.1925,koji je ratificiran 2.VI.1925,a stupio snagi dva mjeseca iza ratifikacije o braku se posebno ne govori, samo je crkvi zajamčena potpuna sloboda./391/ Inače države priznaje crkveni brak za državu valjanim./392/

s/ Rusija.

Rusija je u prošlosti bila zemlja, koja je usko vezana sa životom pravoslavne crkve.Ni Peter Veliki,koji je inače samovoljno nastupao,

388/ J.Bazovsky,La codification du droit civil en Tcheco-Slovaquie, Paris 1927,p.46-143; Knecht,O.c.S.98.f.
389/ Friedberg,Das Recht..S.129.
390/ J.Fries: Vergleich zwischen dem bayerischen und polnischen konkordat,München,1930.S.5 f.Bazovsky,O.c.p.65.
391/ A.A.S.vol.17,2 jun.1925.p.275.art.1.
392/ Restreppo-Restreppo,O.c.p.76.n.158.

./.

nije diralo braka,nego ga je pripustio potpuno crkvi./393/ Istina katolici su bili nepoželjni i u tom su smislu izdavani i zakoni protiv njih,ali ipak brak se njihov ravnao po kanonskom pravu.

God.1847 Rusija je sklopila konkordat sa Sv.Stolicom i u čl.14 ženidbene parnice,pitanje zakonitosti djece....prešli su u ruke crkvene,/394/ ali civilna vlast je i dalje nesklona bila prema katolicima.

Zakonom od 19 IV.1874 u Rusiji je dopu"ten civilni brak za disidente,/395/ a 18.XII.1917 izdaje dekret,kojim je uveden obligatni civilni brak za sve; iste godine 19.XII izdaje dekret o rastavi ženidbe.Ništa u tom pogledu nije izmijenula novela 27.IX.1921./396/

Tako je za čitavo područje Sovjetske Rusije uveden obligatni civilni brak./§ 52/ Brak se sklapa javno pred civilnim činovnikom /§ 55/ a oglas uopće ne treba./§ 54/

Novela iz 1921/ pozna ženidbene zapreke medju,koje ne spadaju svećenički red,djakonat ni svečani zavjeti./§ 72/ Isto tako ne postoji zapreka razlike vjere./§ 68/

Brak se može razvrgnuti sporazumno ili na volju jedne stranke. /§§ 86,87/ Današnji brak u Rusiji s pravom ne zaslužuje ime braka./397/

Novi ustav Sovjetske Rusije iz 1936 nije u pogledu braka ništa bitno izmijenio.

Usput napominjemo male državice: Finsku,koja je zakonom od 2.XI 1917 uvela fakultetivni civilni brak;Letoniju,koja je takodjer zakonom od 1.II.1921.uvela fakultetivni civ.brak.Estonija je isto to učinila zakonom od 27.X.1922,a Island zakonom od 27.VI.1921./398/

393/ Glasson,O.c.p.412.
394/ Roskovany,O.c.I.mon.167.
395/ Glasson,O.c.p.422.
396/ Freund:Das Zivilrecht des Sovvjet Russlands I.S.46.
397/ "Šta znači biti u braku,ako oduzmemo sve učinke njegove?" Nembecker u:Russisches und Orientalisches Eherecht,Leipzig und Berlin,1921.S.11.
398/ Knecht,O.c.S.99.;Restreppo-Restreppo,O.c.p.76.n.158.

./.

U konkordatu,što ga je sklopila republika Litva /27.IX.1927./ a koji je ratificiran 10.XII.1927. čl.15 priznaju se gradjanski učinci brakovima sklopljenim po propisima kanonskog prava./399/.

AMERIKA:

Š/ Ujedinjene sjeverne američke države.

Princip slobodne crkve u slobodnoj državi,koji je danas u američkoj Uniji ostvaren nije uvijek tamo važio./400/ Civilna vlast je u prošlosti više puta dirnula slobodu crkve i njezina zakonodavstva, osobito podanike katoličke crkve;svakako,da se to ne može reći jednako za sve državice U.S.A.

Današnje Ujedinjene Sjeverne Američke Države nemaju jedinstvenog civilnog bračnog zakonodavstva,kao što ga ni prije nijesu imale.U njima je s početka vladalo bračno zakonodavstvo englesko izraženo u Common Law,/izuzev Louisianu/ koje je zapravo bilo crkveno pravom pretridentinsko i koje je naglašavalo kao princip consensus facit nuptias ne obaziruči se na način,kako će se taj pristanak izjaviti./401/

Promjene,koje su nastupile u pogledu ženidbenog zakonodavstva u Engleskoj /Cromwell,Hardwick/ nijesu imale odjeka u Uniji,jer su one samostalno izgradjivale svoje bračno zakonodavstvo već prema svojim potrebama.

Virginija je imala zakonodavstvo, koje je uglavnom poslužilo kao uzor drugim državama/402/. U njoj već 1631 izadje zakon,koji odredjuje da nijedan svećenik ne smije vjenčati bračnog para, ako zaručnici za to nijesu dobili dozvolu od guvernera. Takav je propis važio i u

399/ Čl.15.konkordata.A.A.S.19.1927.p.425 squ;Restreppo-Restreppo,O.c.; 76.n.158.
400/ "Die freie Kirche im freien Staaten,jenes von dem falschen Liberalismus gern gebrauchte Schlagwort ist in Amerika nicht bloss Theorie,sondern zugleich praktische Wirklichkeit."Th.Prakt.Quart - alschrift",;Jahrg.63 1910.4.S.792,čl.od F.Schulze-a.
401/ Glasson, O.c.p.453.
402/ Friedberg,Das Recht,S. 470.

./.

mnogim drugim državicama Unije,/403/ samo što se to u nekim državama moglo nadomjestiti crkvenim oglasima /kao u Ohio,Maryland,Delaware, Georgiji/.

G.1632 izadje u Virginiji zakon,koji traži obligatno crkveno sklapanje braka, a zakoni od 1661,1696 i 1705 traže,da se vjenčanje obavi samo po propisima i ritualu anglikanske crkve,pri čemu su katolici pretrpjeli nešto slično kao u Engleskoj za vrijeme Hardwicktovog akta. Kasnije su bili ovlašteni svi svećenici,da mogu vjenčati/disidente/ samo ako su ovi mogli dokazati da su svećenici i ako su dali dovoljnu garanciju,da će opsluživati propise, koje je država izdala.

Pitanje pristanka roditelja na brak maloljetne djece izbilo je i ovdje,te je zakon 1696 brakove takove djece,koje su sklopili bez pristanka roditelja,proglasio nevaljanim. /404/ Od g.1873-1877 bi u zapadnoj Virginiji dopušten civilni brak, ali se ponovno povratilo crkveno vjenčanje./405/ I danas u njoj važi fakultativni civilni brak.

Država Kentucky uvede 1640 obligatni civilni brak,kasnije se povratilo opet obligatno crkveno vjenčanje,a 1799 dopušten je fakultativni civilni brak, koji još i danas vrijedi./406/

Louisiana kao španjolske kolonije nije usvojila engleski Common Law, nego je u njoj važilo bračno pretridentinsko kanonsko pravo,od kojega se uostalom ni Common Law nije u mnogom razilazio.

Ostale se države držale toga Common Law-a,malo ga modificirajući prema svojim potrebama;tako se neke, da spriječe konkubinat,uvele neke formalnosti i o opsluženju njihovom bila je uvjetovena valjanost braka ili je sudac mogao radi toga propuste izdati odluku,da brak dotični ne valja. To i danes važi u Kaliforniji,Maini,dok u nekim državicama brak

403/ Theol.Prakt.Quartalschrift,1909,S.629,749;ta tkzv."mariage licence" nije se tražila u New-York-u,Sud-Carolini,na teritoriju Aleske i Novog Meksika.
404/ Friedberg,Das Recht,S..472.
405/ Th.Prakt.Quartalschrift Jahrg.62,1909,Heft IV.,S.756.
406/ Th.Prakt.Quartalschr.,1909.S.756.

./.

je radi manjka tih formalnosti dopušten. Za ženidbe maloodbne djece moreo se tražiti pristanak roditelja,odnosno skrbnika,i to već prema raznim državama bila je odredjena razna dob. To i danas traže neke države i to različno za mušku, a različno za žensku djecu: za mušku traži 21 godinu: Alabama,Kalifornija,a 18 traži Idaho,Nord-Carolina, a 16 Tenensee. Za ženske traže 21 godinu Florida,Pensylvanija,18 Alabama i Kalifornija,a 16 Idaho i Tenensee./407/

Zakon,koji je u pogledu ženidbe izašao 1862 i važio za čitavu Uniju branio je bigamiju./408/

Razvoj daljnjeg bračnog civilnog prava u Uniji nas detaljnije ne zanima; potrebno je samo spomenuti,da konstitucija,koja danas u njoj važi kao i ustavi pojedinih država stoje na stanovištu,da je sloboda pojedinim vjerama zajamčena i uz to,da države imaju pravo uredjivati brak kao predmet,koji spada pod nadležnost njihovu. Ipak ne odbijaju valjanost crkvenog braka za državu,ali takodjer ne traže,da se crkveno sklapa,nego dopuštaju crkveno i civilno vjenčanje;dakle fakultetivni civilni brak.

U ostalim državama,koje nijesu posebno navedene stanje je ovo: Jugozapadne države uvele su fakultetivni civ.brak. U srednjim i zapadnim takodjer važi fakultetivni civilni brak./409/

Glede katolika biskupi su u tim krajevima ustajali protiv civilnog braka i zloporaba,koje su vjernici počinjali služeći se povlasticama civil.zakonodavstva. Jasna su o tom svjedočenstva tri koncila baltimorska;/410/ posebno drugi i treći.

Drugi se bavi posebno mješovitim ženidbama i razvodom braka,koji je bio omogućen po civ.zakonodavstvu./411/ Treći sabor pod Acta et decreta u IV tit.c.2.govori o ženidbi i iznosi stanovište katol.crkve o

407/ Th.Prakt.Quartalschr.,1909,S.752.
408/ Lehr,O.c.p.179.180.
409/ Srednje i zapadne države jesu:Kalifornija,Koloredo,Delaware,Idado, Illinois,Indijana,Java,Kausas,Michigau,Mimosota,Montana,Nebreska, Nevada,New-Jersey,New-Jork,Norid-Dakota,Ohio,Oregon,Pensylvenia, Soud-Dakota,Uhoh,Waschigton,Wiskonsil i Byoming.
410/ Prvi je koncil bio 1858,drugi 1866,treći 1884.
411/ Glasson,O.c.p.456.

isključivoj nadležnosti njezinoj nad brakom kršćana kao nad sakramentom,/412/ udare izopćenjem sve one,koji bi se usudili iza razvrgnuća braka po civilnom pravu sklopiti novi brak,brani,da se rastave od stola i postelje traži od civ.sudova, incolsulta auctoritate ecclesiastica.Za mješovite brakove braži potrebne kaucije,a župnicima,da bi spriječili mješovite brakove,daje posebne naredbe./413/

Provincijske sinode,koje su održane iza tih sabora donekle popunjuju odredbe njihove i nastoje da strogim kaznama odbiju vjernike, da se služe pravima,koja im daje civ.zakonodavstvo u pogledu sklapanja ženidbe,razvrgnuća braka ili rastave od stola i postelje. /414/

U ostalim američkim državama.

Države latinske južne Amerike usvojile su kanonsko ženidbeno pravo,ali su također dozvolile i civilni brak./fakultativni/ Države srednje Amerike u novije vrijeme uvele su gradjanski brak./415/

Posebno trebe spomenuti Meksiko,gdje je već 1854 zajedno s revolucijom uveden civilni brak. Konstitucija iz 1868.taj je brak ostavila na snazi. To je potvrdjeno i 14.XII 1874,/416/ a kodeks iz 1884 i zakon od 12.IV.1917.nijesu donijeli nikakovih promjena./417/

Uragvay zakonom od 22.V.1885 uveo je obligatni civilni brak; /418/ isto je to učinile republike Nova Granada zakonom iz 1852, protiv čega je papa Pijo IX protestiraeo u alokuciji od 27.IX.1852./419

Najnoviji ustav Brazilije priznaje brakovima sklopljenim po kanonskom pravu gradjanske učinke,dok je zakon od 24.I.1890.naredjiveo obligatni civilni brak.

412/ Th.Prakt.Quartalschr.Jahrg.63,1910.Heft.IV.S.795.čl.Schulze-a.
413/ Th.Prakt.Quartalschr. 1910.S.796.f.n.386.
414/ Th.Prakt.Quartalschr.1910.S.806.f.
415/ Knecht.O.c.S.99.
416/ Glasson,O.c.p.283.
417/ Lehr,O.c.p.288.
418/ Lehr.O.c.p.525.
419/ Denz.Umb.n.1640.

./.

V. D I O.

Stanovište država prema civilnom braku i razlozi za civilni brak.

Države,koje su uvele ili rade na tom,da uvedu civilni brak ne idu u tom posve slijepo i samovoljno;isto tako oni koji se zalažu za civilni brak imaju i navode razloge,da opravdaju to svoje stanovište.

Te razloge možemo uglavnom svesti na načelne i one koji su u najvećoj mjeri obilježeni kao socijalni.O svim tim razlozima potrebno je pojedinačno govoriti.

I.Prvi i glavni razlog,zapravo princip,na kojem moderne države i zagovornici civ.braka temelje i opravdavaju svoje pravo i zakonodavstvo nad brakom kao takovim jest taj, da je današnja država,iza kako je postala svijesna svoje neovisnosti od duhovne /crkvene/ vlasti,i od nje se emancipirala,tim ujedno postala svijesna,da ona ima svoj vlastiti neovisni djelokrug u javnom životu;/1+/u tom djelokrugu nalazi se i brak kao jedan od najvažnijih predmeta,kojim se država mora baviti.

Ne uzimajući u obzir nekoje posve nezdrave nazore i zakonodavstva o braku,koja su brak zapravo lišila one vlastite uzvišenosti njegove /Rusija !/,ozbiljniji civilni zakonodavci modernih država priznaju i etičku stranu braka u većoj ili manjoj mjeri./2+/Tu stranu braka oni rado pripuštaju duhovnoj vlasti,da je ona uređuje,razumije se poštivajući pri tom propise civ.zakonodavstva.Ali ta etička strana braka nema toliku snagu,da bi ona izmjenila samu narav braka:on u biti svojoj ostaje građanski ugovor,koji,kao i svi građ.ugovori, spada pod nadležnost državne vlasti i ostaje predmet njesinog zakonodavstva i sudstva./3+/

1+/Schumann,O.c.S.50;Gross-Novak,dj.cit.str.270.
2+/Spomenica pravničkog kongresa 1934,ref,dra.Pavlovića str.48, 49;Schumann,O.c.S.8.;Tomac,dj.c.str.9.
3+/Hergenröther,O.c.S.9.

Brak je istina privatna pravna ustanova, ali je on ugovor svoje vrste i ustanova socijalna. On je temelj porodice i društva, a preko njih i cijele države. Posve je onda opravdano, da se izvede ispod volje ugovornih stranaka /4+/ i da ga država uredjuje. Iz tog ugovora kao iz pravnog posla proizlaze mnoge razne javno-pravne građanske posljedice, koje su važne za državni poredak. Brak je naime uslov za sticanje mnogih građanskih prava, usljed "toga je posve prirodno, da zakonodavstvo o tom privatno-pravnom naslovu /titulus/ treba da je državno, a ne crkveno i da (pri) sklapanju braka, kao titulus-a za sticanje privatno-pravnih prava treba da je uz sudjelovanje državnog organa." /5+/

Brak, odnosno, porodica jest vrelo, iz kojega dolaze državljani; po porodici supruzi i djeca njihova ostaju više-manje u vezi sa svijetom i državom, te se pravni odnošaji njihovi ne mogu normirati bez države, da prava i dužnosti supruga i njihove djece, posebno u pitanju nasljedstva, budu u redu; a za sve to pozvana je samo država, jer druga prava i dužnosti bračne u koliko su u neznatnom dijelu i etičke naravi ne mogu biti toliko jake, da liše državu prava nad brakom kao takovim; pretežni dio je tih prava naravi "imovinsko-pravne, dapače javno pravne." /6+/ Posljedno, posve je opravdano razumljivo interesiranje države i njezino samostalno zakonodavtsvo nad ženidbom kao ugovorom, koji ima tako dalekosežne posljedice u državnom životu.

To uredjivanje braka sa strane države nije samo njezino pravo; to je njezina dužnost, jer tu je po srijedi blagostanje njezinih građana, za koje se mora brinuti država. /7+/

4+/ Tomac, dj.c.str.8; Gross-Novak, dj.cit.str.269; Schumann, O.c.S.19.
5+/ Spomenica pravničkog kongresa, 1934, ref.dra.Pavlovića, str.48,49.
6+/ Tomac, dj.c.str.9.
7+/ Tomac, dj.c.str.9.

Kad država uredjuje brak svojim zakonima,ona gleda samo na njegovu gradjansku stranu;ona ne traži drugo,nego samo konstataciju,da je zaključen ugovor iz koga nastaju važna lična i imovinska prava i obaveze,koje ona ima da ujamči i štiti.Time država samo ostvaruje svoje pravo i vrši jednu svoju dužnost.Gradjanski brak daje državi što je istinski njezino,a ne oduzima crkvama,što je istinski njihovo.

U crkvenu svojinu država ne dira;ona traži od braka samo ono što je u njem više vjersko,što je čisto svjetovno.Svoj brak one mogu da urede posve slobodno i nezavisno od države./8+/ Crkva je,dakle,posve slobodna da uredjuje vjersku stranu braka,ali njezine odluke važe samo u njezinom području i ne prelaze djelokrug Crkve.Moderna država ne može dopustiti,kao što je to bio slučaj u srednjem vijeku,da crkva bude nadležna nad brakom;država ne smije dopustiti da Crkva bude isključivo nadležna nad brakom i da brak kao gradjanski ugovor bude podvrgnut crkvi,jer to bi značilo zanijekati samu sebe svoju nezavisnost i svoj suverenitet./9+/

Vjera,odnosno crkva,mora se zadovoljiti tim što uživa slobodu širenja i vršenja svojih poslova?sve ostalo bio bi napadaj na nezavisnot države,a to bi se dogodilo,ako bi brak stao pod isključivu nadležnost crkve./10+/Ako je država jedino nadležna nad brakom kao ugovorom,onda je posve jasno dokle se sve proteže njezina vlast u tom pogledu.Ispod njezine vlasti ne mogu biti izuzeti ni brakovi,koje sklapaju kršćani medjusobno,jer tim što su oni kršćani nijesu prestali biti gradjani i nijesu riješeni obaveze pokoravati se državnoj vlasti.Istina,crkva kod njih ima veću vlast nego nad nekršćanima,ali ta vlast ne prelazi područje dušobrižništva i ispovijedaonice./11+/

8+/Država ureja brak kot onega najvažnišiih socijalnih institutov,njene bračno-pravne norme ne veljaju braku kot sveti tajni."Kušej u Spomenici pravničkog kongresa 1934.str.26. Milić:Za opšte obavezni gradjanski brak,str.10,11.Isp.ref. Pavlovića Spom.pr.kon.1934.str.54,55 i ref.dr.Andrijevića u Spomenici Prav.kongresa str.52.

9+/Glasson,O.c.p.476.

10+/Glasson,O.c.p.477.

11+/Schumann,O.c.S.74.

Država naprotiv ima pravo odredjivati za svoje podanike uvjete za valjano i dopušteno sklapanje braka kao ugovora t.j.jedina je nadležna da samostalno odredjuje ženidbene zabrane i zapreke,kao i formu sklapanja braka./12+/Ona može dopustiti, da brak crkveno sklopljen vrijedi i za njezino područje,ali to ne mora i takav brak s obzirom na gradjanske učinke dobiva svoju valjanost samo snagom civ.zakona,a ne crkvenog vjenčanja. /13+/

Nadalje država može da odredi pravne učinke braka kao i zakonitost djece,prava i dužnosti supruga.Isto tako vlasna je da u interesu supruga,djece i društva dozvoli razvrgnuće braka i omogući sklapanje novoga;/14/ samo ovo razvrgnuće mora biti vrlo rijetko i kao lijek,a ne dati prigodu zloupotrebama tako, da iz toga proizadju zle posljedice za čitavo društvo./15+/

U pogledu sudstva slijedi nužno,da je državna vlast nadležna da preuzme to u svoje ruke./16+/To u ostalom potvrdjuju i svi zakonici onih država,koje su uvele civ.brak.Ako je država nadležna za sve ostale gradjanske ugovore u pogledu sudstva,zašto da se ženidba izuzima,tim više što jedina država raspolaže dovoljnim sredstvima da se izvrše presude,koje izreknu državni sudovi./17+/

Kao što etička strana ostalih ljudskih činova nije dovoljna,da se oni podvrgnu isključivoj nadležnosti crkve, tako ni etička strana braka nije dovoljna,da on radi toga sudski bude podvrgnut kompentenciji crkvenih sudova./18+/

Državni sudovi,koji su nadležni za vodjenje bračnih parnica moraju biti potpuno neovisni o crkvenim sudovima, kao što je civilna vlast neovisna o crkvenim./19+/

12+/Tomac,d.j.c.str.9,10;Schumann,O.c.S.25.
13+/Schumann,O.c.S.25.
14+/Tomac,d.j.c.str.9.Za ovo djelo veli dr.Ruspini u Bog.Smotri 1926.br.3.str.241 da"ova rasprava u premnogim mjestima odaje autorovu animoznost pače mržnju napram katoličkoj crkvi,njenoj nauci,njenim ustanovama i pretstavnicima."
15+/Glasson,O.c.p.477,526.
16+/Perrone,O.c.I.p.269.Spom.Prav.Kongr.Ljubljana 1926 u raznim refer.str.38,47.64.
17+/Schumann,O.c.S.77.
18+/Misao Portalisa,ministra Napoleonovog.
19+/Schumann,O.c.S.81.veli da bi u tim sudovima trebali sjediti kao suci,ljudi oženjeni,zreli i neporočnog bračnog života.

Suci,koje bi država postavila radi rješavanja tih parnica nadležni bi bili da rješavaju parnice svih bračnih drugova,pa i kršćana i onih koji su druge vjere,jer oni su ovdje činovnici,kojima je država povjerila dužnost u ime svoje i oni su njezini zamjenici i pomagači.

Jasno je,dakle,kako se Crkva,kada ne stoji na svom stanovištu mora vladati prema civilnom braku.Jer taj je brak pravi brak,to ga Crkva mora priznati i ne smije ga smatrati konkubinatom i takove bračne drugove progoniti, nego mora priznati sve ono što država izda pri uredjivanju takovog braka.Dužna je priznati i njezine sudske presude i pomoći državu u izvršivanju njezinog prava i dužnosti./20/+

II.Princip,koji govori za uvodjenje civ.braka jest: princip jednakosti svih gradjana.Medju prvim zahtjevima za normalan život države traži se,da u njoj vlada taj poredak, to je danas još potrebnije gdje je pojedinac s pravom uznemiren,kad vidi,da je netko pred zakonom zaštićen,a ipak je gradjanin kao i on.

Ta se jednakost mora protegnuti i u pitanju sklapanja braka,A to je jedino sačuvano onda,ako bude za sve gradjane države važio gradjanski brak i njegovi propisi;u tom bi se slučaju izbjeglo privilegiranju pojedinih vjera./21+/

III.Medju dužnostima države nalazi se i ta,da štiti prava i slobodu svojih gradjana.Jedno od najosjetljivijih njihovih prava jest sloboda vjere i savjesti.Ta sloboda znači,da država ne priznaje obvezatnosti vjerskih propisa nego da štiti svakoga državljanina u njegovom slobodnom odlučivanju,hoće li se ili neće držati propisa vjere,da li će pri vjerskim činima sudjelovati ili ne./22+/.

20+/Schumann,O.c.S.22. Isp.Spom.prav.kongr.rel.dra Pavlovića str.55sl.

21+/Milić,dj.cit.str.7,8;A.Andrijević u Spomenici prav.kongr. 1926.str.51."Opšteobavezni gradjanski brak obezbeđuje u punoj i podjenako pravnoj za sve meri ustavne garancije o jednakosti svih gradjana u državi.Ta forma za zaključenje braka osigurava najjače svima bez razlike u državi verski paritet."

22+/dr.Kušej,u Spom.prav.kongr.u Ljubljani 1926.str.46.

Ta sloboda,koja je u današnjim modernim zakonicima s pravom toliko naglašena traži,da građjani budu lično slobodni ne samo u tomu hoće li oni sklopiti uopće brak,ili ako hoće s kim će,nego moraju biti slobodni i na koji će ga način sklopiti.

Kad crkva ~~uvgira~~ traži obligatno sklapanje braka pred svojim službenikom i po svojim propisima to znači,da građjane lišava slobode,jer se obligatni crkveni brak nikako ne može spojiti s načelom slobode savjesti i vjere./23+/To je još gore,što crkva uz svoj obvezatni brak veže neke izvjesne i to vrlo važne privatno-pravne posljedice ne samo materijalne nego i važne posljedice imovinske prirode, te one koji se ne drže njezinih propisa kažnjava,a poslušne članove nagrađuje.Drugim riječima državna bi vlast po tom morala sama raditi na tom da njezini građjani prisiljeni strahom crkvene kazne sklapaju crkveni brak i protiv svoje volje.Tim država izdaje svoju dužnost,jer ne štiti pravo slobode savjesti svojih članova./24+/

To ~~urgiranje~~ zahtjev crkve,da njezini vjernici sklapaju crkveni brak nije ni njoj samoj u korist,jer tim sebi pribavlja neprijatelje,a to ne daje dobro svjedočanstvo o crkvi,jer to je svjedočanstvo,da sama Crkva priznaje da nema dovoljnog oslonca u narodu,"da kod naroda nema istinske crkvene svijesti te da je crkvenim vlastima potrebno da su one tako reći spale na to, da državna vlast primorava građjane da u crkvi sklope brak." /25+/Ta prisilnost koju crkva vrši tražeći,da se brakovi sklapaju pred njom nije ujedno ni u skladu s naukom njezinog Osnivača,koji se zalagao za slobodu vjernika.Crkveni brak je čin i upućen na Boga,a jedan prisilni vjerski čin ne može se Bogu svidjeti,jer je slobodna ljudska volja bit svih vjera, Stoga,kad crkva traži obavezno sklapanje crkvenoga braka,ona ne radi po nauci Kristovoj,koji je naglasio slobodu ljudsku. /26+/

23+/Spomenica prav.kongr.u Ljubljani 1926,ref.A.Andrijevića str.52.i ref.dra B.Eisnera,str,62,dr.Milić u diskusiji:Potreba reforme i izjednačenje našeg bračnog prava str.7.

24+/Spom.prav.kongr.1934.ref.Pavlovića str.58,59;Glasson, O.c.p.475.

25+/Isp.o tom Spom.prav.kongr.1934.str.59.

26+/Schumann,O.c.S.46.

Posve je drukčije stanje s civ.brakom.Tu nema vjerskog čina niti siljenja na njega,a tim je sačuvana i poštivana sloboda vjere i savjesti pojedinaca./27+/

IV.Ne uzimajući u obzir to,da su svi građjani pred zakonom jednaki i što oni na to imaju pravo,duh same tolerancije traži da se uvede civ.brak.Uvijek je bilo i biće osoba koje s crkvom nemaju nikakovog posla,zato jer su nevjernici ili nisu nevjernici nego su se samo odmetnuli od crkve.

Takove nagoniti da crkveno sklapaju brak i da se drže crkvenih propisa o sklapanju braka,nije nikako u duhu tolerancije za koju se zalažu moderne države.Pošto takovi hoće da sklope brak,a crkva im to onemogućuje,najprirodniji je izlaz da se uvede civilni brak i tako se zakonski omogući tim osobama da sklope brak,na kojeg imaju pravo po samoj prirodi.

V.Uvodjenje civ.braka traži potreba,da se izbjegne konkubinatu.To se događja kod osoba,kojima crkva onemogućuje sklapanje crkvenog braka.Radi prirodne potrebe te će osobe tražiti svog životnog druga.Toj potrebi ne mogu zadovoljiti na crkveni način,jer im crkva svojim propisima to onemogućuje; ako žive u konkubinatu progoni ih ne samo crkva nego i država, jer takove veze loše djeluju na ostali svijet.Potrebno je,dakle, i takovim osobama omogućiti,da udovolje svojim potrebama i da se posluže svojim pravom,a to se najbolje može postići,ako se uvede građjanski brak.Te će osobe biti zakonom zaštićene,niko ih neće moći progoniti,a zle posljedice konkubinata također će se na taj način ostraniti.

VI.Još jedna socijalna potreba traži,da se uvede civ.brak u svaku državu.Strogost,kojom crkveno bračno zakonodavstvo /posebno katoličke crkve !/nastupa u pogledu ženidbe,a posebno u pitanju rastave i razvrgnuća braka,jest neumoljiva.Medju supruzima pa i najboljim s vremenom će izbiti nesuglasice,koje će onemogućiti daljni,sretni bračni život.

27+/"Le mariage civil n'est autre chose que l'affirmation et le respect de la liberte de conscience;voila la cause de son triomphe."Glasson,O.c.p.136.isp.Perrone,O.c.I.p. 307 sqq.

Kakav je život supruga u takom braku i kakav položaj djece gdje su svakodnevne prepirke i neslaganja ?Muž ili žena neće da vrše svojih dužnosti pa dolazi do toga,da jedno drugom postaju na smetnju i teret.Djeca,koja u tom trajno "obiteljskom paklu" žive izložena su,da gledaju najgore prizore.

Svemu tomu treba naći lijeka.Crkva,istina,dopušta,da ako dodje do takovih prilika,da se supruzi mogu rastaviti privremeno ili trajno,ali im ne dopušta da sklope novi brak i tim uskraćuje takovim supruzima "da zadovolje svojoj ljudskoj prirodi i potrebama realnoga života",/28+/sili ih na celibat i pruža im prigodu,da čine preljub /29+/.

Da se uvede red u takove nesretne obitelji potrebno je dopustiti razvod braka./30+/Svi zakoni pa i bračni moraju odgovoriti potrebama zemlje i naroda,za koje se oni izdaju.Nekad se dogodi,da zakon ustanovi,da postoje slučajevi,"kad daljne trajanje braka ne bi bilo ni u interesu porodice,ni u interesu same ustanove braka,naprotiv za porodicu to bi bilo samo od štete.Da se takav brak održava i dalje ne može se imati ni javnog interesa nikakovog.Naredjivati supruzima odvojen život ima smisla dok ima nade na ponovno produženje zajedničkog života,kad se ta nada izgubi,nema više smisla ni državnog razloga samo zamišljati i dalje postojanje jednog braka,koji stvarno ne postoji."/31./Da se svemu tomu doskoči potrebno bi bilo uvesti za sve vjere civ.brak,koji dopušta razvrgnuće ženidbenog veza i sklapanje novog braka;to bi se smjelo dopustiti,ne iz lakomislenih,nego iz dovoljnih i važnih razloga i to sve samo kao socijalni lijek,u rijetkom slučaju,a ne možda kao da bi država tim izlazila u susret ljudskoj pokvarenosti./32+/

28+/M.Jovanović u Spom.prav.kongr.kralj.S.H.S.u Sarajevu 1927: Zagreb 1927.str.162.
29+/Glasson,O.c.p.496.
30+/Glasson,O.c.p.496.
31+/Spomenica III.glavnog prav.kongr.u Sarajevu 1927.ref. Jovanovića str.162.
32+/Glasson,O.c.p.489;tako je mislio i Treillard redaktor Code Civil.

Crkva katolička tu se ne bi trebala buniti, jer, država uvodeći civilni brak i tim mogućnost razvoda braka i sklapanje novoga ne vrijedja prava njezina ni slobodu njezinih vjernika, jer to država samo dopušta, a nikome to ne naredjuje, niti ikoga na to sili./33+/

VII. Dovoljan razlog da se uvede civ. brak bio bi i taj, što država mora imati jedinstveno bračno zakonodavstvo za sve svoje gradjane.

Medju aksiomima današnjeg pravnog života jest jedinstvenost pravnih norma, koja traži, da na području jedne države važi samo jedan zakonik kako za druge tako i za bračne stvari. "To je u prošlosti bilo potrebno a postalo je od naročite važnosti danas kada smo odmakli od doba apsolutostičkog tzv. policijskih država./34+/To je naročito danas potrebno kad je nastupila era demokratskih država. Pravo je rekao veliki svjetski mislioc Voltaire: Da mnoštvo zakona u jednoj zemlji o istoj stvari znači društvenu bolest, a državnu slabost."/35+/

Danas su države u vjerskom pogledu uglavnom izmješane. Istina, u nekim državama ima pretežni broj pripadnika jedne vjere, ali to ne može biti razlog, da se uvede i prizna samo brak te pretežne vjere, jer bi tim bila oštećena sloboda drugih. Uvodjenjem civilnog braka država pojednostavnjuje svoje bračno zakonodavstvo i tako dobiva korist ne samo ona nego i pojedinci, jer se izbjegavaju "pravne nesigurnosti" /36+/ u tako važnoj stvari. Priznati samo katolicima njihovo crkveno bračno zakonodavstvo značilo bi upropastiti jedinstvenost bračnog zakonodavstva /37+/ i smatrati ih nečim posebnim od ostalih gradjana, što se ne smije dopustiti.

33+/Spom.prav.kongr.1934.ref.Pavlovića, str.61; Tomac, d.j.c. str.142
34+/Čl. Čubinskog: Izjednačenje i reforma zakona u S.H.S.; Ljetopis Matice Srpske, 1926 svezak 3 str.244, gdje se posebno osvrće na našu državu. Spomenica Prav. kongr. 1926. ref. dra. Eisnera. str.65.
35+/Spomenica Prav.kongr.1926, ref. Andrijevića, str. 51.
36+/Spomenica Prav.kongr.1934.ref.Pavlovića, str.62.
37+/Glasson, O.c.p.475.

Tako je isto za ostale vjere.Ako se za sve uvede civilni brak i jedinstven bračni zakonik iščezaju i pravne nesigurnosti,a nitko se neće moći potužiti da mu je nepravda učinjena./38+/

VIII.Ako u jednoj državi ima više različitih vjera i ako se svakoj dopusti da samostalni uređuje brak svojih podanika to će se među njima razviti vjerski antagonizam i natjecanje; doći će do nepoželjenih razmirica između njihovih pretstavnika. Sve bi to izazvalo u državi nepoželjeni odjek i zavadilo pripadnike tih vjera međusobno.

Država,koja se ne mora brinuti,da vlada sloga među građanima ima pravo i dužnost da traži efikasna sredstva,da ukloni sve ono što bi moglo izazvati razdor među njezinim stanovništvom.

To bi se najbolje postiglo uvođenjem građanskog braka za sve,jer tim bi bila uklonjena svaka mogućnost sukoba između vlasti i različitih vjera i religijskih ratova./39+/

IX.Ako se prođe i ukratko povijest civilnog braka u raznim zemljama lako je opaziti,kako je "ogromne usluge učinio civilni brak porodici i čovječanstvu.Čovjeku je ukazao na granice njegove lične slobode u porodičnim odnosima i stavio ga u normalni položaj prema ženi.Ženi je pak,doheo visoku normalnu situaciju kako na domu tako i u javnom životu.Ustanovu porodičnu stegao je i učinio je da brak prestane biti institucija strogo i vješto nadziravana i ograničavana propisima Crkve i države. Čovečanstvu je proširio lične slobode uništavajući vjerske nejednakosti koje su postojale kao glavna smetnja za zaključenje braka u svim građanskim zakonodavstvima sve do g.1804.kada je Republika Francuska odstupila od te opće norme i izdala svoj Code Civil,po kojem se brak smatra isključivo kao institucija građanskog prava i kao izvor građ,ličnih prava."/40+/

38+/Schumann.O.c.S.60;Tomac,dj.c.str.164.Isp.Spom.Prav.kongr. 1934 ref.dra.Belića,str.18,19.

39+/Spom.prav.kongr.1926,ref.Andrijevića,str.52.Milić:Za opšt.obavezu građ.braka str.10.

40+/A.Andrijević:Naš brak i reforma njegova;Vel.Bečkorek,1919 str.69.

X.Konačno medju drugim razlozima,koji govore da se u jednu državu uvede civilni brak navodi se:primjer drugih moćernih država,koje su ga već uvele.Tim primjerom trebale bi se povesti i druge manje napredne države da i one uniđju u red civilizovanih država./41+/

Građanski zakon,koji bi uveo civilni brak ne bi smio povrediti ni vjerskog uvjerenja građana,nego mora s njim računati.To se sve može spasiti,ako se pusti i crkvu da i ona u svom području izdaje propise za uredjivanje braka,samo oni ne bi smjeli dolaziti u sukob s odredbama, koje izda država./42+/

Crkveno vjenčanje,prema tomu,bilo bi obična vjerska ceremonija,koja bi imala značenje samo za crkvu,a za državu bila bi potpuno bezvrijedna.

41+/Perrone,O.c.I.p.335-338;Spom.prav.kongr.1934.ref. Pavlovića,str.48.Milić:Za opće obavezni građ.brak str.3-6,9./"Svetli primjer."/S.Troicki:Crkveni ili građjanski brak u Novoj Evropi,knj.X.br.16. str.502-510;Andrijević,dj.c.str.67 veli,da uvođjenje obvezatnog civilnog braka traži i "moćerno pravo."

42+/Spom.prav.kongr.1926.str.46,54,63,64 i 66.Zbornik znanstvenih razprav IV.Letnik 1924/25.Razprava dra Kušeja:Vera in bračna vez.....str.132.

VI. D I O J U G O S L A V I J A .

A. Povijest bračnog zakonodavstva u Jugoslaviji i današnje stanje njegovo.

Jugoslavija još danas nema jedinstvenog državnog bračnog zakonodavstva, kao što to ima većina evropskih zemalja. U njoj su mnogobrojna pravna područja, a opet nad tim područjima zasebna vjerske bračne prave još više su tu raznolikost povećale. Naši prevnici, kad gledaju na to stanje u njima se buni u tolikoj mjeri pravna svijest i pravno osjećanje svega onoga što se u oblasti bračnih prava događja i zgražaju se nad tim "kaotičnim i skandaloznim stanjem"/1/ i "pravnim kaosom" /2/. Mnogi primjeri, da su državna sudišta morala proglasiti jedan brak neveljanim, koga je stranka sklopila u jednoj vjeri, a kasnije iz nje istupila kazuju "v bengalični luči nevzdržljivost pestrosti, ki vlada na polju bračnega prava v naši državi, je pa tudi jako prepričevalen in zgovoren argument za to, da je treba nejasnosti, katerih posledica so dokaj številni bigamični braki, čim preje razčistiti, da se tako obvarujejo stranke pred škodo, oblastva pred nepotrebnim delom in da se zopet upostavi veljavnim zakonom omajani ugled."/3/

Toliko je ta raznolikost došla danas do izražaja, da se "često ne može utvrditi, jesu li čovek i žena zakoniti supruzi ili nisu i jesu li im deca bračna ili van bračna"./4/

Svi ti razlozi stvorili su danas jedan državni problem, koji se neodgodivo mora riješiti povoljno za Crkvu i Državu.

Različita politička ovisnost naših pokrajina u povijesti i njihova pocjepkanost u vjerskom pogledu bile su razlogom, da smo došli do današnjeg stanja. Tako danas imamo 6 pravnih područja u pogledu bračnog

1/ Nova Evropa 1921, br.12 za 1 Decembar. Dr.Sl.Kiršner u čl.: "Duhovni sudovi za katolike i Ustav." Dr.Eisner u Spom.pravn.kong.1926, str.55
2/ Tomac, Dj.c.str.13.
3/ Dr.Kušej: Vera in bračna vez...u cit.Zborniku, str.94.
4/ Milić: Za opšte obavezni gradj.br.str.3,4.

./.

zakonodavstva; da raznolikost bude još veća neka područja imaju više konfesijskih bračnih zakonodavstva,već prema broju priznatih vjera.

Da se vidi, da je to istina,potrebno je barem u krađim crtama pokazati, kako je došlo do današnjeg stanja i kakovo je ono danas.

I. Hrvatska i Slavonija.

a/ Rimo/grko/katolici.

Ove dvije pokrajine u pogledu gradjanskog bračnog zakonodavstva dolazile su,a dolaze i danas,kao jedno pravno područje.

U njima je glede katolika uglavnom sve do danas bilo na snazi kanonsko ženidbeno pravo.Opći Gradjanski Zakonik austrijski iz 1811. ukoliko se tiče braka i donosi ženidbeno pravo jest zapravo bitni sadržaj patenta Josipa II.od 6.III.1786.i Ehepatenta od 16.I.1783.koji su popunjeni dvorskim dekretom od 23.VIII.1819.Taj Zakonik bio je u Hrvatskoj i Slavoniji proglašen carskim patentom od 29.novembra 1852. pod brojem 190.,a stupio je na snagu 1.I.1853. Ni propisi ovoga o.g.z. austrijskog nijesu dirali u kanonsko bračno pravo u ovim pokrajinama, jer se u III.članu ~~ovoga~~ uvodnoga patenta izričito veli da: "U drugom poglavlju zakonika sadržani propisi o bračnom pravu,ukoliko se tiču valjanog sklapanja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe,rastavi od stola i postelje i raspusta ženidbe,nemaju se primjenjivati na.....podložnike rimokatoličkog,zatim grčkosjedinjenog..... vjerozakona. U obziru prije spomenutih tačaka,koje se tiču samog ženidbenog veza,ostaju dakle ovi jednovjerci i ubuduće podvrgnuti onim zakonitim propisima i duhovnim sudovima,koji su po različnosti njihovoga vjeroispovjedanja za njih dosad postojali i koji za njih dosad postoje."

Po istom patentu za mješovite ženidbe izmedju katolika i kršćana nekatolika uvedeno je, da se vjenčanje može obaviti pred nadležnim dušobrižnikom katoličke ili nekatoličke stranke./5/

Za pripadnike ostalih vjeroispovjesti,izuzev još prevoslavne,uvedeno je glede braka II.poglavlje O.g.z.kao i nadležnost gradjanskih sudova za njihove bračne parnice./6/

5/ Član V.car.patenta od 29.XI.1852.
6/ Član IV.car.pat. od 29.XI.1852.

./.

Ovakovo je stanje ostavio i carski patent od 16.II.1853.,kojim je u ove krajeve bio uveden civilnopravni red i građanski sudovnik./7/

Propisi kanonskog ženidbenog prava za katolike još više su bili utvrđeni konkordatom,kojega je car austrijski dne 18.VIII.1855.sklopio sa Sv.Stolicom i koji je carskim patentom od 5.XI.iste godine bio publiciran kao državni zakon./8/

U članu X.konkordata priznata je crkvi katoličkoj isključiva nadležnost u ženidbenim parnicama, a samo je čisto građanske strane braka ostala u rukama državnih sudova.Isto tako glede zaruka crkva je imala suditi a sve to poglavito po odredbama sabora Tridentinskog i u skladu s enciklikom papinom "Auctorem fidei"./9/

Za izvršenje ovoga člana konkordata izdan je 8.X.1856.posebni carski patent /10/ sa dva priloga.Prvi je bio "Zakon za ženidbe katolika u carevini Austriji",a drugi "Naputak za duhovne sudove glede ženidbenih stvari u carevini Austriji",koga je u skladu s kanonskim ženidbenim propisima izradio tadanji bečki kardinal Rauscher.

Taj zakon zajedno s Naputkom stupio je na snagu u cijeloj carevini Austriji,dakle i u Hrvatskoj i Slavoniji,1.I.1857.,/11/ kad su po tom Naputku i počeli sudovati i katolički crkveni žen.sudovi.

Naputak u prvom svom dijelu sadrži je materijalno kanonsko bračno pravo i imao je poglavitu svrhu,da dušobrižnicima mogne poslužiti kao iscrpan,jasan,pregledan i kratak priručnik bračnih propisa,koji se tiču valjanosti braka,a drugi dio donosi formalno kanonsko bračno pravo i propise o vodjenju bračnih parnica,koje vode isključivo crkveni sudovi,ukoliko se ne radi o čisto imovinskopravnim posljedicama braka.

7/ L.d.z.Br.30.Ispor.čl.II.i III.toga patenta.
8/ L.d.z./Reichsgesetzblatt/Br.195.
9/ Konkordat se nalazi u knjizi Dr.Belaja: Katoličko crkveno pravo, Zagreb,1893,1901/u dodatku.Također se nalazi u:Mercati,Raccolta dei Concordati,Romae 1919 p.821-829.i u Aichnerovom Compendium iuris canonici,u dodatku.
10/L.d.z.Br.185.
11/Spomenica pravničkog kongresa u Zagrebu 1934.Referat Dr.Kušeja str. 31.Theol.Prakt.Quartalschrift,Linz,1933.Heft II.S.379.čl.Dr.V.Močnika "Das Ehehinderniss der bürgerlichen oder gesetzlichen Verwandtschaft in Kroatien und Slavonien."

./.

Po tom Naputku i novom crkvenom zakoniku /C.J.C./izradjen je i "Naputak u ženidbenom pravu",kojega je 1925.izdala prva zagrebačka sinoda./12/

Po § 3.Zakona za ženidbe katolika iz 1856.svaki katolik/kršćanin/ u carevini Austriji,ako je htio/želio/ sklopiti brak morao/mora/ je od dana stupanja na snagu ovoga zakona držati se propisa,koje je ustanovio crkveni zakon glede valjanosti ženidbe./13/ Propisi toga zakona,kako veli sam taj paragraf,mogu se vidjeti iz Naputka. Po § 43.istoga zakona o valjanosti ženidaba,koje se sklapale izmedju kršćana katolika i nekatolika,dok je jedan ženidbeni drug pripadao crkvi katoličkoj,nadležan je bio odlučivati samo katolički duhovni ženidbeni sud.Ako su oba supruga bili sljedbenici kršćansko nekatoličke vjeroispovjesti, tada je o valjanosti njihove ženidbe imao odlučivati onaj sud,koji je inače bio nadležan da rješava njihove bračne parnice./§ 56/ Ako se ove dvije strane uzele kao kršćani nekatolici pa kasnije obe predju na katoličku vjeru,tada,ako nastane pitanje o valjanosti,odnosno nevaljanosti ženidbe,odlučuje katolički ženidbeni sud./§ 48/ Predje li samo jedan drug iz takovog braka na katoličku vjeru, tada obe stranke imaju pravo svoje bračne parnice uputiti svaka svomu sudu na rješavanje. /§§ 44,45./ Dok konačna presuda o nevaljanosti braka ne bude izrečena, nijedna stranka ne smije se ponovno oženiti ili udati./§ 46./ Odluke, kojim bi sudovi prekoračili granicu svoje nadležnosti označenu u §§ 44-46.bile bi za gradjansko područje ništavne.

Bračni vez,pri sklapanju kojega je barem jedna stranka bila katolik,ne može se raskinuti pa ni onda, ako obje stranke prestanu biti katolici usljed prelaza na nekatoličku vjeru; prema tomu taj brak ostaje nerazrješiv pa vodio parnicu i nekatolički duhovni sud./§ 57./

/12/ Zagrebački nadbisk.Ordinarijat već 1.VII.1918.izdao je Naputak o ženidbenom pravu,kojega je proširenog izdao 15.X.1921.Naputak iz 1925.izradio je Dr.Ruspini.

13/ "Es ist keinem Katholiken erlaubt,sich im Kaisertume /Osterreich anders zu verehelichen,als mit Beobachtung aller Vorschriften, welche das Kirchengesetz über die Gültigkeit der Ehe aufstellt. Die Bestimmungen des kirchlichen Ehegesetzes sind aus der für die geistlichen Gerichte des Kaisertumes bestimmten und diesem Gesetze /im Anhange II/ beigefügten Anweisung zu entnehmen."

./.

Bračni vez osteje nerazrješiv i onda, ako se dvije osobe vjenčale kao kršćani nekatolici pa su prešle na katoličku vjeru,makar je kasnije opet napustile./§ 57./

Uočiti je,da su u tim slučajevima dva momenta presudna:vjerska pripadnost stranaka u času,kad sklapaju brak i ta pripadnost iza već sklopljenog braka.

Zakonom od 25.V.1868.,dakle iz vremena,kad se razvio duh protuapsolutistički,ali ujedno obilježen kao protucrkveni,bi obesnažen carski patent od 8.X.1856., ~~xx~~ i za brakove katolika u Austriji vraćeno je II.poglavlje o.g.z.iz 1811./15/ S tim je za građjansko područ je izgubio snagu konkordat iz 1855. i njegovo pravo,radi kojega je bio izdan taj patent.Uklonjen je,dakle bio i Zakon za ženidbe katolika zajedno s Naputkom za duh.sudove.Bračne parnice ponovno su prešle u ruke redovnih građjanskih sudova, Istina sudovanje crkvenih sudova nije bilo zabranjeno za crkveno područje, ali presude njihove nijesu vrijedile za građjansko područje.

Usput napominjemo,da je ovim zakonom u Austriju uveden i civilni brak /Notzivilehe/,to jest,ako bi nadležni dušobrižnik uskratio zaručnicima oglase ili crkveno vjenčanje radi smetnje,koju građjansko zakonodavstvo nije priznavalo,tada je oglase i vjenčanje mogla obaviti civilna vlast.

Ipak ovim zakonom od 25.V.1868.nije za katolike dirnuto kanonsko ženidbeno pravo na području Hrvatske i Slavonije,gdje je kao u dijelovima,koji su pripadali Austriji,dotada vrijedilo,nego je ono i dalje ostalo na snazi zajedno s konkordatom iz 1855.i njegovim zakonodavstvom.Razlog je taj,što je zaključak t.zv.banske konferencije,koji je potvrdjen 16.I.1861.glasio,da svi zakoni,koji potječu iz doba apsolutističke osteju u Hrvatskoj i Slavoniji i dalje na snazi sve dotle,

14/ Isp. § 58. istog Zakona za ženidbe katolika iz 1856.

15/ Reichsgesetzblatt Nr.47.

./.

dok se ne ukinu novim ustavnim zakonima./16/ Kako do danas nije usli-jedio nijedan zakon u tom smislu,da bi u cijelosti dokinuo taj konkor-dat iz 1855. i njegovo zakonodavstvo,pravo je zaključiti,da taj kon-koradat zajedno s patentom od 8.X.1856.i Zakonom za ženidbe katolika još i danas važe u Hrvatskoj i Slavoniji za državno područje kao drž-avni zakoni. U tom smislu izrazio se i sud Stola Sedmorice u Zagrebu na upit bivše zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju,svojim plenar-nim rješenjem od 23.I.1919. br.2711.ex 1918.navodeći,da carskim pa-tentom od 8.X.1856.uvedeni Zakon za ženidbe katolika,zajedno s Na-putkom za duhovne sudove vrijedi još i danas u Hrvatskoj i Slavoniji kao državni zakon sve dok se ne izmjene novim zakonom.Kako takav još nije izašao,to oni još i danas postoje,izuzev one stavke iz njih,koji su obesnaženi zakonom o vjeroispovjednim odnosima od 17.~~IV~~ I.1906.,koji je proveden banskom naredbom od 15.IV.1907.pod br.6889./17/ Medjutim,kad naši pravnici govore o valjanosti toga konkoradata,Naputka i Zakona za ženidbe katolika iz 1856.na ovom području,oni se veoma razilaze./18/

16/ Dr. Jeličić Dj.c.str.223.

17/ Zbornik Zakona i Naredaba za Hrvatsku i Slavoniju,1906.kom.III. br.8. i Službeni Glasnik, 1907.V.br.8 str.138. sl.Taj zakon o vjeroispovjednim odnosima donosi propise o oglasivanju mješovi-tih ženidaba /§§ 8 - 11 /, o vjerskoj pripadnosti djece iz tih brakova ili ako su roditelji iste vjere. Donosi također propise o zakonitosti djece i njihovom unosu u matice. Po njegovom § 18. ženidbe iza prelaza supruga na drugu vjeru, moraju se suditi po propisima, koji su vrijedili,dok su ženidbe sklapane. Po ovom zakonu vjenčanje mješovitog braka izmedju katolika i nekatolika moglo se obaviti pred katoličkim ili nekatoličkim nadležnim du-bržnikom:/ § 11/

18/Većina naših pravnika stoji na tom,da konkordat iz 1855 još i danas vrijedi u Hrvatskoj i Slavoniji kao d r ž a v n i zakon.Tako misli Dr.Ivanović u svojoj raspravi:Konkordat Jugoslavije s Vatikanom./Ona je izašla kao 15.i 16.knj.savremenih religiozno-moralnih pitanja, Beo-grad.1925.,Štamparije Sv.Save.st.1-109.Pu pisac također iznosi kri-vo mišljenje,da papa u jednoj državi može nad vjernicima imati samo toliko vlasti,koliko mu to države dopusti./Dr.E.Lovrić u "Mjesečni-ku" g.1921.str.197.stoji na stanovištu,da konkordat kao drž.zakon još i danas vrijedi.-Dr.Kušej u raspravi:"Vera in brečna vez."objelodanj.u Zborniku znanstv.razprav.IV letniki 1924-25 str.104.,106. zalaže se za istu.U referatu održ.na kongr.pravnika u Ljubljani kao i onom u Zagrebu/1926,i 1934/ Veli,da su propisi konkor. još na snazi novo brečno kanonsko pravo,da ima značaj subsidiarnog naprama konkordatskom./Isp.Spomenice tih kongresana str.31 iz 1934 i 38 iz 1926 također:Crkv.pravo kat.crkve.1927.str.278/.Dr.Ruspini u Kat. Listu 1921.g.72.br.12 str.1 br.20 str.233.veli,da konkordat kao drža-vni zakon još vrijedi.Dr.Jeličić u dj.c.str.223 napominje,da "do danas se strane gradjanske vlasti zadržano je ono pravo,koje je uve-deno konkordatom."Dr.Fisner u dj.c.str.9.bilj.9 a misli , da nemože biti sumnje" da patent od 8.X.1856 kao i ovim uvedeni ženidbeni za-kon kao samostalni unutrašnji zakoni vrijede i dalje sve dotle,dok ne budu izmjenjeni novim zakonima."Dr.Tomac u dj.c.drži protivno, str.16.-isp.Dr.Močnik,Quartalschrift.1933.H.II.S.380.

Konkordat iz 1855. i Zakon za ženidbe katolika vrijedili su kao državni zakoni sve dosad i nijesu kao takovi nijednim zakonom opozvani /osim djelomično spomenutim zakonom iz 1906./ te dosljedno kao takovi i u okviru toga na području Hrbatske i Slavonije još i danas važe.

Glede Naputka ni tu mišljenje nije jedinstveno da li je on uopće važio kao državni zakon,te prema tomu,da li i danas važi./19/ Svakako, ako se uzme,da je on imao biti samo priručnik,koji bi sadržavao kodificirano tadanje bračno pravo za katoličke dušobrižnike u Austriji,dosta su uvjerljivi razlozi, da on uopće nikad nije bio državni zakon,pa prema tomu,on ne bi ni danas važio kao državni zakon. Nakon stupanja na snagu novog crkvenog zakonika, ukoliko se on kosi s njim, jesno je, da ovaj Naputak nema vrijednosti za crkveno područje./21/

Usko u vezi s ovim jest pitanje,kako je stalo s crkvenim novim zakonikom /C.J.C./ glede njegovog važenja na gradjanskom području u Hrvatskoj i Slavoniji.

Iz uvedenog patenta god.1856,kojim je proglašen Zakon za ženidbe katolika iz 1856. zajedno s Naputkom,može se izvesti,da njim nije samo uzakonjeno glede ženidbe katolika tadanje bračno pravo katoličke crkve, nego,da je država uzakonila i načelo,da glede te ženidbe Crkvi katoličkoj pripada isključive zakonodavna i sudska vlast,dok je država za sebe pridržala tu vlast samo glede čisto gradjanskih učinaka braka katolika /22/.To bi sadržavao i član X.konkordata iz 1855.Dosljedno bi onda bilo,da je zakonodavac potpuno usvojio stanovište katoličke crkve i prema tomu implicite uzakonio za gradjansko područje <u>svako</u> bračno zakonodavstvo katoličke crkve kojegod i kakovogod ono bude, samo ako se ono

19/ Dr.Ruspini u Katol.Listu,1921.br.12.str.103.i br.20 str.232. u člancima protiv Dr.Miljana dokazuje,da Naputak uopće nije imao značaja gradj./drž./ zakona - Isporediti o tom također već citirani članak Dr.Močnika u Theol.Prakt.Quartalschrift.1933.H.II.S. 381.te čl.Dr.Curinaldija,u Kat.listu 1923.br.26.str.301-304.
20/ Eisner,dj.c.str.10.bilj.13.
21/ Dr.Ruspini u Katol.Listu,1921.str.20.str.232.Dr.Kušej u raspravi Vera....na str.104 veli: da "drugi del navodila /Naputka/iz l.1856. po četrti knjigi cerkvenoga zakonika ni odpravljen." /za gradj. područje !/
22/ Katol.List,1921.br.12.str.137.članak Dr.Ruspinija: Nekoliko opaski na članak: "O sudbenoj nadležnosti s naslova mjesta,gdje je brak sklopljen." Isp.Bogoslovske Smotre 1927.g.XV.br.3.str.389.recenzija djela Dr.Kuševa,Cerkveno pravo...od Dr.Ruspinija.

ne bi kosilo s propisima o isključivoj nadležnosti države u pogledu gradjanskih učinaka braka. Prema tomu, promjene crkvenog bračnog zakonodavstva vrijedile bi i za gradjansko područje./23/ Kako je izašlo novo bračno zakonodavstvo za katolike sadržano u C.J.C. to bi ono,prema gore rečenom, danom 19.V.1918 imalo u cijelosti stupiti na snagu i za gradjansko područje./24/

Ovo mišljenje ima oslona na samom tekstu spomenutog car.patenta i čl. X. konkordata.

Medjutim ovo mišljenje imax i svojih protivnika, te bi, po njihovom mišljenju,novi crkveni zakonik važio za gradjansko područje samo utoliko ukoliko se on ne bi protivio s propisima ženidbenog zakona za katolike, koji je još i danas na snazi kao državni zakon./25/

Pri rješenju ovoga pitanje,svakako se ne smije bez obzira preći ni to,da su katoličke duhovne vlasti u Hrvatskoj i Slavoniji uvijek stajale na stanovištu,da C.J.C.važi u tim pokrajinama i za gradjansko područje i da su to i u praksi provodile./26/

b. Pravoslavni.

Na temelju konzistorijalnog sistema od 5.IV.1782. sect.I.§ 5.l.s/27/ pravoslavni konzistorij bili su nadležni rješavati sve bračne parnice, koje se ticale valjanosti braka,njegove rastave od stola i postelje, razvoda,valjanosti zaruke i uopće valjanosti sakramenata kod pravoslavnih.

23/ Kat.List,1921.br.20.str.231.članak Dr.Ruspinija:"Naše ženidbeno pravo i Dr.Miljan."
24/ Takovo mišljenje zastupa Dr.Ruspini u Kat.Listu u člancima citiranim u Našim bilješkama pod br.22. i 23.
25/ Dr.Fisner,dj.c.str.10. i b.13..Dr.Kušej u ref.na kongr.pravnika u Ljubljani 1926 isp.Spomenicu toga kongr.str.38 i raspravu "Vere in str.104,105.
26/ Gross-Novak,dj.c.str.274.
27/ Systema Consistoriale jest dio "rescripti declaratorii",nationis Illyricae,kojeg je 5.IV. 1782 izdala Marija Terezija na latinskom i njemačkom jeziku.

./.

Na to se oslonio i čl.III.carskog patenta od 29.XI.1852.,kojim je za područje Hrvatske i Slavonije bio uveden o.g.z.austrijski iz 1811 Taj je član izričito naglasio, da se propisi II.poglavlja toga zakonika,ukoliko se odnose na pitanje valjanoga sklapnja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe,rastave od stola i postelje i raspuste ženidbe,nemaju se primjenjivati na podložnike... grčkonesjedinjenog vjerozakona,nego,da oni i u buduće u tom okviru ostaju podvrgnuti onim propisima i duhovnim sudovima,koji su po njihovom vjeroispovjedanju za njih dosad postojali i sada postoje,to jest svojim vjerskim propisima i duhovnim sudovima.

Paragrafom 43.zakona za ženidbe katolika iz 1856 parnice o valjanosti mješovitih brakova, koji su sklopljeni izmedju katolika i pravoslavnih pa i u pravoslavnoj crkvi, dok jedna stranka pripada katoličkoj crkvi bile su izuzete ispod pravoslavnih duhovnih sudova i nad njima je bio nadležan isključivo katolički crkveni sud. Ako su katolici sklopili brak, pa obadvoje prešli na pravoslavlje,onda je za parnice o valjanosti njihovog braka bio nadležan pravoslavni duhovni sud,/§ 56/ zakona za ženidbe katolika iz 1856, ali nije mogao izreći razvoda braka, ako je brak bio valjan/§ 57 zak. o žen. kat.iz 1856/.

Mješoviti brakovi izmedju katolika i pravoslavnih po čl.IV.carskog patenta od 29.XI.1852.mogli se sklapati pred nadležnim dušobriznikom jedne ili druge stranke. U taj član za ovo područje nije dirnuo ni Zakon za ženidbe katolika iz 1856, jer u svom paragrafu 19.ta je iznimka predvidjena kad se veli, da iznimki od ovoga pravila /pri ženidbi izmedju kršćana katolika i nekatolika ima se očitovanje učiniti pred duhovnim pastirom katoličkim /ima u onim mjestima kraljevine, za koje je Sv.Stolica izdala naputak od 30.IV.1841.; u području ovih krajeva ima se kao zakonito smatrati privolenje,koje vjernici učine pred duhovnim pastirom stranke nekatoličke ..... i kad ne prisustvu-

./.

je župnik katolički./28/

Ali za pravoslavne u našoj državi izašlo je novo bračno pravo. Taj "Bračni Pravilnik srpske pravoslavne crkve",koga je na temelju 1.čl Zakona o Pravoslavnoj Srp.crkvi od 8.XI.1929 i čl.63 t.13 Ustava srpske pravoslavne crkve od 16.I.1931.izdao sveti arhijerejski sinod,dne 9.VI.1933./27.V.1933./ po § 135. istih Bračnih pravila imao je stupiti na snagu 1.januara 1934./29/

O ovim bračnim pravilima biće govorm dolje opširnije,sada je samo potrebno napomenuti,da ona kao crkveni zakon vrijede za sve pravoslavne na cijelom području Jugoslavije,a kao državni zakon na području Hrvatske i Slavonije samo u okviru III.čl.carskog patenta iz god.1852, t.j. samo ukoliko se ona odnose na pitanja uvjete za valjano sklapanje braka,nadalje ukoliko donose propise o rastavi od stola i postelje,razvoda braka,ali i to u okviru postojećih državnih zakona u ovim pokrajinama; Ukoliko donose propise o pravnomaterijalnim posljedicama braka nemogu važiti,jer su te stvari za sve vjere u Hrvatskoj i Slavoniji pridržane državnim vlastima.Prema tomu za gradj.područje u Hrvatskoj i Slavoniji ne važe u tom smislu §§ 69-71. Bračnih Pravila. Paragraf 115 t.4. Pravila veli,da "brak pravoslavnog lica sa licem druge veroispovesti mora se sklopiti u pravoslavnom hramu, od pravoslavnog sveštenika i po pravoslavnom obredu. Medjutim po paragrafu 19.Zakona za ženidbe katolika iz 1856.,i koji još važi za gradj.područje kao državni zakon u Hrvatskoj i Slavoniji može se vjenčanje mješovitog braka izmedju ka-

28/ Govor je o breveu pape Gregorija XVI."Quas vestro" od 30.IV.1841. kojim je deklaracija Benedikta XIV./Matrimonia!od 4.XI.1741.protegnuta na Ugarsku te Hrvatsku i Slavoniju i po kojoj se mješoviti brak smatra valjanim,ako se sklopi i mimo tridentinsku formu. /pred nekatoličkim dušobrižnikom/ U vezi je s tim instrukcija kardinala Lambruschinija od 30.IV.1841.izdana na ugarske i hrvatske biskupe,kojom je dozvoljeno,da se mješoviti brak može sklopiti u katoličkoj crkvi i bez oprosta od zabrane vjere i uz pasivnu asistenciju katoličkog župnika. Oba ova dokumenta nalaze se u Pravu katoličke crkve Dr.Beleje,Zagreb 1893.

29/ Bračna Pravila ili Pravilnik su izašle u Službenom Glasniku Srpske Pravoslavne Crkve "Glasniku srp.prav.Patrijaršije"br.34,35. od 25.VII./7.IX./1933.Takodjer su izašle kao 229.svezak "Zbirke Zakona,koju izdaje Dr.Gojko Nikolić,Geca Kon,Beograd,1934.i ovim se sveskom u ovoj radnji služimo.

./.

tolika i kršćanina nekatolika obaviti pred dušobrižnikom nadležnim ili katoličke ili nekatoličke stranke. Iz toga izlazi,ta ova tačka 115.§. Bračnih Pravila nemože uopće imati snage za gradjansko područje u ovim pokrajinama.

Po §.122.Bračnih Pravila:"Ako jedno bračno lice iz mešovitog braka pripada pravoslavnoj veri, nadležni su za rešavanje pitanja o valjanosti,poništenju ili razvodu toga braka isključivo pravoslavni Crkveni sudovi,po svojim propisima.

Odluke pravoslavne Crkvene vlasti narodovane su za oba bračna lica iz mešovitog braka."Po §.43.Zakona za ženidbe katolika iz 1856.i za gradjansko područje o valjanosti ženidaba,koje se sklapaju izmedju kršćana katolika i nekatolika,dok jedan suprug pripada katoličkoj crkvi,nadležni su da sude samo katolički ženidbeni sudovi. Prema tomu §,122. Bračnog Zakona dolazi u sukob sa §.43.citiranog zakona iz 1856, koji još i danas važi za gradj.područje u Hrvatskoj i Slavoniji te § 122.Brač.Zak. nemože važiti u ovim pokrajinama za gradj.područje §.123 al.1.Brač.Pravila predvidja mogućnost poništenja mješovitog braka sklopljenog izmedju pravoslavnog i nepravoslavnog lica i pred pretstavnikom nepravoslavne vjere,u slučaju,da nepravoslavno lice neće da predje na pravoslavnu vjeru. Razlog poništenja bila bi za reka razlike vjeroispovjesti u smislu t.8.§ 13.istih Bračnih Pravila.Ali je nepravoslavno lice,koje neće da predje na pravoslavnu vjeru katolik i takovo je bilo u vrijeme sklapanja braka tada se taj paragraf protivi §.56.Zak. za ženidbe katolika iz 1856.gdje se izričito spominje,da, ako je u vrijeme sklapanja ženidbe barem jedna stranka bila član katoličke crkve.... tad se zapreke,koje zakon crkveni ne poznaje nemogu navesti kao razlog nevaljanosti braka. Kako taj §.56.još i danas ~~xxx~~ vrijedi za gradj.područje u Hrvatskoj i Slavoniji to §.123.Bračnih Pravila nemože ovdje važiti za to područje /držav./ Isti je slučaj

~~xx§xxxxBračnixpravila~~

./.

s § 124.Bračni Pravila/30/; ako je lice,o kojem je govor u njemu,kao katolik sklopilo valjan brak,tada pravoslavni duhovni sud ne može izreći razvoda braka,jer se to protivi § 57.Zakona za ženidbe katolika iz 1856.,odnosno § 56.istog zakona.

c. Muslimani.

Za njih je u Hrvatskoj i Slavoniji vrijedilo II.poglavlje o.g.z. austrijskog iz 1811.,koji je u ovim pokrajinama,kako je već prije spomenuto,bio proglašen carskim patentom od 29.XI.1852.Ta se obveznatnost vidi takodjer iz § 7.zakona o priznanju islamske vjeroispovjesti od 15.VII.1912.i /31/ § 7.zakona od 27.IV.1916.o priznanju islamske vjeroispovjesti u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji/32/Za izvršenje ovoga zadnjeg zakona banska je uprava izdala i posebnu naredbu pod brojem 8799.od 3.maja 1916./33/ Posebno iz ovog zakona potrebno je spomenuti da su po njemu za muslimane,glede razvoda braka ,ostali na snazi §§ 115-116. i 133-134.o.g.z.,a pitanje zapreke srodstva i svojdbine prosudjivalo se po § 125.istog zakonika.

Bigamija im je bila zabranjena, što im je u Bosni po § 289.bos. kaznenog zakonika bilo dopušteno.

Povjerenstvo za prosvjetu i vjeru u Hrvatskoj i Slavoniji izdalo je 2.januara 1919.rješenje,/34/ kojim je za Hrvatsku i Slavoniju osnovan imamski ured,koji je imao sjedište u Zagrebu.Ovaj je ured rješenjem ul-uleme za Bosnu i Hercegovinu ovlašten,da na području Hrvatske i Slavonije medju ostalim ima pravo, skladno šerijatskom pravu, i vjenčavati u džamiji./35/ Poslije taj je ured pretvoren u muftijski /36/,a muftija je kasnije dobio vlast, da može vjenčavati mješovite

30/ § 124.Bračnih pravila veli:"Ako Crkvena vlast druge veroispovesti presudi bračna lica,venčana po propisima druge veroispovesti,na doživotno razlučenje od stola i postelje,pa jedno od ovih lica posle toga predje u pravoslavnu veru,može nadležni Eparhijski crkveni sud,po traženju pravoslavnog lica,oglasiti konačno razvedenim onaj brak,u kojem je bilo presudjeno doživotno razlučenje od stola i postelje,ako je uzrok zbog kojega je to presudjeno priznat i kao brakorazvodni uzrok po ovim Pravilima.Ova odluka Eparhijskog crkvenog suda važi samo za pravoslavno lice.Isporediti o ovom ref.Dr.Kušeja u Spomenici prav.kongr.1934.str.30.i članak Dr Ruspinija u Kat.Listu od 2.XI.1933.br.44.str.529-530.-

31/L.d.z.br.139.-

32/Zbornik Zak.in Nar.za Hrv.i Slavon.iz 1916.knj.X.br.45.str.149.

33/Zbor.Zak.i Nar.za Hrv.i Slav.iz 1916.br.152.-

34/Br.46.121 od 2.I.1919.

35/Br.105 od 25.XII.1919.

36/ Rješ.Minist.Vjere Br.V.M.1175 od 16.III.1922.

brakove izmedju muslimana i nemuslimanki./37/

U članu 10.Saint-Germainskog ugovora od 10.IX.1919.naša se država obvezala,da će muslimani moći uredjivati svoje lične i porodične poslove po muslimanskim običajima.Taj je ugovor kod nas proglašen u formi privremenog zakona od 19.VI.1920./38/,u kojem je muslimanima zajamčeno njihovo porodično,~~xxxxx~~ pa tim i ženidbeno pravo,a čl.109 al.3. Vidovdanskog Ustava osigurano je,da "u porodičnim i nasljednim poslovima muslimana sude državni šerijatski sudije."

Po čl.142.Vidovdanskoj Ustava /39/ morali su biti obesnaženi zakoni iz 1912 i 1916. o priznanju islamske vjeroispovjesti u koliko bi se protivili čl.109.al.3.istog Ustava.Tako i na području Hrvatske i Slavonije bračne parnice muslimana imali su unaprijed rješavati državni šerijatski sudije prema šerijatskom pravu.Dok se ti sudovi nijesu osnovali o dok se još potpuno ne osnuju, na tom području rješavali su i rješavat~~i~~ će te parnice redovni gradjanski sudovi kao što su ~~i~~ prije rješavali./40/

Konačno je §§ 1 i 24 st.2. Zakona o islamskoj vjerskoj zajednici od 31.I.1930./41/ za sve muslimane na području Jugoslavije dopušteno, da sklapaju brakove po obredu svoje vjere i za njih vrijedi šerijatsko bračno pravo,a članom 100.al.4.Ustava državnog od 3.IX.1931.i §.2. br.1.Zakona o uredjenju šerijatskih sudova i o šerijatskim sudijama

37/ Rješ.Min.Vjera Br.VM 4420 od 18.XI.1922.
38/ Služb.Nov.br.138 a od 19.VI.1920.
39/ Čl.142.Vid.Ustava glasi "Ovaj Ustav se prelaznim naredjenjima stupa u život,kad ga Kralj potpiše,a obveznu snagu zadobije,kad se obnaroduje u Službenim Novinama.Od toga dana prestaju važiti svi propisi pravni,koji bi se njemu protivili."
40/ Pr.F.Sladović: Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini,Beograd 1926 Geca Kon.str.70.
41/ Službene Novine,br. 29./1930.

./.

od 21.III.1929./42/ njihove brečne parnice rješavaju državni šerijatski sudije,koji sude po šerijatskom pravu.Pod nadležnost tih šerijatskih sudova spadaju također sporovi o imovinskopravnim posljedicama braka./43/ Takovo je pravo stanje glede muslimana na čitavom području naše države,dakle i u Hrvatskoj i Slavoniji.Novi Ustav Islamske vjerske zajednice iz 1936. nije tu ništa izmjenio.

d. Starokatolici.

Premda riječ "starokatolik" ima posve drugi smisao i značenje nego što su uistinu starokatolici te iako se točno zna, da početak crkve, odnosno konfesije,starokatoličke datira istom iz vremena sabora vatikanskog i da je ona posve mlada,oni ipak taj naziv sebi svojataju.Ova je vjera nastala kao neopravdani protest protiv proglašenja dogme o nepogrešivosti pape. To priznaju i najžešći protivnici crkve katoličke./44/

U Austriji/45/ pojavila se starokatolička konfesija kao konfesija na temelju zakona o zakonskom priznanju te konfesije od 20.V.1870.,/46/ a naredbom kralj.ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 18.X.1877. /47/ austrijska vlada usvojila je tu konfesiju kao "zakonito priznatu" i kao samostalnu i od katoličke vjeroispovjesti,odnosno crkve,različitu "crkvu starokatoličku".

Vidovdanski Ustav u čl.12.glasio je:"Usvajaju se sve one vere,koje su ma u kom delu kraljevine dobili zakonsko priznanje.Druge vere mogu biti priznate samo zakonom." Kad je ovaj Ustav izašao,starokatolička crkva kao takova u nas nije ni postojala,barem organizirana u onom obliku,kakav bi se tražio,da bude zakonom usvojena ili još više priznata. Prema tomu Ustav je ne bi ni usvojio u spomenutom svom članu kao vjeru, koja je već u bilo kojem dijelu države dobila zakonsko priznanje.Međutim je Ministarstvu Vjera /minister Dr.Voja Janjić/ rješenjem svojim od

42/ Službene Novine br.73./1929.
43/ U nadležnost tih sudova spadaju brač.sporovi,ako su obadvije stranke u vrijeme parnice islamske vjere i ako je brak sklopljen po islamskom obredu.
44/ Tako dr.Tomac u dj.c.str.16.b.6.samo što on nadodaje,da je starok. crkva ona crkve,koja je ostala pri s t a r o j katoličkoj nauci, da sva vlast,koja pripada Papi njemu dolazi ne izravno od Boga/kao nasljedniku sv.Petra/,nego od Crkve,pa stoga su Općeniti Crkveni Sabori nad Papom.
45/ Tu su starok.imali dvije vjerske općine./Beču i Riedu/.
46/ R.G.Bl.Nr.68. 47/ R.G.Bl.Nr.99. ./.

18.XII.1923./48/ izjavilo,da se starokatolička vjera,odnosno crkva, ima smatreti zakonom usvojenom /i zakonsko priznatom ! ? /, te da je ravnopravna s ostalim usvojenim vjeroispovjestima na području naše države. Ustav državni iz 1931.nije joj toge oduzeo./49/

Pripomenuti je samo,da je ove crkve organizirane nakon proglašenja Vidovdanskog Ustava./50/

Prije nego što se predje na pitanje samoga bračnoga prava starokatolika i nadležnosti njihovih sudova na bračne parnice,a sve to na građjanskom području u Hrvatskoj i Slavoniji,potrebno je spomenuti,da u vrijeme,kad su izašli propisi o ženidbama katolika u Austriji i koji su u Hrvatskoj i Slavoniji još i danas na snazi za građjansko područje u tim pokrajinama,starokatolici nijesu ni postojali./51/ Pozivanje,da su i oni katolici kao i krilo rascijepljene Rimske Crkve,te dosljedno, da bi i za njih vrijedili ti zakoni./52/ nije ni malo ispravno,nego treba dobro znati; da starokatolička vjeroispovjest nemože nikako doći pod pojam "katoličke vjeroispovjesti" koja je samo jedna i priznaje papu kao svog vrhovnog vidljivog poglavara,koga starokatolici a/imine odbijaju; starokatolička vjeroispovjest po svojoj unutarnjoj biti razlikuje se i od katoličke./53/ U tom smislu i Ministarstvo Vjera Kralj. S.H.S.izdalo je okružnicu na velikog župana oblasti zagrebačke.../54/ a na istom razlogu temelji se i presuda, kojom je Kasacijoni sud u Beogradu poništio presudu Apelacionog suda u Beogradu u parnici Marije i Franje Colombini. U tom poništenju izričito se veli: "Ne stoje razlozi Apelacionog suda,da su rimokatoličke i starokatoličke vjere jedne iste, da su starokatolici i rimo-katolici pripadnici jedne iste vere ali da

48/ V.K.br.3389.
49/ Čl.11.al.1.
50/ God.1923.održali su starokatolici "Hrvatski kat.crkveni sabor",na kojem je osnovane hrvatske starokatol.crkve s biskupom na čelu. Ispor.o svemu ovom članke izašle u Katoličkom Listu,1923.br.51. str.613 - 614 i 1924.br.2.str.19-20.
51/Te smo propise vidjeli,kad je bio govor o katolicima u Hrvatskoj i Slavoniji.
52/Tomac,dj.c.str.16.b.6.
53/Ispor.Katol.List,1927.br.45.Članak Dr.Ruspinija:"Sudovanje starokatoličkog duhovnog suda u ženidbenim stvarima za građj./državno/područje'str.609-611. i 1924.br.11.str.123.-124.članak:"Ženidbene stvari starokatolika po našim građjanskim zakonima."
54/Katolički Odjeljak V K Br.181.od 13.I.1926.i razjašnjenje istog Ministerstva od 10.IV.1926.br.1604.

./.

samo pripadaju različitim crkvama,kao administrativnim organizacijama vernika.Jer i ako su obe vere hrišćanske,kao što su druge vere hrišćanske/n.pr.pravoslavne/ ipak nisu iste vere,jer im nije u svemu isto versko učenje,nije im ista crkva niti verska organizacija,niti postoji kakva verska zajednica njihovih organizacija ili odnos.potčinjenost. Zato i ako je slobodno svakom rimokatoliku, pa i starokatoliku da mogu iz jedne verske pripadnosti preći u srugu,ipak se ne mogu istovremeno smatrati za pripadnike obe vere i crkve....."/55/

Istom cilja i presuda suda Stola Sedmorice u Zagrebu u parnici Dr. Zvonke Milković i Tonke rodj.Koščević od 12.V.1927.izdata pod br. 1525./56/

Ne treba ni spominjati,da se tomu opiru starokatolici, a protive se i objašnjenja Ministerstva Vjera od 18.V.1927./57/ i 1.VI.1929/58/ i spomenuta odluka Apelacionog Suda u Beogradu u parnici Columbinije, koju je poništio Kasacioni Sud.

Prema tomu,na starokatolike se ne mogu odnositi III.član carskog patenta od 29.XI.1852.ukoliko govori o katolicima,/59/ni konkordat iz 1855 niti njegovo bračno zakonodavstvo;oni ukoliko govore i odnose se na katolike uključuju samo rimokatolike i grkokatolike. Za starokatolike,u smislu čl.IV.carskog patenta od 29.XI.1852 /60/ na području Hrvatske i Slavonije glede braka vrijedi još i danas, barem za državno područje,II.poglavlje o.g.z.austrijskog. O tom opstoje i naši dokumenti,kao: Okružnice Ministerstva Vjera Kraljevine S.H.S. izdata velikom županu zagrebačke,primorskokrajiške,osječke i

55/ Poništenje i njegovo obrazloženje zaključeno na sjednici Kasacije u Beogradu od 9.V.1936.Vidi o tom također Katol.List,1936.br. 24 od 11.VI.1936.str.309-311.članak Šibe Zaninovića:"Vrijednost starokatoličkih bračnih presuda." Proti te presude kao i protiv pisanja katoličkih listova o toj presudi bunili se starokatolici, a na to se osvrnuo u Tribuni od 25.VI.1936.br.386.god.IV.str.2. N.Petrić,starokatolički bisk.vikar.

56/Sličnu je presudu izdao isti sud god.1925.

57/Br.5291;ovo nije publicirano.

58/Oba ova objašnjenja protive se U tavu i prijašnjim objašnjenjima Ministerstva Vjera iz god.1926.br.181.i 1604.

59/U drugom poglavlju zakonika sadržani propisi o pravu ženidbenom,u koliko se tiču valjanoga sklapanja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe,nemaju se primjenjivati,na naše podložnike rimokatoličkog,zatim grčkosjedinjenog i grčkonesjedinjenog vjerozakona."Oni i nadalje ostaju podvrgnuti svojim vjerskim propisima i duhovnim sudovima,koji su za njih i dosad postojali i postoje razumije se u okviru gore spomenutom.

60/"Na sve nekatolike kršćane jednovjerce,osim nesjedinjenih grka imaju se uopće....potpuno primjenjivati propisi II.poglavlja/o.g.z./ o ženidbenom pravu."Čl.IV.car.patenta od 29.XI.1852.

./.

srijemske oblasti,/61/ gdje je jasno rečeno,da "za starokatolike je u Hrvatskoj i Slavoniji na snazi bračno pravo drugog poglavlja Općeg Austrijskog Gradjanskog Zakonika i za njih su i u bračnim sporovima x za državno područje samo redovni gradjanski sudovi nadležni da postupaju i sude." Nadalje presude Kasacionog suda u Beogradu iz 1936.i suda Stola Sedmorice u Zagrebu od 12.V.1927./62/

Ipak ova crkva starokatolička po čl.11.al.3.Ustave državnog iz 1931.može samostalno uredjivati svoje "unutarnje verske poslove",pa i brak,ali u Hrvatskoj i Slavoniji to vrijedi za njihovo crkveno područje a nikako i za gradjansko./63/ Za sudovanje u njihovim bračnim parnicama za gradjansko područje u ovim pokrajinama nadležni su samo gradjanski redovni sudovi,/64/ jer je ovdje za gradjansko područje priznata nadležnost samo katoličkim i pravoslavnim duhovnim sudovima,/65/ te presude ovih sudova važe i za gradjansko područje.

Starokatolički duhovni sudovi,prema tomu,ne smiju izdavati presude; koje bi povredjivale danas postojeće državne zakone u Hrvatskoj i Slavoniji./66/

Pri izricanju potpunog razvoda braka katolika,ako je jedna ženidbena stranka i prešla na starokatoličku vjeru,njihov sud duhovni ne smije to raditi svojevoljno,kao što je počeo,/67/ nego mora poštivati propise Zakona za ženidbe katolika iz 1856,koji vele,da se vez ženidbeni,pri sklapanju kojega je barem jedna stranka bila član katoličke crkve, ne

61/ Katol.Odj.V K br.181.iz 1926.
62/ Br.1425.U njoj se veli:"Zato se ne može ta crkva /starokatolička/ u tom pravcu obzirom na važenje njihovih vjerskih bračnih propisa za gradjansko područje /još isporediti s crkvama,kojima je to pravo već prije dano...Stoga Hrvatska Starokatolička Crkva ni ne može vršiti sudbenosti za državno područje.."Isporedite o tom i Kat. List 1928.br.7.str.86-87.čl.Dr.Ruspinija:"Nadležnost starokatoličkog duhovnog suda u ženidbenim parnicama za gradjansko područje"
63/ Tako i Rješenje Ministarstva Vjera od 10.IV.1926.br.1064.
64/Protivno,ali neispravno tvrdi dr.Tomac u dj.c.str.16,115 sl.i u članku "Jurisdikcija duhovnih sudova u bračnim sporovima",otštampanom u pravnom Arhivu knj.XXVI.str.327.iz g.1933. O tom ima opširnije u Kisner,dj.c.str.14.bilj.19.
65/ Isporedi carske patente od 29.XI.1952 i 16.I.1855 te Zakon za ženidbe katolika iz 1856.;razumije se,da su ti sudovi nadležni ukoliko se parnice kreću o valjanosti braka,njegovog razvoda,nezakonitosti, rastave od stola i postelje,a ne ukoliko se tiču materijalno-pravnih posljedica braka.
66/ Okružnica Ministarstva Vjera od 13.I.1926.;presuda suda Stola Sedmorice u Zagrebu od 12.V.1927.i Kasacionog suda u Beogradu od 9. V.1936.
67/ Katol.List,g.1926.br.5.str.67.članak Dr.Ruspinija.

./.

može raskinuti ni onda, ako obe stranke pređju na nekatoličku vjeru. /§ 57.Zakona za ženidbe katolika iz 1856./ Taj propis još je i danas na snazi u Hrvatskoj i Slavoniji ka državni zakon.

Prema tomu, presuda o razvodu braka, koju bi izrekao starokatolički duhovni sud i kojom bi povrjedio ovaj propis bila bi ništetna za gradjansko područje i sudac koji bi izrekao takovu presudu mogao bi se sudbeno progoniti pred državnim vlastima.Stranke koje su bile katolici u vrijeme sklapanja braka /ili jedna svejedno/ i poslužile se ovom presudom te sklopile novi brak, počinile bi zločin simultane bigamije, koje je takodjer po našem kriviČnom zakoniku kažnjive /68/ vjerski predstavnik,koji bi takev par vjenčao, mogao bi se zakonski goniti./69/

Ostale vjeroispovjesti.

Za evangelike i njihove brakove,na ovom području,vrijedili su,a vrijede i danas,propisi II.poglavlja o.g.z.austrijskog./Čl.IV.car.patenta iz 1852./Novi zakoni,koji su za njih izašli u najnovije vrijeme i tiču se njihovog braka i bračnog zakonodavstva /70/ vrijede samo za unutarnje njihovo crkveno područje a nikako i za gradjansko; to za Hrvatsku i Slavoniju, a za druge naše pokrajine već će se napomenuti. Isto tako glede bračnih parnica njihovih za gradjansko područje ovdje bili su nadležni, a i danas su nadležni samo gradjanski redovni sudovi /71/

Za Židove vrijede isti propisi,samo što se na njih uzeo posebni obzir u o.g.z.,jer §§.123-136 išli su za tim,da zakonodavstvo bračno usklade što bolje njihovom vjerskom naziranju na brak.

68/ §.290.našeg KriviČnog Zakonika glasi:"Ko stupi u nov brak iako se već nalazi u zakonitom braku,kazniće se strogim zatvorom.Isto tako kazniće se i lice koje je,iako neoženjeno ili neudato u ovakev brak stupilo,znajući za brak koji već postoji.Zastarevanje kriviČnog dela počinje teći sa prestankom ranijega braka."Ispod ovog § isključeni su musulmani.

69/ § 399.st.1.KriviČnog Zakonika veli:"Verski pretstavnik,koji venča lica izmedju kojih brak po zakonu nije dopušten,kazniće se zatvorom ili novčano."

70/Te ćemo zakone kasnije spomenuti.

71/Spomenica /prav.kongr.1926.ref.Dr.Fisnera,str.55.

./.

II. Srbija.

a/ Pravoslavni.

U Srbiji nije bilo jedinstvenog gradjanskog bračnog zakonodavstva sve do 1844.Još 1835 izašao je Ustav, koji u svom čl. 97.donosi posve općenito da "svako veroispovedanje u Srbiji ima pravo svršavati bogoslušenije svoje slobodno po svojim obredima i svako biće pokroviteljavano od prevoteljstve srpskog";/72/ crkve osteju posve slobodne da, što se tiče braka, opslužuju svoje vjerske bračne propise.
Sultanov Hatišerif iz god. 1838. u svom čl. 57. ima u vidu samo pripadnike pravoslavne vjere./73/

Ukazom kneza Miloše Obrenovića od 4.IV.1837./stari kalendar/ uvedena je granica doli za sklapanje ženidbe;/ zabranjuje se ženidba prije /15/ za muške/i 13/ za ženske godine./74/.

Istom 11.III.1844.izadje Gradjanski Zakonik,koji je iste godine stupio na snagu. I do njega je za pravoslavne vrijedilo njegovo vjersko bračno pravo, ali ovaj zakonik to pravo prenosi i u gradjansko zakonodavstvo. Ovaj,naime,zakonik zapravo recipira vjersko bračno pravo pravoslavne crkve./75/ U prvoj česti,drugoj glavi,§§.60-111.,gdje je sadržano bračno pravo,on se često puta poziva i upućuje na vjerske,odnosno crkvene propise pravoslavne crkve.Tako glede uvjeta za sklapanje braka./§.60./ razloga za poništenje njegovo,/§§.68.69.,93./,glede nadležnosti za vodjenje bračnih parnica /§.99/ Taj se,dakle, zakonik ne udaljuje od pravoslavnog shvaćanja braka kao svete tajne koje pripada crkvi,/76/ ostavlja na snazi vjersko bračno pravo i može se smatrati kao

72/ Zbornik Zakona za Srbiju I.str.12.
73/ Zbornik Zakona....za Srbiju,sv.VII.str.78.
74/ Zbornik Zakona....za Srbiju,XXX.str.180.br.1118.
75/ Već § 60.glasi:" ravo i dužnosti supružnika proističu iz braka,koji se izmedju dva lica raznoga pola zaključuje i venčanjem sredstvom sveštenika po propisu Pravoslavne Crkve svršuje,počem se one pred dva ili tri svedoka izjasne,da žele nerazlučno živeti,zavetujući u jedno na vekovečitu ljubav i nenarušivu vernost."Vjeran tomu ostaje i § 91.
76/ Dr.L.Marković,Porodično pravo,Beograd 1920.str.34.,68.

./.

popunjak pravoslavnih vjerskih propisa o braku.Upadno je,da je zakonik proglasio neveljalom ženidbom,koju bi sklopili muški ispod 15,a ženske 13 navršenih godina /§.93.t,2 / dok saborsko rješenje od 4.V.1857./77/ otstupa od toga, jer je odredilo najraniju dob za sklapanje ženidbe 16 i po, ~~muško~~ odnosno 14 i po godina.

Ovaj Zakonik vrijedio je samo za pripadnike pravoslavne crkve,dok o drugim potpuno šuti i tako je u njemu ostala velika praznina.

Za parnice čisto pravoslavnih brakova,po njemu, bili su nadležni samo pravoslavni duhovni sudovi./78/.

O mješovitim brakovima, u ovaj Zakonik nije unišla nijedna odredba. Kako je on uopće bio manjkav,to je kasnije popunjavan raznim "zakonodavnim odredbama" i "rešenjima." Takovo rješenje izašlo je 9.IX.1853. /79/, po kojem su bili dopušteni mješoviti brakovi,ali samo izmedju pravoslavne osobe i nepravoslavne,koja je bila krštena. U tom slučaju samo su oni brakovi bili valjani,koji su sklopljeni u pravoslavnoj crkvi,pred pravoslavnim svećenikom i upisani u odredjene knjige,/80/ Djeca rodjena iz tih brakova morala su biti krštena u pravoslavnim crkvama,/81/ a za parnice takovih brakova bili su nadležni samo pravoslavni duhovni sudovi./82/ To je važilo za katolike sve do stupanja na snagu konkordata, koji je sklopljen s kraljevinom Srbijom 1914., a za druge vjere još i danas ta odredba postoji za drž.područje.

Usput napominjemo,da je god.1856.izašao za Srbiju zakon o ustrojstvu sudova i o sudbenom postupku,kako u gradjanskom tako i u kriviČnim stvarima,koji je još iste godine stupio na snagu,a kasnije je popunjaven i mjestimice po pojedinim novelama.

77/ Zbornik Pravila,Uredaba i Nared.Arhijerejsk.Sabora str.218.
78/ § 99.Zakona glasi: "Sva dela sporna u smotrenju braka pridnadleže Sudu Duhovnom,a tako i parnice poradi uništenja i razvoda preduzimaće se raspravljeti i rešavati od suda duhovnog propisanim toga radi redom i načinom."
79/ V.H.Sov.No.I.Zbornik Zakona..VII.str.80.
80/ V.H.859 Sov.No.II.961.iz 1853 t.2.glasi:"Brakovi izmedju žitelja srbski,u koime bi ma kao strana bila pravoslavne voistočne vere, samo su onde punovažni,kad su črez sveštenika Pravoslavne vere blagosloveni i u nadležne knjige venčani pri Pravoslavnim Crkvama ustanovljene,zavedeni."Ova je tačka unišla u Gradj.Zakonik iz god. 1864.pod.§ 60.
81/ 'Deca u ~~mešanim~~ smešanim brakovima rodjena,biće krštena u Pravoslavnim crkvama i takove krštena biće zavodjena u Protokole krštenih,pri Pravoslavnim crkvama postojeće.'3 t.zak.iz 1853.
82/"Parnice bračne u smešanim brakovima t.s.gde je na kao strana Pravoslavne vostočne vere,spadaju pod nadležnost zemaljski Pravoslavni duhovni vlasti.'V.H.II.859.Sov.No.II.961.iz 1853.

Srpski Kazneni Zakonik stupio je na snagu god.1860.

Po gl.7.Porodičnog Pravilnika od 30.VIII.1909.članovi kraljevske vlade nisu se smjeli ženiti bez prethodne dozvole kraljeve,a po gl.2, 16 i 17 Zakona o ženidbi oficira,podoficira,kaplara i redova od 24.XII. 1901.oficiri se nisu smjeli ženiti bez odobrenje Vojnog Ministra,narednici,podnarednici,kaplari i redovi u stalnom kadru bez odobrenja komendanta divizije.

Po 2 gl. Pravila za polaganje ispita saobraćajnog osoblja srpskih državnih železnica,tko bi se oženio otpuštao bi se iz službe.

Nova Bračna Pravila /83/ koja su, kako je već spomenuto kad je bio govor o pravoslavnim u Hrvatskoj i Slavoniji,donešena i usvojena od sv.arhijerejskog sabora na njegovoj 23 redovitoj sjednici od 27.V.1933 a na temelju 63.čl.t.13.Ustava o srpskoj pravoslavnoj crkvi od 8.XI. 1931/84/ i čl.1.Zakona o Srpskoj pravoslavnoj crkvi od 8.XI.1931./85/ išla su i za unifikacijom vjerskog bračnog prava za sve pravoslavne, koji se nalaze na području srpske pravoslavne patrijaršije.U tu svrhu, stupanjem na snagu ovih Pravila,imali su prestati važiti svi propisi, koji su dotada važili za brak pravoslavnih lica na području ove patrijaršije./§ 128 Brač.Pravila/ Kako se imaju prosudjivati brakovi,koji su sklopljeni prije stupanja na snagu ovih Pravila,kao i o parnicama pokrenutim prije stupanja na snagu Pravila, ili kako će se postupati, ako je presuda već bila izrečena o razvodu, o nekim stavcima glede mješovitih brakova i konačno o brakovima inostranca pravoslavnih,to donose Pravila u §§ 129-133 uklj.

U tim Bračnim Pravilima,pravoslavna crkva ostala je vjerna svojoj dogmatskoj nauci, da brak nije obični civilni ugovor,nego da je pravoslavni brak" svete tajne /sakramenat/" po kojoj se dva lica raznoga

83/ Pravila su sastavili advokat Dr.Simeonović-Čokić i prof.univ. Dr.Troicki.O Pravilima veli pisac članka/prota Lj.Bogičević?/:Kakve nedostatke sadrže nove bračne pravila naše pravoslavne crkve",u Politici od 1.X.1933.da je pogreška,što su ona djela samo t e o r e t i č a r a, a da se nije pri tom pitalo i dugogodišnjih praktičara.Zato i sadrže mnogo nejasnoća i protivrječnosti.O tim Pravilima mnogo se pisalo u srpskim časopisima i novinama,/Politika i Pravda/dok u našim listovima nije o njima tako obilno pisalo. Vd. U zaštitu bračnih pravila Srpske pravosl. crkve, Sr. Karlovci, 1934

84/ Ustav je objelodanjen u Službenim Novinama br.275/1931.

85/ Zakon je objelodanjen u Službenim Novinama br.269/1929.

./.

pola, na način propisan Crkvom/§ 2/,vezuju doživotnom duhovnom i telesnom vezom,radi potpune životne zajednice i radjanja i vaspitanja dece" /86/

Da se takav brak sklopi,traži se,da te dvije osobe spolno različite, koje se žele uzeti,budu slobodne od bračnih zapreka i zabrana,koje Pravila pojedinačno nabrajaju./87/ Da se pak te otkriju,predvidjena su iza "predbračnog ispita" /88/ tri oglasa./89/

Iza obavljenih oglasa, i ako ne bude nikakove smetnje,ili ako one bude,ali se od nje dobije oprost od nadležne vlasti,može se pristupiti vjenčanju,/90/ koje se obavlja pred nadležnim parohom; /91/ tu oni lično daju punovažnu, slobodnu izjavu i privolu, da stupaju u brak /92/ nakon čega sveđenik utvrdjuje tu vezu i obavlja vjenčanje po obredu kojeg je Crkva odobrila,/93/ i koji je sadržan u Trebniku./94/ Posebni obrazac nije za valjanost braka. Brak sklopljen bez učešća crkve i bez sveđenika nije valjan./95/ Vjenčanje se mora obaviti u pravoslavnoj crkvi. /96/ i u prisutnosti najmanje dvojice svjedoka./97/

Mješoviti brak po Pravilima je onaj koji se sklopi "izmeđju pravoslavnog lica i lica druge veroispovesti."/98/ Razlika u vjeroispovjesti jest lična bračna "smetnja"/zapreka/ /99/ onda "ako jedno bračno lice pripada verskoj zajednici,čije je krštenje priznato kao punovažno u pravoslavnoj Crkvi,ali ta zajednica nije u sastavu pravoslavne Crkve./100

86/§.1.Br.Pravila;Brak,je veli Milaš,u Dj.c.str.629."Velika novozavetna sveta tajna."Pravoslavni Ispovednik I.105.,na pitanje,koja je šesta tajna odgovara:"Časni brak,koji biva prvo po uzajamnom sporazumu muža i žene,a bez iakve zapreke."

87/Br.Pravila §§.12-37,uklj.i 38-54,uklj.Treba dobro uočiti,da u ovim Pravilima "bračna smetnja"znači impedimentum dirimens /zapreku/.U nas se na ta Pravila osvrnuo u nizu članaka Dr.Ruspini u Kat.Listu god.1933,br.45.st.539-540;br.46,st.549-550; br.47;str.561-562;br.48 Poništenje i osnaženje braka po "Br.Pravilima"br.49,str.585-587;br. 50,str.597-599;br.51,str.613-614; i br.52,/O postupku za sudove u pravoslavnoj crkvi./

88/Br.Pravila §§.61.,62.

89/Po §.63.

90/Ispor.§§.57-59 uklj.Br.Pravila.

91/Za vjenčanje nadležan je paroh one parohije,kojoj pripadaju mladenci kao članovi/čl.23.Ustava Srpske Pravoslavne Crkve/,a ako su oni članovi raznih parohija,nadležan je paroh one parohije kojoj pripada xx vjernik.§.55.Br.Pravila.Ispor.C.J.C.c.1097.§.2.

92/§.33.t.2.§.35,§.11.t.2.

93/Ispor.§§.2,36,64-66,11 t.3.

94/§§.36 i 66.

95/§.33.t.1.;ispor.§§.2,34,38 i Milaš Dj.c.str.631.

96/§§.64 i 66 Br.Pravila.

97/§§.2,67,Žene nemogu biti svjedoci.Koji još ne mogu biti vidi se iz § 67,a svjedoci se ne traže za valjanost.Vjenčanje valjano može obaviti i katolički sveđenik.

Dvije osobe različitih spolova,koje bi provodile zajednički život i trajnu spolnu zajednicu,a da se nisu propisno vjenčale u očima pravoslavne crkve jesu obični konkubinarci i za njih su predvidjene crkvene kazne; djeca su im također nezakonita,ukoliko ih državni zakoni nebi pozakonili./101/

Brak pravoslavni valjano sklopljen jest nerazrješiv dok oba supruga žive i njegova nerazrješivost "po učenju pravoslavne crkve jeste jedno od bitnih svojstava braka"./102/ Ipak on se može razvesti u iznimnim slučajevima i to s razloga,"koji nadjačavaju crkvenu ideju o nerazvedivosti braka i koji ruši moralnu ili religioznu osnovu njegovu,dakle smrt bila ona fizička,bila moralna ili religiozna"/103/ Takove slučajeve i brakorazvodne razloge navela su i izložila Br.Pravila u svojim §§.79-114 uklj./104/

Glede nadležnosti nad brakom pravoslavnim uopće,donose Br.Pravila u svom § 9: "Da li je pravoslavni brak valjano sklopljen,da li ima bračnih smetnja ili brakorazvodnih uzroka i da li će se takav brak održati,osnažiti,poništiti ili razvesti,odlučuju i s k l j u č i v o Crkvene vlasti po svojim propisima i po p r o p i s i m a d r ž a v n i h z a k o n a./105/

98/ § 115.
99/ § 13 t.8.
100/ § 25 Br.Pravila.Razlika vjere/mixta religio/ dosad je bila samo zabrana,a odsad je bračna "smetnja"to jest zapreka,koja je uklonjiva/§ 13 Pravila al.1./oprostom nadležnosg eparhijskog Arhijerej.Ispor.§ 54 al.zadnja Br.Pravila Upadne je velike sličnost ovih propisa o mješovitom braku /§§ 115-123/ s propisima C.J.C.o mješovitim brakovima.Ispor.o tom također /članak Dr.Ruspinija u Kat. Listu 1933 br.50.str.597-599.
101/ § 126 Br.Pravila.Prema tomu i civilni brak sklopljen bez crkvenog,bio bi konkubinat;ispor.§ 34 Pravila.
102/ Milaš,dj.c. str.668.
103/ Milaš,dj.c.str.668,i nastavlja,da ovo učenje pravoslavno crkva osniva "koliko na pojmu svome o braku kao novozavjetnoj tajni,i o značenju braka za porodični,društveni i religiozni život,toliko isto i na učenju novozavjetnog zakona/Mt.19,6/.Tu se ne prestupa zapovjed jevandjelja,da čovjek ne rastavlja ono,što je Bog sastavio,niti to biva usljed čina crkvom priznate zakonodavne vlasti,nego se ono javlja samo po sebi,jer je porušena bračna veza;jer je nestalo medju supruzima same osnove braka,jer se ne može više da postizava odnosna cijelj bračne veze,jednom rječju jer nema više braka."Crkva,kad izriče presudu o razvodu,ona ne razvodi brak,nego samo konstatira,da je brak pred samim Bogom razveden.
104/ Ispor.Kat.List,1933.br.49.str.585-587.
105/ Riječi od nas izvučene.

./.

U § 10.istih Pravila stoji: "O gradjansko-pravnim poslovima crkvenog bračnog odnosa odlučuju državne vlasti po svojim propisima,vodeći računa o biću,obliku i važnosti pravoslavnog braka/§§ 1,2,i 5/; o nadležnosti Srpske Pravoslavne Crkve u crkvenoverskim poslovima /član 1 Zakona o Srpskoj pravoslavnoj Crkvi/,kao i o crkvenosudskoj nadležnosti u pitanjima izdržavanja žene i dece i dodeljivanja dece za slučaj bračnog spora /član 129 tač.4 Ustava Srpske Pravoslavne Crkve."/106/

Glede sudske nadležnosti nad brakom,donosi § 6 Postupka za sudove u Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi /107/: "Sa stupanjem na snagu ovoga postupka prelaze parnice o bračnim sporovima pripadnika Srpske pravoslavne Crkve u nadležnost crkvenih sudova Srpske Pravoslavne Crkve, u smislu čl.65 stava 1 i čl.129 a/ tač.4 Ustava."/108/.

Da ova Pravila s Postupkom vrijede kao crkveni propisi za pripadnike pravoslavne crkve na cijelom području naše države,o tom nema sumnje, Po čl.11.st.3.Ustava Kralj.Jugoslavije iz 1931,pravoslavna crkva kao priznata vjera ima pravo da "samostalno uredjuje svoje unutarnje verske poslove....",medju koje spada i brak kao sveta tajna.Pravo samostalnog uredjivanja braka za crkveno područje priznala joj je država i čl.51,53 i 64 Ustava Srpske pravoslavne Crkve i čl.1 Zakona o Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi.Crkva Pravoslavna jest,dakle,slobodna, da prema svojim načelima i potrebama uredjuje brak samostalno bilo sa zakonodavne,bilo sa sudbene strane i to njezino zakonodavstvo zajedno s presudama obvezatno je za sve njezine pripadnike,koji se nalaze na području naše države.

Da li ova Pravila i Postupak vrijede i za državno područje i da li imaju snagu državnih zakona,to je posve drugo pitanje.

U nas u svoje vrijeme o tom se vodile žestoke rasprave po časopisima i novinama.

106/ Ispor.§§ 120-124 Br.Pravila.
107/ Postupak je izašao u Glasniku pravosl.Patrijaršije Srpske,br.44 i 45 od 25.XI.1933.
108/ Ispor.§§.7,9,sl 1.28,31,33,130,255-256,312-313 uključivo Postupka.-

./.

Neki su naši pravnici stali na stanovište,da ova Pravila vrijede i kao državni zakon za pravoslavne na cijelom području naše države; /109/ medjutim,drugi su iznijeli svoje mišljenje,da pravoslavne crkve uopće nije smjela izdati ova Pravila bez sporazuma s Državom,/110/ te da ova ne važe za cijelo državno područje,niti da imaju snagu državnih zakona./111/

Kad je država priznala pravoslavnoj crkvi,pravo,da uređuje brak, to joj je sama priznala,da to pravo vrši samo za svoje crkveno područje t.j.,da njezini zakoni i propisi važe samo kao crkveni,a ne za područje cijele države i to kao državni zakoni. Da bi oni imali snagu državnih zakona na čitavom području države,za to bi pravoslavne crkve morale dobiti i posebno državno ovlaštenje, a takovo se ne nalazi ni u Ustavu Kraljevine Jugoslavije,ni u Zakonu o Srpskoj pravoslavnoj Crkvi,ni u Ustavu Srpsko Pravoslavne Crkve,ni u kojem drugom državnom zakonu izdanom za našu državu,te dosljedno to pravo nije ni dato pravoslavnoj crkvi za čitav teritorij naše države.Velimo za čitav teritorij države,jer vidjeti ćemo,da u nekim pokrajinama to pravo ima,eli ne na temelju ovih spomenutih Ustava,nego na temelju drugih zakona./112/ Propis,da crkve ima pravo uređivati svoje unuternje vjerske poslove i to samostalno,posve se i jedino ispravno razumije,da ih uređuje samo za svoje područje /pro foro interno - ecclesiastico/. Inače bi i druge priznate i usvojene vjere,koje su dobile svoje Ustave i Zakone na ~~kojoj~~ temelju istih razloga,mogle tražiti i vršiti to isto pravo, a nijednom od vjerskih predstavnika drugih vjerskih zajednica to nije došlo na um.

Bračna Pravila jesu samo crkveni zakon,koji uređuje brak kao svetu tajnu i nema derogatornu snagu obzirom na državne zakone i propise

109/ Tako dr.Troicki u članku:"Crkvena nadležnost u bračnom pravu" otštamp.u Glasniku Srp.Prav.Patrijaršije od 12.X.1933.br.38,39. str.612-618.i pri tom se poziva na odnosne članove drž.Ustava, Zakona o srp.Prav.Crkvi i njezinog Ustava.Isp.također u prav. Arhivu knj.XXVIII.1934.br.4.str.326 sl.

110/Dr.Č.Mitrović.

111/Dr.R.Kazimirović u Pravdi od 30.X.1933.

112/Kat.List,1933,br.43.čl.dr.Ruspinija.Zakonodavna nadležnost u bračnom pravu,str.616-617.

113/Tako jevrejska vjeroisp.na temelju Zakona o jevrejskoj zajednici u Jugoslaviji od 14.XII.1929,Služb.Novine br.1301 1932 ili evangelič ke crkve na temelju § 3 Zakona o evang.kršć.crkvama i o ref.kršć. crkvi od 16.IV.1930.Služb.Novine br.95/1930.

./.

o braku,koji i dalje dosljedno ostaje na snazi. Prema tomu,za pravoslavne u Vojvodini osteje na snazi obligetni civilni brak,i država na tom području ne može se zadovoljiti tim, ako pravoslavni sklope samo crkveni brak,niti će takav brak uopće priznati kao valjan,dok se on i gradjenski ne sklopi. Pravoslavni crkveni brak bez civilnog, u Vojvodini bio bi nedozvoljena spolna zajednica,koju država po svojim zakonima ima pravo progoniti.Nisu ovim Pravilima ni Ustavom pravoslavne crkve ukinuti ni propisi gradj. o braku,koji važe za područje državno u Sloveniji,Dalmaciji,a kako je spomenuto i u Hrvatskoj i Slavoniji,nego oni i dalje ostaju na snazi,a propisi pravila njima protivni a fortiori ne mogu tamo važiti za gradjensko područje.

Tako je isto što se tiče sudbene strane i bračnih parnica.Istina u Br.Pravilima kao i u Ustavu pravoslavne crkve nekoji izrazi govore o isključivoj nadležnosti pravoslavne crkve nad brakom,ali ipak i u samim Pravilima i u Ustavu ima izraza,koji daju naslutiti,da Pravoslavna Crkva,odnosno sv.Sinod arhijerejski nije mislio,da bi ova pravila dirala u državne zakone ili da bi važili za čitavo državno područje kao državni zakon. Tako spomenuti čl.129 Ustava Srpske Pravoslavne Crkve odredjuje,da eparhijski crkveni sud kao sudski organ sudi " u svojoj nadležnosti" sporove o valjanosti,poništenju i razvodu braka;... rješava "u svojoj nadležnosti" da li će muž ženi dati izdržavanje za vrijeme trajanja bračne parnice i kod koje će stranke djeca za to vrijeme ostati. Isto tako §.9.Pravila,kad govori o isključivoj nadležnosti crkvene vlasti pri sudjenja o bračnim smetnjama,brakorazvodnim uzrocima i valjanosti pravoslavnog braka veli,da u tom odlučuju crkvene vlasti po svojim propisima i po propisima državnih zakona./114

Srpski gradjanski zakonik iz god.1844.ukoliko sadrži bračno pravo za pravoslavne,zapravo je kodificirao i u suštini preuzeo bračno pravo pravoslavne crkve i proglasio ga kao važeće i za državno područje.Već je prije spomenuto,kako se taj Zakonik poziva na ovo pravo.

114/ Ispor.§.10.Pr.Bračnih.

./.

Taj Zakonik još i danas važi za Srbiju,a kako su izišla nova vjerska bračna Pravila pravoslavne crkve to su ona zamijenila dotične stavke u tom Zakoniku i ona u tom okviru vrijede i za gradj.područje./115/ Ukoliko ova Pravila imaju praznine to i nadalje vrijedi Zakonik iz 1844. Bračna Pravila ukoliko bi dolazila glede mješovitih brakova u koliziju s članovima odnosnim konkordata iz 1914 ne bi važila za gradjansko područje,jer je ovaj konkordat kao državni zakon još ne snazi.

Glede nadležnosti u bračnim parnicama,koje se tiču valjanosti braka,rastave i njegove razvode,nadležni su pravoslavni sudovi i njihove presude vrijede i za državno područje,osim ukoliko bi se radilo o mješovitim brakovima sklopljenim u katoličkoj crkvi,jer tu su po konkordatu nadležni katolički duhovni sudovi.

Što se tiče gradjanskih posljedica braka, tu je nadležna gradjanska vlast,kako to izriče i §.10.Pravila.

b/. Katolici.

Za njih kao i za pripadnike ostalih vjeroispovjesti izuzev članove pravoslavne vjere,koja je bila državna vjera,dok su ostale bile samo tolerirane,u pogledu braka dugo vremena nije bilo posebnih državnih propisa.

Srpski Gradj.Zakonik iz 1844,kako je rečeno,donosi bračne propise samo za pravoslavne,a o ostalim vjeroispovjestima nema nijedne pozitivne odredbe. O njihovom braku taj Zakonik "apsolutono ćuti"/116/.

Pripadnici neprevoslavne vjere mogli su dakle da s obzirom na brak drže se propise svoje vjere /117/.

115/ Ispor.Eisner Dj.c.str.18.bilj.25.i str.19.
116/ A.Andrijević:Naš brak i reforma njegove str.46."Valjda je to zbog toga,što su skoro svi srpski žitelji pravoslavne vere pa je .....zakonodavac.....na tu većinu svoj pogled i upravio ....."veli Dim.Matić u komentaru Srpskog Gradj.Zakonika:Objasnenje Gradj.Zakonika 1856 str.91.
117/ A.Andrijević:Djelo c.str.53.Kušej:Vera....str.117.i Crkveno pravo kat.cerkve:str.397;"V konkordatu z dne 24.junia 1914.čl.12 je serbska vlada priznala veljavnost čisto katoliških zakonov /katera pa tudi že doslej ni bila sporna..../."

./.

Kako spomenuti Zakonik nije imao nijedne odredbe o mješovitim brakovima,koje bi sklapali pravoslavni s pripadnicima ostalih vjeroispovjesti,to je kao popunjak te praznine za kneza Aleksandra Karadjordjevića izašlo "Visočasje Rešenje" od 9.IX.1853./118/,po kojem su bili dopušteni mješoviti brakovi izmedju pravoslavnih i pripadnika druge kršćanske vjeroispovjesti,ali ovi se mogli sklapati valjano,kako je spomenuto,samo u pravoslavnoj crkvi,pred pravoslavnim svećenikom i djeca iz tih brakova morala su biti krštena u pravoslavnoj crkvi; za parnice bračne /izuzev pitanja pravno-materijalna/ bili su nadležni samo pravoslavni duhovni sudovi/119/.

God.1861./7.XII./za kneza Mihajla Obrenovića,izašla je "Visočaja Uredba" koja je kasnije unišla u Gradj.Zakonik kod §.99./120/ Ova uredba glede katolika,nije izmjenila njihovog vjerskog bračnog prava, nego su oni i dalje mogli sklapati svoje brakove po svojim vjerskim propisima.Po njoj oni su mogli sklopiti i mješoviti brak s pripadnicima drugih kršćanskih vjeroispovjesti.

Ako su sklapali s pravoslavnim važilo je i dalje riješenje iz god. 1853.Ako su sklapali s članovima drugih kršćanskih nepravoslavnih vjera /ova je naime uredba iz 1861 imala u vidu sklapanje mješovitih brakova izmedju katolika i luterana!/ mogli se držati svojih vjerskih propisa./121/

Po toj uredbi "bračne parnice sude srpski sudovi za gradjanske parnice,a što se tiče materijalnog zakona.....dok se novi zakon ne propiše za katolike u duhu crkve katoličke,a za luterane u duhu njihove crkve,da naši sudovi u reči stojeće stvari po osnovima,primljenim u zakonima one crkve,kojoj supruzi prinadleže,a ako brak je smešan,po zakonima one crkve,u kojoj je brak blagosloven,gde bi im god strane zakon svoje crkve autentično same pokazati mogle,a inače gde to strane ne bi bile u stanju učiniti,ili u slučaju sumnje,da se obraćaju Popečiteljstvu Pravosudia za ustanovljenje,koje će se zato imati sa Upravom

118/ V.H.br.859 No 11.961.Zbornik Zakona...za Srbiju VII.str.80.
119/ Ovo rešenje unišlo je u Gradj.Zakonik iz 1864 pod §.60
120/ Br.V.H.2444.Zbornik Zakona i Nar...XIV.str.202.
121/ A.Andrijević:Djelo c.str.49.

./.

Prosvete sporazumeti,koje će i onako moći preko sveštenika dotične veroispovesti ne samo zakon crkve za dani slučaj stojeći,no i za objašnjenje smisla njegovog privatiti.Uostalom,razume se,da oni smešani brakovi,gde je na koje lice pravoslavno i kojima osebeno zakonodavno naredjenje postoji,pod ovo naredjenje ne spadaju."Dakle za bračne parnice,po ovoj uredbi,bili su nadležni gradjanski sudovi; pri tom,ako se radilo o čisto katoličkom braku morali su se držati bračnih propisa katoličke crkve,/!/ ako se radilo o mješovitim brakovima sklopljenim s članovima luteranske crkve,tada se morali držati bračnih propisa one vjere, odnosno crkve, u kojoj je brak sklppljen; /blagoslovljen/.122/

Kako je pravni položaj katolika u Srbiji bio veoma težak posebno glede braka, to je Sv.Stolica nastojala da tim nepravdama doskoči. U tu svrhu već 1863,kad su se vodili pregovori izmedju Nje i pretstavnika Srbije oko uredjenja pitanja i položaja katoličke crkve u Srbiji,Sv. Stolica je medju svojim uvjetima dostavila srpskoj vladi i to,da se mješoviti brakovi katolika s pripadnicima pravoslavne vjere,uredjuju prema propisima katoličke vjere./123/

Srpska vlada nije odmah na to odgovorila; to je učinio knez Mihajlo Obrenović,napominjući,da u Srbiji glede mješovitih brakova postoje pozitivni propisi,koji se moraju obsluživati./Mislio je na rješenje iz 189[illegible]

Srbija je bila misijska zemlja;i to od 1851 bila je pod biskupom nikopoljskim,koji je istovremeno bio apostolski vikar za Srbiju,a od te godine do 1897 bila je pod biskupom djakovačkim i kao vikarom apostolskim za Srbiju /124/.

Poteškoće katolika u Srbiji bile su još teže,jer njihovi pastiri nisu mogli tako često medju njih zalaziti,da upoznaju njihove potrebe.

122/ Dr.Kušej:Vera in....str.117;Dr.A,Andrijević u Spom.prav.kongr. u Ljubljani 1926 str.49; Tomac Dj.c.str.14;Eisner dj.c.str.16.
123/ Nestorović u članku:"Vatikan i Srbija."Glasnik Pravoslavne Crkve 1902,br.5,6,str.366.
124/ Od 1897-1914 ona je bila izravno pod Sv.Kongregacijom za Širenje Vjere /Vjeroplodnicom/bez apostolskog vikara.Od konkordata 1914. imala je dobiti svoje biskupije odnosno nadbiskupiju.

./.

Istina Austrija je na temelju raznih mirovnih ugovora s Turskom /125/ imala pravo protektora nad katolicima,ali oni od toga nisu vidjeli mnogo koristi,jer su i srpske vlasti po mogućnosti više štitile pravoslavne na štetu katolika./126/

Biskup Strossmayer,kao apostolski vikar za Srbiju znao je,da položaj katolika u Srbiji nije ni malo ružičast i nastojao je svojski, da se njihovo pitanje uredi konkordatskim putem. Na toga je također potekło i pitanje mješovitih brakova,što se vidi iz njegova pisma, koje je god.1866 uputio knezu Mihajlu,u kojem ističe pravo katoličke crkve u mješovitim brakovima.

Srpski Ustav iz god.1869.u svom članu 31 priznaje slobodu svakoj drugoj vjeri i stavlja ih pod zaštitu zakona u izvršivanju svojih vjerskih obreda,a pravoslavna vjera i dalje ostaje državna vjera.Po članu 120 istog Ustava,duhovna nadleštva svih vjera stoje pod nadzorom ministra "Crkvenih Poslova"; inače unutrašnja uprava poslove osteje i dalje pod nadležnim duhovnim vlastima i ravnaju se po svojim vlastima vjerskim propisima.

Po berlinskom kongresu /1878/ čl.35.al.2.propiseno je bilo Srbiji da pripadnicima neprevoslavne vjere pa ni strancima ne smije uskratiti ili suziti vjerske slobode i prava, da javno vrše svoje crkvene obrede radi toga što su pripadnici drugih vjera/127/.Strossmayer je i nadalje nastojao,da se konkordat sklopi izmedju Srbije i Sv.Stolice; zapravo može se reći, da je on u to uložio veoma mnogo truda i da su mnogi predradovi za konkordat upravo njegovo djelo. Istina, u tom su ga mnogo ometale Austrija i Rusija,koje nikako nisu bile voljne, da se taj konkordat sklopi.Medjutim on se nije dao pomesti ni tim, nego i god.1878 stupa u dopisivanje s tadanjim srpskim ministrom Prosvjete i crkvenih poslova te poznatim srpskim istorikom Stojanom Novakovićem,koji je bio čovjek širih pogleda.

125/ U Beču,1615,u Carigradu 1681,u Sr.Karlovcima 1699,u Požarevcu 1718,u Beogradu 1739,i u Svištovu 1791.
126/ Povijest katoličke crkve u Srbiji u 19 vijeku/1809-1914/.Čl. dr.V.Wagnera u Bogosl.Smotri 1933.br.4 str.298.
127/ Zbornik Zakona XXXIII.str.62-63.

./.

Kad je 1882 /22.II./Srbija postala kraljevinom,Strossmayer ne propušta ni tada priliku,da u čestici,koju je upravio na kralja Milana,stavi mu na srce to,da bi se konkordat sklopio.Mora se priznati,da ni kralj Milan nije bio protivan tomu,Nastojanje oko sklapanja konkordata nije omela ni afera,kad je god.1891 Andrija Nikolić,kao ministar Prosvjete i crkvenih poslova poveo istragu protiv katoličkih svećenika,u kojoj je ustanovljeno da oni "mešovite brakove zaključuju protivno zemaljskim zakonima"/128/.

Sklapanje konkordata usporile su takodjer nesredjene prilike na srpskom dvoru,tako,da se tek 1913 mogla imenovati komisija za pregovore u svrhu sklapanja konkordata./129/ U nju su kao članovi unišli Slobodan Jovanović sveuč.prof.u Beogradu,Mirko Gjuričić narodni poslanik,Stevan Veselinović protojerej i rektor bogoslovije sv.Save,dr.Čeda Mitrović vanredni prof.sveuč.i dr Lujo Bakotić advokat iz Šibenika.I ona je uzela kao uzor za konkordat crnogorski konkordat iz 1886 i acta iz Ministarstva Vanjskih Poslova.

Po svršenom radu komisije povjereno je dru Bakotiću kao opunomoćenom izaslaniku Srbije,da ispred Kraljevine Srbije započne pregovore sa Sv.Stolicom.Bakotić je počeo redom početkom 1914,/130/ te je već 24.VI.1914.konkordat i potpisan./131/

Srpska Skupština na svom šestom zasjedanju u Nišu od 26.VII.1914. /132/ usvojila je konkordat jednoglasno,a tekst je konkordata izašao u Srpskim Novinama br.199.od 3.IX.1914;zakon o potvrdi njegovoj izašao je 24.VIII.iste godine./133/

128/ Nestorović: Srbija i Vatikan čl.u Glasniku Pravoslavne Crkve god.1902,br.718 str.474 sl.
129/ Ispor.čl.dra Wagnera Povijest Katoličke crkve....u Bogosl.Smotri br.2.1934.str.133.sl.
130/ Pregovore je vodio s Mgr.L.Paccelliem,
131/ Potpisali su ga:u ime kralja srpskog dr.M.Vesnić,izvanredni i opunomoćeni ministar Srbije u Francuskoj,a u ime Sv.Stolice /Pio X/ kardinal Merry de Val.Potpisu su još prisustvovali Mgri Paccelli Canalli i kanonik Cordon,te dr Bakotić,koji su saradjivali na sklapanju konkordata.Ispor.c.čl.dra Wagnera u Bogosl. Smotri 1934 br.2.str.135.
132/ Stari kalendar.
133/ Konkordat se nalazi u Mercati,Raccolta di Concordati,Roma 1919 p.1100-1103.na talijanskom jeziku i to kao zadnji te zbirke. Ispor.Restreppo-Restreppo,dj.c.p.5.

./.

Strossmayer nije doživio ovoga časa,ali zasluge njegove za sklapanje konkordata nitko ne smije nijekati.

U čl.12.konkordata priznala je Vlada Kraljevine Srbije valjanost brakova čisto katoličkih,/134/ kao i brakova mješovitih,koje oni sklapaju u prisutnosti katoličkog župnika /parroco/ i po crkvenim zakonima. /135/ Ovim je članom ujedno obesnaženo zakonodavno "rješenje" iz 1853 glede mješovitih brakova izmedju pravoslavnih i katolika,jer su/ po njemu ti brakovi morali se sklapati samo u pravoslavnoj crkvi..,kako je to već prije spomenuto.

Po članu 14 konkordata /136/ katolički suprug u mješovitim brakovima imao je pravo ugovarati,da djeca toga braka budu odgojena u katoličkoj crkvi,prema tomu,i u tom dijelu obesnaženo je rješenje iz 1853 god.Takodjer čl.13.konkordata,parnice čisto katoličkih brakova,kao i mješovitih,koji se sklope pred katoličkim svećenikom stavlja pod nadležnost katoličkih crkvenih sudova,/137/ a parnice o čisto gradjanskim učincima braka spadaju pod nadležnost gradjanskih sudova.

Iz teksta samih spomenutih članova konkordata posve je lako izvesti,da je za gradjansko područje stavljena izvan snage i Uredba od 7.XII. 1861,po kojoj su za rješavanje bračnih parnica često katoličkih brakova kao i mješovitih izmedju katolika i luterana rješavali gradjanski redovni sudovi,dakako kod čistih primjenjujući njihovo vjersko pravo, a kod mješovitih vjersko pravo one crkve,u kojoj je brak sklopljen.

134/"katera pa tudi že detlej ni bila sporna"veli Dr.Kušej u "Cerkveno pravo...str.379.

135/Il Regio Governo riconosce la validita dei matrimonii fra Cathelici e dei matrimoni misti contratti alla presenza dell parroco catholico secondo le leggi della Chiesa."Art.12.konkordata.

136/"Il conjuge catholico avra diritto di stabilire che la prole dei matrimoni misti,celebrati dinanzi al parroco catholico,venga educata nella Religione Catholica."

137/ "Le cause matrimoniali fra Catholici,e fra conjugi di matrimoni misti celebrati dinanzi al parroco catholico,eccetto in cio che riguarde gli effetti meramente civili,saranno giudicate dei tribunali ecclesiastici catholici."Art.13.konkordata.

./.

Ali kako je Srbija iza konkordata bila zaokupljena svjetskim ratom to je osnivanje katoličkih duhovnih sudova malo zakasnilo i do toga su parnice bračne spomenute u konkordatu rješavali i nadalje gradjanski sudovi,primjenjujući propise katoličke vjere,dakle,slično kao što je bilo u Hrvatskoj i Slavoniji za muslimane,dok se nisu formirali šerijatski sudovi.

Spomenuli smo,da konkordat iz 1914 još i danas važi u Srbiji kao gradjanski zakon /138/ prema tomu katolici imaju pravo, da se tih propise i glede mješovitih brakove drže, usprkos što Bračna Pravila donose drukčije propise./139/

c/ Muslimani.

Srpski Gradjanski Zakonik iz 1844,već je više puta spomenuto,glede bračnog prava uzeo je u obzir samo pripadnike pravoslavne vjere; o članovima drugih vjeroispovjesti on posve šuti.Tako i glede Muslimana. Oni su se u sklapanju braka držali svojih vjerskih propisa.Uredba od 7.XII.1861.§br.2444/,koja je unišla i u Zakonik zapravo se odnosila na brak dvaju krštenih lica,nepravoslavnih i ona je sačuvala njihovo vjersko bračno pravo i proglasila gradjanske sudove kao nadležne za vodjenje parnica takovih brakova. Po intenciji svojoj ova bi uredba,kako misle neki naši pravnici,imala se primjeniti i na brakove muslimana/140/ te bi po njoj ostalo za muslimane njihovo bračno pravo,a parnice bračne njihove rješavali bi gradjanski sudovi po gradjanskom postupku.Samo je u Srbiji po §.199.Srpsk.Kaznenog Zakonika muslimanima bila zabranjena poliginija kao stvar "koja narušuje javni poredak." Po Gradjanskom Zakoniku mješoviti brak izmedju kršćanina i muslimana bio je zabranjen /141/.

138/ To priznaju i odluke Kasacionog suda u Beogradu od 19.VI.1925.br. 142.18.X.1927,16.XII.iste godine.Ispor.Živ.Perić:Die Ehescheidung nach serbisches Recht,S.23.n.54.

139/ Ispor.§§.115.t.4.119,120.Bračnih Pravila i dr Kušej:Cerkveno Pravo katoličke cerkve str.380. V Bosni:... i u Srbiji pa je cerkveno zakonsko pravo v sedanji obliki/cc.1012-1143/ za katolike tudi po državi recipirano in s tem kot del državnega pravnega reda priznano."

140/ A.Andrijević dj.c.str.49,50; Eisner dj.c.str.17.

141/ Spomenica pravnič.kongr.1926. referat dra A. Andrijevića str.49.

U Južnoj Srbiji i Makedoniji prije pripojenja ovih djelova ostaloj Srbiji,muslimani su se glede braka držali svojih vjerskih propisa,a bračne parnice rješavali su njihovi šerijatski sudovi.Ovo je stanje ostalo u tim dijelovima i iza kako su oni pripojeni Srbiji/142/ Saint-germainskim/en Leyde/ ugovorom,naše se država obvezala u čl.10 da će izdati odredbu,po kojoj će muslimani svoje porodične poslove moći uredjivati po muslimanskim običajima. U šerijatskom pravu pod pojmom "porodični poslovi" razumije se i bračni odnosi izmedju muža i žene.U muslimana opet,imovinsko-pravni odnošaji i porodični u posebno su uskoj vezi sa brakom,te rasprava o jednom,nužno traži raspravu o drugom./143/

Još u Ustavnom odboru muslimani su stavili zahtjev,da njihovi šerijatski sudovi ostanu,naglašujući pri tom,da oni te sudove smatraju kao državne /144/,što je vladina većina i usvojila; tako je u duhu saint germainskog ugovora unišla u Vidovdanski Ustav kao čl.109 al. 3: "U porodičnim i nasljednim poslovima Muslimana sude državni sudije." Ovaj je član Ustava donio samo načelo,a da se to uistinu provede trebao je posebni zakon. Na temelju Zakona o islamskoj vjerskoj zajednici od 31.I.1930 /145/ dopušteno je,da muslimani sklapaju svoje brakove /islamske t.j.ako su obe stranke islamske,ili muška stranka muslimanska a druga muslimanska,židovska,kršćanska- kitabija- ali ne bezbožna /po obredu svoje vjere.

Članom 100,al.4.Ustava iz 1931 /koji odgovara čl.109.al.3.Vidovdanskog Ustava/ i §.2.br.1.Zakona o uredjenju šerijatskih sudova i o šerijatskim sudovima od 21.III.1929./146/ u nadležnosti šerijatskih sudova spadaju bračne parnice izmedju muslimanskih brakova t.j.ako su oba druga islamske vjere ili ako je brak sklopljen po islamskom obredu. Ujedno ovi sudovi rješavaju bračne parnice ukoliko se one odnose na gradjansko-pravne posljedice braka.

142/ Sladović: Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini str.70 i 71.
143/ Sladović: Ženidbeno pravo str.81-94,104-107,122-136.
144/ Fehim Kurbegović se tu posebno istakao.
145/ Službene Novine br.29.1930; §.1,24 ovoga Zakona.
146/ Službene Novine br.73; 1929.

./.

Sve ovo vrijedi za čitavo područje naše države; dakle i u Srbiji, /147/ Samo tu,ukoliko još nisu formirani šerijatski sudovi spomenute parnice vode privremeno mjesni muftije,kojih područje pokriva se sa područjem sreskog šerijatskog sudije.Ukoliko ni tih ne bi bilo,to bi vršili i nadalje gradjanski redovni sudovi.

d/ Ostale vjeroispovjesti.

Za luterane /148/ u Srbiji glede sklapanja braka važilo je njihovo vjersko bračno pravo.Prema rješenju od 9.IX.1853.oni su mogli sklapati mješovite brakove s pravoslavnim,ali u tom slučaju,brak se morao sklopiti u pravoslavnoj crkvi i pred pravoslavnim svećenikom. Djeca iz takovih brakova morala su biti krštena u pravoslavnoj crkvi,a parnice,izuzev čisto gradjanskih posljedica braka,rješavali su pravoslavni crkveni sudovi. To je obesnaženo za katolike konkordatom iz 1914, a za njih je još i danas ostalo na snazi.

Uredba od 7.XII.1861.ostavila je i dalje njihovo vjersko bračno pravo,ali je naglasila,da parnice njihovih brakova,koje sklapaju ili medjusobno ili s katolicima,rješavaju gradjanski sudovi.Kako to nije ničim dosad izmjenjeno,to su za njihove bračne parnice,kao i parnice mješovitih brakova s katolicima,koji su sklopljeni u njihovim crkvama i nadalje za gradjansko područje nadležni su gradjanski sudovi.

Na temelju čl.67 svoga Ustava od 19.XI.1930 /149/ zemaljski sabor Landeskirchentag-njemačke evangeličke hrišćanske crkve augsburške vjeroispovjesti izdao je 18.II.1931."statut o materijalnom bračnom pravu","statut o postupku u bračnim stvarima" i "statut o crkvenoj sudbenosti u njemačkoj evangeličkoj augsburškoj crkvi".

Po §.103.spomenutog Ustava te crkve bračne parnice spadaju pod crkvenu sudbenost,osim ukoliko nisu imovinsko-pravne pripode i ukoliko "nisu u nadležnosti državnih sudova"./150/

147/ Eisner dj.c.str.6.sl.Ustav islamske vj.zajednice iz 1936 ništa ne mijenja u tom.
148/ U našoj državi imaju danas tri neovisne evangeličke crkve: reformirana crkva/kalvinska/,slovačka crkva augsburške vjeroispovjesti i njemačka evangelička crkva augsburške vjeroispovjesti.
149/ Službene Novine od 22.XII.1930; br.293.
150/ Dr.I.Steimetz: Protestantsko bračno pravo u Bosni i Hercegovini, u Mjesečniku br.2.1934,Dr.Kušej u referatu Spomenica pravničkog kongresa 1934 str.27 bilj.2.

./.

Ti statuti kao i Ustav Slovačke evangeličke hrišćanske crkve augsburške vjeroispovjesti iz 1932 /151/, Ustav reformirane hrišćanske crkve od 11.V.1933 /152/.Zakon o reformirenoj hrišćanskoj crkvi Kraljevine Jugoslavije od 16.IV.1930./153/ vrijede samo kao unuternji crkveni zakoni,te ne mogu dokinuti zakone državnih,koji za njih dosljedno i nadalje ostaju na snazi.

III. Slovenija i Dalmacija.

Ove dvije pokrajine dolaze kao jedno pravno područje u pogledu građanskog bračnog zakonodavstva. Kako su one do pred slom Austro-Ugarske monarhije pripadale pod austrijski dio kao nasljedne austrijske zemlje to je u njima važilo austrijsko zakonodavstvo,koje je i nakon nastanka Kraljevine S.H.S. ostalo na snazi sve do danas.

To austrijsko bračno pravo sadržalo jeuII.pogl.o.g.z.1911,koji je za nasljedne zemlje bio proglašen carskim patentom od 1.VI.1811,a stupio je na snagu 1 januara slijedeće godine./154/

Istina,ovo je bračno zakonodavstvo išlo,da se uskladi po mogućnosti s pojedinim vjerskim propisima o braku,pa tako i za katolike,/155/ ali ipak duh,koji ga prožima,odiše duhom Ehepatenta Josipa II.iz 1783, u kojem je došao do izražaja nazor, da se kod ženidbe kršćena može odvojiti brak kao ugovor i kao sakrament,te bi na ovom prvom bila nadležna samo državna vlast i sa zakonodavne i sa sudbene strane./156/

a/ Katolici.

Ovo bračno zakonodavstvo,II.pogl.glede katolika s materijalne strane dosta se približavalo kanonskom bračnom pravu katoličke crkve,ali i s te strane ima velikih otstupa.Zakonodavac je uveo nove ženidbene

151/ Službene Novine br.161.1932.
152/ Službene Novine br.126.1933.
153/ Službene Novine br.95.1930.
154/ Bečki kongres 1914 dosudio je Dalmaciju s bivšom republikom dubrovačkom Austriji,a padom Napoleona Slovenija je opet vraćena Austriji.
155/ De Smet,de matrimonio et sponsalibus I.p.429.n.4.
156/ Tu se jasno vidi upliv galikanističkih teorija o braku.

./.

smetnje,koje crkve u to vrijeme nije poznavala /157/; oproste od tih, smetnja,odnosno zapreka,daje državna vlast./158/

Istina po §.75.sklapanja braka mora se obaviti pred nadležnim dušobrižnikom,ali opet ovaj vjenčanje mora obaviti u svakom slučaju,ako su stranke ispunile sve uvjete,koje pred vjenčanje traži od njih gradjanski zakonik,/§78.o.g.z.i §§.50 i 101.Kaznenog Zakonika/ t.j. ako su bez ženidbenih zapreka,koje država priznaje,bez obzira,da li pri tom postoji i zapreka crkvenoga prava, koju državni zakon ne priznaje./159/ Tu je dušobrižnik zapravo državni činovnik, koji ne gleda na propise crkvenoga, nego civilnoga zakona i vrši službu, koju mu je država povjerila kao i svakom drugom svom činovniku./160/

Jasno je,da pri takom sklapanju može doći do ženidaba,koje su po državnom zakonu i za gradjansko područje valjane,a za crkveno područje nevaljane,jer im na putu stoji zapreka crkvenog ženidbenog prava; prema tomu po o.g.z.postojao bi <u>čisto civilni brak,</u> usprkos,što se on sklapa pred dušobrižnikom i u crkvi.

Za bračne parnice o valjanosti,rastavi/a kod nekatolika i o razvodu/ te o imovinsko-pravnim posljedicama braka za gradjansko područje nadležni su samo gradjanski sudovi./161/ Tim nije bilo zabranjeno crkvenim sudovima da vode parnice /izuzev imovinsko-pravnim posljedicama/ i izriču presude,ali su ove presude stečnute samo na crkveno područje;zato novi brak sklopljen na temelju presude katoličkog crkvenog suda o nevaljanosti braka prijašnjega,koji je za državu valjan,bio je gradjanski kažnjiv.

157/ §§ 49-54, 58, 61,69-74,119-120 o.g.z.; nekoje su zapreke opet izmjenjene.
158/ Ispor. §§ 76,83-87,98,120,128 o.g.z.
159/ Spomenica prav.kongr. 1934.ref.Dr.Kuheja,str.28.
160/ Spomenica pravničkog kongresa 1926, ref.Dr.Lovrića, str.72. i Spomenica prav.kongr.1934. ref.Dr.Kuheja, str. 28.
161/ §§.97-98, 107, 112-115, 134-135 o.g.z.

./.

Kako se iz svega vidi,u pokrajinama,gdje je važilo i važi II.pogl. o.g.z.postojalo je i postoji samostalno državno bračno zakonodavstvo i sudstvo /162/, i da je brak normiran takovim zakonodavstvom usprkos crkvenih oglasa i vjerske reforme sklapanja po tendenciji zakonodavca bila zapravo, kako to lijepo ističe dr.Lovrić: "p r i k r i t a g r a đ j a n s k a Ž e n i d b a, koja ponajviše dovodi i do valjane crkvene ženidbe, ali o kojoj svakolika jurisdikcija za gradjansko pravno područje pripada državi."/163/ Ta je prikrivenost takova,"da je samo oku motrioca sakriva osoba dušobrižnika,pred kojom se ima da sklopi ženidba,"a taj dušobrižnik,kako je već rečeno, ima značaj državnog službenika /164/.

Drugo poglavlje o.g.z. važilo je u Sloveniji i Dalmaciji sve do stupanja na snagu konkordata od 18.VIII.1955.i njegovog zakonodavstva, kad je opet za katolike povraćeno kanonsko ženidbeno pravo,kao što je to bilo u Hrvatskoj i Slavoniji.

Međjutim,ovaj konkordat sa svojim zakonodavstvom nije u ovim pokrajinama ostao na snazi tako dugo kao u Hrvatskoj i Slavoniji,jer je već zakonom /majski!/ od 25.V.1868./165/ obesnažen carski patent od 8.X. 1856,koji je izdat radi konkordata,te je za katolike u Austriji 10.VII. 1868.ponovno na snagu vraćeno II.pogl.o.g.z.iz 1811 i sudjenje u bračnim parnicama za gradjansko područje predano redovnim gradjanskim sudovima.

Članom istog zakona iza 1868 bilo je dozvoljeno strankama,da mogu i pred državnim činovnikom sklapati za gradjansko područje valjan brak, u slučaju,da im je nadležni dušobrižnik uskratio izvršenje oglasa ili vjenčanje radi smetnje,koju državni zakon ne priznaje./166/

162/ Dr.F.Lovrić u Mjesečniku pravnog društva 1905 u studiju:"Konfesionalne ženidba i ženidba normirana u drugom pogl.o.austr.gradj.zakonika str.655.

163/ Spomenica pravničkog kongresa 1926 referat dra Lovrića str.75.bilj 10 i str.74,73.

164/Ispor.bilj.159,160.

165/ L.d.z.br.47.

166/Čl.2 toga zakona glasi:"Wenn einer der nach den Vorschriften des allg.bürgerl.Gesetzbuches zum Aufgebote der Ehe berufenen Seelsorger die Aufnahme des Aufgebotes oder einer von den zur Entgegennahme der feierlichen Erklärung der Einwilligung berufenen Seelsorgern, welcher von den Brautleuten deshalb angegangen wurde,die Vornahme des Aufgebotes oder die Entgegennahme der feirlichen Erklärung der Einwilligung zur Ehe aus einem durch die Gesetzgebung des Staates nicht anerkannten Hinderungsgrunde verweigert,so steht den Brautleuten frei,das Aufgebot ihrer Ehe durch die weltliche Behörde zu veranlassen und die feierliche Erklärung der Einwilligung zur Ehe vor dieser Behörde abzugeben." ./.

Ovo civilno vjenčanje imalo je za gradjansko područje isti učinak kao da je brak sklopljen i pred nadležnim dušobrižnikom./167/

Za one koji se formalno priznavali bezvjercima po §.1 zakona od 9. IV.1870 /168/,kad su sklapali brak medjusobom,oglase i vjenčanje obavljala je civilna vlast./169/

Po §.lll.o.g.z.brak sklopljen izmedju dviju osobe,od kojih je jedna u vrijeme sklapanja bila katoličke vjere,ne može se potpuno razvesti,t. j.vez ženidbeni ostaje nerazrješiv,osim smrću,bez obzira,da li je on sklopljen u katoličkoj ili nekatoličkoj crkvi ili kao civilni brak pred gradjanskim činovnikom u smislu čl.II.zakona od 25.V.1868./Notzivilehe/ Ova nas uredba sjeća na t.zv."impedimentum catholicismi"./170/

Kao dopuna o.g.z.izašla su 31.XII.1968.još dva zakona /171/; u prvom se predvidja pokušaj izmirenja stranaka prije nego se izreče razvod, a u drugom se odredjuje, da osobe,koje pripadaju raznim konfesijama kršćanskim mogu se vjenčati pred nadležnim dušobrižnikom jedne ili druge stranke,a ako bi to obe uskratila,tada se vjenčanje može i civilno obaviti; iz ovoga nisu ni katolici isključeni.

Dne 12.VIII.1919.naše su vlasti unišle u Prekomurje,koje je bilo sastavni dio madjarskog dijela Austro-Ugarske monarhije te prema tomu bilo podvrgnuto njezinom bračnom gradjanskom zakonodavstvu t.j.XXXI. zakonskom članku iz 1894 s obligatnim civilnim brakom.Na temelju 43 čl. druge haške konvencije o zakonima i običajima vojske na kopnu/172/ naredbom komesara za Pravosudje za Sloveniju od 18.IX.1919.protegnuto je i na Prekomurje pravo,koje je do tada bilo na snazi u Sloveniji;/173/

167/ Za pripadnike nepriznatih vjeroispovjesti,ako su sklapali brak medjusobno,u smislu zakona od 9.IV.1870 forma sklapanja braka bila je gradjanska i to obligetna.
168/ L.d.z.51.
169/ Za njih je,dakle postojao obligetni civilni brak.
170/ Ovaj "impedimentum catholicismi' osniva se na dvorskim dekretima od 28.VIII.1814.J.G.S.No 1099, i 17.VII.1835.J.G.S.No 61.Po ovim dekretima,nekatolička osoba,koja je sklopila brak pa joj je bio razveden mogla je sklopiti novi brak samo s nekatoličkom,dok joj je prijašnji bračni drug živio.Ako je ova nekatolička stranka razvedena prešla na katoličku vjeru,tada uopće nije mogla sklopiti novi brak,dok joj je prijašnji drug živio.O toj zapreci ispor.Dr. Kuhej,Vera...str.101,102 i ref.na kongr.prav.Spomenica kongr.1926 str.42,43 xxxx.
171/ L.d.z.br.3,4,
172/ Zaključci su publicirani l.d.z.br.180.od 18.X.1907.
173/ Ta je naredba uzakonjena.

./.

prema tomu ovo austrijsko bračno zakonodavstvo II.pogl.o.g.z.zajedno s drugim zakonima, koji su izašli kao njegov popunjak još je i danas na snazi za gradjansko područje i u ovom dijelu naše države,kao i u Sloveniji i Dalmaciji te u dijelu Istre,koji je nama pripao./174/ Dakle u tim dijelovima postoji samostalno gradjansko bračno zakonodavstvo i sudstvo,koje u sebi krije i civilni brak, /175/ dok je danas za katolike u Austriji ono izmjenjeno konkordatom iz 1934.

Nova Bračna Pravila pravoslavne crkve,u svom § 115 t.4 predvidjaju sklapanje mješovitog braka s pravoslavnim samo u pravoslavnoj crkvi. Ukoliko bi se taj brak sklapao s katolicima ne vrijedi ta tačka za gradjansko područje,jer se protivi zakonu od 31.XII.1868,koji predvidja mogućnost sklapanja takovog braka pred nadležnim dušobrižnikom jedne ili druge stranke,a ako obadvojica to uskrate i pred civilnim činovnikom. Isto § 120 tih Pravila ne važi za to područje,jer po zakonu od 25.V. 1868 predvidjeno je,kojoj će stranci i vjeri pripasti djeca iz takovog braka.

b/ Pravoslavni.

Za njih je sve do stupanja na snagu o.g.z.uglavnom vrijedilo njihovo vjersko bračno pravo.

Konkordatsko bračno pravo,koje je bilo u ovim pokrajinama veoma kratkog vijeka,nije se ticalo pravoslavnih,osim ukoliko bi oni dolazili u obzir glede mješovitih brakova s katolicima. Tako i danas u ovim pokrajinama za pravoslavne na gradjanskom području važi II.poglavlje o.g.z. i zakoni iz 1868./dakle i civilni brak od nužde/.

174/ Dr.Tomac,dj.c.str.19 stavlja i nadalje Prekomurje pod madjarsko zakonodavstvo.-

175/ Netačno se onda izražavaju Dr.Eisner u ref.na kongr.pravnika,Spomenica tog kongr.1926 str.55,kad veli,da ovdje postoji "obligatni crkveni brak" i Dr.Troicki u Hrišć.Životu od 9.III.1924.br.1[illegible].str 513-514.u članku: "Pravoslavna crkva i gradjanski brak",kad kaže, da u Sloveniji i Dalmaciji vrijedi samo religijski brak.

./.

Nova Bračna Pravila ovdje ne vrijede za gradjansko,nego samo za crkveno područje kao čisto crkveni zakon.Prema tomu ni odnosi §§.Pravila i Postupka koji govore o isključivoj nadležnosti pravoslavnih crkvenih sudova za bračne parnice ovdje ne važe,jer to sve spada pod nadležnost državnih sudova./176/

c/ Muslimani.

I za njih glede braka, i ukoliko ih je bilo,bilo je mjerodavno gradjansko bračno zakonodavstvo.

Zakonom od 15.VII.1912.priznata je islamska vjeroispovjest u Austriji /177/ i priznate su im sve povlastice priznatih vjeroispovjesti,osim što u smislu o.g.z.nisu smjeli imati više žena, Bračne parnice rješavali su im gradjanski sudovi.

Po propisima prije spomenutim,kad je bio govor o Hrvatskoj i Slavoniji te Srbiji,danas za muslimane na cijelom području važi njihovo šerijatsko bračno pravo i parnice im rješavaju njihovi šerijatski sudije,koji su ujedno i državni./178/

d/ Ostale vjeroispovjesti.

Za Židove,evangelike i pripadnike ostalih vjeroispovjesti još i danas su u ovim pokrajinama na snazi propisi II.pogl.o.g.z.iz 1811.

IV. C r n a G o r a .

a/ Pravoslavni.

Crna Gora je pokrajina /kao Bosna i Hercegovina/,gdje je za sve vjere uglavnom uvijek vrijedilo njihovo vjersko bračno pravo.To posebno vrijedi za pravoslavnu vjeru u ovoj zemlji"u kojoj je narod od iskoni davao Pravoslavlju naročiti verski kult,znao....samo za onakav

176/ Ispor.o tom Spomenicu prav.kongresa 1934.refer.dra Kušeja str. 28,29 i njegov članak"Ali je prestala na području Stola Sedmorice odj.B isključna pristojnost civilnih sudišć v bračno pravnih sporih vsled člena 6 Zakona o Srbski pravoslavni crkvi.' oštampan u Sloven.pravniku god.1934.str.11 sl.

177/ L.d.z.br.159.

178/ Protiv ovoga je dr.Kušej u svojoj raspravi "Ob reformi in izjednačenju bračnoga prava"otiskenoj u Spomenici Mauroviću,Beograd 1934 str.405.sl.,separatni otisak str.7.

./.

brak, kakav mu je crkve propovedale. Brak je i tamo strogo verozakonski akt. Sve pak, što o braku piše, postoji samo u crkvenim zakonima. Sveštenici zaključuju i razvode brakova."/179/

Crno-Gorski Gradjanski Zakonik iz 1855 /čl.67-69/, glede sklapanja braka, pozna samo, religijsku formu za sve vjere, a posebno to važi za pravoslavne /180/.

Mješoviti brakovi izmedju pravoslavnih i pripadnika drugih vjera vrijedili su za državu samo onda, ako su bili sklopljeni u pravoslavnoj crkvi i pred pravoslavnim svećenicima. Taj je propis važio za katolike sve do stupanje na snagu konkordata iz 1886.

Vjersko bračno pravo za pravoslavne ostalo je na snazi za gradjansko područje i po čl.IV.Uvodne uredbe za zakon o sudskom postupku u gradjanskim parnicama za Crnu Goru od 1.XI.1905.starog kalendara./181/ Parnice su vodili pravoslavni duhovni sudovi.

Nova Bračna Pravila iz 1933 zamijenila su u Crnoj-Gori dotadašnje gradjansko bračno pravo, koje je zapravo bilo vjersko bračno pravo pravoslavne crkve, te ona danas vrijede i za gradjansko područje.

b/ Katolici.

I za njih je po Ustavu iz 1855 važilo njihovo vjersko bračno pravo. Za mješovite brakove s pravoslavnim već smo spomenuli /182/. Parnice čisto katoličkih brakova rješavali su njihovi vjerski sudovi, a sporove mješovitih pravoslavnik duhovni sudovi.

Biskup Strossmayer i ovde je radio, da Crna-Gora sklopi konkordat s Sv.Stolicom.

Konkordat je uistinu sklopljen 18.VIII.1886.za kneza Nikole, i ratificiran je 10./22/ IX.iste godine /183/.

179/ Refer.A.Andrijevića u Spom.prav.kongr.1926 str.49 i 50. Tomu treba nadodati, da je pravoslavlje tamo bilo i državna vjera.
180/ Popović: Recht und Gericht in Motenegro, Agram 1877.
181/ Član 4.uvodne uredbe glasi: "Duhovne sudske vlasti i šerijetski sudovi vršiće i u buduće sudsku vlast u bračnim sporovima ukoliko se ne bi pomenuti sporovi odnosili na imovinsko pravo."
182/ Ispor.dr.Kučej u refer.Spomenice prav.kongr.1934 str.33 i raspravu 'Vera in bračna vez... str.116.
183/ Konkordat se nalazi u spomenutoj Mercatijevoj zbirci p.1048-1050 i u Moskoveni o.c.t. VI.p.355sq doc.310 na lat.jez.

./.

U čl.9. priznata je i za gradjansko područje valjanost čisto katoličkih i mješovitih brakova,koji su sklopljeni pred katoličkim svećenikom /parroco/ i po propisima katoličke crkve.Iz ovoga se ne smije izvoditi da čisto katolički brakovi nisu dosad pred državom valjali,nego je Sv. Stolica to posebnim zakonom osigurala.

Posve je drukčije za mješovite brakove,koje bi katolici sklapali spripadnicima druge vjere. Po članu istom konkordata prestala je obveza za katolike,da moreju te brakove sklopiti pred pravoslavnim svećenikom i u pravoslavnoj crkvi,ako su ih sklapali s pravoslavnim,jer su odsada ti brakovi smatrani valjanim za gradjansko područje,ako su sklopljeni i pred katoličkim svećenikom.Ako su katolici te brakove sklapali s ne pravoslavnim mogli su se poslužiti istim pravom./184/

Glede parnica čisto katoličkih brakova tu je i nadalje ostao nadležan katolički duhovni sud izuzev parnice o čisto gradjanskim učincima braka /185/.Ako je brak bio mješoviti,tada je katolički suprug imao pravo da se u toj bračnoj parnici obrati na svoj duhovni sud nadbiskupa barskoga.Medjutim i druga stranka /n.pr.pravoslavna/ mogla se je istovremeno obratiti na svoj duhovni sud.Stilizacija ovog člana konkordata dobro se razlikuje od stilizacije člana 13 srpskog konkordata,jer po članu srpskog konkordata parnice mješovitih brakova izmedju katolika i pravoslavnih sklopljenih u katoličkoj crkvi isključivo spadaju pod nadležnost katoličkih sudova, dok u crnogorskom konkordatu nije tako. Danas je u Crnoj-Gori moguć sukob izmedju dvaju sudova u parnicama mješovitih brakova /oni ne rješavaju parnice čisto gradjanskih učinaka/.Svaka bi se stranka pravno mogla obratiti svom sudu/186/.Da se izbjegnu takovi sukobi,potrebna bi bila jasna odredba.

184/ Art.IX.konkor.glasi "Il Governo riconosce la validita dei matrimoni fra cattolici e dei matrimoni misti contratti alla presenze del parroco Cattolico secondo le leggi della Chiesa."

185/ Art.10 K.: "Le cause matrimoniali fra cattolici,eccetto in cio che riguarde gli effetti civili,saranno giudicate del Arcivescovo di Antivari,e nei matrimoni misti,eccetto ugualmente in cio che riguarde gli effetti civili,il Governo lascia ai coniugi la facolta di portare le loro cause innanzi al medesimo Arcivescovo.'

186/ Ispor.Eisner dj.c.str.23.i dr.Kučej vera in ...str.116 bilj.15.

./.

Crnogorski konkordat još i danas važi kao gradjanski zakon i važiće sve dotle,dok se ne opozove ili protivnim zakonom ne stavi izvan snage.

Na osnovu spomenutih članaka njegovih,danas u Crnoj Gori za katolike i za gradjansko područje vrijede bračni propisi C.J.C.u okviru tih članaka.

Nova Bračna Pravila pravoslavne crkve i Postupak donose neke odredbe protivne članovima ovoga konkordata /187/,te ako bi ona važila i za gradjansko područje,to bi i s ove strane bili omogućeni sukobi.

Medjutim posve je ispravno rješenje toga pitanja,da one ne mogu važiti za gradjansko područje u tim stavcima,jer kao crkveni zakon usvojeni su za državno područje samo u okviru već postojećih državnih zakona,dakle,i spomenutih članaka konkordata te ona ukoliko bi se protivila konkordatu,ne bi važila za gradjansko područje./188/

c/ Muslimani i ostale vjeroispovjesti.

Za muslimane je važilo njihovo vjersko bračno pravo i po zakoniku iz 1855 i po Uvodnoj Uredbi iz 1905.Parnice bračne rješavali su njihovi vjerski,odnosno šerijatski sudovi.To je pravno stanje još i danas na snazi za muslimane na čitavom području naše države,pa i u Crnoj Gori.
Za pripadnike ostalih vjeroispovjesti u Crnoj Gori važilo je,a važi i danas u pogledu braka njihovo vjersko bračno pravo.

V. Bosne i Hercegovine.

I ove dvije pokrajine,radi iste povjesne sudbine,dolazile su, a dolaze i danas kao jedno pravno područje s obzirom na gradjansko bračno zakonodavstvo /ukoliko u njemu ovdje može biti govora/.Zato ćemo i mi pri obradbi uzeti ih zajedno.

a/ Katolici.

U ovim pokrajinama sve do njihovoga pada pod osmanlijsko carstvo

187/ Ispor.§§.116.t.4.120-123 Pravila,nadalje §§.6,7 Postupka.
188/ Ispor.ref.Dr.Kuševa u Spomen.pravn.kongresa 1934.str.33.

./.

/1463,1482/ pa sve do 1878 islam je bio državne vjere,dok su pripadnici drugih vjera morali podnositi teške progonstve.Ipak,kroz čitavo to vrijeme oni su,pa i katolici,pri sklapanju brakove i u bračnim parnicama držali se svojih vjerskih propisa; štaviše i dekret Tametsi sabora tridentinskog bio je ovdje /Bosni/ publiciran.

Na temelju zaključka berlinskog kongresa /1878/ Austrija je okupirala Bosnu i Hercegovinu, a trideset godina iza toga /5.XI.1908/ Franjo Josip proglasim aneksiju Bosne i Hercegovine.Tom političkom izmjenom nije za katolike izmjenjeno njihovo vjersko bračno pravo,nego je ono raspisom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 30.XII.1878. /br.436/,odnosno 8.tačkom priloga ovoga raspisa /189/ ostavljeno i dalje na snazi i za gradjansko područje. To je potvrdjeno i raspisom od 1.VII.slijedeće godine /br.693/,kojega je izdalo finansijsko ministerstvo austro-ugarske monarhije kao vrhovna vlast za Bosnu i Hercegovinu /190/ Važenje crkvenih bračnih propisa za gradjansko područje pretpostavlja i § 1.Gradjanskog Parničkog Postupka od 14.IV.1883 /tačka 6 njegovog priloga/ jer po njemu: "Duhovne vlasti i Verijatski sudovi čuvaju i nadalje vršenje sudskih poslova u bračnim parnicama svojih vjernika,ukoliko ove nijesu imovinsko-pravnog značaja"./191/

Uredba od 8.maja 1885 br.3100/III propisuje na koji će se način postupati,ako se radi o ženidbenim,obiteljskim i štitničkim poslovima hrišćana i jevreja te i ona pretpostavlja važenje konfesionalnog bračnog prava za pripadnike spomenutih konfesija./192/

Austrija je gledala zaštititi katolike u Bosni i Hercegovini i urediti njihov pravni položaj.U tu svrhu sklopila je i konkordat sa Sv Stolicom god.1881.Ona je ostavila i nadalje važenje crkvenoga bračnoga prava,ali se nije pobrinula ni osigurala nerazvedivost čisto katoličkih brakova,nije uredila ni pitanje mješovitih brakova,koje bi katolici sklapali s pripadnicima drugih vjera,niti je osigurala nerazv-

189/ Zbornik Zakona i Nared.za Bosnu i Hercegovinu g.1878-1880.sv.II. str.5.
190/ Zbornik Zakona i Nar.za Bosnu i Herc.1878-1880.sv.II.str.13.
191/ Zbornik Zakona i Nared.za Bosnu i Herc.1884.str.141.
192/ Zbornik Zakona i Naredaba za Bosnu i Hercegovinu 1885.br.34. strana 114.

./.

vedivost tih brakova. Prelazom jednog bračnog druga iz čisto katoličkog braka na drugu vjeru, sud druge vjere mogao je razvesti prijašnji katolički brak i dopustiti mu da sklopi novi brak. Naredba od 9.VII. 1891.o prelazu zemaljskih pripadnika na drugu vjeru /193/ ne uredjuje to pitanje, a uredba od 1.VIII.1912.br.3558 prez.izričito donosi da, "zemaljske vlasti ne utiču ni u kojem pogledu na sklapanje mješovitih brakova. Sklapanje brakova uopće prepušteno je dotičnim vjeroispovjednim zajednicama po njihovim naročitim propisima ženidbenog prava, te se zemaljska uprava u to nikako ne miješa." Tako je danas u Bosni i Hercegovini za gradj.područje na snazi za katolike bračno pravo novog crkvenoga Zakonika,/C.J.C./ a za bračne parnice /izuzev pitanje čisto imovinsko-pravne/nadležni su njihovi crkveni sudovi./194/

b/ Pravoslavni.

Na temelju istih raspisa i otpisa, koje smo spomenuli, kad je bio govor o katolicima, važilo je i za pravoslavne njihovo vjersko bračno pravo i njihovi duhovni sudovi bili su nadležni da rješavaju njihove bračne parnice u istom okviru kao i kod katolika. To načelo ni za njih nije dosad izmjenjeno, te za njih ovdje i za gradjansko područje važe Bračna Pravila iz 1933./195/

Prema tomu, u tim krajevima mješoviti brak izmedju katolika i pravoslavnih, sklopljen po propisima Br.Pravila bio bi za katolike nevaljan radi manjka bitne forme sklapanja/C.J.C.cc.1094 sqq./, dok bi on bio valjan pred očima pravoslavne crkve. Ako bi se mješoviti brak sklopio pred katoličkim svećenikom i po propisima katoličke crkve tada bi on bio valjan pred katoličkom crkvom, ali ne bi valjao kod pravoslavne crkve, radi "smetnje" razlike vjeroispovjesti /§ 13 t.8.Br.Pravila/.

193/ Zbornik Zakona i Naredaba /Glasnik.../1891 br.71.
194/ Ispor.Eisner, d.c.str.22; njegov referat u Spomenici kongresa pravn.1926.str.56; Gross-Novak, d.c.str.276; referate Dr.Kušeja u Spomenici kongr.pravn.1934.str.32.i A.Andrijevića u istoj Spom. str.56.
195/ Spomenica Dr.Kušeja str.32.

./.

Pošto oba bračna para tih vjera važe i za gradjansko područje, izlazilo bi,da država jedan brak priznaje kao valjan i istovremeno ne priznaje kao valjan,jer dok je brak taj za jednu crkvu valjan, za drugu ne vrijedi.

Ista je poteškoća što po § 123 Br.Pravila pravoslavni crkveni sud može razvesti mješoviti brak sklapanjem izmedju katolika i pravoslavne osobe u katoličkoj crkvi,ako katolička osoba neće da pređe na pravoslavnu vjeru,dok je taj brak po katoličkoj crkvi barem načelno nerazrešiv./C.J.C.c.1119/ ako nije izvršen,a ako je izvršen, tada se može razvesti,odnosno prestati samo smrću./C.J.C.can.1118/ Koje će pravo predvladati u takovom slučaju,kad država za svoje područje priznaje bračno pravo obadviju crkava?/196/

Do ovakovih slučajeva u nas,u Bosni,dolazi veoma često,ali ne možemo usvojiti načelo,da se brak mora ravnati i biti podvrgnut ovim propisima,prema kojim je sklopljen.Svakako,da bi se ovdje na taj način spriječile razne zloupotrebe i razvodi tih brakova morala bi doći posebna uredba,koja bi to pitanje riješila na zadovoljstvo i katoličke i pravoslavne vjere.

Gore spomenuto načelo,ne možemo usvojiti zato,jer su oba vjerska bračna prava u istoj snazi usvojena za gradjansko područje.

c/ Muslimani.

Spomenuli smo, da je sve od pada samostalnosti Bosne i Hercegovine pa do 1878 islam bio državna vjera. Za brakove muslimana kroz čitavo to vrijeme važilo je njihovo vjersko bračno pravo i bračne parnice rješavali su njihovi vjerski sudovi.

Iza okupacije ovih pokrajina spomenutim otpisima i raspisima ostav-

196/ Dr.Kušej u svom ref.na kongr.pravn./Spom.toga kongr.str.32/ stoji na stanovištu,da pravoslavne crkve ne može razvesti mješoviti brak sklopljen izmedju katolika i pravoslavne osobe u katoličkoj crkvi,nego treba usvojiti načelo,da se takav brak mora rasudjivati po propisima onim,po kojima je sklopljen.

./.

ljeno je za njih kao i za katolike i pravoslavne i nadalje to njihovo pravo. Već smo prije spomenuli,da im je bila dozvoljena i poliginija./§.289 Bosan.Kazn.Zak./

U §.8.Zemaljskog Ustava od 17.II.1910 medju 5 zakonsko priznatih vjeroispovjednih udruženja spominje se i islam./197/ Po naredbi od 29.VIII.1883 o ustrojstvu i djelokrugu šerijatskih sudove /198/ imali su šerijatski sudovi pravo da po šerijatskom pravu rješavaju bračne parnice muslimane /ako su oba bračna druga pripadnici islama/ pa i one koje se tiču imovinsko-pravnih posljedica braka.To je ostavljeno i u Zemaljskom Ustavu iz 1910.

Po naredbi zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 1.VIII.1912 /br.3558/ koja je izdana prigodom pitanja o dopuštenosti sklapanja mješovitih brakova pred šerijatskim sudovima,vlast se izjavila,da u to pitanje ne ulazi "stoga mora se rješenje svakog pojedinog slučaja,gdje se stranke obrate na šerijatski sud,prepustiti dotičnom šerijatskom sudu,da on o tome samostalno po propisima šerijata odluči."

Danas na čitavom području naše države važi za muslimane njihovo vjersko bračno pravo,odnosno šerijatsko bračno pravo,a za bračne parnice nadležni su državni šerijatski sudovi,koji sude po šerijatu i to ne samo čisto bračne parnice,nego i ukoliko se one odnose na čisto imovinsko-pravne posljedice braka.Dostalom,to je u Bosni i Hercegovini već prije važilo i sad je samo još ponovno potvrdjeno.

Donositi pojedine odredbe šerijata o braku ne spada u okvir ove radnje,samo još spominjem,da ženidba,po stanovištu komentatore šerijata,nosi biljeg vjerske ustanove./199/

197/ Glas.Zakona i Naredaba za Bosnu i Hercegovinu 1910 str.19.
198/ Zbornik Zakona i Naredaba za Bosnu i Hercegovinu 1883 br.135. God.1883 izdala je Austrija kompilaciju ženidbenoga,obiteljskog i nasljednog prava muslimana po hanefitskom obredu pod naslovom: "Eherecht,Familienrecht und Erbrecht der Mohamedaner nach dem hanefitschen Ritus."Wien aus der kaiser-königl.Hof... und Staatsdruckerei.1883.
199/ Sladović: Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini str.42;Spomen. prav.kongr.1926 referat dra Lovrića str.76; Bogosl.Smotra god. XXIII.br.3.1935.str. 256.bilj.2.

./.

d/ Ostale vjeroispovjesti.

Za ostale vjeroispovjesti važi njihovo bračno pravo i na gradjanskom području.To je oslonjeno na uredbu iz 1878,i raspis iz 1879,koje smo spomenuli,kad je bio govor o katolicima./200/

Kako su u ovim pokrajinama priznati bračni propisi pojedinih konfesija i za državno područje i kako presude njihovih duhovnih sudova imaju snagu i za to područje,to u Bosni i Hercegovini dolazi do nepoželjnih sukoba i razmimoilaženja u tim presudama. To se osobito dogadja u pitanju nježovitih brakova,što jedna vjera priznaje to za drugu ne važi.

Prelazom jedne stranke bračne na drugu vjeru,ta druga vjera traži da ona unaprijed vrši nadležnost i zakonodavnu i sudsku nad tom osobom,tako se često dogadja,da se brakovi sklopljeni kao čisto katolički,nakon prelaza jednog bračnog druga na drugu vjeru,razriješi,što crkva katolička ne može dopustiti.

U svemu se,dakle osjeća manjak uredjenja medjuvjerskih odnošaja i potreba što bržeg uredjenja tih odnosa /201/.

VI. Područje važenja madžarskog gradjanskog bračnog zakonodavstva.

U ovo područje spadaju oni djelovi naše države,koji su prije pada Austro-Ugarske pripadali ugarskoj polovici monarhije.Medju te djelove spadaju Banat,Baranja,Bačka /Vojvodina/ i Medjumurje.

U njima je sve do 1895 kao i u Madjarskoj važilo za katolike kanonsko ženidbeno pravo.Medjutim god.1894 izašao je XXXI.zakonski članak /202/, u kojem se gleda na brak kao na gradjanski ugovor,koji se mora sklopiti pred civilnim činovnikom,inače ne valja za gradjansko područje /§§.29,30 čl.XXXI./203/

200/ Steimetz: Protestantsko bračno pravo u Bosni i Hercegovini,Mjesečnik br.2.1934;citirani Ustavi i statuti tih vjera,odnosno crkava.
201/ O tom ima u Fisneru dj.c.str.35.sl.i njegov referat Spom.prav. kongr.1926.str.57,58;dr.Kušej:Vera in bračne vez str.119.sl.
202/ Koji je stupio na snagu 1.X.1895.
203/ Katolički List 1924 br.22 str.263-264 čl.dra Kuspinia: Dva ženidbena slučaja.

./.

Crkveno vjenčanje,koje je pripušteno savjesti pojedinih vjernika, može se obaviti samo iza već sklopljenog civilnog braka,osim što se ono i prije civilnog braka može obaviti ako je smrtna o asnost./204/ Inače,ako dušobrižnik vjenča osobe bez potvrde,da je civilni brak prije sklopljen,pada pod kaznu /205/. Očito se vidi,da je ovaj član išao namjerno da brak isključi ispod jurisdikcije crkvene.

Državni činovnik,pred kojim se sklapa civilni brak ujedno vodi i matice vjenčanih /206/ Po naredbi Ministerstva Pravde br.2743 iz 1890 god.taj činovnik mora bračne stranke upozoriti,da sklapanjem civilnog braka,nisu zadovoljili svojim vjerskim propisima.

Sudbena strana braka spada od 1.X.1895.isključivo u nadležnost civilnih sudova /§.136.Z.član XXXI./ i tim dakako za građjansko područje prestaje nadležnost crkvenih sudova./207/.

Ti državni sudovi mogu izreći razvod braka čisto katoličkog,jer je u tom zakonodavstvu usvojeno načelo,da je svaki brak razvediv./§§ 75,76-80 Z.čl.XXXI./

Ne priznaju se zapreke i zabrane crkvenog bračnog prava,nego državnog /§§ 6-10,11-13,14-19,21-22,24-27/ /208/

Valjan brak može se sklopiti izmedju kršćana i nekršćana,jer ovo zakonodavstvo ne pozna zapreke "disparitas cultus" i isto tako katolički svećenici mogu sklopiti za građjansko područje valjan brak jer sveti red nije zapreka,nego samo zabrana /§§.25.Zakona čl.XXXI//209/

204/ §123.al.2 Zakona čl.XXXI.s.§.149.
205/ Do 1000 Kruna austrijske vrijed.; a ako ponovo to pokuša i zatvorom.
206/ Civilno vjenčanje može se obaviti pred onim koji vodi matice, pred pravn.činovnikom županijske vlasti,koterskim predsjednikom gradskim načelnikom s uredjenom gradskom upravom,diplomatskim zastupnikom,konzulom i njihovim zamjenikom u granicama vlasti, koju im dadne strane vlade.Ispor.o tom Nova Evropa 1922 knj.V. str.44.sl.,članak "Civilni brak u Medjumurju od dra V.Žganca.
207/ Dr.Kušej: Vera in.....str.197.
208/ Ispor.refer.dra I.Milića na kongr.pravnika u Sarajevu;Spom.toga kongr.str.187 sl.dr.Domac dj.c.str.19; Gross-Novak dj.c.str.275 sl.dr.Jeličić dj.c.str.225,Wisner dj.c.str.8 sl.i njegov referat na kongr.pravn.u Ljubljani.Spom.tog kongr.str.56,te refer.dra Lovrića ista spom.str.75.
209/ To su obilato iskoristili neki otpali katolički svećenici, i Redovnici,jer ni svečani zavjeti nisu ženidbene zapreke,mogu takodjer sklopiti valjan civilni brak.

./.

Spomenuti zakonski članak XXXI.iz 1894 popunjen je kasnije drugim naputcima i odredbama /210/.

Ovaj obligatni civilni brak s isključivom nadležnošću civilnih sudova nad bračnim parnicama kako je izražen u čl.XXXI.Zakona ostao je u Madjarskoj na snazi sve do danas,jer ga je usvojio civilni Kodeks iz 1913,koji još i danas važi.

Mnogi stanovnici tih predjela,koji su pripadali Ugarskoj i bili podvrgnuti ovom zakonodavstvu,a koji su /1918/ pripali našoj državi, bili su uvjereni o nevaljanosti samog civilnog braka i o dostatnom sklapanju crkvenog te su iza 1918 sklopili samo crkveni brak.

Iako se dogodilo,da su ti brakovi za gradjansko područje bili neë valjani,jer je to zakonodavstvo ostalo na snazi usprkos političke izmjene i pripadnosti tih krajeva našoj državi.

Da se doskoči nepovoljnim posljedicama,koje bi pred gradjanskom vlašću trpili supruzi takovih brakova,kao i djeca rodjena iz njih naše Ministerstvo Pravde i Unutrašnjih Poslova u sporazumu s Minis. Vjere na temelju ovlašćenja iz člana 130 Finans.zakona,za god.1927-28 dne 15.III.1928,izdali su Uredbu /211/ o osnaženju /konvalidaciji/ i važnosti brakova sklopljenih na teritoriju,na kojem važi zakonski čl.XXXI.iz 1894 god. o bračnom pravu./212/

Po čl.1 ove Uredbe "Brakovi,koji su na području,gde važi zak.čl. XXXI.1894 god.o bračnom pravu,a u vremenu od 15 oktobra 1918 god. pa do dana,kad ova Uredba zadobije izvršnu moć /213/,sklopljeni bez obdržavanja bitne zakonske forme venčanja/§§.28-41 cit.zak.člana/ samo pred nadležnim venčateljem na način propisan njegovu veroispovest ili pred nadležnim državnim organom,/214/ a inače prevosnažnosti njihovoj nije bila na putu nikakva druga/zakonska smetnja,oglašuju se od danas,kad ova Uredba dobije izvršnu moć,pravosnažnima,a priznaveju im se i za prošlo vreme sve zakonske posledice pravosnažnih brakova."

210/Zakonskim članom XXXV.1904 o modifikaciji prijašnjih zakona;ministarskom uredbom br.2020 od 1895 o vodjenju matica,i tenidbenim naputkom minist.Unutrašnjih Poslova br.80.000 iz 1906.

211/ Br.16.891-B -70.

212/ Uredba sadrži 9 članova i izašla je u Službenim Novinama od 23. III.1928.br.67;o njoj je pisao kod nas dr.Ruspini u Katol.Listu 1928.br.14 str.171-173 u članku:"Ministerska Uredba o ukrepljenju brakova".

213/Ova je naredba dobila izvršnu moć tri mjeseca iza kako je bila objelodanjena u Služb.Nov.;čl.9.Uredb.;dakle od 23.VI.1928.

214/Jer mnogi su ti nadležni činovnici za vrijeme prevrata pobjegli pa su nenadležni vjenčavali.

Dakle,osnažuju se brakovi u tim granicama sklopljeni od 15.X.1918 do 22.VI.1928 uključivo.Da se brakovi u tom roku sklopljeni osnaže, treži se,da su na tom području sklopljeni pred nadležnim vjerskim službenikom po propisima vjere,ili pred nadležnim civilnim činovnikom,da je brak nedovoljan samo radi manjke opsluženja civilne forme sklapanja i konačno da nije do datuma,kad je Uredba dobila izvršnu moć,proglašen nevaljanim za gradjansko područje, a na temelju presude nadležnog suda /215/.

Postoji presumpcija,da brakovi,koji nisu uvedeni u matice crkvene vjenčanih nisu uopće crkveno sklopljeni;dok se protivno ne dokaže,oni se ne osnažuju./čl.5 Uredbe/.Svi crkveni brakovi ovom Uredbom konvalidirani moraju se naknadno uvesti u državne matice vjenčanih./216/.

Crkveni odnosno vjerski brakovi osnaženi ovom Uredbom smatraju se valjanim i za gradjansko područje,te od časa osnaženja /t.j.23.VI.1928 uključ/ ravnopravni su glede gradjanskih učinaka s brakovima,koji su gradjanski valjano sklopljeni.Isti im gradjanski učinci pripadaju unazad,osim ako je treće lice do časa izvršne moći Uredbe već dobilo kakvo pravo,koje ostaje nepovredivo./217/

Brakovi ovom Uredbom osnaženi podpadaju i nadalje pod XXXI član. osim ukoliko bi se propisi tog člana protivili ovoj Uredbi./218/ Oni vjerski crkveni službenici,koji su,za vrijeme otsutnosti nadležnog državnog organa za civilno vjenčanje,na vjerski način brak vjenčali,prije nego je sklopljen civilno i tim se ogriješili o vremenski prioritet civilnog braka pred vjerskim /u smislu § 23 čl.z.XXXI/ od 22.III 1928 ne podleže kazni,koja je inače za njih predvidjena.Ona se ne može izvršiti ni onda,ako je do tog datuma već bila izrečena./219/

215/ Čl.2 Uredb.;cit.čl.dra Ruspinija str.172.
216/ Član 6 Uredbe.
217/ Čl.4.Uredbe;o tom opširnije govori dr.Ruspini u spom.članku str. 172.
218/ Član 7.Uredbe.
219/ Čl.8.Uredbe;Dr.Ruspini u c.čl.str.173 s pravom veli,da je to vrijedilo ne samo za vrijeme od 15.X.1918-23.III.1928,nego i za vrijeme,od 23.III.1928-23.VI.1928.Tumačenje njegovo,da ovo radi analogije treba primjeniti i na stranke,usprkos protivnog teksta čl. 8.Uredbe,može se prihvatiti,jer tu bi jednako bile "krive" i stranke i organi konfesijski.

./.

Spomenuli smo,da ovaj z.čl.XXXI 1894 još i danas vrijedi na ovom području naše države;to je 1928 prigodom izdanja o.Uredbe i naše vlast pretpostavljala.

Napominjemo,da je taj zak.čl.važio za pripadnike svih vjera.Medjutim danas su ispod njega izuzeti muslimani,jer za njih je i za gradjansko područje priznato važenje njihovog šerijatskog bračnog prava i nadležnost njihovih šerijatskih sudova za njihove bračne parnice.

Prekomurje spadalo je takodjer pod to zakonodavstvo s obligatnim civilnim brakom sve do 18.IX.1919,kad je na njega protegnuto bračno zakonodavstvo Slovenije i Dalmacije.

U slučaju,da se konkordat sklopljen 25.VII.1935 izmedju naše države i Sv.Stolice usvoji i dobije snagu zakona,nastupiće znatne izmjene i na gradj.području glede bračnih propisa,koji su na njemu za katolike dosad važili.

Kako ovaj konkordat,dok je ova radnja pisana,još nije usvojen,to ćemo naspomenuti samo glavne izmjene.

U smislu čl.XXXII al.1. konkordata i u vezi s njegovim čl.XXXV/220/ moralo bi se za katolike ukloniti obligatni civilni brak,koji je još i danas na snazi na području važenja z.čl.XXXI 1894."Po stilizaciji al.1 čl.XXXII.konkordata katolicima bi na cijelom području naše države bio omogućen fakultativni civilni brak,jer država usvaja načelo,po kojem samo <u>priznaje</u> gradj.učinke onim brakovima katolika,pa i mješovitim, koje oni sklope u katoličkoj crkvi i po propisima kanonskog prava,ali <u>ne traži,</u> da ih sklapaju u svojoj crkvi i po propisima kanonskog prava."/221/

U pogledu vodjenja bračnih parnica nastupila bi promjena u tom smislu,što bi sve parnice oko ništavnosti braka i rati non consumati, koje katolici sklapaju u svojoj crkvi,prešle u nadležnost katoličkih crkvenih sudova./222/ Prema tomu te bi parnice bile izuzete ispod nadležnosti

220/ Al.1.čl.XXXII.konkordata glasi:"Brak sklopljen u katoličkoj crkvi u skladu se odredbama kanonskog prava,čak i u slučaju mešovite vere imaće samim tim,gradjanske dejstva."Čl.XXXV.konk.glasi:"Postoji spo razum da se sa stupanjem na snagu ovog Konkordata,ukidaju zakoni,i uredbe i pravilnici koji su sada na snazi u Kraljevini,ukoliko su ovi u opreci sa odredbama sadržanim u ovom Konkordatu."

221/ Isp.čl.34.al 1 talijanskog konkordata iz 1929.

222/Čl.XXXII.al.2.konk.glasi:"Parnice oko ništavnosti i oko"ratum non consumatum"brakova sklopljenih u katoličkoj crkvi spadaju u nadležnost crkvenih sudova".

građanskih sudova na cijelom području naše države,pa i onom,gdje je dosad vršilo II pogl.o.g.z. austrijskog,jer su po tom poglavlju te parnice za građansko područje spadale pod nadležnost građanskih sudova./223/ Ostale parnice tih brakova,ukoliko se ne tiču bračnog veza,po pristanku Sv.Stolice prešle bi u nadležnost građanskih sudova;razumije se i u ovim područjima naše države,gdje to državni sudovi nisu dosad vršili /Bosna i Hercegovina,Hrvatska i Slavonija,Crna Gora i Srbija./ Al.4.čl.XXXII.konkordata predvidja,da će građanske vlasti učiniti,na zahtjev uvrijedjene katoličke stranke,da se u mješovitim brakovima poštuje garancija data od nekatoličkog supruga, da će sva djeca bez izuzetka biti odgojena u katoličkoj vjeri.

223/ Isp.§§.97,98,107,112-115 uklj.,134-135 uklj.o.g.z.austr.Čl.XXXII. al.3.konk.našeg iz 1935. glasi: "Svete Stolica pristaje da sve parnice u kojima se ne radi o bračnoj vezi raspravljaju građanski sudovi." Isp. kad je bio govor o Sloveniji i Dalmaciji te tačku 7 čl.34 talijanskog konkordata i dodatak na član 7 austrijskog konkordata iz 1933.godine.

./.

VI. D I O

Uredjenje bračnog zakonodavstva u Jugoslaviji /za gradja.područje./

Nakon svega ovoga pregleda uistinu mora se doći do konstatacije,da u pogledu našeg bračnog zakonodavstva na gradjanskom području vlada velika raznolikost; gotovo svaka naša pokrajina jest područje različitog bračnog gradjanskog zakonodavstva.Nadodati još,da u nekim našim pokrjinama važe za gradjansko područje bračna prava pojedinih vjera, koja gledaju na brak s drugih, a u nekim tačkama i protivnih stanovišta i da u nas još nema pozitivnih norma,koje bi ta pitanja riješile,onda se uistinu osjeta potreba,da se to pitanje što prije uredi i ta raznolikost ukloni.

Zato je potreba o reformi i izjednačenju našeg gradjanskog bračnog prava bila u živoj diskusiji od postanka naše države./1/

Ustav Vidovdanski nije u tom pogledu dao pojedinačnih propisa,što mu uostalom nije ni bila svrha,nego se zadovoljio da nečelno iznese,da i država ima interesa za brak i porodicu,ali nije oštetio vjerska bračna prava,nego je ostavio i nadalje na snazi važenje njihovo i za gradjansko područje,gdje su dotada važili. Isto tako nije dirnuo ni u nadležnost duhovnih sudova pojedinih vjera,koji su vršili tu nadležnost u bračnim parnicama i za gradjansko područje./2/

Sve je to ostalo po starom jer "derogatorno snaga Ustava obzirom na bračno pravo pač ni mogla nič početi,dokler niso derogirana pravila bila izmenjena zakonodavnim potom z drugim. Ustava je nudila pač samo smernice

1/ Dr.Kušej: Ob reformi in izenačenju bračnoga prava.str.1 separ.otiska.
2/ Dr.Tomac u djelu cit.str.31,neispravnom iterpetacijom 28 člana o državnoj zaštiti braka izvodi to,da "ta zaštita države nad brakom znači emancipaciju državljana od crkvene vlasti u pogledu braka! i da je smisao člana 28 Ustava "da brak stoji pod zaštitom države,i svaki je gradjanin u pogledu braka ovisan samo od onih zakonskih propisa,koje stvori država a ti propisi moraju biti takovi,da vrijede jednako za sve gradjane bez obzira na njihovu vjersku pripadnost.Dj.c.str.32. Ispor.i Obzor 1921.br.328,od 2.XII.rasprava dra Milanovića/Lanovića/ "Vidovdanski Ustav o vjerama;"tumači u istom smislu čl.28 u vezi s čl.12 al.2 Vid.Ustava.Ispor.dr Tomac dj.c.str.40,55.Tako isto glede prestanka nadležnosti crkvenih sudova nad bračnim parnicama; spor.dr. Tomac dj.c.str.95 sl.ispor.i dr Kušej:Ob reformi,str.1.

./.

za bodočo zakonodajo"./3/

Za uredjenjem medjuvjerskih odnosa uopće i kao put sredjivanju razmimoilaženja glede bračnog prava i za gradjansko područje išla je i vjerska anketa iz 1921./4/

Na toj anketi imale su rješiti tri točke: a/ pravni položaj svih vjera,koje su u Ustavu bile priznate, b/ uredjenje interkonfesijskih odnošaja i c/ materijalnog obezbjedjenja službenika vjerskih priznatih vjera.

Pojedine su sekcije izradile svoja stanovišta prema tim pitanjima.

Detaljni rad te ankete nas ne zanima/5/ niti nas zanima koje su stanovište zauzele pojedine sekcije koje rade o točki pod c,nego samo one koje rade o pravnom položaju priznatih vjera i o uredjenju medjuvjerskih odnošaja.

Katolička sekcija; koja je iznijela stanovište katoličke crkve o naravi i svrsi crkve i države,medju ostalim /ako po nesretnom slučaju ne dodje do konkordata /traži slobodu vjere i nastave,dijelenje sakramenata,vršenje javnog bogoslužja,osnivanje i upravljanje svojih škola i vjersku obuku u njima, pravo sticanja i slobodnog upravljanja imovine te konačno slobodno i neovisno osnivanje,popunjavanje crkvenih službe i državnu pomoć pri izvršavanju odluka protiv crkvenih službenika.

3/ Dr.Kušej: Ob reformi.....str.1,2 Da je Tomca tumačenje neispravno pokazala je sama praksa,koja je ostala pri tom, da vjerska bračne prava važe i nadalje za gradjansko područje,gdje su do ustave važila; tako i glede sudbene nadležnosti u bračnim parnicama.Po Tomčevoj interpretaciji moglo bi se izvesti njegovo mišljenje također iz čl.11 i odnosnih Ustave iz 1931.

4/ Anketu je sazvalo u Beogradu Ministerstvo Vjera odlukom od 1.XII 1921.V.br.11.729. a anketu koja je zasjedala od 15.-22 XI.1921 bili su pozvani zastupnici katoličke,pravo lavne,muslimanske,jevrejske i evangeličke vjeroispovjesti.Komisija je bila podijeljena u pojedine sekcije po vjerama,a svaka je imala i referenta,odnosno pretstavnika ministarstva.Za katoličku sekciju taj pretstavnik bio je dr Rade Kušej,sveuč.prof.u Ljubljani,koji je o ovoj anketi izdao i brošuru pod naslovom: "Verska anketa u Beogradu i njeni zaključci." "Ljubljana1922 Medju članovima te katoličke sekcije bio je i dr.fra P.Grabić,koji je o tom napisao članak u Katoličkom Listu 1921.br. 48 str.565-568.pod naslovom: "Anketa o rješenju nekih vjerskih pitanja."

./.

U tački koja govori o uredjenju medjuvjerskih propisa ona priznaje potrebu,da se ti odnosi urede državnim zakonima,ali da se pri tom sačuva načelo ravnopravnosti svih zakonom usvojenih i priznatih vjera, to jest da se svakoj vjeri pri tom sačuva njezina nauka,bit i svrha/6/; dakle svakom svoje.U tački 6 toga pitanja veli /7/ "Države treba da za katolike prizna mjerodavnim njihovo konfesijsko bračno pravo,a u izvršenim brakovima,u kojima je bar jedna stranka u vrijeme sklapanja bila katolik traži nerazrješivost./8/

U tački 4 traži,da sva djeca mješovitih brakova,u kojima je jedna stranka katolik,budu katoličke vjere /9/

Zastupnici pravoslavne crkve tražili su jednakost,ravnopravnost i samostalnost pravoslavne crkve uz zaštitu države./10/ Muslimani /11/ su tražili vjersku i mesarifsko-vakufsku autonomiju /12/,da se brak sklapa po šerijatskom pravu,a parnice da rješavaju šerijatski suci./13/

Evangelici su za ravnopravnost s drugim vjerama pa i u braku,a jevreji uz to izričito traže,da se njihov vjerski brak prizna i da bračne parnice rješavaju njihovi duhovni sudovi./14/

Jasno se vidi,da su sve zastupane vjere načelno tražile priznanje vjerskog braka i za građjansko područje i da su ustale protiv civilnog braka.

Medjutim od te ankete malo je bilo koristi.Kako se zakonodavne strane nije izmjenjeno pravno stanje i ukinuta raznolikost bračnih propisa, to se sukobi izmedju sudova pojedinih konfesija o njihovoj nadležnosti i dalje produžili.

6/ Dr.Kušej: V.Anketa str.18.
7/ Dr.Kušej: V.Anketa str.18.
8/ Dr.Kušej: V.Anketa str.18.dr.Kušej kao izvjestitelj u svom referatu Ministerstvu traži,da u budućem Građj.Zakoniku,koji mora biti jedinstven,bračno pravo bude jednako za sve državljane.Do toga neka ostanu na snazi dotadašnji pokrajinski propisi.U duhu Ustave /slobode savjesti traži,da se omogući sklapanje braka i pred civilnom vlašću /fakultativni civilni brak/ Dr.Kušej Verska Ankete...23.
9/ Ispor.o tom raspravu dra Kušeja: Vera ....str.96 i Ob reformi..... str.2 seperat.otiska.
10/ Verske Ankete str.24.
11/ Izjave reis-ul-uleme Čauševića.
12/ Bili su zastupani samo muslimani Bosne.
13/ Verske Ankete str.28,28.
14/ Verske Ankete str.31.

./.

Naši su se pravnici pobrinuli da pokažu težinu tih sukoba,da upozore na neodrživost ovakovoga pravnog stanja i nastojali da sklone vlast, da bi tu raznolikost zakonodavstva za gradjansko područje uklonili./15/

Gotovo svi su oni još do početka bili u tom složni,da se ovom "delikatnom i važnom pitanju"mora naći odgovor i da se "konglomerat od zakonodavstva o braku"/16/ u našoj državi,gdje je danas na snazi "dvanaest zakonodavstava o braku"/17/ mora raščiniti i da treba naći izlaz u stvaranju jedinstvenog bračnog zakonodavstva za sve konfesije /barem priznate/ u državi.To njihovo uvjerenje došlo je do izražaja u njihovim referatima,koje su održali na svojim pravničkim kongresima i u rezolucijama tih kongresa,što se lako može vidjeti iz spomenica tih kongresa. Takovi kongresi,na kojima se oni zabavili tim pitanjima održani su u Ljubljani 1926 od 9 - 11 IX. 1926,/18/ u Sarajevu 1927 od 23-25.IX.1927 /19/ i u Zagrebu od 7-9 IX.1934./20/.

Spomenuto je,da se Vidovdanski Ustav nije zabavio ovim pitanjem,nego je donio samo načela,kaš je rekao da "brak stoji pod zaštitom države/21/ i da sudsku vlast vrše sudovi. Njihove presude i rešenja izriču se u ime Kralja na osnovu zakona,"/22/ tim je pitanje uredjenja bračnog zakonodavstva za gradjansko područje ostavio za drugo vrijeme,da se ono uredi drugim zakonodavnim putem.Istina,u njemu ima i član,/23/ koji osigurava slobodu vjere i savjesti,ali da se to ne može tumačiti,da je tim članom ukinuta obvezatnost sklapanja vjerskog braka,gdje je on dosad vašio,to ćemo kasnije vidjeti.Još treba napomenuti,da je on u svom članu 109 al. 3.odredio,da "u porodičnim i nasljednim poslovima muslimane sude državni šerijatski sudije."

15/ Ispor.o tom članke Č.itrovića u Arhivu za pravne i znanstvene nauke,1922 III.str.394-398.članak"Jedan slučaj sukoba nadležnosti veroispovednih sudova za bračne sporove;"zatim H.Bučatlića u Arhivu 1922 V.str.458-467 čl.:"O nadležnosti sklapanja mješovitih brakova pomusl manjenih lica"Isto u Arhivu knj.VIII.str.431-443 članak dra Fischera i dra Kuševića:Vera....str.94 sl.Tomac dj.cit.na raznim mjestima it.d.
16/ Spomen.prav.kongr.u Ljubljani 1926 str.50.ref.Dr.Andrijevića.
17/ Spomen.prav.kongr.1926 referat A.Andrijevića str.50,51.
18/ Spomenica toga kongresa izašla je u Ljubljani 1927.izdalo društvo "Pravnika".
19/ Spomenica njegova izašla je 1927 u Zagrebu; izdao Stalni odbor kongr
20/ Spomenicu izdao odbor kongresa:"Merkantile",Zagreb.
21/ Član 28.toga Ustava.
22/ Član 48 Vidovdanskog Ustava.
23/ Ispor.čl.12.

./.

Stanje je,dakle,ostalo nepromjenjeno.Kao put uredjenju toga pitanja imao je poslužiti i projekt interkonfesionalnog zakona koji je izradjen 1920 u Ministarstvu Vjere i preradjen 1923 pod predsjedništvom dra Marinkovića./24/

Ovaj projekt ostavlja uredjivanje bračnog prava priznatim vjeroispovjestima,da to učine po svom nahodjenju;obligatni civilni brak predvidja samo u iznimnim slučajevima kao za pripadnike nepriznatih vjeroispovjesti,a za pripadnike priznatih vjera civilni brak od nužde /Notzivilehe/ kao zakon od 25.V.1868./25/

Istoj je svrsi imao poslužiti i zakon o medjuvjerskim odnošajima izradjen 1925,koji je bio predložen i Narodnoj Skupštini,ali kako se u to vrijeme vodili pregovori o sklapanju konkordata izmedju Sv.Stolice i naše države,to je on povučen,da se ne prejudicira s tim pregovorima.

Takav novi projekt izradjen je i 1928,ali i on je propao.

Početkom 1931 komisija od tri člana predložila je ministru pravde "Zakon o medjuvjerskim odnosima,"ali ni on nije uzakonjen.

Ovaj "zakon" u svom §.18.t.IV.predvidjao je,da u pogledu bračnog prava,nadležnosti i postupka u bračnim stvarima ostaju na snazi propisi koji o tome danas važe u pojedinim pravnim područjima,"sa izmjenama i dopunama,koje sadrže paragrafi ovoga zakona o tome."

Paragraf 19 donosi da "valjanost braka" rastavljanje od stola i postelje kao i razvod braka presudjuje se po pravu po kojem je brak sklopljen,"ako je u vrijeme pokretanja spora barem jedan od supruga pripada vjeri,po kojoj je brak sklopljen."

Tim bi svakako bilo onemogućeno presizanje drugih vjera na brakove, koji su sklopljeni u katoličkoj crkvi i izbjegli bi se lakomisleni razvodi tih brakova.

24/ Ispor.dr.Kušej: Vera in bračna vez str.95.Ovaj je projekt poslan sveučilištima na ocjenu.O Projektu iz 1925 vid.Katol.List 1925.br.1 str.209 sl.

25/ Ispor.članak dra Troickog "Obvezatni ili fakultativni civilni brak" u Letopisu Matice Srpske,god.C.knj.307,januar 1926 str.83.

./.

Ako bi supruzi napustili vjeroispovjest,u kojoj su sklopili brak, te u vrijeme pokretanje parnice o valjanosti,rastavi od stola i postelje i razvodu braka nijedan ne bi više pripadao toj vjeri,nego bi oboje pripadali drugoj,ali jednoj te istoj vjeri ili uopće ne bi nijednoj pripadali,tada bi se gore spomenuti sporovi prosudjivali po pravu koje u području,gdje je brak sklopljen važi za pripadnike te druge vjere,na koju su prešli,ili ako ne priznaju ni jedne vjere po pravu,koje natom području važi za lica bez vjere /§.19.t.2./.Ako je brak sklopljen na području,gdje uopće nema priznatog bračnog prava za pripadnike te vjere, na koju su prešli,~~xxx~~ odnosno za lica bez vjere,tada će se na te lica i spomenute sporove primjenjivati propisi bračnog prava,koji važe na području Apelacionog suda u Novom Sadu;/ §.19.al.2./ dakle propisi zak. člana XXXI.1894.

Paragraf 21 toga zakona,odnosno njegova projekta predvidja postojenje duhovnih sudova pojedinih vjera za bračne parnice i odredjuje koje bi parnice o valjanosti braka,rastave od stola i postelje i razvoda ~~xxxx~~ bile isključene ispod njihove nadležnosti i spadale pod nadležnost gradjanskih sudova./26/.

Sukobe o nadležnosti izmedju duhovnih sudova raznih vjera ili duhovnih sudova vjera i gradjanskih sudova rješavali bi odjeljenja Kasacionih sudova./27/

Ove smo tačke uzeli,samo zato,da se vidi,da je i tu vodjena briga o osjetljivosti pojedinih vjera i njihovih stanovišta,da brak spada vjeri.

Već od ostvarenja naše države mislilo se i na jedinstveni Gradjanski Zakonik,u kojeg bi unišlo i gradjansko bračno zakonodavstvo,ali i ovo je pitanje ostalo još samo na "projektima".

Godine 1933 beogradske novine naširoko su pisale o pretprojektu toga Zakonika kao da je već gotov.Uistinu zadnja redakcija na njemu izvršena još u oktobru 1933 i ženidbeno pravo bilo bi sadržano u njegovom drugom poglavlju./§§.103-173/.

26/ Ispor.tekst toga zakona u Eisneru dj.c.str.181 sl.
27/ §. 23. Zakona. . . .

./.

U svom §.129 taj Pretprojekt donosi da "svečana izjava /28/ mora se dati u prisustvu dva svedoka pred nadležnim pretstavnikom one priznate verske zajednice /parohom,župnikom,pastorom,rabinerom i t.d./ u čijem području jedan ili drugi zaručnik ima prebivalište ili mesto stanovanja ili pred zamenikom tog pretstavnika,koga ovaj pismeno obavesti"/29/.

Dakle za pripadnike priznatih vjeroispovjesti načelno je usvojeno,da mogu sklopiti brak pred svojim vjerskim pretstavnikom ili njegovim ovlaštenim zamjenikom.Ipak,ako bi taj nadležni vjerski pretstavnik odbio vjenčanje radi bilo kojeg razloga onda se vjenčanje mora obaviti pred upravnom vlašću prvog stepena,u čijem području jedan od zaručnika ima prebivalište ili mjesto stanovanja;dakle civilni brak od nužde,ali u veoma širokim granicama. Za pripadnike nepriznatih vjeroispovjesti kad sklapaju brak medjusobno postoji obligetna civilna forma sklapanja braka /30/.

Paragrafi 108-131 donose bračne smetnje;152-156 razloge radi kojih se brak može proglasiti nevažećim,§§.157-162 uslove za rastavu od stola i postelje,a §.165 razloge za razvod braka koji je razvediv i za katolike /31/.

Za nadležnost u bračnim parnicama nije jasno rečeno komu to pripada,crkvenom ili civilnom sudu.

Ako se omjere ovi paragrafi,svakomu će upasti u oči sličnost izmedju ovog bračnog zakonodavstva i II.pogl.o.g.z. austrijskog iz 1811 sa njegovim dopunama.

28/ Za brak!
29/ Ispor.C.J.C.c.1094 sq.
30/ § 130.Pretprojekta;šerijatsko bi bračno pravo za muslimane ostalo i dalje na snazi,a tako isto i bračne parnice muslimana ostale bi pod nadležnošću šerijatskih sudija.
31/ Kao razlog razvoda spominje se i "neodoljiva mržnja" supruga medjusobno,ali prije razvoda po nahodjenju suda najprije se izriče rastava od stola i postelje.

./.

Šta više izgleda,da je i tu prikriveni gradjanski brak,jer sudjelovanje vjerskog pretstavnika priznatih vjeroispovjesti i obvezatnost sklapanja braka pred njim nije "obvezatni crkveni brak;"/32/ i pravo, koje sebi država pribavlja tim što daje mogućnost civilnog braka od nužde nije mala "milost"/33/.

Ustav iz 1931 takodjer nije donio izmjene,Kako je Vidovdanski Ustav samo ustanovio načela za razvoj našega državnog života,tako je i Ustav iz 1931 samo proslijedio tim putem,te se nije brakom posebno zabavio,nego se u svom članu 21 zadovoljio s tim što je brak,porodicu i djecu stavio pod zaštitu države,a u čl.11 zajamčio slobodu vjere i savjesti/34/.Jedina pojedinačna odredba glede bračnih parnica sadržana je,odnosno ponovljena odredba Vidovdanskog Ustava,u čl.100.al.4.,gdje je za muslimane osigurano,da u njihovim porodičnim i nasljednim poslovima sude državni šerijatski sudije.Član 28 ponavlja član 48 Vidovdanskog Ustava.

Sve bi te praznine i poteškoće raznolikosti bračnog prava na području naše države imao riješiti budući Gradjanski Zakonik.Kako se zakonici ne sastavljaju da traju samo kratko vrijeme nego da doskoče potrebama i da onda ostanu na snazi dulje vremena to bi i naš Gradjanski Zakonik trebao da pitanje bračnog zakonodavstva riješi na takav način, koji bi odgovarao stvarnim našim potrebama i kad to ispuni onda istom ima pravo na dug vijek.

U spomenutom Pretprojektu njegovom još uvijek može doći do velikih izmjena i vjerojatno će ga poslati na proučavanje ne samo našim pravnicima nego i crkvenim vlastima.

32/ Spomen,prav.kongr.referat dra Pavlovića str.69;kakav je to crkveni brak,kad država odredjuje uvjete za njegovu valjanost sklapanja.
33/ Spomen.prav.kongr.1934 referat dra Pavlovića str.69;dakle ipak bi bila "milost" data državi.
34/ "Ujemčava se sloboda vere i savesti" čl.11.al.1.

./.

Kakovo će stanovište naši pravnici pri tom zauzeti već je jasno iz njihovih referata,članaka i rezolucija.Da će oni ostati vjerni tim svojim načelima o tom nema sumnje.

Svi oni traže,da se uvede jedinstveno bračno gradjansko zakonodavstvo i tako ukloni raznolikost,koja u nas danas vlada. To je jasno,jer ta jedinstvenost i izjednačenje "jest jedna od najvažnijih i najhitnijih sadašnjih pravnih zadaća."/35/ ta unifikacija jest "danas stvar jedne hitne državne i nacionalne potrebe"/36/ i to 'prijeke"/37/ jer ako se gleda to "haotično i skandalozno stanje"/38/,onda se u nama ta žalba mora "pretvoriti u pravu desperaciju"/39/ i taj se "besprimerni pravni haos"/40/ ne može više podnositi.

Ali ako se pita,kojim putem ta reforma k izjednačenju gradjanskog bračnog zakonodavstva treba da podje,kakovi bi ti bračni propisi trebali biti,posebno kakav bi brak morao doći crkveni ili civilni; ako civilni da li obvezatni,fakultativni ili od nužde,onda se naši pravnici veoma razilaze.Ipak mora se priznati,da ih većina nalazi izlaz najzgodnije u uvodjenju obvezatnog civilnog braka za pripadnike svih vjeroispovjesti bez razlike,ili barem za članove priznatih vjera./41/

35/ Dr.Troicki u članku:"Obavezni ili fakultativni gradjanski brak" u Ljetopisu Matice Srpske 1926 knj.307 sv.1-2 str.83;A.Andrijević:Naš brak...str.5.
36/ A.Andrijević:Dj.c.str.62.
37/ Gross-Novak,dj.c.str.277.
38/ Dr.Hiršner u Novoj Evropi 1921 za 1.decem.br.12 čl.:Duhovni sudovi za katolike i Ustav.
39/ Dr.Tomac dj.c.str.2.
40/ A.Andrijević u referatu na kongr.pravn.Spomen.tog kongr.1926 str.47.
41/ Tako dr Tomac u dj.c.str.169;sl.A.Andrijević u dj.c.zatim referat na kongresu prav.u Ljubljani Spomen.str.47 sl.;"Oko reforme braka" u Novom Životu 1925;dr I.Milić u raspravi "Potreba reforme i izjednačenje našeg bračnog prava "otisk.u Književnom Severu 1925 br.3.str 90-99,u predavanju: "Za opšte obavezni gradjanski brak" održanom u Beogradu na Kolarčevom Univerzitetu.Dr.T.Pavloviću /u refer.održanom na kongr.prav.u Zagrebu 1934;Spomen.kongr.str.65/ "komplikovano sadanje stanje,po mom mišljenju, t.j.Pavlovića/ imperativno nam nalaže, da protiv toga upotrebimo jedini efikasni lek,a to je,da što pre uvedemo obavezni gradjanski brak." Dr.Kušej,koji je u verskoj Anketi zauzimao se za fakultetivni civilni brak otstupio je od toga i zalaže se takodjer za obligatni civilni brak.
Ispor.:Ob reformi.....;isto tako stoji na stanovištu,da civilno bračno pravo "biti more verski indiferentno in dmogočati more vsem državljanom razvezo bračne vezi v eneki meri in z enakim pogoji." Vera in. ... str.132.i "državna vreja brak kot enega najvaznejši socialnih institutov,njene pravne norme ne veljaju braku kot svetih tajni.Ni nikakve ovire,obratno,danas je neizljegljiva nujnost,da uredi države ne glede na različne verozakonske predpise te institut po svoje.Ona bo tudi normirale pogoje,pod katerimi bo smatrala brake,sklenjene med pripadniki različnih ver,za svoje območje kot veljavne.S tem pa ne more biti vzkračena cerkvi pravica,da tudi ona za svoj forum izda predpise,pod katerimi bo priznavala mešanim brakom veljavnost".Njegov refer.u Spom.prav.kongr.1934.str.26;ispor.i str.27.

Malo njih zauzima se za uvodjenje fakultativnog civilnog braka/42/ i civilnog braka od nužde /43/.

Kako su razlozi,radi kojih se oni zalažu da se u nas u budućem jedinstvenom Gradjanskom Zakoniku uvede bilo fakultetivni bilo obligatni civilni brak uglavnom isti,to ćemo ih zajedno iznijeti i na njih se osvrnuti.Osvrnućemo se i na pitanje uvodjenja civilnog braka od nužde.

Odmah na početku potrebno je primjetiti,da se naši pravnici,koji su neke rasprave pisali prije Ustava 1931/pozivali na Vidovdanski Ustav.Medjutim taj je Ustav zamijenjen novim Ustavom iz 1931,ali članovi,koji ovde dolaze u obzir nisu izmjenjeni,zato razlozi,koje su oni iznijeli prije Ustava iz 1931 imali bi i dalje važiti./44/.

Svi,koji se zalažu za uvodjenje civilnog braka,kojegod vrste ponajprije spominju,da je brak ugovor,kojega mora država uredjivati.O tom je govoreno u V.dijelu radnje,zato o tom ovdje ne treba posebno govoriti,samo napominjemo,da po tumačenju čl.28.Vidovdanskog Ustava odnosno 21 Ustava iz 1931 države uopće, po njihovom mišljenju ne smije i ne može se odreći braka./45/

42/ Tako dr Troicki u svojim člancima:"Obvezatni ili fakultetivni gradjanski brak" u Ljetopisu Matice Srpske 1926 br.1-2,str.83-93; "Pravoslavne crkve i gradjanski brak" u Hrišćanskom Životu god.III. januar 1924 br.12 str.513-524;"Crkveni ili gradjanski brak" u Novoj Evropi knj.X.br.16,1924 str.502-510;s početka se zauzimao i dr Kušej u Verskoj Anketi Ljubljana 1922 rasprevi"Vera in bračna vez....zatim referat na kongr.prav.u Ljubljani 1926.Ispor.Spomen.kongr.str.37-47; dr Eisner u referatu na kongr.pravn.u Ljubljani 1926.Spomen.kongr. str.54-66 zauzima se za "fakultetivnu crkvenu formu sklapanja braka" cit.referat str.63,64.

43/Dr.D.Arandjelović u članku:"Reforme zaključenja braka"u "Jugoslavenska Obnova-Njiva" god.1920 br.19;dr.M.Belić,u referatu na kongr. pravn.u Zagrebu 1934.Spomen.kongr.str.7-22,predlaže civilni brak za pripadnike nepriznatih vjera,bezvjerace,a za pripadnike priznatih vjeroispovjesti civilni brak u tom slučaju,ako neće da sklope vjerskog braka.Dr.F.Lovrić zauzima se za civilni brak od nužde,ispor. njegov referat na pravn.kongr.u Ljubljani.Spomen.str.66.sl.;dr.Ruspini misli,da bi Gradjanski Zakonik imao uvesti obligatni civilni brak i gradjansko bračno pravo za pripadnike nepriznatih vjeroispovjesti i za lica bez konfesije,a za članove priznatih vjera vjersko sklapanje braka;za katolike,pravoslavne i muslimane priznati njihovo vjersko bračno pravo i sudovanje;u Bogoslovskoj Smotri 1925 god.XIII.br. 3 str.159.sl.

44/Ispor.čl.28.Vid.Ustava i čl.21.Ust.iz 1931;čl.48 Vid.Ustava i čl.28. Ustava iz 1931;čl.109 sl.3 Vid.Ustava i čl.100 sl.4.Ustava iz 1931; čl.12 Vid.Ustava i čl.11 Ustava iz 1931.

45/ Član 21 iz Ustava 1931 glasi:"Brak,porodica i deca stoje pod zaštitom države".Milić,Za opšte.....str.8.Troicki Nova Evropa o.članak str. 505.i t.d.

./.

Drugi razlog,koji bi govorio za uvodjenje civilnog braka jest taj, što bi se njim /pogotovo obligatnim/ izbjegla raznolikost u pogledu bračnog zakonodavstva,koja danas vlada na gradjanskom području naše države. Tim bi se uvelo potrebno jedinstveno bračno zakonodavstvo, a uklonjena bi bila "raznolikost i protuslovnost u našem interkonfesionalnom i interprovincijskom bračnom pravu,koje donosi nemile posledice,pa se često ne može utvrditi jesu li čovek i žena zakoniti supruzi ili nisu i jesu li im deca bračna ili vanbračna,"/46/ t.j.tako bi se izbjegla pravna nesigurnost,koja danas u tom pogledu postoji u najvećoj mjeri;/47/ dobilo bi se jednostavno gradjansko bračno zakonodavstvo i nestalo bi svih dosadašnjih komplikacija,/48/ sudovanje i administracija bi se ujedno pojednostavila, a takodjer i vodjenje matica došlo bi u državne ruke /49/. Tom jedinstvenom i jednostavnom gradjenskom bračnom zakonodavstvu s obligatnim civilnim brakom "ni rasa,ni religija ni teritorijske tradicije ne smeju istavljati nijedne poteškoće..... Veroispovest tu ne sme činiti nikakve prepreke,a interesi ove ili one naše pokrajinske crkve,ovoga ili onoga pokrajinskoga plemena našega troimenoga naroda,ne smeju se pret postaviti interesima same države,interesima same nacije"./50/

Daljni razlog,koji bi tražio,da u budućem jedinstvenom Gradjanskom Zakoniku bude unesen gradjanski brak,posebno obligatni bio bi taj,što bi se njim postigla ravnopravnost svih gradjana predvidjena Ustavom./51/

46/ Milić: Za opšte....str.3,4,;Tomac dj.c.str.164 sl.;Andrijević,dj.c. str.62,64 referat u Spomen.kongr.pravn.1926 str.za N.Gelić:"Interkonfesionalno bračno pravo u kraljevini S.H.S." U Mjesečniku 1921 br.6-7; dr.Kušej: Verske Anketa str.23;Troicki u Hrišćan.Životu god III.1924 br.12 str.515,514.

47/ Spomen.pravn.kongr.1926 referat dra Kušeja str.41.Vera....str.94, referat dra Pavlovića u Spomen.kongr.pravn.str.62-64 god.1934.

48/ Cit.referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.65;Milić u raspravi "Potreba reforme i izjednačenja našeg bračnog prava"str.7. seper.otiska.

49/ Milić: Za opšte....str.11;dr.B.Adžija u Novoj Evropi knj.7 1923.str 264 u članku:"Odnosi crkve prema državi."

50/ A.Andrijević dj.c.str.62,64.

51/ Čl.4.st.1.Ustava iz 1931 i Vidov.Ustava veli:"Svi su gradjani pred zakonom jednaki."

./.

Treba spaziti načelo "iste prava,iste dužnosti".Ta se ravnopravnost ne bi postigla,ako bi za pripadnike nekih vjera bio crkveni /na pr.priznatih/ a za druge civilni brak./52/ Nije u skladu s ravnopravnošću građjane,da jedan uživa veće pravo nego drugi samo zato,što je pripadnik te, a ne druge vjere./53/

Te bi ravnopravnost tražile,da se za sve građjane omogući <u>razvod braka</u>, a on se neće omogućiti priznanjem na pr.katoličkog prava o nerazvedivosti njegovoj,/54/ nego samo uvodjenjem civilnog braka za sve građjane./55/

<u>Sloboda vjere i savjesti,</u> koja je Ustavom zajamčena isključuje mogućnost obvezatnog vjerskog braka./56/ Ta sloboda,na koju svaki čovjek već po prirodi ima pravo uključuje "da građjanin po svojoj slobodnoj volji vjeruje ili nevjeruje,da svoje vjersko uvjerenje po volji jevno ispovjeda."/57/ Prema tomu ta bi se sloboda protezala i na to da netko, ako već hoće sklopiti brak, to može učiniti ili po propisima svoje vjere ili bez njih. Primorati jednog ateistu ili verski indiferentnog čoveka, da pod pretnjom materijalne štete mora učestvovati u jednoj verskoj radnji,a naročito u hrišćanskom sakramentu,u svetoj tajni,to se po mom mišljenju,isto tako kosi sa slobodom savesti,a isto je tako nepravedno, kao što bi bilo nepravedno na primer jednog revnosnog hrišćanina pod pretnjom materijalne štete primorati,da u sinagozi čita odnosni odeljak iz tore,ili jednog revnosnog muslimana,da se u hrišćanskoj crkvi pričesti";/58/ uostalom sveta tajna nastaje samo onda"ako stranke bez primoravanja iz sopstvene pobude žele da učestvuju u njoj,primoravanje na učestvovanje u svetoj tajni se po mom mišljenju ne slaže sa bićem,sa suštinom svete tajne,kao što se ne slaže uopšte sa sudbinom ni ma koje druge crkvene radnje"./59/

52/ Milić:Za opšte...str.7,10.
53/ Milić mj.c.u bilj.prošl..Tomac dj.c.str.130,144;A.Andrijević: Naš brak...str.63,64,njegov refer.u Spom.pravn.kongr.1926 str.49, 50.Dr.Kušej:Vera in....str.131,132;i refer.u Spom.pravn.kongr.1926 str.46;Eisner: referat u Spomen.pravn.kongr.1926.str.63.
54/ Dr.Kušej:Vera....str.131 sl.;njegov referat u Spomen.pravn.kongr. str.43.god.1926.
55/Ispor.bilj.28.V.Dijela.
56/Čl.11.Ustava glasi:Ujemčava se sloboda vere i savesti."
57/Tomac dj.c.str.64-65,72 sl.140,166,174.referat dra Kušeja u Spomen. pravn.kongr.1926.str.46.
58/Referat dra Pavlovića u Spom.pravn.kongr.1934.str.60,59.
59/Referat dra Pavlovića u Spom.pravn.kongr.1934.str.59.

./.

Načelo slobode vjere i savjesti protivi se ne samo to "da se građjani prisile na crkveni brak,nego i to,da se državnim zakonima prisile da se drže kojeg drugog propise,kojem pripada čisto vjerski konkordat." /60/

To je posve drukčije kod civilnog braka /obligatnog/; on širi granice lične slobode;/61/ ako se sklapa takav brak,tada nema silenja na sveti čin;ako vjerski sklapa iza građjanskog tada on to uistinu čini iz "svog verskog uverenja"./62/ Treba dakle i radi slobode vjere i savjesti uvesti civilni brak ili obligatni /63/ ili fakultetivni /64/, pogotovo,kad je obligatni vjerski brak članom 11 /12/ Ustava onemogućen /65/ i kad vjerski brakovi uopće" zbog svojih konfesionalnih svojstava i isključivosti ne mogu da odgovore onim državnim i nacionalnim zadaćama,koje se danas i od braka očekuju".Stim moramo biti na čistu. /66/

Nadalje obligatni civilni brak uklonio bi borbe i antagonizam između naših najjačih crkava katoličke i pravoslavne,a kad se one toga više pregnule bi za svojim duhovnim poslovima./67/

Sklapanjem mješovitih brakova vjerske razlike pomalo bi iščezavale, a sklapanje tih brakova brane vjerski propisi /te bi se narodne mase pomalo "amalgamisale","istorijske razlike i razlozi razjedinjivanja" uklanjale se, i išle bi se duhovnom ujedinjenju i /68/ ostvarenju jednog naroda u našoj državi./69/

60/ Spomen.pravn.kongr.1926.referat dra Eisnera str.62.
61/ Referat dra Andrijevića u Spomen.pravn.kongr.1926.str.52,53.
62/ Referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.60.
63/ Milić:Za opšte....str.7,10;Tomac dj.c.str.64-65,72 sl.130;Andrijević referat u Spomen.pravn.kongr.1926.str.51;njegovo dj.cit.str 63-64.
64/ Dr.Troicki čl.c.u Hrišćan.Životu str.504,515,i Novoj Evropi čl.c. str.tqp;Eisner referat u Spomen.pravn.kongr.192[illegible].str.62,sa 66.
65/ Dr.Troicki u Novoj Evropi čl.c.str.505;Milić:Za opšte ...str.7,8.
66/ A.Andrijević: Naš brak....str.65.
67/ Milić:Za opšte....str.3,4,9,10;A.Andrijević referat u Spomen.pravn. kongr.1926 str.51,52;dr Kušej,u istoj Spomen.str.41;referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.49.
68/ Milić:Potrebe reforme....i Za opšte...str.9;A.Andrijević:Naš brak str.62;njegov referat u Spomen.pravn.kongr.1926.str.52.
69/ A.Andrijević,referat u Spomen.pravn.kongr.1926.str.52;referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934 str.49.

./.

I druge razloge naši pravnici navode za uvodjenje civilnog braka, o kojima smo već opširnije govorili u petom dijelu ove radnje;zato ćemo ih ovdje samo nekoje napomenuti:civilnim brakom olakšalo bi se sklapanje mješovitih brakova,razvod braka,a kao kruna svega bilo bi, što bi i mi unišli u red civiliziranih i modernih država,koje su već uvele civilni brak./70/ "Sada ako se odlučimo za crkveni brak,bićemo naročito na Zapadu Evrope oglašeni za reakcionere,zatucane klerikalce, koji protivno naprednom duhu vremena retrogradno maširamo pravo u takozvani "mračni" srednji vek."/71/

Moramo se,dakle,odlučiti za civilni brak.

Oni koji se zalažu za obligatni civilni brak nisu zadovoljni tim, da se uvede fakultativni civilni brak;razlozi su isti kojima se zalažu za obligatni civilni brak a ti su: manjak jedinstvenog gradjanskog bračnog zakonodavstva,jednakosti gradjana i t.d. Isti bi razlozi stajali i protiv civilnog braka od nužde,jer tu je zapravo državi učinjena mala milost,a uskraćeno njezino pravo,koje joj daje član 21 Ustava, koji donosi,da država uopće uredjuje brak,što se ne bi ostvarilo kod civilnog braka od nužde. Parnice bračne došle bi u nadležnost državnih sudova./72/

Zagovornici obligatnog civilnog braka osvrću se i na eventualne prigovore protiv tog braka i dokazuju,da su oni neovisni.Pri tom usvajaju načelo već toliko puta spomenuto,da država uvodjenjem civilnog braka uredjuje brak samo kao gradjenski ugovor,kao svoj predmet, a brak kao sakrament i svetu tajnu rado pripušta crkvi neka /73/ ona uredjuje tu "svetu radnju".

70/ Dr.Trocki:članak cit.Nova Evropa knj.X.br.16.str.509;dr.Eisner u referatu pravn.kongr.1926 str.64,u ime toga zalaže se za fakultativni civilni brak;a po A.Andrijeviću,referat u Spomen.pravn.kongresu 1926 str.53,i Miliću:Potreba reforme,medju ostalim razlozima navodi i taj/to bi učiniliki,ako bi uveli obligatni civilni brak
71/ Referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.48.
72/ Dr.Eisner,referat u Spomen.pravn.kongr.1926.str.64;Milić: Za opšte....str.8;Tomee smo već spomenuli;dr.Pavlović u referatu na kongr.pravn.Spomen.tog kongr.1934.na raznim mjestima;dr.Kušej:Vera in...str.94.sl.
73/ Ispor.referat dra Kušeja u Spomen.pravn.kongr.1934.str.24.sl.i Spomen.kongr.pravn.1926.str.41,referat dra Pavlovića u istoj Spomen str.48 sl. referat A.Andrijevića u Spomen.pravn.kongr.1926.str.52

./.

Država se dakle,ne "meša u crkvene stvari,jer ona uopšte ne reguliše onu svetu radnju,usled koje nastaje sakrament....,onda bi se moglo reći,da se država u pitanju braka meša u crkvene stvari,kada bi državni zakon na pr.odredjivao,kada nastaje sakrament,svete tajne,t.j. kada bi propisivala formalnost sklapanja crkvenog braka na pr.kada bi propisivala vreme i mesto sklapanja crkvenog braka ili odredjivala kakav crkveni obred treba da bude pri sklapanju crkvenog braka,"a to država ne čini,kad uvodi obligatni civilni brak./74/

Crkva se nadalje oslobadja materijalnih poslova i može se posvetiti svojim dužnostima,a vjernicima se daje sloboda da svoje vjersko uvjerenje očituju i tim što sklapaju crkveni,vjerski brak.

Uostalom tom obligatnom civilnom braku prilagodile bi se i druge vjere kao što je to učinila i katolička crkva,koja je u tom pitanju "najintransigentnija"./75/.

Civilni brak uopće,a obligatni posebno ne škodi ugledu crkve, nego je naprotiv istina,da to čini obligatni vjerski brak,"jer obavezni crkveni brak znači upravo to,da državna vlast izvesne i to vrlo važne privatno-pravne posledice i to ne samo i materijalne prirode,kao na pr. pravo na muževljevo ime,na društveni položaj na vaspitanje dece i t.d., nego i vrlo važne posledice čisto imovinske prirode,kao na pr.pravo na nasledjivanje,eventualno na sutekovinu,pravo i odnosno obavezu na izdržavanje žene,dece,roditelja i t.d.,-- vezuje za jednu čisto crkvenu radnju,za jeden sakrament,za jednu svetu tajnu,naime za crkveni brak. A to dalje znači da državna vlast daje onima,koji učestvuju u jednoj crkvenoj radnji,vrlo važne imovinske,novčane pogodnosti,dok ostalima, koji neće da učestvuju u toj crkvenoj radnji,ne dajući im spomenute materijalne pogodnosti,u stvari ih kažnjava;sankcija toga,što stranka neće da učestvuje u toj crkvenoj radnji,je dakle to,da dotični ne postizava spomenute važne materijalne pogodnosti i time u srovnjenju sprem onih, kojima državna vlast za učestvovanje u crkvenoj radnji daje materijalne pogodnosti,-- trpi materijalnu štetu,neku specijalnu vrstu materijalne

74/ Referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.55.
75/ Dr Tomac dj.c.str.175.bilj.68.

štete,sličnu lucrum cessans-u /izmakloj koristi/.Drugim rečima:kod obaveznog crkvenog braka državne vlast prinudjava svoje građjane,da pod pretnjom kazne naime pod pretnjom izostajanja materijalnih koristi,moraju da učestvuju u sakramentu,u svetoj tajni braka,hteli oni to ili ne hteli.------ To,a ne obvezni građjanski brak škodi,po mom mišljenju ugledu crkve./76/

Taj brak ne potkopava moral kako to mnogi hoće."Iz iskustva znamo, da posle uvodjenja građjanskog braka moral ni u jednoj državi nije oslabavio,to možemo najbolje mi potvrditi,koji živimo na pravnom području Apelacionog suda u Novom Sadu,gde obavezni brak još od god.1894 postoji.

Osim toga i zato ne može biti govora o tome,da građjanski brak potkopava moral,što onog,koji po svom shvatanju o moralu smatra življenje u samo građjanskom braku za nemoralnost,tog čoveka,pošto mu je i kod uvedenog građjanskog braka moguće,da brak u crkvi sklopi,ne može u njegovom moralu,poljuljati te okolnost,što prethodno,t.j.pre sklapanje crkvenog braka mora brak po propisima građjanskog prava sklopiti, a onaj čovek,čije je shvatanje o moralu to,da življenje samo građjanskom braku nije nemoralnost,taj će čovek još manje biti pokoleban u moralu tim,što zakon uvodi građjanski brak,dakle baš ono,što se ni ne kosi sa njegovim shvatanjem o moralu."/77/ "Pitanje razvodljivosti braka nije pitanje morala ni nemorala,nego pitanje vjerske dogme...."/78/. Na ove razloge,koji,po mišljenju naših pravnika,govore za uvodjenje civilnog braka kod nas,mi ćemo odgovoriti,kad iznesemo opravdano stanovište Katoličke Crkve prema civilnom braku uopće,a obligatnom posebno;sada ćemo se samo zabaviti pitanjima,koja su usko vezana na naše prilike.

Dokazivati,da država,kad uvodi civilni brak,uredjuje brak samo kao svoj predmet,jer je on kao ugovor objekt njezinog zakonodavstva i da je uvadjanje obligatnog civilnog braka davanje svakomu svačijeg nije ni čim dokazano.Države mora uredjivati brak,jer je on državne ustanove, a ovo zadnje nije upravo ni čim dokazano.Tu je već po sebi očita pogreška "petitio principii".Treba priznati,da su uz brak skopčane mnoge

76/ Ispor.referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.god.1934.str.58,59
77/ Referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.60,61.
78/ Referat dra Pavlovića u Spomen.pravn.kongr.1934.str.61,sl.

./.

pitanje,koje interesiraju državu,da to država ima pravo uredjivati niko ne poriče.Ali ako je brak sakramenat,kao što smo vidjeli i od koga je ugovor neodjeljiv,komu onda pripada da ravna sakramentom? Svakako,da to državi ne bi pripadalo,koje uredjuje stvari svjetovne a ne vjerske. Pri tom treba znati,da je brak bio prije svake države i državne vlasti.Razlog,da se država ne može iznevjeriti svojoj dužnosti,da štiti brak, što bi učinila,kad bi njega i njegovu sudbenu stranu pripustila pojedinim vjerama i tako onemogućila izgradjivanje svog bračnog zakonodavstva,nije ispravna interpretacija člana 21 al.1 Ustava./79/ Smisao toga člana jest taj /80/ da je Ustav ustao protiv seksualne raskalašenosti i protiv samovoljnog i bez razložnog raskidanja bračnog veza. Nitko pravo usvojivši,ne može iz tog člana izvesti zaključak o uvadjenju obligatnog civilnog braka.Pri tom se ne smije nimoći ni to,da je upravo član 11 al 2 Ustava usvojenim i priznatim vjerama osigurano,da samostalno uredjuju svoje unuternje vjerske poslove,na koje spada i brak,a po čl.28 i sudsku vlast nad parnicama,dakle i bračnu vrše sudovi,od čega nisu izuzeti ni crkveni sudovi.

Države bi upravo onda štitile brak,ako bi očuvale vjerski brak i pružile vjerama pomoć,protiv onih,koji bi vjerske propise u tom pogledu lakomisleno kršili,kao da oni uopće ne postoje.

Ako bi se za pripadnike priznatih vjera uveo fakultetivni ili civilni brak od muške ne bi se postiglo jedinstveno gradjansko bračno zakonodavstvo,a ni jednakost svih gradjana pred zakonom,koja je Ustavom zajamčena./81/

Ako bi se uveo obligatni civilni brak za sve,ta bi se jedinstvenost postigla,kad ne bi u istom Ustavu/82/ i zakonima na njemu oslonjenim/83 za muslimane bilo osigurano njihovo vjersko bračno pravo i nadležnost šerijatskih sudija nad njihovim bračnim parnicama,taj bi privilegij za muslimane,kako smo vidjeli,unišao i u budući jedinstveni Gradjanski Zakonik./84/

79/ Ispor.čl.21 iz Ustava 1931,koji glasi:"Brak,porodica i deca stoje pod zaštitom države."
80/ Ispor.Slobodan Jovanović Ustavno pravo,Beograd,1924 str.457.
81/ Član 4 Ustava iz 1931.al.1 i Vidovdanskog Ustava:glasi....:"Svi su gradjani pred zakonom jednaki.Svi uživaju jednaku zaštitu vlasti
82/ Član 100.al.4 odnosno čl.103 al.3 Vidovdanskog Ustava.
83/ Ispor.te zakone,kad je bio govor o muslimanima u VI.dijelu pod A.
84/ Ispor.referat dra Pavlovića u Spomenici pravn.kongr.1934.str.71.

./.

Ali ravnopravnost građjana pred zakonom i ravnopravnost usvojenih vjeroispovjesti,koje su osigurane u istom Ustavu /85/ traže,da se i drugim građjanima i usvojenim vjeroispovjestima dadne isto pravo;dakle,da se priznaju i njihova vjerska bračna prava i nadležnost njihovih duhovnih sudova nad bračnim parnicama njihovih pripadnika.Tako bi ta jedinstvenost na temelju samog Ustava morala uzmaknuti pred ravnopravnošću.

Medjutim,kad toga stavka o muslimanima ne bi ni bilo,zar bi bilo opravdano za volju te jednakosti povrijediti najosjetljivije pravo građjana,pravo slobode savjesti? Treba znati,da država nije jedina pravni subjekt,nego da postoje i pojedinci kao pravni subjekti.Osim države,odnosno državne vlasti,postoji narod i pravo građjana i država je upravo radi naroda,a nije narod radi države,te kad dodje u sukob opravdano pravo naroda,zar bi pravo bilo to pravo pretpostaviti komodu relativno malog broja državnih činovnika,koji bi se okoristili tom jednostavnošću građjanskog bračnog zakonodavstva i ne bi se morali mučiti da dodju do "pravne sigurnosti",oni,koje narod plaća? Zar bi se za volju te jedinstvenosti imali žrtvovosti viši principi etički,socialni i religiozni? /86/

Urgirati <u>ravnopravnost svih građjana kao razlog za uzakonjenje</u> obligatnog civilnog braka u Građjanskom Zakoniku nema pravnog oslona,jer upravo Ustav otvoreno upućuje na to,da bi i ostale vjere zakonom usvojene,imale te ravnopravnosti imale pravo tražiti priznanje svojih vjerskih bračnih prava,kako je to i muslimanima osigurano.Sam je,dakle,Ustav odnosnim članovima/87/ onemogućio uvadjanje obligatnog civilnog braka barem za pripadnike vjeroispovjesti,koje su po Ustavu ravnopravne s muslimanskom.

Kojim,dakle,pravom može se jednoj vjeri dati veće pravo nego drugim,kad već po Ustavu moraju biti ravnopravne?

<u>O razvodu braka</u> kao razlogu za uvodjenje obligatnog civilnog braka biće govor opširniji u VII.dijelu,samo ovdje napominje,da je čvrstoća braka i obiteljskog života važni preduvjet za sreću,blagostanje i gotovo

85/ Ispor.čl.4 Ustava sl.l i čl.ll sl.l koji veli:"Usvojene vjeroispovesti ravnopravne su pred zakonom...."
86/ Ispor.članak dra fra Petra Grabića:"Prisilni građjanski brak u našoj državi" u Katoličkom listu god.1921.br.3.str.25-27.
87/ Ispor.čl.ll sl.l u vezi s čl.100 sl.4 Ustava iz 1931.

./.

održenje same države.O tom nam najbolje svjedoči povijest rimskog naroda i njegove države kao i sudbine drugih naroda,koji su upravo radi pada braka i sami bili osuđjeni na propast.Države same ne smije biti svoj vlastiti grobar.

Dokaz,da je Ustav u svom članu 11 al.1/88/<u>pod vidom slobode,vjere i</u> savjesti,zabranio i isključio obligatni vjerski brak i s tim civilni brak od nužde kao i njegov korelativ i da te zabrane more unići u jedinstveni Građjanski Zakonik,jest bez temelja.

Treba biti na čistu šte znači sloboda vjere i savjesti.Slobode vjere znači,da se svaki građjanin može slobodno odlučiti za ovu ili onu vjeru,koju on iz objektivno dovoljnih razloga smatra za pravu.

Slobode savjesti ne smije se smatrati,kako je danas mnogi shvaćaju;tu je previše široko tumačenje.Neko pod izlikom slobode savjesti mogao bi počinjati najgore zlodjele i ispričati se tim, da mu to nalaže savjest,koja je Ustavom zajamčena.Da to nije bila namjera zakonodavca i tvoraca Ustava,to će svako priznati.

Slobode savjesti o kojoj ovdje govorimo,sastoji se u tom,da kad je već neko tako pristao uz jednu vjeru kao pravu,ne bude smeten u vršenju dužnosti,koje mu nalaže vjera i njegova savjest;ona,dakle, pretpostavlja vjerske i moralne obligacije.Kod bezvjeraca ne može se ni govoriti o vjerskoj slobodi savjesti,jer ne priznaju nikakovu vjeru ni njezinih obligacija./89/

88/ "Ujemčava se sloboda vere i savesti."Čl.11.al.1.

89/ Perrone,De matrimonio christiano,Sect.II.c.IV.art.I.§.2,veli,da slobodu savjesti:"jus seu facultas,quam quisque civis et quilibet homo habet plene satisfaciendi obligationibus,quas ei imponit propria conscientia,quin leges civiles impedimentum illis adimplendis obligationibus inmittant;punitionemque,aut molestiam hac de causa cuiquam afferent,sed potius tutentur adversus impedimente,quae alii homines modis injustis possent affere."

./.

Ako je Ustav osigurao takovu slobodu savjesti, onda upravo radi njega, koji zajamčuje tu slobodu ne može se uvesti obligatni civilni brak jer se on protivi slobodi savjesti.

Vjere nikoga ne sile, da sklopa brak, ali ako se već odluči da sklopi, onda je on uvjeren da postoji vjerska dužnost da ga sklopi kako vjera i savjest kaže t.j. u vjerskoj formi i po propisima vjere. Siliti ga na civilni brak značilo bi upravo okrnjiti slobodu savjesti, koju mu i Ustav zajamčuje i na koju po prirodi ima pravo.

Naš svijet u velikoj većini smatra brak kao svetu stvar, o kojoj vjera a ne država vodi brigu. Tim građanima nametnuti oni što se protivi njihovom vjerskom uvjerenju "ne bi značilo zajamčiti slobodu vjere i savjesti državljana, nego nasuprot ugnjetavati slobodu vjere i savjesti najvećega dijela naroda."/90/ Da naš narod tako misli najbolji je dokaz, kad je država svojom Uredbom morala osnažiti brakove za civilno područje zato, jer su vjernici, uvjereni o nevaljalosti građanskog braka, na onim područjima, gdje je on važio, od 1918 počeli sklapati samo crkveni brakovi./91/

Da se obligatni crkveni brak ne ~~xxxxxxxx~~ protivi spomenutom članu Ustava vidi se također iz toga, što je u samom tom Ustavu za muslimane osigurana nadležnost njegovih šerijatskih sudija u njihovim bračnim parnicama, i na taj član Ustava, odnosno na član odnosni u Vidovdanskom Ustavu, oslonili su se zakoni, kojim je za muslimane osigurano njihovo vjersko bračno pravo i koje smo spomenuli, kad je bio govor o muslimanima. Dakle, po Ustavu da se spojiti sloboda vjere i savjesti sa vjerskim brakom.

Nadodajemo još samo ovo, da je i po sudu lajika nasilje nad savješću jedno od najvećih nasilja./92/

Borbe između pojedinih vjera i antagonizam između njih mogu se umanjiti i gotovo izbjeći donošenjem jednog interkonfesionalnog zakona, u kojeg bi morale unići, načelne odredbe pojedinih crkava o braku i načelo, da se brak prosuđuje po pravu u kojem je sklopljen.

90/ Dr. Lovrić u referatu Spomen. pravn. kongr. 1926. str. 76. ispor. i 75.
91/ Ispor. gdje je govoreno o toj uredbi na str. 131. sl.
92/ Vojnović: Konkordat.... str. 52.

./.

Upotrijebiti mješovite brakove,sakrament ili barem svetu stvar kao sredstvo za amalgamisanje narodnih masa,ukidanje istorijskih razlika,razloga razjedinjivanja i stvaranje jednog naroda u našoj državi,dok još uvijek postoje drugi načini za to,nije nimalo zgodno i opravdano,jer mješoviti brakovi,kako samo svagdašnje iskustvo govori,ne donose dobro ni supružnima,ni djeci,ni čitavoj porodici,a od svega toga države može samo trpiti štetu,jer je ona sastavljena od porodica i ako su one,kako treba, onda je i državi osigurana budućnost./93/

Uvodjenjem civilnog braka svakoga,pogotovo obligatnoga izazvala bi se borba izmedju vjere i države, a to može biti samo na štetu i jedne i druge. Tu je dobro primjetio i dr Troicki,kad je opazio,da se uvodjenjem obligatnog civilnog braka započinje "latentna borba" izmedju njih dviju, a to bi bilo na korist samo trećem t.j. elementima antidržavnim i antireligijskim./94/

Naša je države mlada i izazvati takovu borbu posebno s katoličkom i pravoslavnom crkvom ne bi vodilo konsolidiranju države,nego upravo razjedinjivanju. To bi se protivilo i članu 11 Ustava,u kojem je izraženo načelo,da država želi živiti u prijateljskim odnošajima sa usvojenim i priznatim vjeroispovjestima.

Za pravoslavnu crkvu dokazuje to,što je ona sa znanjem države donijela nova Bračna Pravila s Postupkom iz 1933.

Za katolike već se od postanka naše države na to mislilo.To je došlo do vidnog uspjeha,kad se 1925 počelo raditi na sklapanju konkordata.

U pregovorima,koji su zato vodjeni bilo je predloženo od naše vlade i u pitanju braka katolika onako rješenje,kojim bi se zadovoljili pri-

---

93/ Ispor.Katolički List 1921 br. 3, čl. dra fra P.Grabića str.25-27.

94/ Ispor.c.čl.dra Troickog u Letopisu Matice Srpske 1926 knj.307, sves.1-2 str. 92.

./.

padnici katoličke crkve./95/ Očit dokaz želje naše države da sadrži dobre odnošaje s katoličkom crkvom jest i konkordat ~~zaključen~~ sklopljen i potpisan 25.VII.1935 između naše države i Svete Stolice.I u njemu je priznata valjanost brakovima katolika i na gradjansko područje,ako se sklapaju u katoličkoj crkvi i po propisima kanonskog prava. Isto tako priznata je za to područje nadležnost crkvenih katoličkih sudova pri vodjenju parnica,koje se tiču ništetnosti braka i braka rati non consumati./96/

Ako bi konkordat dobio snagu zakona,govor o uvodjenju obligatnog civilnog braka za katolike bio bi bezpredmetan,jer bi bio onemogućen; što više tej bi se brak morao ukinuti i u onim pokrajinama,gdje još danas važi./Isp.čl.XXXV.konkordata na str.132 ove radnje./

95/ Na drugoj sjednici od 12.VI.1925 u pregovorima za konkordat Kraljevska Vlada naše države kao XII član predložila je:"Da priznaje brakove između katolika i mješovitim brakovima zaključenim pred katoličkim svećenikom,po propisima katoličke crkve onu valjanost, koje izvire iz kanonskog prava."Nadalje katolički suprug u mješovitim brakovima zaključenim pred katoličkim svećenikom imaće pravo da ugovara,da će deca toga braka biti vaspitana u katoličkoj veroispovesti"."Konačno" bračni sporovi između supruga sdružених u/katoličkom verskom braku, od kojih je jedan bio katolik u času sklapanja braka, biće pretresani,ako je jedan suprug još katolik,kao ženidbeni sporovi katolika."Pripominjemo,da je naš episkopat trešio,da se za bračne sporove prizna nadležnost katoličkih crkvenih sudova.....Ispor."Jugoslavije i Vatikan" čl.dra fra A.Crnice u Katoličkom Listu 1921 br.42 str.497-500; čl.Vatikan i Jugoslavija" od S.u istom listu 1921 br.39 str.457-459; nadalje članke dra J. Šimraka:Aktuelne crkveno-političke pitanje" u Katol.listu 1925. br.10 str.113-117;br.51 str.675-681,njegove čl."Zavod sv.Jeronima isto gledište br.46 str.593-597 i čl."Ili konkordat sa Sv.Stolicom ili konfesionalni zakon?"isto god.br.51 str.670-675;čl.u istom listu iz iste godine" Još o zavodu sv.Jeronima "br.47 str.605-609;" Episkopat i aktuelna crkveno-politička pitanja" Kat.List 1925 br. 42 str.531-532;"Biskup Akšamović o crkveno-političkim pitanjima" br.45 istog lista iste godine str.587 i čl."A "to je opet to sa zavodom sv.Jeronima u Rimu?"iste god.br.45 str.589-590.Iz 1926 u Katoličkom Listu br.1 "Ko traži kulturnu borbu?"str.8-10 od dra K.B.;br.2.str.17-19 čl."Aktuelne crkveno-političke pitanja" od dra K.B.

96/ Ispor.str.132 ove radnje bilješka 222.

./.

Da i druge vjeroispovjesti ne bi rado podnijele uvodjenje obligatnog civilnog braka vidi se takodjer iz Vjerske Ankete u Beogradu 1921, gdje su zauzele stanovište,da i one za gradjansko područje traže priznavanje svoga vjerskog braka,bračnog prava i nadležnost svojih duhovnih sudova za bračne parnice ukoliko se tiče njihovih pripadnika. Zapodjenuti borbu s vjerama ne bi državi bilo nimalo na korist,nego samo na štetu.

Uostalom o samoj potrebi sloge izmedju države i vjere biće govora u slijedećem djelu ove radnje.

Prigovor,da se u obligatnom vjerskom braku pravi nasilje,da usvetoj stvari neko sudjeluje pod prijetnjom gubitka materijalnih dobara /97/ nije opravdan,jer se sklapanje braka vjerskog upravo slaže sa shvaćanjem našeg naroda i niko se ne tuži na to nasilje,a upravo uz opslužnje i neopslužnje civilnog braka skopčano je dobivanje ili uskraćenje civilnih povlastica.

Da li civilni brak uopće potkopava moral o tom će kasnije /98/ biti govora opširnije.

Konačno,uvodjenje obligatnog civilnog braka usko je skopčano s pitanjem nacionalne ekonomije. Kad bi bio uveden obligatni civilni brak gradjani bi morali sklapati civilni brak; uz to bi iza njega,da odgovore svom dubokom vjerskom uvjerenju i da zadovolje svojoj savjesti, sklopili bi i vjerski brak,a sklapanje braka na oba načina skopčano je s trošenjem i novca i vremena.

Država koja je pozvana da čuva narodno dobro,morala bi radi te svoje dužnosti naći izlaz,da se to narodno dobro bez potrebe ne rasipa.Po shvaćanju,opet,ogromne većine naroda civilni brak ne vrijedi i njim se ne bi zadovoljio,nego bi sklapao i vjerski brak,koji je takodjer skopčan s troškovima,kao što je s tim skopčano i sklapanje civilnog.Znači,da država uvodeći obligatni civilni brak,samo nagoni narod da uzaludno troši novac i vrijeme,a upravo je ona pozvana da čuva svoj narod u tom pogledu.

97/ Ispor.referat dra Pavlovića u Spom.pravn.kongr.1934.str.58,59.
98/ U VII.dijelu radnje.

./.

Razlog da bi ustanovom obligatnog civilnog braka pristupili u red civilizirenih i modernih država ne zavrijedjuje posebni obzir, jer, koji je imalo upućen u povijest konkordata vidjeće, da moderne države redo u njima priznaju valjanost brakova i za državno područje, ako su sklopljeni po kanonskom pravu/99/. Ako koje moderne države toga ne uvažaju, onda bi dobro bilo upitati za raspoloženje naroda tih država, pa će nam jasno biti, da te države civilnim brakom nisu ispunjile opravdanu želju svoga naroda.

O ostalim razlozima za civilni brak biće opširnije, u slijedećem dijelu radnje.

Nakon svega toga, pravo je izvesti, da bi opravdano bilo da i za građansko područje u Građanskom Zakoniku ostanu na snazi vjerska bračna prava, a ukoliko to ne postoji/100/, trebalo bi to uvesti.

Ovo vjersko bračno pravo i sudska nadležnost njihovih duhovnih sudova nad bračnim parnicama, u duhu Ustava, moglo bi važiti na cijelom području naše države za pripadnike priznatih vjera, a za one, koji ne priznaju nikakvu vjeru morala bi se uvesti obligatna civilna ženidba, jer država njihov brak ne smije prepustiti njihovoj samovolji.

Za pripadnike nepriznatih vjeroispovjesti također bi se moglo priznati njihovo vjersko bračno pravo.

Sukobi među sudovima pojedinih konfesija u bračnim parnicama mogli bi se izbjeći, kako je rečeno, jednim provednim međuvjerskim zakonom. Tomu rješenju vodilo bi i to, što su vjerski predstavnici mnogo savjesniji u vršenju svojih propisa, nego što bi to bili državni činovnici.

Kad bi se uveo obligatni civilni brak, narod bi vidio, da sama država vrijeđa njegovo pravo te bi izgubio povjerenje u nju; naprotiv, ako bi vidio, da država vodi brigu za njega i u tom pogledu, onda bi on uz pripomoć države i vjere krenuo sretnijoj budućnosti./101/.

99/ Ispor. konkordate austrijski, talijanski, poljski.....
100/ Kao na području mađjarskog zakonodavstva, austrijskog u Sloveniji, Dalmaciji, s Prekomurjem i dijelom Istre.
101/ Ispor. referat A. Andrijevića, u Sponen. pravn. kongr. 1926. str. 52.

./.

VII. D I O.

S t a n o v i š t e k a t o l i č k e C r k v e p r e m a c i v i l n o m b r a k u.

I. Načelno stajalište.

A. Prije nego što pređemo na samo stanovište katoličke crkve o civilnom braku uopće,a obligatnom posebno i na razloge toga njezinog stanovišta,potrebno je radi razumijevanja istaknuti neke stvari. Najprije,što se tiče samog shvaćanja katoličke crkve o braku uopće. Tu je potrebno razlikovati brak,koga sklapaju kršćani međusobno nedalje kod čijega je sklapanja jedna stranka krštena,a druga nije i konačno brak,kojega sklapaju dvije osobe,od kojih niједna nije krštena.

Ženidba,koju valjano sklapaju kršteni međusobno po nauci katoličke crkve jest jedan od sedam sakramenata./1/ Tim što je ženidbeni ugovor postao sakramenat,on ništa nije izgubio na svojem ugovornom karakteru,niti je promjenio svoju narav,nego je samo uzdignut na svrhunaravni red,/2/ i postao stvarno identičan sa sakramentom a od njega neodjeljiv /3/ tako,da kršćanin,koji bi u ovom slučaju htio sklopiti valjan brak,kao ugovor,a namjerno isključio ženidbu sakramenat,ne bi uopće sklopio valjanog braka./4/

Nauka o sakramentalnom karakteru ženidbe jest de fide /5/, a nauka o neodvojivosti ženidbenog ugovora i ženidbenog sakramenta je figurativna nauka crkve./6/

Ženidba,koju sklapaju stranke,od kojih je samo jedna krštena,po općenito usvojenom mišljenju teologa i katoličkih pravnika nije sakramenat,jer iako je krštena stranka sposobna da primi sakramenat,nesposobna je obzirom na nekršteni osobu./7/ Ako se nekrštena stranka pokrsti taj brak istim časom postaje sakramenat.

1/ Conc.Trid.Sess.XXIV.c.1 Denz-Umb.n.971
2/ Casperri,O.C.1932.n.30."quatenus illud Christus reddidit supernaturale ei adducens vim producendi gratiam ex opere operato."Cappello, o.c.n.128.
3/ Pismo Pija IX.Viktoru Emanuelu iz 1852;Syll.Pii IX.prop.damn.nn.66, 73 Leon XIII Arcanum Denz-Umb.n.1854.C.J.C.c.1012.§.1.
4/ Wernz-Vidal,veli,jer bi htio sklopiti ženidbu"sub conditione impossibili"o.c.n.39.
5/ Pismo Pija IX.Viktoru Emanuelu,Roskovany o.c.I.mon.224.C.J.C.c.1012 §.2.
6/ Conc.Trid.Sess.XXIV.c.1.
7/ Pismo Pija IX.Viktoru Emanuelu iz 1852,Syll.Pii IX.prop.damn.66,73. Casperri,o.c.nn.36,1236 iz 1932;Knecht,o.c.S.68;Wernz-Vidal o.c.nn. 42,52,57.Leitner.o.c.S.50,Cappello o.c.n.36.

./.

Osobe nekrštene nesposobne su da prime sakrament,/8/ te dosljedno da sklope ženidbu kao sakrament;njihov brak je naravni ugovor,ali ne obični civilni,nego po svojoj naravi nešto svetog./9/ Ako se te strane pokrste,onim časom,kad se obe pokrstie taj ženidbeni ugovor valjano sklopljen diže se na dostojanstvenom sakramenta./10/

U pitanju podložnosti crkvenom zakonodavstvu stvar je posve jasna. Svi oni,koji su po krstu postali članovi crkve tim su ujedno podvrgnuti njezinom zakonodavstvu,te ona direktno može vršiti vlast nad njima. Tim su njima osigurana i prava na dobra,koja crkva pruže svojim članovima./11/

Pod tim zakonodavstvom svakako da je sadržano i crkveno bračno zakonodavstvo,te su i njemu podvrgnuti svi kršćani;dakle i raskolnici i odpadnici od crkve./12/ Posve je drugo,što crkva te neke izuzima i neće da ih obvezuje tim zakonodavstvom;tu crkvu vode opet posebno ppravdani i dovoljni razlozi./13/

Nekršćani,pošto nisu članovi crkve ne podliježu direktno njezinom zakonodavstvu,ali,ako hoće sklopiti brak s krštenom osobom,tada su indirektno,radi krštene osobe,vezani na crkveno bračno zakonodavstvo. Isto tako oni su podvrgnuti crkvi,u tom smislu,što je ona autentični tumačitelj o pravednosti i dopuštenosti zakona civilne vlasti,koje izdaje te zakone za ženidbe nekršćana./14/

Konačno prije nego što predjemo na samu stvar, dobro je napomenuti da u svakom braku,pa i kršćanskom,postoje stvari,koje spadaju na samu bit njegovu ili su usko s njom u vezi kao pristanak na brak,nerazrješivost bračnog veza,pravo i dužnost na zajedničko stanovanje,zakonitost djece,pravo roditelja nad djecom u okviru prirodnog i božjeg prava,te nebitne stvari kao pitanje nasljedstva,miraza,podjele dobra itd.

8/ C.J.C.c.737 §.1.
9/ Enc.Arcanum.
10/ Werns-Vidal,o.c.n.41.Leitner,o.c.s.50,51.
11/ C.J.C. cc.12,87.
12/ Werns-Vidal,o.c.n.58 cum notis 48,49,50;Cappello,o.c.n.66;De Smet, o.c.I.n.430 sq;Melata o.c.p.9.
13/ Melata,o.c.p.10"nisi Ecclesia pia mater,ne peccata multiplicentur, velit illos eximere."Cappello o.c.n.66;Vermeersch-Creusen,o.c.n. 78,t.I.
14/ De Smet,o.c.t.I.n.431 note.Leitner,o.c.s.20,57 Flg.

./.

B. Kad je govor o načelnom stanovištu katoličke crkve prema civilnom braku, neispravno je reći, da ga ona načelno osuđuje; tu je potrebna distinkcija.

Crkva katoličkm ne osuđuje civilni brak, kad se radi o sklapanju braka nekršćana međusobno. Oni nisu podvrgnuti njezinim propisima i zakonima; za njih crkva uopće nije nadležna./15/ Njihov je brak na prvom mjestu podvrgnut naravnom i pozitivno-božanskom pravu i zakonu. Ali pošto ovi ne daju podrobnijih propisa glede njihovog braka, to je radi same presudne važnosti braka za državu ali i ljudstvo uopće potrebno, da se taj brak ne prepusti njihovoj samovolji,/16/ nego da njim revne jedna vlast, koja će ga normirati. Crkva i tu nije nadležna, jer oni nisu njezini članovi./17/ Preostaje dakle, civilna, odnosno državna vlast koja ima voditi brigu oko općeg dobra i naravnog probitka svojih građana. Sredstvo za to jest uređeni pravni poredak. Pošto je uređen brak i bračni poredak temelj države, to bi na nju spadalo, da uređuje i pitanje braka glede nekršćana, a to će ona postići civilnim bračnim zakonodavstvom. To normiranje braka nekršćana se strane državne vlasti nije samo njezino pravo i dužnost, što izlazi iz gore rečenog, jer uređen je preduvjet pravilnog poretka u društvu, a urediti taj poredak, upravo je zadaća države. Ta civilna vlast u uređivanju braka nekršćana, ne proteže se samo na to, da država uređuje čisto građanske posljedice braka, nego i na to, da ona za njih može postavljati uvjete za dopuštene i valjane sklapanje braka, dakle ženidbene zabrane i zapreke,/18/ propisati formu sklapanja i rješavati bračne parnice.

15/ C.J.C.c.12; De Camillis, o.c.p.145.
16/ Triebs, o.c.S.738.
17/ I.Cor.V.12; Werns-Vidal, o.c.n.57; Cappello, o.c.n.67.
18/ U pitanju, da li je civilna vlast nadležna za uređivanje ženidbe nekršćana bilo je još prije razmimoilaženja među katoličkim teolozima i kanonistima; to je osobito bilo, ako se radilo, da li civilna vlast ima pravo postavljati ženidbene zapreke i zabrane, te propisivati formu za valjano sklapanje braka. Ispor. Sanchez De s.Matr.sacramento, l.VII.disp.3; Pirhing, IV.l, n.107. U tom još ni danas nisu složni. Jedni to dopuštaju kao D'Annibale, Noldin, Gasparri....dok drugi ne dopuštaju. Ispor. o tom Werns-Vidal, o.c.n.66-68; Cappello, o.c.n.79; Melata, o.c.p.16 sq. Rosemans: De competentia civili in vinculum conjugali infidelium, Romae 1937 o tom opširno donosi. Danas je većinom usvojeno mišljenje, da je civilna vlast nadležna za to kao i u sudbenom pogledu nad bračnim parnicama nekrštenih osoba, kad međusobno sklapaju brak. Leitner, o.c.S.20. Igl.

./.

/19/ Da se ti propisi opslušne,ona može te svoje podložnike prisiliti i kaznenim pravednim sankcijama.Civilna vlast također ima pravo podjeljivati oproste od tih bračnih smetnja.Dijelo ovo svoje pravo ona vrši proprio jure./20/ Ipak u tom svom pravu civilna vlast nije potpuno neograničena./21/ Pošto su brakovi nekršćana podvrgnuti prirodnom i pozitivno-božanskom zakonu,to se ta državna vlast kreće samo u granicama tih zakona./22/ Istom onda,ako su ti propisi civilne,odnosno državne vlasti u skladu s tim zakonima,istom onda može biti govora,da oni obvezuju nekršćane i u savjesti./23/ Tako ta vlast ne smije omogućiti poligamiju,ženidbu valjano sklopljenu proglasiti nevaljanom i razrješivom,jer su jedinstvo i nerazrješivost ženidbe bitne svojstve ženidbe i po prirodnom zakonu./24/ Autentični tumač o dopuštenosti tih zakona,koje ona izda jest crkva.Pod nekršćanima dolaze također i katekumeni./25/

C. Kad je govor o civilnom braku kršćana tada crkva katolička taj brak načelno osuđuje i to sve tri vrste;/26/ pogotovo ga osuđuje ako se radi o braku,kojega sklapaju kršćani međusobno.Ona osuđuje taj civilni brak i civilno bračno zakonodavstvo zato,jer su kršćani kao članovi crkve podvrgnuti njezinoj vlasti i zakonodavstvu pa i bračnom.

Ako se radi o braku između krštene i nekrštene osobe i taj spada pod crkvenu vlast,jer je duhovna vlast viša i u sukobu prava mora prevladati ono koje je po svojoj svrsi više,a to je crkveno,premda taj brak nije sakramenat.Ipak i taj brak je nešto po svojoj naravi sveto, pa i radi krštene stranke spada pod nadležnost crkve.

19/ Berna-Vidal,o.c.n.67;Gasparri,o.c.1932.nn.1235.1289.
20/ Gasparri o.c.1932.n.1289;da li je to pravo državi dato in devolutivo ili nije o tom se može vidjeti u Cappello,o.c.nn.79,80. Leitner,o.c.s.21,22.
21/ Quartalschrift Theol.Praktisch,1926.s.31.dra Heriberta Jone o.f.m
22/ "Matrimonium civile,juri naturali et divino oppositum,esset fictio juris,quae consideraret tanquam matrimonium,quod tale non est,proinde simplex et externa unitio,defensio et protectio societatis immoralis,quae immoralitatem foveret,et nullam illi daret juridicam intrinsecam,et propriam dictam consistentiam,"De Camillis o.c. vol.II.p.145 sq.
23/ S.C.de Propaganda Fide /Collectanea,vol.I.n.744.pp.433 sq/proglasila je 26.VI.1920 nevaljanom ženidbom,koju su sklopili dvoje Tongkineza nekršćenih u do nisu opslužili formu sklapanja,koju je dar Tongkine za valjanost propisao.Melato,o.c.p.17 donosi taj slučaj.
24/ Casti connubii,Enc.Pii XI.
25/ O toj vlasti države nad brakom nekršćenih donosi i dokumente crkve De Smet u dj.c.I.nn.434 sq.
26/ Knecht,o.c.S.116.

./.

Ako se radi o braku kršćana medjusobno, tada je on kao sakramenat izravno podvrgnut crkvi i to glede zakonodavne, sudbene i prirodne vlasti. Iz sakramentalne naravi braka slijedi, dakle, potpuna vlast crkve nad brakom kršćana, jer su sakramenti predani crkvi, da ih ona uredjuje i podjeljuje, da odredjuje uvjete za valjano njihovo primanje, i oblik kojim će se primati i podjeljivati./27/

Ta je vlast crkve nad brakom kao sakramentom vlastita/propria/ t.j. sadržana je u samom pojmu crkve i skopčana s njezinim osnutkom kao duhovne vlasti. Tu vlast dao joj je sam njezin Osnovatelj, kad ju je osnovao a nije tu vlast primila ni od svojih vjernika niti od civilne vlasti/28/

Na drugom mjestu ~~xxxxx~~ ta je njezina vlast isključiva t.j. ona pripada samo crkvi i nikakva druga vlast to njezino pravo s njom ne dijeli. Na tom je stanovištu crkva uvijek stajala, a stoji i danas./29/ Što se tiče, dakle, sakramenta ženidbe tu crkva ne poznaje nikakvog "condominima" s drugom vlašću.

Pozivati se nato, da je i ta ženidba civilni ugovor, nad kojim je nadležna civilna vlast, ovdje ne vrijedi; jer u valjanoj ženidbi sakramentu taj ugovor ne može se realno odvojiti niti razlikovati od ženidbe sakramenta, kako je to već na više mjesta istaknuto;/30/ oni su ovdje jedno nerazdjeljivo. Isto ne vrijedi pozivati se, da je ženidba, koju sklapaju kršćani medjusobno res mixta, nad kojom su nadležne obe vlasti crkvena i civilna, jer ova ženidba i ako uza se ima neke akcidentalne civilne učinke nije po biti svojoj res mixta, nego je sakramenat nad kojim je samo crkva nadležna. Da nešto bude po biti svojoj res mixta moralo bi ono istovremeno biti i profano i sveto, a to je nemoguće, kad ove ženidbe, kod koje je taj spoj isključen, jer je ženidba sakramenat i po biti svojoj nešto sveto./31/

27/ "De sacramentis autem statuere et praecipere ita ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plene potestatis ejus vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translatum" Enc, Arcanum Leonis XIII.; Hilling, o.c. s.8; Gasparri, o.c. 1904. nn. 267; Haring, o.c. 1924. s. 419; Theol. Prakt. Quartalschrift, 1910. H. IV. s. 791 čl. "Kirchlich katolisches Eherecht...." v. Schulze.
28/ Capello, o.c. n. 57.
29/ C.J.C. cc. 1016, 1038. §. 2, 1094, 1114 sq, 1118 sq, 1960 sq.
30/ Syll. Pii IX. prop. damn. 66, 73.
31/ Martin, o.c. tom. II. pars I. pag. 80.

./.

Konačno vlast crkve nad ženidbom kao sakramentom jest neovisna od svake druge vlasti, Crkva je savršeno,i u svom redu najviše društvo, samostalno,i nije podredjeno drugoj vlasti.Ima svoj vlastiti cilj,i sredstva.Kao takovo i u ženidbi kao njesinom predmetu ne smije je nikoja ljudska vlast smetati./32/

D. Iz toga što je ženidba izmedju krštćena sklopena sakrament i kao takova podvrgnuta samo crkvi;nadalje što je ženidba izmedju krštćena i nekrštćena iako nije sakrament,ali je radi svoje svetosti i radi krštćene osobe podvrgnuta crkvi,slijedi,da je jedino crkve nadležna stavljati uvjete za valjano i dopušteno sklapanje ženidbe t.j.da postavlja ženidbene smetnje,/33/ da ih djelomično ili posve ukida,/34/ i nekoje krštćene od njih izuzima.Isto tako ona je jedino nadležna da propisuje formu sklapanja braka,/35/ kao što je to uvijek i vršila,što se moglo vidjeti iz povijesti crkvene jurisdikcije nad brakom.Ukoliko crkve ne bi propisala formu sklapanja braka,to bi pravo pripadalo državi/36/. Crkva je nadležna da propiše obred,po kojem će se sklapanje obaviti i da odredi vrijeme,kad se ženidba smije,odnosno ne smije sklapati./37/

Pošto je ženidba krštćena kao takova podvrgnuta vlasti crkve,to na nju spada da odredjuje i pravne učinke braka,koji su usko spojeni sa samom biti ženidbe i koji se od nje ne mogu odjeliti,a takovi su:nakonitost djece/38/ dužnosti djece prema roditeljima,roditeljska vlast nad djecom,prava i dužnosti bračne supruge medjusobom./39/.....Crkva vrši

32/ C.J.C.c.1553.
33/ Conc.Trident.Sess.XXIV.cc.3,4,9,;Cappello,o.c.n.60;De Smet,o.c.I. n.419;"Ni un altra potesta,che quella /ecclesiastica/ a cui spetta siffatta amministrazione puo e deve giudicare delle condizioni richieste per celebrare il matrimonio dell attitudine e della capacita dei contraenti e delle altre circostanze,dalle quali dipende que il matrimonio si contragga lecitamente e validamente."Lit.Apost Leonis XIII.ad Episcop.Venetae Prov.dd.8.II.1893.A.S.S.vol.XXV.p.461 Leitner o.c.S.58,59.
34/ C.J.C.c.1040,1038.
35/ C.J.C.c.1094 q..
36/ C.J.C.c.1099 § 2.
37/ Conc.Trident.Sess.XXIV.de reformatione matrimonii c.11;C.J.C.cc.1101 1101,1102.
38/ C.J.C.cc.1114,1115,1116,1117.Leitner,o.c.S.59.
39/ C.J.C.cc.1110.sqq.

./.

sve to u okviru prirodnog i pozitivno-božanskog zakona.

Na tom je stanovištu crkva uvijek stajala,a stoji i danas i od toga svog prava ne može i ne smije nikad odstupiti,jer se ne smije iznevjeriti svojoj zadaći,koju je primila od svog Osnovatelja.

Što ipak neke građanske/bračne zabrane postoje,to one imaju svoju snagu ne od građanske vlasti,nego zato što ih je crkva usvojila i za svoje područje./40/

Glede ženidbenih zaruka kod krštenja,jer su one priprava za samu ženidbu,to je opet samo crkva nadležna da postavlja materijalne i formalne uvjete za dozvoljeno i valjano sklapanje iste i za rezrješenje njihovo. Isto tako crkva je jedina nadležna,da odredi pravne učinke njihove.Crkva se toga uvijek držala,protivnu nauku osudjuje,/41/ a na tom stoji i danas./42/

Kad je govor o bračnim parnicama kod krštenja,tada treba dobro razlikovati one parnice,koje rade o valjanosti i dopuštenosti ženidbe,o čvrstoći ženidbenog veza,o razvodu braka, rastavi od stola i postelje,o pravima i bračnim dužnostima supruge, te konačno o zakonitosti djece.. Te su parnice bračne parnice u pravom smislu riječi.Od njih treba razlikovati parnice,koje imaju novu vezu s brakom,ali nisu bračne parnice u pravom smislu./43/ Takove su na pr.one.koje se tiču čisto građanskih posljedica braka,kao mirazа,nasljedstva i t.d. To su bračne parnice samo u širem smislu.

Prije nego što pređjemo na samo pitanje o nadležnosti nad tim parnicama,potrebno je istaknuti,da je sudbena nadležnost samo nužna posljedica zakonodavne vlasti./44/

40/ C.I.C.J.C.cc.1059,1080.Triebs,o.c.s.50,51.
41/ "Propositio,quae statuit,s p o n s a l i a proprie dicta actum mere civilem continere,qui ad matrimonium celebrandum disponit,eademque c i v i l i u m legum praescripto omnino subiacere;quasi actus disponens ad sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae: -falso,iuris Ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicorum profluentes laesiva,disciplinae ab Ecclesia nunnk constitutae derogans".Propos.damn.a Pio VI.in const."Auctorem fidei"n.59.—— "Causae matrimoniales et s p o n s a l i a quaecumque natura ad forum civile pertinent."Prop.damn.74.in Syll.Pii IX.
42/ C.J.C.c.1017.—43/ "Aliquae versantur circa innati conjugalis foederis firmitatem.Aliae sunt causae exeitatae aut super validitate sponsalium,aut super iure instituendi divortium quoad torum et cohabitationem....Aliae demum sunt causae,quae connexionem quidem habent cum matrimonio sed res mere politicas et temporales directe atque immediate respiciuntkutis eiusmodi sunt lites quae frequenter moventur supper dote,donatione propter nuptias,hereditario/successione,alimentis,et similibus."De synodo dioeces.Benedicti XIV.lib.IX.c.IX.n.3,4,
44/ Rasdevant,o.c. p.134.

./.

Ako je crkva isključivo nadležna nad brakom kršćana,izlazi dosljedno,da je ona jedina nadležna i nad parnicama,koje su usko spojene s brakovima,koje sklapaju kršćani.te parnice jesu one,koje dolaze pod pojam bračnih parnica u pravom smislu i koje smo gore spomenuli,a to su one koje se odnose na pitanje valjanog i dopuštenog sklapanja braka,razvoda i rastave braka,bitnih učinaka braka i zaruka,zakonitosti djece,njihovih dužnosti prema roditeljima,prava i dužnosti roditelja nad djecom, kao i medjusobnih prava i bračnih dužnosti supruga..../45/ Dakako,da je ovdje govor samo o brakovima,koje sklapaju kršćani.

Kad Crkva već izrekne presudu,ona može izvršenje te presude da ugoni i prisilnim putem,jer kao savršeno društvo ima i prisilnu vlast./46/

E. - Ako se točno zna dokle seže vlast crkve u brakovima,koje sklapaju kršćani ili medjusobno ili s nekršćanima,onda je po sebi jasno koliko je i kakova je nadležnost civilne vlasti nad tim brakovima i kako se ona mora vladati prema tim brakovima.

Prije svega ona mora priznati te brakove valjano sklopljene pred crkvom kao valjane i za svoje područje,mora im osigurati sve gradjanske učinke,koji su predvidjeni brakovima valjano sklopljenim.Nadalje mora omogućiti supruzima da ispune svoje dužnosti prema djeci,koja proizadju iz toga braka. Konačno ne smije ometati crkvenu vlast,da vrši potrebiti nadzor nad supruzima kao i to da vrši sudbenu nadležnost nad bračnim parnicama u granicama gore iznesenim,jer to isključivo pripada crkvi.

Pitanje postavljanja bračnih zabrana i zapreka za takove brakove izlazi ispod nadležnosti civilne vlasti,bila ona kršćanska ili nekršćanska./47/

Iako ta vlast,odnosno njezin protestavnik,nemože postavljati pravih

45/ Conc.Trid.Sess.XXIV.ed ref.metr.c.12.;C.J.C.c.c.p.1553,1960,1961, Epist. ii VI.ad episc.Catulensem,d.d. 17.IX.1788.;Pii IX.ad Apostolicae..d.d.2.VIII.1851.;Syll.Pii IX.prop.damn.77.;Cappello,o.c. n.866.C.J.C.c.1559, 1,n.1°,Gasparri.1932.n.1234,Werns-Vidal,o.c.n. 687.
46/ Syll.Pii IX.prop.damn.24,19.
47/ Werns-Vidal,o.c.n.n.46 sl.59-60.; Cappello,o.c.nn.68.

./.

bračnih smetnje na takove brakove,ipak može,radi javnog dobra,popunjujući odredbe prirodnog prava,postavljati i za kršćane neku vrstu bračnih zabrana.To nisu prave ženidbene zabrane,nego neke posredne smetnje, da netko primajući državnu službu ujedno pristaje i na to,da se neće oženiti kroz odredjeni broj godina;toj je osobi ostavljeno na volju da se oženi i napusti državnu službu./48/ Ipak o pravednosti takovih zabrana sudi crkva.

Kad je govor o tom dokle se proteže civilna vlast u pitanju gradjanskih učinaka braka,onda je veoma potrebno dobro razlikovati gradjanske učinke,koji se ne mogu odvojiti od samog-a braka kao takovog,a takovi su prava,i dužnosti medjusobne supruga,njihova vlast nad njihovom djecom dužnosti djece prema svojim roditeljima.Od tih gradjanskih učinaka braka treba razlikovati čisto gradjanske učinke braka /effectus mere civiles!/, koji,istina imaju vezu s brakom,ali se od njega mogu odvojiti.Nad prvim je,kako je već rečeno,isključivo nadležna samo crkva,a ove druge može uredjivati civilna vlast i to proprio jure./49/ Ona o tim učincima može voditi i parnice./50/

Pošto država,odnosno civilna vlast,mora znati kojim će brakovima priznati gradjanske učinke,to od kršćana,koji sklapaju brakove može tražiti,da se ani iza sklopljenog braka njoj prijave radi unosa toga braka u civilne matice vjenčanih.Ako se oni ne bi pokorili,tomu,tada ih može na to prisiliti i pravednim kaznama,ali ipak njihov brak mora priznati kao valjan i za svoje područje./51/

Nadalje civilna vlast može voditi kriminalne parnice,koje su u vezi sa ženidbom,te krivce kazniti primjerenim kaznama.Istina tu je vlasna i crkva,ali radi same naravi stvari,zgodnije je,da to preuzme civilna vlast u svoje ruke./52/

48/ Cappello,o.c.n.70.
49/ C.J.C.c.1016.
50/ C.J.C.c.1961.Ako ove parnice dodju usput u bračnim parnicama,koje vodi crkveni sud,tada i njih može rješavati crkvena vlast.Ispor. o tom C.J.C.c.1961.
51/ Ispor.što o tom veli; Werns-Vidal,o.c.n.75.Leitner,o.c.S.59.
52/ Gasparri,ee.1932. n.1234.Werns.-Vidal,o.c.p.59,o.c.n.67.

./.

-II-

ZAŠTO JE CRKVA KATOLIČKA PROTIV CIVILNOG BRAKA ?

a/Već smo prije spomenuli,da je Crkva katolička načelno protiv civilnog braka,ako se radi o kršćanima;spomenuli smo takodjer, da se to njezino protivljenje odnosi na sve tri vrste njegove.

Iz gore rečenog mogao se izvesti i razlog toga njezinog oštrog stava,a taj je,što svaka vrsta njegova znači direktni napad na isključivu jurisdikciju crkve nad tim brakom;/53+/ svaka od njih uvodi za kršćane novi brak,koji ne može biti valjan ni pred Bogom ni pred savješću vjernika i crkvenog poglavarstva./54+/

Kod obligatnog civilnog braka država priznaje kao valjan samo onaj brak,koji se sklopi pred njezinim pretstavnikom i po propisima njezinim i to bez obzira kojoj vjeri supruzi pripadali. Tim država prisvaja sebi isključivo pravo da uredjuje brak i direktno radi protiv crkve,koja je isključivo nadležna nad brakom,ako ga sklapaju kršćani.Tu se,dakle,država ne obazire na nauku crkve,koja je jedina tu nadležna i proglašuje crkvu nekompetentnom u toj stvari./55+/Ujedno kod tog obligatnog civilnog braka država ponizuje crkveni brak na običnu praznu ceremoniju i koja je bez ikakvog sadržaja,te,ako je samo crkveno sklopljen, stavlja ga u red običnih nedozvoljenih spolnih zajednica i primjenjuje na njega kaznene sankcije,koje su predvidjene za obične konkubinate.

Jasno je,da se crkva ne može zadovoljiti samo tim,da joj država pripusti,da ona samo uredi brak kao svetu stvar,a država da uredjuje brak kao ugovor,jer brak kao takav čitav podloži crkvi.

53+/Haring,o.c.1924,S.423,§.119;Knecht,o.c.S.113.
54+/Stimmen aus Maria Lach,1875.VIII.S.161;Theol.Prakt. Quartalschrift,1921.S.337.Leitner,o.c.S.60.
55+/Gasparri,o.c.1932.1289,1290.Encycl."Casti connubii."
56+/~~Müller,o.c.S.389.Gasparri:o.c.1932.n.939,1289.~~
57+/~~Haring,o.c.1924.S.423.;Knecht,o.c.S.116,Gasparri,o.c. 1932.n.1289.~~

Brak kršćana bio on sakramenat ili ne bio jest sveta stvar,pa je svet i bračni ugovor i jer je takav on samo pripada crkvi; to pogotovo,ako je u pitanju sakramenat.

Ako država mora znati,da li se brak sklapa ili je već sklopljen,to može znati na mnogo drugih načina,na pr.da joj to vjernici jave,a ne da dira u najsvetija prava crkve,koja upravo ona mora štititi./56+/.Crkva osudjuje civilni brak na volju /fakultativni/jer i kod njega država sebe smatra pozvanom da odredi da li će i koji će brak valjati za njezino područje i kao da crkvi čini neku milost tim što brakove,koji se sklope pred crkvom priznaje za valjane i na svom području,što se dakako protivi nauci crkve o njezinoj isključivoj nadležnosti nad tim brakovima /57+/.

U civilnom braku od nužde ponavlja se ista zabluda,da država dijeli jurisdikciju s crkvom,kad se radi o ženidbama kršćana.

b./Drugi razlog,radi kojeg je crkva katolička protiv civilnog braka,ukoliko se radi o kršćanima,jesu loše posljedice,koje civilni brak proizvodi u vjerskom pogledu.

Brak je već po svojoj naravi nešto sveto;/58+/takovim su ga smatrali svi narodi,kako to jasno pokazuje njihova povijest, a općenito govoreći,takovim ga i danas smatraju./59+/Još veću svetost i uzvišenost on je dobio,kad je,medju kršćanima sklapan, uzdignut nad dostojanstvo sakramenta./60+/

56+/Müller,o.c.S.389.Gasparri:o,c.1932.n.239,1289. 1289
57+/Haring,o.c.1924.S.423.;Knecht,o.c.S.116;Gasparri,o.c.1932.n.
58+/"Etenim....inest in eo /sc.matrimonio/ sacrum et religiosum quondam non adventitium sed ingenitum,non ab hominibus acceptum,sed natura insitum....Igitur cum matrimonium sit sua vi,sua natura,sua sponte sacrum,consetaneum est ut regatur ac temperetur non principium imperio,sed divina auctoritate Ecclesiae,quae rerum sacrarum sola habet magisterium....."Encycl.Arcanum Leonis XIII.d.d.10.II.1880.
59+/"Die Ehe ist ein Religionsakt,nicht bloss für den Katholiken, wenn aber bei eingehung den Segen der Kirche emfangt,sondern für alle Menschen ohne Ausnahme.Das liegt schon in der Natur der Sache..."Rive S.J.In Stimmen aus Maria Lach,1873,V.S. 505.čl.Die Ehe als Naturverhältniss,ihre götliche Einsetzung, Unauflösbarkeit,Einheit und Heiligkeit.
60+/"Deinde consideranda sacramenti dignitas est,cujus accessione matrimonia christianorum evasere longe nobilissima."Encycl. Arcanum;cf.encycl.Casti connubii.I kod Rimljana je bilo posebno vjersko sklapanje braka."conffareatio."

Kad država uvodi civilni brak,ona taj brak skida s njegove uzvišenosti i svodi na obični civilni ugovor;tim ga lišava one svete naravi i dostojanstva,/61+/ponizuje ga i uopće pred očima čitavog svijeta profanira tu ustanovu,na koju je svijet sve do sada gledao kao obavitu nimbusom religije,te tako nasilno prekida s tradicijom ne samo kršćanstva,nego i cijelog čovječanstva./62+/Stoga neće biti začudno,što će svijet odsele,upravo pod uplivom same države,vidjeti u braku samo običnu spolnu zajednicu bez ikakovih viših ciljeva te dosljedno sklapati brak bez spremnosti da primi na se sve one žrtve,koje donosi bračni život u pogledu radjanja,odgoja djece i medjusobne snošljivosti bračnih drugova.Da tim gubi na ugledu sama ustanova braka i obitelji,o tom nema nikakve dvojbe./63+/

c./Ali nije samo ta loša posljedica civilnog braka u vjerskom pogledu.

Vjere,koje stoje na stanovištu,da država ima pravo brak uredjivati kao svoju ustanovu /64+/ne mogu se tužiti na tištenje savjesti, kad država uvodi civilni brak.Posve je drukčije s pripadnicima katoličke vjere;/65+/oni se na to mogu s pravom tužiti,jer za njih postoji samo jedan brak i to crkveni.

Kad država uvodi na primjer civilni brak,obligatni,tada ih ona sili,da priznaju kao valjan brak onaj,koga po svojoj savjesti ne mogu takovim priznati./66+/.

Ako se uvede civilni brak,nekoji će katolici iz lakomislenosti sklopiti taj brak.Kasnije,što redovita biva, probudiće se u njima grižnja savjesti.

61+/"Jamvero qui sacrum esse matrimonium negant,atque omni dispoliatum sanctitate naturae,et divinae providentiae,tum consiliis repugnant,tum instituta quam potest,demoliuntur. Quapropter mirum esse non debet,ex hujusmodi conatibus insanis atque impiis eam generari malorum segetem qua nihil est saluti animorum,incolumitatique rei publicae perniciosius. Encycl.Arcanum.Leitner,o.c.S.62.

62+/Stimmen aus Maria Lach,1875.VIII.S.161 čl.Rive:Die Civilehe.

63+/Hergenröther,o.c.S.20.

64+/Müller,o.c.S.388;Schnitzer,o.c.S.67.

65+/I pravoslavni takodjer mogu se tužiti na tištenje savjesti u tom slučaju,jer je i kod njih brak sveta tajna.

66+/Wernz-Vidal,o.c.n.589;Cappello,o.c.S.731.nža

Jedan suprug bi tada htio sklopiti i crkveni brak,a drugi neće; država neda razvoda,a crkva traži,jer traži i Božji zakon. Kakovim će duševnim patnjama biti izložena ta stranka,koja se osvijestila ? A sve to donio je samo civilni brak./67+/ Ako se te osobe i crkveno vjenčale nakon civilno sklopljenog braka i država na zahtjev jednog od supruga,presudi razvod braka; Crkva razvoda ne da,jer je brak valjan.Suprug,koji je tražio razvod braka i napustio zakonitog bračnog druga,možda će sklopiti civilni brak s novim drugom.Kakovo je duševno raspoloženje stranke,koja nije tražila razvoda,ali je možda skrivila, da do toga dodje te ostala bez bračnog druga,a novoga ne smije tražiti ?Pomisao na krivnju,koja se teško više da ispraviti, zar može savjest umiriti ?U oba,dakle,slučaja katolici se mogu tužiti,da im država okrnjuje slobodu savjesti i dovodi ih u sukob s njom i poremećuje duševni mir./68+/

Kakav je položaj katoličkih svećenika,koji crkveno vjenčavaju bračni par prije nego što ovi sklope civilni brak ? Država će bezobzirno na njih primjenjivati kazne predvidjene, i zašto ? Zato što su izvršili dužnost,koju im savjest nalaže.

Pri svemu ovom treba imati ispravan pojam o slobodi savjesti.Nije to sloboda ono što današnji zastupnici čovječjeg autonomizma iznose pod tim imenom;naime potpuna emancipacija od svih propisa crkvene i državne vlasti.

Iz svega spomenutog,zar se ne mora reći,da država,koja je pozvana da zaštiti slobodu savjesti upravo ona u krnjenju te slobode prednjači nalažući vjernicima ono,što im savjest ne dopušta ?

67+/Hergenröther,o.c.S.22.

68+/Knecht,o.c.S.113 f.:Hergenröther,o.c.S.16,19.;Noldin, De sacramentis,n.675;Prümmer,De sacramentis n.886.

d/Daljnji vjerski razlog zašto je crkva katolička protiv civilnog braka jest taj,što je on prigoda za vjernike,da preziru crkveni auktoritet,prekrše njezine zapovjedi,vjerske svoje zakone i propise i samo seozadovolje civilnim brakom,koga crkva uopće kao korak ne priznaje./69+/Tako uvodjenjem civilnog braka sama država daje prigodu da griješe i taj grijeh zakonski opravdava.Ujedno država na taj način olakšava sklapanje mješovitih brakova izmedju katolika i pripadnika drugih vjera bez ikakovog osiguranja za katoličku stranku,koja je u opasnosti,da zavedena od nekatolika, pomalo gubi vjerski osjećaj.Civilnim brakom država izjednačuje sve vjere te će postepeno pred očima katolika blijediti ljepota i uzvišenost njihove vjere,dok oni pomalo ne postanu vjerski indiferentni./70+/

Kad su takovi postali,onda se može znati kakovim će žarom ispunjavati svoje vjerske dužnosti i opsluživati ostale crkvene propise.Padom vjerskog osjećaja pada i smisao za propise državne,jer najbolji je paragraf sama izgradjena i sačuvana savjest.Lako je upravljati narodom vjerski sačuvanim,ali kad nestane u narodu vjere onda ne pomažu ni najstrožiji državni zakoni,jer će se uvijek naći način da se oni izigraju.Kad nestane u narodu moralne svijesti,onda je jasno,što čeka takav narod./71/ Da je zanemaren vjerski odgoj djece,koja se radjaju iz braka,koji je samo civilno sklopljen to je posve sigurno,jer roditelji odgajaju.A kakav vjerski odgoj mogu dati oni,koji su prema vjeri ohladili,koji sami krše vjerske dužnosti /ili su vjeru posve napustili ? /72+/

69+/Knecht,o.c.S.113 f;Hergenröther,o.c.S.19,22;Perrone,o.c.I. p.294,295.

70+/Hergenröther,o.c.S.22;Wernz-Vidal,o.c.n.589.

71+/Ispor.Nova Revija 1934 god.XIII.br.6 str.404-415 čl. "Konkordat medju državama i Crkvom"od Bajića o.Leonarda. "Kad u društvu ugine moral onda pravo sa svojim kaznama ostaje mrtvo slovo na papiru."dr.A.Gavella u čl."Moral i društvo." Nova Evropa 1924 knj.X.br.5.str.160.

72+/"Procreationis autem beneficio bonum prolis haud sane alterum accedat oportet,quod debita prolis educatione continetur.Parum profecto generatae proli atque adeo toti generi humano providisset sapientissimus Deus,nisi,quibus potestatem et jus dderat generandi,iisdem jus quoque et officium tribuisset educandi. Neminem enim latere potest prolem ne in iis quidem que ad naturalem vitam multoque minus in iis quae ad vitam supernaturalem pertinent,sibi ipsam sufficere et providere posse,sed ad aliorum auxilio,institutione,educatione per multos annos indigere.Compertum autem est,natura Deoque jubentibus,hoc educandae prolis ius et officium illorum in primis esse,qui opus naturae generando coeperunt inchoatumque,imperfectum reliquenets,certae

Ako se na neposlušnost svoje djece tuže roditelji,koji inače kršćanski žive,a tako i djecu odgajaju,šta se može očekivati od odgoja,kojeg daju roditelji,kojima je vjera postala vrijedna prezira ?

Iz kojih će viših motiva takova djeca poštivati auktoritet roditeljski i državni,kad kao uzor imaju svakodnevno pred očima roditelje,koji su prezreli svoju vjeru ? /73+/

Pri tom treba imati na umu,da će takova djeca jednom kao gradjani zauzeti položaje u društvenom životu i državi i da će i oni sami postati roditelji.

e/Konačno crkva je katolička protiv civilnog braka kojeg kršćani sklapaju medjusobno i zato,jer on širi nauku oprečnu nauci crkve, da se ženidbeni ugovor može odvojiti od ženidbe sakramenta.

f/Loše posljedice,koje civilni brak proizvodi u društvenom životu jesu takodjer razlog,radi kojeg je Crkva katolička protiv civilnog braka uopće.

Sloga izmedju duhovne /crkvene/ i civilne vlasti jest jedan od važnih preduvjeta za normalni žuvot i poredak u državi. Nesloga izmedju tih dviju vlasti ima odjek u čitavom društvenom životu,stoga je dužnost jedne i druge da nastoje oko medjusobnog sporazumijevanja i slaganja.To će se najbolje postići,ako jedna bude poštivala prava druge.Povijest otvoreno kaže,da,što je država više poštivala prava i auktoritet crkve,utoliko su gradjani više poštivali i auktoritet države,Naprotiv,ukoliko je više država uzdrmala auktoritet crkve,da se preziru crkvene zapovijedi,utoliko su i nju samu kao i njezin auktoritet gradjani prezirali.Treba znati,da crkva i vjera ako odgoje gradjane,da će oni znati šta je država i državna vlast./74+/.

---

ruinae exponere omnino vetantur.Jamvero huic tam necessariae liberorum educationi optima qua fieri potuit ratione provisum est in matrimonio in quo parentes cum insolubili interse vinculo connectantur utriusque opera mutuumque auxilium semper praesto est."Encycl.Casti connubii d.d.31.XII.1930.

73+/Perrone,o.c.I.p.244.
74+/Hergerother,o.c.S.19;Spom.prav.kongr.1934.referat dra Belića str.21;Spom.prav.kongr.1926.referat dra Lovrića str.77,78.

Kad država uvodi civilni brak,tada ona sama dopušta ili traži,da gradjani prezru crkvenu vlast,ubija kod njih ugled crkve,a tako ubija i svoj,što svakako nije dobro za društveni poredak,koji traži i civilnu vlast,kojoj se moraju pokoravati.Uvodjenjem civilnog braka za kršćane,država prelazi granicu svoje kompentemcije,dira pravo crkve,koja svoje pravo mora braniti i tako je upravo država uzrok mnogih sukoba i nesuglasica izmedju crkvene i civilne vlasti;ti sukobi ne mogu donijeti dobroga ploda u društvenom i državnom životu.

Tako se stvara medjusobno nepovjerenje medju njima,otvaraju se vrata rastavi crkve od države,a da ta rastava nije dobra po sebi je jasno,kao što smo vidjeli,kad je bio govor o toj rastavi u prvom dijelu ove radnje.

g./Ako se omjere i druge zle posljedice civilnoga braka,pogotovu što on oslabljuje čvrstoću bračnog veza,onda crkva katolička ima i tu jak oslon,zašto se tom braku protivi.

Razlog,kojim civilna vlast nastoji opravdati civilni brak jest i taj,da je taj brak u biti svojoj samo gradjanski ugovor. Ta je zabluda vrelo mnogih zlih posljedica,a medju ostalim jest i ta,što,ako je brak samo civilni ugovor,tada se on,kao i ostali ti ugovori,može posve lako raskinuti.Ta nauka,dakle,nužno vodi neograničenom omogućenju razvoda braka;/75+/.Potpuni divorcij jest samo nužni izvod iz te nauke./76+/

75+/Encycl.Casti connubii;"Firmum praeterea....."

76+/Hergenröther,o.c.S.21."Le divorce est une consequence logique de la théorie qui considére le mariage comme contrat civil.....Etant un contrat,le mariage peut se disondre.Ce que volonte a créé la volonte peut le disondre."La legislation civil de la Revolution.P. Sagnac,Paris 1898 p.284....."Mit der Sacramentalität fällt natürlich aus die Unauflösigkeit der Ehe denn dem Eheband fehlt nummehr die höhere Weiche,die es den menschlichen Launes antrückt,"Müller,o.c.S.353.

Tim je brak spao na samovolju zakonodavca,slabosti ljudske i lišen ne samo one sakramentalne,nego takodjer i svoje prirodne bitne oznake nerazrješivosti.Uzaludno je govoriti,da i država načelno stoji na stanovištu,da je brak nerazrješiv i ako dopušta razvod braka to biva samo u"iznimnim slučajevima"kao lijek,da se izbjegne većemu zlu i da državu tu vode veoma važni razlozi.Ako je jedamput propao princip o nerazrješivosti braka,onda su otvorena vrata divorciju i ljudska vlast tu više ne može pomoći ni kaznama ni zakonima,jer je i ona promjenljiva kao i ljudi;s novim zakonodavcima dolaze i novi zakoni i razlozi za divorcij. Ako je jedan zakonodavac na neko vrijeme možda i onemogućio razvod braka to će njegov nasljednik od toga otstupiti i opet divorcij dopustiti./77+/To će se dogoditi pogotovo danas,kad mnogi uime lične slobode,izbavljanja žene ispod tiranije muže i drugih znanstvenih "razloga traže najširu mogućnost razvoda braka.Takova je čvrstoća ženidbe,koju donosi civilni brak.

Ako s takovim shvaćanjem o čvrstoći braka zaručnici sklapaju taj brak,razumljivo je,da će ga nekoji sklopiti samo,da mognu zadovoljiti svoju pohotu uvjereni,da će se ipak naći dovoljan razlog da ga kasnije razvrgnu./78+/Kakovo je dostojanstvo drugog ženidbenog druga u tom slučaju,kad je spao samo na to da bude "privremeno sretstvo"iskoriščavanja i zadovoljenja tudje seksualne naslade ?

77+/Taki se slučaj dogodio u Francuskoj,kad je 1816 izbačen divorcij iz zakonodavstva za brakove katolika,ali je god. 1884 ponovno vraćen.

78+/Srednji vijek,koji je brak shvaćao kao svetu stvar nije poznavao tako čestih razvoda braka kao današnje doba. Müller,o.c.S.335 "At vero quanti materiam mali in se divortia contineant,vix attinet dicere.Eorum enim causa fiunt mariatalh foedera mutuabilia;extenuatur mutua benevolentia atque institutioni liberorum nocetur,dissuendis societatibus domesticis praebetur occasio;discordiarum inter familias semina sparguntur;minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quae in periculum ne,cum libidim virorum inservierint,pro delictis habeantur."Encykl.Arcanum.

Drugi će sklopiti civilni brak lakoumno bez spremnosti,da primi teške obaveze bračnog života.Mali nesporazum medju supruzima biće dovoljan,da se supruzi posluže pravom,koje im daje zakon o civilnom braku,i da taj brak razvedu./79+/

Konačno treći će istina sklopiti taj brak s namjerom da žive kao supruzi,ali misao na mogućnost razvoda i da bi on možda u starosti,bolesti ili najgoroj bijedi ostao bez ikakove pomoći zar ga neće trajno mučiti ?/80+/ Drugi će njegov suprug uvjeren u lakoću razvoda braka biti neosjetljiv na žrtve i samoprijegore bračnog života i pogaziti možda i bračnu vjernost preljubom samo da izbjegne tomu "nesnosnom stanju" i "obiteljskom paklu" i da nadje utočište u sklapanju novoga sretnijeg braka.

Eventualni prekršaj bračnih dužnosti i gaženje bračne vjernosti,ako brak ostane i nadalje zar neće biti razlog trajnih prepirki medju supruzima,zar neće narušiti mir ne samo te obitelji,nego i one na koju je sumnja pala da je tomu kriva ?

Primjeri tih razvrgnutih brakova neće ostati osamljeni,nego će se mnogi za tim povesti,divorciji će se umnožiti i čvrstoća braka još više oslabiti te će se tako pomalo ići moralnoj dekadenci u društvu.

79+/"Nam matrimonia quamdiu sunt congruentia naturae,Deique consiliis apte conveniant,firmare profecto valebunt animorum concordiam inter parentes,tueri bonam institutionem liberorum semperare patriam potestatem,proposito divinae potestatis exemplo,filios parentibus,famulos servis facere oboedientes. Ab hujusmodi autem conjugiis expectare civitates jure possunt genus et sobolem civium qui probati animi sint,Deique reverentia atque amore assueti,sui officii esse ducant juste et legitimis imperantibus obtemperare,cunctos diligere,laedere neminem. Encycl.Arcanum.

80+/Encycl.Casti connubii"Firmum praeterea adstruitur..... Servandae item utriusque conjugis dignitati ac mutuo auxilio praestando quam aptissime providetur,cum per insolubile vinculum perpetuo perseverans conjuges continentur admoneantur se non caducarum rerum causa,nec cupiditati ut inserviant,sed ut altiora et perpetua bona sibi mutuo procurarent,nuptiale iniisse consortium,quod nisi morte solvi non queat."

Jasno je onda ,ako su već rodjena djeca iz takovih razvrgnutih brakova,kakav će biti njihov i materijalni položaj,kako odgoj osiguran ? Za odgoj djeteta pozvana su oba supruga;tu treba i majčine ljubavi i očev auktoritet.Položaj te djece jest takav, da se sami protivnici crkvenog braka upravo radi toga izjasnili, protiv razvrgnuća braka./81+/Ako se brak rastavi djeca će pripasti ili ocu ili majci ili nekom trećem.U svakom slučaju manjka će im ona prava kolijevka prvog odgoja,a to je obiteljski krug. Ako otac ili majka sklope novi brak i povedu djecu sa sobom ona će u novom braku biti zapostavljena,i t.d.Razvodom brakova raspadaju se obitelji,a raspadanejm pravih obitelji država sama srlja u propast./82+/Jer se država sastoji od obitelji kao tijelo iz udova svojih./83+/Kakvu onda odgovornost nose zakonodavci, koji uvadjanjem civilnog braka omogućuju razvod bračne zajednice. /84+/Mjesto da država sama stane na put takovom neprirodnom trganju ona to pospješuje ne samo tim nego i drugim načinima,kad dopušta da pred očima njezinih gradjana blijedi uzvišenost i važnost samoga braka./85+/

81+/Rousseau,veli da je položaj djece iza divorcija tako težak, da protiv njega taj položaj stoji"comme une raison invicibile et naturelle."

82+/Hergenröther,o.c.S.21;Sa propašću porodice srljamo u propast opštu.U velikom rasulu i kaosu razorenih snaga,srozanog morala, rdjavog gazdaluka,nakaradnog patriotizma,-propast porodice je jedan od najsvirepijih udaraca,koji bi nas mogao dotući."Danica Dim.Hristić,u čl."Propadanje porodice,"Nova Evropa,1923,knj.5. str.67."Sklopiti brak da traje samo dok ljubav traje pa da kad ona prestane razvede se-bilo bi žalosno,jer iz braka ima da izadje porodica.Ako bi brak bio tako flotantna ustanova,u kojoj bi se kao u kalejdoskopu svaki čas menjala glavna lica,muž i žena,to ne bi ni bio brak,niti bi se u njemu izradile porodice,a ove su jedan od glasvnih ustanova,na kojima počiva organizacija današnjeg društva.A i državni je interes,da ovako stvoreni u braku odnošaj bude što čvršći i trajniji,da ne bude izložen prostim ćudima,po kojima se dva lica raznoga pola jednoga dana vole,a već tako reći sutra dan kažu,da se više ne vole i hoće da se slobodno razvode suprotno svojim obavezama da ostanu u zajednici celoga života svoga."Spomen.pravn.kongr,u Sarajevu 1927 refer.M.Jovanovića str. 161

83+/"Usu enim cognitum habemus matrimoniorum inconcussam firmitatem vitae morumque integritati fontem;hoc autem ordine servato,felicitas salusque rei publicae in tuto positae sunt; nam talis est civitas quales sunt familiae et homines,ex quibus ea constat ut corpus ex membris."Encycl.Casti connubii.Ref. dra Lovrića u Spom.prav.kongr.1926.str.81 sl.

84/"Die Regierung scheint für die Zivilehe zu sein-,ich bin für das Gegenteil....Ich bin Protestant,aber ich kann nichts da für dass mein Resultat mit der Lehre der katolischen Kirche stimmt. "Savigny,u "Das Attentat auf die Ehe-Institution"Samml.zeitgemässe Broschüren.Graz 1806 Nr.40.S.26.

85+/Na taj način griješi država,kad dopušta rasturavanje knjiga, koje šire misli protiv čvrstoće braka.Na isti način to ona radi kad dopušta kinematografske komade tako,da su ovi postali" "Ehescheidungsmaschinen" Piko Iz.1929.VI.1936.Arrassalvitis scelera, p.257,250.

Kako je onda neispravno zauzimati se za civilni brak zato,jer on omogućuje razvod braka.

Pokušati braniti,da civilni brak ne vodi nužno divorciju, i da ipak razvodi brakova nisu tako česti ondje,gdje je uveden civilni brak,bilo bi otvoreno govoriti protiv istine.Potrebno je zaviriti samo letimično u bračnu statistiku i odmah ćemo se moći uvjeriti,da civilni brak upravo porazno favorizira razvode brakova.

Strašno je bilo kad je u Parizu,god.1793 za vrijeme vladanja civilnog braka,u prva tri mjeseca bio jednak broj sklopljenih i razvrgnutih brakova.Nije ovo izmišljeno,nego nam za to svjedoči pisac,koji malo nije naklon crkvenom braku./86+/

Od godine 1880 do svjetskog rata na 100.000 brakova broj razvoda penjao se poprečno:

U Njemačkoj od 80 na 133.

U Švicarskoj od 188 na 242.

U Francuskoj od 69 na 115.

U Belgiji od 41 na 80.

U Švedskoj od 34 na 68. /87+/

Kako su danas mnoge države uvele civilni brak,to se razvodi još više umnožili./88+/

Kad se ovo uoči ne može se onda govoriti,da civilni brak ne dovodi razvodu i da ne potkopava moral /89+/.

Da tomu zlu razvoda ne može doskočiti civilna vlast vidimo iz navedenih statistika,a takodjer iz svakidašnjeg iskustva. Tu treba vjeru dozvati u pomoć /90+/,jer ona jedina naglašava nerazrješivu čvrstoću braka i jedina ima snage da ženidbu sačuva na visini,koja joj i po samoj prirodi pripada.

86+/Glasson,o.c.p.262;u Francuskoj god.1896 bilo je 7.050;1906 10.573;1920 bilo je 28.702;1921-31.949;1923-23.599;1928-18.822 divorcija.

87+/Kirchenlexikon t.III.S.574.

88+/"Die Ehescheidung haben sich von 1913-21 mehr als verdoppell, auch in katholischen Gegenden."Müller,o.c.S.394.On tu takodjer donosi statistiku razvoda brakova u pojedinim državama.

89+/Spom.prav.kongr.1934 referat dra Pavlovića str.60,61.

90+/"U svim opustošenjima moralnim zvala se vjera u pomoć." dr Bauer nadbiskup u čl."Katolička crkva i država". Nova Evropa knj.7.1923 str.6-10.

To se vidi već iz toga,što je kod vjernika Katoličke Crkve,koji su najsvesniji svojih vjerskih dužnosti i u državama,gdje je uveden civilni brak,broj razvoda mnogo manji,nego kod pripadnika drugih vjera.Tako u Pruskoj od 1905-1913 na 1000 brakova čisto katoličkih dolazilo je samo 0,5 divorcija,kod čisto evangeličkih 1,8,a mješovitih izmedju evangelika i katolika 3,4./91+/Kad se omjere svi ovi razlozi vidjeće se,da Crkva Katolička radi posve opravdano,kad se bori protiv civilnog braka i kad ga osudjuje.U vezi s civilnim brakom dolaze neka pitanja,kojih se,radi potpunosti radnje,moramo dotaknuti.

a./Civilni brakovi,koje katolici danas sklapaju jesu nevaljani već iz manjka opsluženja bitne ženidbene forme sklapanja propisane u okviru kanona 1094 sl.toga Zakonika./92+/

91+/U čisto katoličkim zemljama od 1880-do svjetskog rata broj divorcija nije se tako upadno povisio.Primjeri mogu se vidjeti u Kirchenlexikon,V.Ehestatistik,t.III.S.574.

92+/Po tridentinskom dekretu Tametsi manjak forme sklapanja činio je brak nevaljanim samo onda,ako je bez nje bio sklopljen,gdje je on bio publiciran.Po dekretu Ne temere od 2.VIII.1907 samo su oni brakovi valjani,koji su se sklapali pred župnikom,mjesnim ordinarijem ili pred svećenikom,koji je bio delegiran od župnika ili mjesnog ordinarija.Sklapanju braka morala su prisustvovati još i dva svjedoka.Kad se radilo o smrtnoj opasnosti,i te ovlaštene osobe za vjenčanje nisu se mogle dobiti,tada,radi umirenja savjesti /i pozakonjenja djece !/ženidba se mogla sklapati valjano i dopušteno i pred kojim bilo svećenikom te dvojicom svjedoka.Ako je bio slučaj,da se ovlašteni svećenik /ili mjesni ordinarij/ kao i nadležan župnik nisu mogli dobiti u nekom kraju i ta bi okolnost potrajala mjesec dana,tada bi zaručnici mogli valjano i dopušteno sklopiti brak samom izjavom,koju bi činili pred dvojicom svjedoka./Ispor.C.J.C.c.1098/.Na propisanu ženidbenu formu bili su vezani svi,koji su kršćeni u katoličkoj crkvi,ili su barem njoj neko vrijeme pripadali i to u tom slučaju,kad su brak sklapali medjusobno ili s nekatolicima bilo krštenim bilo nekrštenim. Izuzimao se slučaj,ako je Sv.Stlica za koje mjesto ili kraj bila drukčije odredila./Ispore.C.J.C.c.1099/

Prema tomu i prije stupanja na snagu novoga crkvenoga zakonika /C.J.C./civilni brakovi sklapani izvan tih granica koje smo spomenuli bili su nevaljani.

Da taj civilni brak uopće nije brak to su već prije naglasili papa Benedikt XIV.u svom pismu"Redditae sunt nobis" od 17. septembra 1746,kad veli"da oni koji takav brak sklapaju uopće braka ne sklapaju,/93+/a Leon XIII.kaže,da vez bračni,kojega sklapaju kršćani mimo sakramentalnog" vi ac ratione justi matrimonii caret."/94+/

Da li civilni brak,koga katolici sklapaju spada pod pojam konkubinata i da li iz njega nastaje zapreka ženidbena javne ćudorednosti ? /C.J.C.c.1078/.Radi se naime samo o formi sklapanja civilnog braka.Ima mjesta i dokumenata crkvenih,gdje su sami pape civilni brak sklopljen izmedju kršćana nazvali konkubinatom.Već smo na više mjesta spomenuli alokuciju pape Pija IX.od 27.IX. 1852,u kojoj je osudio uvodjenje obligatnog civilnog braka u republici Novoj Granadi.U toj alokuciji papa otvoreno naziva civilni brak"turpem atque exitialem concubinatum,ab Ecclesia tantopere damnatum."Isti papa u pismu kralju Sardinije Viktoru Emanuelu od 19.IX.prigodom pitanja uvodjenja obligatnog civilnog braka u tu zemlju,veli da"connubium apud christianos nonnisi in sacramento matrimonii legitimum sit,extra quod solummodo, concubinatum constituit."/95+/

Papa Leon XIII.u enciklici "Inscrutabili"od 21.IV.1878 izražava se na isti način./96+/

Ipak mišljenje,da je civilni brak konkubinat/govor je samo o kršćanima!/pomalo je iščezavao i počela se praviti razlika izmedju njega i konkubinata,

Već papa Benedikt XIV.u spomenutom pismu veli,da civilni brak nije brak,ali ga ne naziva konkubinatom.Leon XIII. koji ga je nazvao "Legalis concubinatus" ne naziva ga tako u svojoj enciklici,Arcanum,koja se civilnim brakom zabavila,i ako tom braku odriče pravo na naziv braka./97+/.

93+/Gasparri,Fontes tom.II.n.372 p.3.
94+/Gasparri,Fontes tom.III.n.580.Prop.damn.73.in Syll.Pii IX.
95+/Roskovány,o.c.I.mon,224.
96+/Id misere consecutum est ut violata christiana coniugii dignitate,cives legali concubinatu pro nuptiis uterentur."Gasparri, Fontes tom.III.n.573.Za pismo Benedikta XIV.Redditae.....
v.Gasparri,Fontes,II.n.572.
97+/Gasparri,Fontes,n.580.tom.III.p.Praecipuas 25.

Današnji katolički kanonisti takodjer se u tom ne slažu./98+/ Medjutim treba znati,da sam današnji Crkveni Zakonik /C.J.C./ civilnom braku često puta daje naziv ženidba-matrimonium i da ga ne navodi kao konkubinat;/99+/konačno u kanonu 1078 on dobro razlikuje nevaljanu ženidbu i javni ili poznati konkubinat kao dvije samostalne ženidbene zapreke javnog ćudoredja./100+/ Komisija za autentično tumačenje kanona novog crkvenog Zakonika u svom odgovoru veli,da,sami čin sklapanja civilnog braka nije zapreka./101.+/

Pri rješavanju ovoga pitanja treba uvažiti i to,da zaručnici,kad namisle sklopiti civilni brak ipak imaju namjeru,da izakako ga sklope živu kao muž i žena.Ta namjera manjka kod običnog konkubinata;tu oni hoće da žive u zajednici nedozvoljenoj, koja ne isključuje treću osobu./102+/Za bit konkubinata u pravnom smislu traži se,da dvije osobe različitih spolova dulje vremena vode nedozvoljeni česti spolni saobračaj.Osobe,koje žive u konkubinatu kriju se od javnosti,dok se civilni brak,javno sklapa. Ako bi osobe samo civilno vjenčane produžile živjeti bračnim životom po sebi je jasno,da bi bili konkubinarci i da bi spali pod ženidbenu zapreku javnog ćudoredja./103+/

b./Drugo je pitanje kako se katolici moraju ravnati prema civilnom braku.

To je posve jasno iz stanovišta njihove crkve prema njemu; prema tomu i oni ga moraju osudjivati.

98+/Wernz-Vidal,o.c.n.594 naziva civilni brak "legalis atque publicus concubinatus";cf.n.590;Gasparri,Tractatus can.de matrimonio 932 n.1291 kaže:"Quisque videt civile coniugium nullum prorsus esse vitamque communem,quae inde sequitur,esse verum concubinatum lege civili probatum.""Das ganz formlose Konkubinat unter scheidet sich noch bedeutend von einer unter Rehtsformen eingegangenen Ehe." Müller,o.c.S.392;Hilling,o.c.S.392.

99+/C.J.C.cc.188 n.5.;646 §.1.n.3;985.n.3;1042.§.2.n.5;1075.n.1; 2358.

100+/Ispor.dekret Kongreg.Koncila od 7.IV.1879 i njezin otpis od 13.III.iste god.A.S.S.12.p.173.

101+/C.Sartori,o.f.m.Enchiridion Canonicum 1934 p.174-175. A.A.S.1929 p.170.

102+/Triebs,o.c.S.82 f.

103+/C.J.C.c.1078;Sartori o.c.p.175.

Pri tom treba kod svake vrste civilnog braka razlikovati,da li je on uveden ili se samo radi,da se uvede.

Ako je ovaj slučaj zadnji t.j.ako se samo radi o tom,da se on uvede, onda katolici po savjesti moraju upotrebiti sva zakonita i dozvoljena sredstva,da se to uvodjenje spriječi.To im zapovjeda sam Bog, crkva,njihova savjest i domovinska ljubav,jer je civilni brak kojegod on vrste bio ne samo neprijatelj vjere,crkve,nego i njihove domovine.

Ako je civilni brak uveden,onda treba razlikovati,koja je vrsta uvedena.Ako je uveden fakultativni ili civilni brak od nužde /Nothzivilehe/,tada se oni tim pravom ne smiju poslužiti,jer bi tim činom prezreli i prekršili zapovjedi svoje crkve,/104+/ a radi postojećih zapreka čestoput i propise prirodnog i pozitivno božanskog zakona.

Ako je već uveden obligatni civilni brak koji zabranjuje, da se crkveno vjenčanje obavi prije civilnog sklapanja braka,/105+/ tada vjernici,da osiguraju sebi i djeci svojoj gradjanske učinke braka i izbjegnu kazne predvidjene,ne samo da smiju,nego iz ljubavi prema sebi i djeci čestoput i moraju /106+/ obaviti civilnu ceremoniju sklapanja braka pred civilnim činovnikom/107+/.

Ali jer za njih nastaje brak voljom samo onda,kad ga sklope po propisima crkve to "civilnom vjenčanju" ne smiju pristupiti s namjerom da sklope brak,nego samo da obave čisto civilnu ceremoniju koja je potrebna za postignuće civilnih učinaka./108+/

104+/Hilling,o.c.S.130.
105+/Danas nema država,u kojima bi važio obligatni civilni brak, koji ne bi branio,da se prije njega sklopi crkveno vjenčanje.
106+/Gasparri,o.c.1932 n.1293;Wernz-Vidal,o.c.n.591.Encycl.Arcanum.
107+/Attamen ad vexationes poenasque vitandas et ob prolis bonum quae alioquin alaica potestate legitima nequaquam haberetur,tum etiam ad polygamiae periculum vertendum,opportunum et expediens videtur,ut iidem fideles,postquam matrimonium legitime contraxerint coram Ecclesa,se sistant actum lege praescriptum exequuturi/uti Benedictus XIV.docet in Brevi diei 17.sept.anni 1746"Redditae sunt nobis"/sistendo se Gubernii Officiali nihil aliud faciant,quam ut civilem ceremoniam exequantur.Ovdje je govor,da smiju poslije crkv. braka,no danas se drži,da smiju i prije crkv.vjenčanja.Isp.Tomac dj.c.str.175 b.68."C.J.C.c.1063 §.2,3.Noldin,o.c.n.675;Gasparri, o.c.1932 n.1295;Wernz-Vidal,o.c.n.592;Hergenröther,o.c.S.23.
108+/Ep.Benedict.XIV.Redditae sunt nobis d.d.17.IX.1746;C.J.C. c.1063 §.3.

Prije prisustvovanja toj civilnoj ceremoniji zaručnici moraju uklonuti sve bračne smetnje crkvenoga braka,tako da budu potpuno spremni za crkveno sklapanje braka /109+/.Nadalje iza obavljene civilne ceremonije moraju što prije sklopiti crkveni brak,a dok to ne učine ne smiju zajedno kao supruzi živjeti,jer nisu supruzi /110+/

U slučaju,da bi se pri toj civilnoj ceremoniji tražilo,da to učine po obredu heretičkom ili da pri tom izgovaraju riječi, koje se ne slažu s njihovom vjerom.to vjernici ne bi smjeli uraditi,/111+/a to bi im isto bilo zabranjeno,ako bi se ta ceremonija obavljala pred heretičkim vjerskim pretstavnikom ili po nekatoličkom obredu./112+/

Ako su vjernici već sklopili takav civilni brak i neće crkvenog uopće da sklope,tada su pozvani njihovi duhovni pastiri da sklone takove vjernike /pa i crkvenim kaznama !/ da se i crkveno vjenčaju i tako uklone sablazan ili ako to ne mogu,da se rastave.

c./Ako je civilni činovnik,pred kojim se sklapa civilni brak katolik i on zna ili predvidja da katolici,koji pred njim sklapaju civilni brak neće htjeti ili radi neoprostive zapreke neće moći da sklope crkveni brak smije li tada on dopustiti,da se takav civilni brak pred njim sklopá ?

Nadalje ako činovniku sucu katoliku dodju supruzi za razvod braka,koji je crkveno valjano sklopljen,ali se po civilnom zakonu može rasvesti,da li on smije na temelju tog civilnog zakona proglasiti kao civilno razveden ? /113+/.

Neki moralisti ne videći u tom rem intrisece malam glede prvog pitanja dopuštaju,da bi taj činovnik smio to učiniti iz veoma teških razloga,/napuštanje službe!/ali tada on smije tomu činu prisustvovati s namjerom,da tu službu ovrši samo kao svjedok za dobivanje gradjanskih učinaka braka./114+/

109+/Razumije se,da ne mogu dobiti orposta,ako se radi o zapreci prirodnog ili pozitivno-božanskog prava.
110+/Instr.S.Poenit.d.d.15.I.1866.
111+/Const.Benedict.XIV."Inter omnigenans"d.d.2.III.1743.
112+/C.J.C.c.1063.§.1.
113+/"Pod imenom civilnog razvoda braka razumije se onaj čin civilne vlasti,kojim supruge vezane valjanim brakom,svojom presudom ili dekretom proglašuje slobodne od bračnog veza tako,da mogu novu ženidbu sklopiti."Wernz-Vidal,o.c.n.706.
114+/Ispor.Prümmer,De sacramentis n.889,[illegible] Noldin,o.c.n.677.

Ako se radi o razvodu braka,koji je crkveno valjano sklopljen tada on ne smije brak proglasiti razvedenim,tako,da bi supruzima bilo omogućeno novo sklapanje braka.

Ako bi on razvrgao ženidbu samo ukoliko je gradjanski sklopljena i gledom na gradjanske učinke,onda se o dopuštenosti toga čina auktori opet razdvojili,jer jedni tu gledaju rem intrisece malam,a drugi ne gledaju.Ovi zadnji dosljedno iz teških razloga to dopuštaju./115+/

Slična pitanja su za odvjetnika,koji bi za takav brak tražio razvod.Ali pošto ove stvari spadaju u moral,to o njima ovdje detaljno razlagati ne spada u okvir ove radnje./116+/

115+/Negativno na to odgovaraju:Bucceroni,Gasparri,a pozitivno: De Smet,o.c.n.393:Noldin-Smitt,De sacramentis,n.677: Lehmkuhl,Theologia moralis.II.n.952 nota,Göpfert,Moral-Theologie III.n.284:Marc,I.t.mor.II.n.n.2126.DRugi se mogu vidjeti kod Prümmera,Noldina,De sacramentis.Ispor.o tom tri odgovora sv.kongregacije oficija;prvi je od 11.XII. 1850:drugi je od 27.V.1886:a treći je od 27.V.1886. Ispor.Denz-Umb.n.1865 i Gasparri,Fontes,IV.nn.913,1093 i 1101

116./Prümmer,De sacramentis,n.893,892;Noldin,o.c.n.672.

D O D A T A K.

Crkvene kazne za civilni brak.-

Pošto je sklapanje civilnog braka,kojega sklapaju katolici prekršaj crkvenoga,a čestoput božanskog i prirodnog zakona,crkva,koja je pozvana da bdije nad opsluživanjem tih zakona odredila je i neke kazne,kojima nastoji da odvrati svoje vjernike od toga zla ili,ako su ga već počinili,da ih prisili da se njoj pokore,priznaju svoj prekršaj i poprave zlo,koje su tim prouzrokovali.

One,koji su sklopili civilni brak i neće crkvenoga da sklope,nego dalje žive u toj nedozvoljenoj zajednici,crkva smatra javnim grješnicima jer su konkubinarci,/1+/ te im kao takovim brani primanje sakramenta sv.Pričesti;/C.J.C.c.855, §.1./isključeni su od zakonitih crkvenih čina./2+/Kao javni grješnici ne mogu dobiti crkvenog pokopa,ako prije smrti nisu dali znakove kajanja./3+/Muški koji bi se usudio sklopiti civilni brak ili bi ga sklopio dok je vezan ženidbenim vezom ili redovničkim zavjetima pa i jednostavnim i privremenim upada u iregularnost ex delicto.U isto bi upao,ako bi to učinio sa osobom koja je vezana istim zavjetima ili valjanom ženidbom./4+/Kao takav nesposoban je primiti crkvene časti, beneficija i službe./5+/

Ako su dvije osobe sklopile samo civilni brak i u mjemu ustrajale,tada su obadvoje podvrgnuti ženidbenoj zapreci javne ćudorednosti./C.J.C.c.1078./

1+/R.S.Poenitentiariae d.d.15.I.1866"esset vere concubinarius, qui vi tantum civilis actus in matrimonio persisteret. "cf.Sartori,o.c.p.175.A.A.S.1929,p.170.cf.Subr.S.Congr. de Disc.Sacr.d.d.27.V.1929 c.1,2./izdata prigodom tal. konkordata 1929./

2+/C.J.C.cc.2357.§.2.

3+/C.J.C.c.1240.§.1.1n.6.

4+/C.J.C.c.985.n.3.

5+/J.C.cc.2294.§.2.;987.n.7.

Oni koji su sklopili valjan crkveni brak i za trajanja toga braka počinili preljub s trećom osobom te s njom pokušali sklopiti civilni brak podliježu ženidbenoj zapreci zločina. /C.J.C.c.1075,a.1./Koji sklopili valjan crkveni brak te skope /attentaverint/ civilni s trećom osobom jesu bigami i kao takovi su ipso facto infames./6+/

Žena,koja rodi dijete u civilnom braku ne može dobiti blagoslova iza poroda./7/.

Djeca rodjena iz braka,koji je samo civilno sklopljen jesu nezakonita./C.J.C.cc.1114,squ./

Klerici,koji su primili viši red ili redovnici obadvoga spola,koji su položili svečani zavjet čistoće kao i osobe koje bi s njima sklopile civilni brak upadaju u ekskomunikaciju latae sententiae koja je jednostavnim načinom pridržana sv. Stolici./C.J.C.c.2388.§.1./_8+/

Klerik opomenut od svog ordinarija,ako ne bi od tog odustao može ga njegov ordinarij degradirati./C.J.C.c.2388.§.1./ Isto tako klerik,koji bi imao kakovu crkvenu službu i sklopio brak ipso facto gubi tu službu./C.J.C.c.188 n.5./

Redovnici i redovnice s jednostavnim vječnim zavjetima ako bi sklopili civilni brak upadaju odmah u ekskomunikaciju, koja je pridržana ordinariju;/C.J.C.c.2388.§."./u istu bi kaznu upali oni,koji bi sa spomenutim osobama sklopili ~~kxx~~ taj brak.

Redovnici /religiosi/,koji bi sklopili ili pokušali sklopiti civilni brak ipso facto se smatraju kao otpušteni iz reda./C.J.C.c.646.§.1.n.3./

6+/C.J.C.c.2356.
7+/Rescr.S.Congr.Concilii d.d.18.VII.1859.
8+/Ispor.A.A.S.1936 Decr.S.Poenit.Apostolicae d.d.18.IV.1936. p.242-243 o odriješenju takovih svećenika.

Z A K L J U Č A K .

Iz ovoga se može vidjeti,kako je opravdano stanovište Katoličke Crkve prema ustanovi civilnog braka.

Kad Crkva ustaje protiv njega ona samo vrši svoju dužnost,i niko joj ne smije prigovarati i predbacivati,da tim državi otima ono što je njezino,jer ako itko,to se Crkva Katolička drži principa,kojega je postavio sam Bog,a taj je, "da se dade Bogu Božje,a caru carevo."